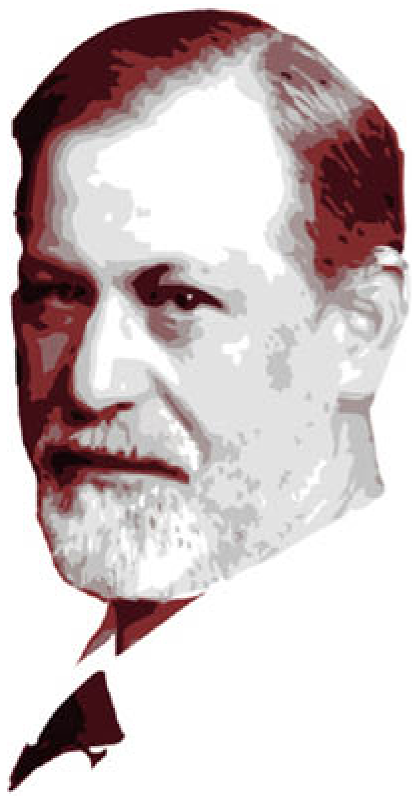
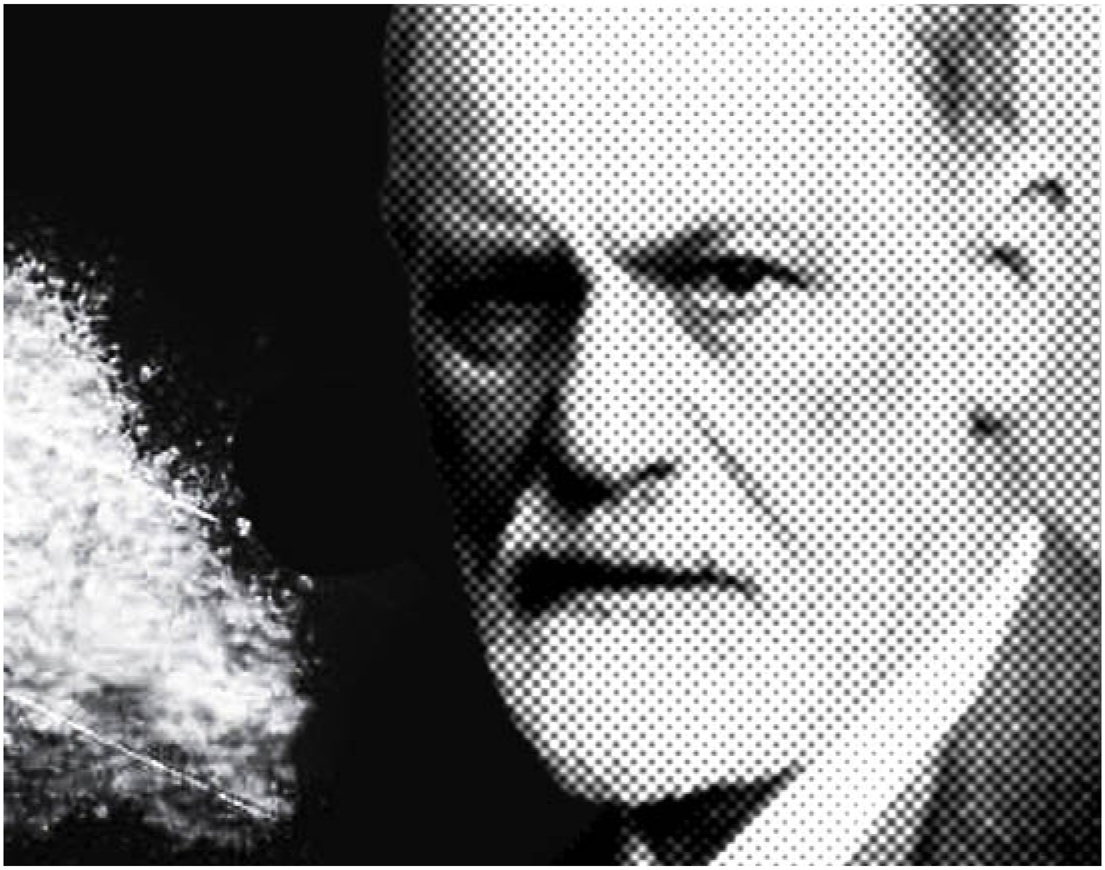
EMİNE EBRU

Sigmund Freud

ruh ve haz

KİŞİLER

SIGMUND FREUD

Ruh ve Haz

SIGMUND FREUD Ruh ve Haz
Hazırlayan: Emine Ebru
Biyografi / İnceleme
304 sayfa

www.kafekitap.com
iletisim@kafekitap.com
Sertifika no: 25603

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık
İslambey Cd. 44/13 34050 Eyüp İstanbul
0212 615 22 99

ISBN 978 -605 -143 -111 -6

Basım

Ceylan Matbaacılık Maltepe Mah D. Paşa Cd. Güven iş Merkezi
No: 83/ 317 -318 -319 Zeytinburnu İSTANBUL
Tel: 0212 613 10 79

SIGMUND FREUD

Ruh ve Haz

Emine Ebru

KİŞİLER

“İçimizdeki gerçeklerin çoğunun bilinçli olmadığını, bilinçli olan şeylerin çoğunun da gerçek olmadığını fark etmiş bir dehadır Freud. O, aydınlanma felsefesinin son temsilcilerinden biriydi. O, aklın, güçlü bir insanın sahip olduğuna ve onu karışıklıktan ve çürüyüşten kurtarabildiğine gerçekten inanmıştı...”
ERICH FROMM

“Freud, bir travmadır.”
JACQUES LACAN

“Sigmund Freud, insanlığın kendisini daha iyi anlamasını sağlamıştır; daha iyi anlamasını diyorum, daha mutlu olmasını değil...”
STEFAN ZWEIG

“Çok keskin bir vizyonu vardı, hiçbir ilüzyon onu teskin edecek bir biçimde uyutmadı, kendi düşüncelerindeki ekseriyetle abartılı inancı hariç.”
ALBERT EINSTEIN

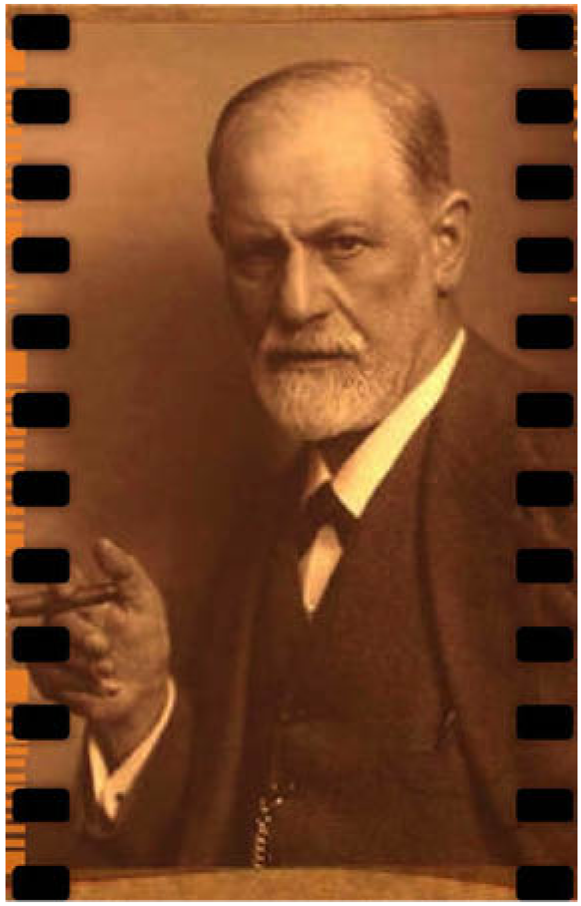
ÖNSÖZ

Freud’a sormuşlar, “Felsefeyle ilgilenir misiniz?”
“Evet, ilgilenirim,” demiş. “Ama sorduğu sorularla, yanıtlarla, doğrularla, yanlışlarla vs. değil, bunlar pek umurumda da değil. Felsefeye yol açan zihinsel ve ruhsal makineyi anlamak için, felsefenin gerisindeki ruhsal ihtiyaçları anlamak için felsefeyle ilgilenirim ben.”
Tam da bu deyimiyle bile insan doğası hakkında ne denli karmaşık ve tartışmalı fikirlere yol açtığının farkında olsa gerek.
Kimi anladı onu, çoğu anlamadı.. Kimisi bir şarlatan, kimisi dahi olarak gördü.
Uyguladığı tedavilerle bilimsellikten uzak olduğu düşünüldü.
Yaşadığı dönem itibariyle tabuların ardına gizlenen ve onu terbiyesiz, ahlaksız, dinsiz olarak görenlerin çoğu gizli gizli kitaplarını okuyordu. Kitapları peynir -ekmek gibi satılıyor, kapalı kapılar ardında okunuyordu. Yaratıcı zekâsı onu insanları kandırmaktan uzak tabularını yıkmaya yönelikti. Yaptığı araştırmalar ve deneylerle bunu destekliyordu.
1930 yılının başlarında Naziler Almanya’da yönetimi ele geçirince yakılacak kitaplar arasında en önce Freud’un kitapları vardı.
Bunun üzerine Freud, ‘insanlık o kadar gelişme gösterdi ki Ortaçağ’da olsak beni diri diri yakacaklardı, şimdi kitaplarımı yakmakla yetiniyorlar’ diyerek mizahi bir yaklaşımla tepkisini ortaya koydu.
Freudıun insana dair daha önce söylenenden köklü olarak değişik yaklaşımını iyi anlamak gerekir. İnsanın derinlemesine doğru dünyasıyla ilgili olarak mistik yaklaşımlar elbette bir bilimsel

disiplin şeklinde ilerlemedi. İnsanın gelişimine dair rehber olarak sunulan ve oldukça ayrıntı barındıran kimi mistik akımlardan Freud'u ayıran şey simgeleşen düşüncelerin aslının keşfiyle insanın kendi doğal halini keşfi ve bu gerçekten hareket etmesini önermesidir. Mistisizm ise yine aslında insanın kendini keşfi ve bu keşiften sonra temel duygu olan sevgiye ulaşarak kendisini tabiatın bir parçası olarak hissetmesi ve tabiata hükmeden güçle bağını kendi gerçekliği olarak ortaya çıkarması ve o gerçekliğin de asıl olanda erimesi olarak görür. Artık o güçle bağından hareketle ve o potansiyeli barındıran diğer insanlarla menfaate dayalı olmayan bir bütüncüllük hissiyle hareket edecektir.

Freud, içindeki sevgiyi keşfetmeye çalışan ve diğer tüm insanlarla ortak bir var edenin, yaratıcının sevgisi bağlamında hayat sürmek için kendi bireyselliği içerisinde gelişmek isteyen, bedensel hazlarının kölesi olmaktan kurtulmuş insan tasavvuru ve kaotik yapısındaki hayvanı keşfederek onu anlamlandıran, toplumdan farklı olduğu güdüsüyle değerlerini kendisi belirlemesi gereken yalın bir insan. Her bünyeye lazım diyorum.

EMİNE EBRU

Ruh

Canım

Benim aşkımın tüm yüceliğini ne yazık ki yoksulluğumun tüm dipsizliğini, ancak senin davranışlarından sonra anlayabileceğim.

Bunu çok iyi biliyorum. Bunun ne derece önemli olduğunu anlamaya devam ediyorum. Bu küçük güzel kutu ve o hayranlık duyulası fotoğraf karşımda olmasaydı yaşananların sadece birer rüya olduğunu zannedecek ve gözlerimi açmaktan korkacaktım. Fakat arkadaşlarım bunun bir gerçek olduğunu söylüyorlar. Bunun gerçek olması gerekir.

Martha benimdir. Herkesin kendisinden hayranlıkla söz ettiği bu genç kız ilk karşılaşmamızdan itibaren tüm karşı koymalarıma rağmen kalbimi çaldı. Oysa ben tam olarak kendime güvenemiyorum. Kur yapmaktan çekiniyordum, o bana gelip bendeki değeri, bana özgü değerlere dönüştürdü, bana yeni bir umut en çok ihtiyaç duyduğum bir zamanda çalışmak için taze bir güç bahşetti.

Benim biricik sevgilim, sen yeniden döndüğünde o cana yakın varlığınla beni tedirgin eden beceriksizliği ve çekingenliği yenmiş olacağım, o minnacık güzel odamızda yeniden baş başa kalacağız; sen koltuğa oturmuş ve ben ayaklarımı yuvarlak tabureye uzatmış olarak..

Ne güneşin batışından konuşacağız ne sabahın oluşundan.. O can sıkıcı endişelerin yolculukların gündem oluşturmayacak kaygıların artık bizi ayıramayacağı dönemden konuşacağız.

İşte bugün de bitti, kâğıdımda hiç boş yer kalmadı, gene de seninle gevezelik etme arzumun önüne geçemiyorum.

Hoşça kal ve bu zavallı adamı ne kadar mutlu ettiğini unutma.

Senin Sigmund'un

6 MAYIS 1856 GÜNÜ MORAVYA'DA DOĞMUŞUM

Anne ve babam Yahudiydi, ben kendim de Yahudi kaldım. Dört yaşındayken Viyana'ya getirildim. Tüm öğrenimimi bu kentte yaptım. Lisede yedi yıl boyunca hep sınıf birincisiydim. O dönemde beni kamçılayan şey bir çeşit bilgi açlığıydı ve nesnelerden çok insan ilişkilerine yönelen bir açlıktı. Bununla birlikte o çağda rağbet gören Darwin öğretisi, beni derinden derine etkilemekteydi. Ve işte bu sürecin sonunda tıp fakültesine yazılmaya karar verdim.

1873'te girdiğim üniversitede beni ilkin zorlu birtakım rüya kırıklıkları beklemekteydi. Gerçekten inanıyordum ki uyruk bağımlılığına erme onurundan yoksun bırakılmış olsa da çalışkan ve gayretli bir kimseye küçük bir yer daima bulunabilir. Muhalefette yaşamaya ve konulan yasaklara ister istemez uymaya alıştırıyordum kendimi. Kaderimi kabulleniyordum ve böylece kamuoyuna karşı bir çeşit bağımsızlık duygusu belirginleşecekti.

Ayrıca üniversitedeki ilk yıllarımda giriştiğim deneyler bana erkenden öğretti ki kendi doğal yeteneklerimin özelliği ve sınırlılığı, gençliğe vergi olan o aşırı taşkınlık içinde yönelmiş olduğum bilim dallarının birçoğunda bana en ufak bir başarı şansı tanımıyordu.

Mefistofeles'in öğüdünün nasıl da gerçeğe dayandığını öğreniyordum artık.

Boşuna dolaşıp duruyorsunuz bilimin ülkesinde oradan oraya, ancak öğrenebileceği kadarını öğrenir insan.

1876'dan 1882'ye kadar fizyoloji laboratuvarında çalıştım. Öyle ki ilk boşalacak asistanlık görevi için biçilmiş kaftan gibi bakmaya

başlamışlardı bana. Ama yüz seksen derecelik dönüşle bütün herkesten çok saydığım hocamın sözünü dinleyerek fizyoloji laboratuvarını bıraktım. Hastaneye öğrenci olarak girdim. Stajyer doktorluğa terfi ederek çeşitli servislerde çalıştım.

Beyin Anatomi Enstitüsüinde gayretli ve çalışkandım. Doktor yardımcılığı yaptığım daha sonraki yıllar içinde sinir sisteminde meydana gelen organik hastalıklara ilişkin gözlemlerimi yayınladım.

1885 yılı ilkbaharında gerek tarih alanındaki gerekse klinik çalışmalarımdan dolayı nöropatoloji doçentliğine getirildim. Sonrasında yüksek bir para yardımı yapıldı bana bir inceleme gezisine çıkabilmem için ve ver elini Paris dedim.

Salpetrière Akademisi’ne girdim ve Charcot[1] beni kabul ederek en yakın çevresine aldı. Klinikte olup bitenler konusunda tam pay sahibi oldum. Charcot’nun son araştırmalarına katıldım. Uygulamalı dersler ve tanıtımlar diğer yabancı öğrencileri olduğu gibi beni de etkiledi. Şaşkınlık ve çelişme uyandırdı. Charcot itirazlarımıza hep bir tatlı dil ve sabırla karşılık verdi. Bu tartışmalardan birinde şu sözler dökülmüştü ağzından:

‘Yaşamaya engel değil ki bu!’

Bu sözler silinmez bir damga gibi kalacaktı hep belleğimde..

1886’da doktor olarak Viyana’ya yerleştim ve dört yıldan beri uzak bir kentte beni bekleyen genç bir kızla evlendim.

Yıllar boyunca yaptığım hipnoz tedavileri sonucunda 1893’de Breuer ile birlikte *Histeri Olgularının Psişik Mekanizması Üzerine* başlığı altında bir ön inceleme yayınladık. Sonrasında 1895 yılında *Histeri Üzerine İncelemeler* kitabı yayınlandı.

Bütün her şey beklentilerime uygun bir şekilde olup bitiyordu. Hipnozdan kurtuluşumla birlikte teknik değişimi arındırma çabaları renk değiştirmişti. Nasıl oluyor da hastalar iç ve dış yaşamda yaşadıkları bunca olayı unutabiliyor ve nasıl oluyor da unuttukları şeyi anımsayabiliyordu? Gözlem, bu sorulara kusursuz bir şekilde yanıt verdi. Unutulan bütün şeyler kişiliğin özlem ve iddiaları açısından ya üzüntü ya da utanç vericiydi. Burada doktordan istenen

çaba farklı durumlara göre değişmekteydi. Böylece içe itme, bastırma teorisini elde ediyordunuz.

İçe atma öğretisi, nevrozların anlaşılıp kavranması bakımından bir temel taşı haline gelmişti. Tedavi çabasının başka türlü tasarlanması gerekiyordu. Bir zamanlar içe atılmış olanın kabul ya da mahkûm edilmesine dayanmaktaydı. İşte bu yeni durumu göz önüne alarak araştırma ve tedavi metodunun adını değiştirip katharsis yerine *psikanaliz* dedim.

Bütün her şey beklentilerime uygun bir şekilde olup bitti.

Hipnozdan kurtulmuştum, ama teknik değişimiyle birlikte arındırma çalışması da renk değiştirdi. Bir çeşitli etkiler ve güçler bütününü örtegelmişti hipnoz: Şimdi bu örtü kalkmakta ve söz konusu bütünün kavranması, teoriye sağlam bir temel kazandırmaktaydı.

Bu arada psikanaliz patojen içe atmaların ve biraz ilerde sözünü edeceğimiz başka birtakım olayların incelenmesi sonucunda bilinçaltı kavramını ciddiye almak zorunda kalmıştı. Psikanaliz açısından psişik olan bütün ne varsa ilkin bilinçaltısaldı. Bilinçsellik niteliği sonradan gelip buna eklenebilir ya da eklenemezdi. Bunu söylemekle, bilinçsel ile psişik özdeş sayan ve psişik bilinçaltı gibi saçmalığın tasarlanamayacağını ileri süren filozofların çelişkisiyle sürtüşme haline girilmiş olunmaktaydı. Ama ne gam: Filozofların bu kendine özgü teorisi karşısında omuz silkip geçmekten başka ne yapılabilirdi ki!

Patolojik malzeme üzerinde çalışa çalışa edinilmiş olan deney - ki söz konusu deney, haklarında hiç bir şey bilinmeyen, ama dış dünyadan herhangi bir olguyu kabul ettiğimiz gibi kabul edilmesi gereken bu heyecanların sıklığını ve gücünü ortaya koyuyordu - seçme olanağı bırakmamaktaydı.

1 Jean -Martin Charcot. (1825 -1893) Fransız klinik tedavi uzmanı ve nörolog. Guillaume Duchenne ile birlikte modern nörolojinin kurucu- su sayılır. Hipnoz ve histeri üzerine çalışmaları sebebiyle daha çok Salpêtrière Akademisi başhekimi olarak tanınır.

Kendi psişik yaşamımız için, başkalarınınki için öteden beri yapageldiğinizden daha fazlasını yapmadığınızı öne sürebilirdiniz belki. Gerçekten bir başka kimseye psişik edimler atfettiğimiz de oluyordu. Söz konusu edimleri bunlar hakkında dolayımsız bir bilince sahip olmaksızın ancak dış görünüşler ve eylemlere bakarak tahmin edebildiğimiz halde..

Başka birisi konusunda doğrulanmış olan şeyin insanın kendi öz kişiliği bakımından da doğru olması gerekir. Bu kanıtlamayı daha da ileri götürmek ve buna dayanarak kendi gizli kalmış edimlerimizin gerçekte ikinci bir bilince ait olduğu sonucuna varmak yoluna gittiğimiz takdirde de hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir bilinç, bilinçsiz bir bilinç anlayışına ulaşır ki bu da bilinçaltısal bir pşisizm karşısında ne denli bir avantaj sağlar pek belli olmaz..

Bir de başka birtakım filozoflarla birlikte patolojik olguların varlığını kabul etmek, ama bunların temelindeki psişik edimleri psişik değil de *psikoid* diye sınıflandırmanın daha isabetli olacağını ileri sürmek var. O zaman da anlaşılmazlık verimsiz bir sözcük tartışmasına dönüşecektir ki bu duruma psişik bilinçaltı terimini koruyup sürdürme kararını vermekten daha kolay bir şey olamaz.

Psikanalizin buradan hareketle zaten kabul edip benimsemiş olduğu bilinçaltına yeniden bölmeye onu bir bilinç öncesi ve bir de gerçek anlamda bilinç şeklinde ayırmaya nasıl olup da gelip dayandığını özetle açıklamak daha zor olacak. Şu belirtme yeterli olabilir: Gözlemin dolayımsız anlatımı olan tercileri varsayımlarla bütünlemek doğru bir iş olarak gözükmekteydi. Zira varsayımlar eşyayı hesaba katmak bakımından oldukları gibi dolayımsız gözleme konu olamayan ilişkilere değin olmak bakımından da yararlıydılar. Bilinçaltının bölünüşü psişik aygıtı aralarından bağıntıların uzaysal terimlerle dile getirildiği sistemlerden kurulu olarak tasarımlama girişimiyle ilişkilidir. Bu tür tasarımlar psikanalizin üst yapısına aittir ve bu alanda herhangi bir parça yetersizliği kanıtlandığı andan itibaren hiçbir hasara yol açmaksızın hiçbir üzüntü duymaksızın yeri bir başkasıyla doldurulmak üzere kurban edilebilir.

Daha önce yayınladığım birçok yazıda da psikanalitik gözlemden kalkarak, genel anlamda birtakım bakış açıları ele geçirmeye çalışmıştım. 1911’de *Ruhsal Olayın İki ilkesine İlişkin Tanımlamalar* adındaki kısa yazımda, kuşkusuz orijinal denemeyecek bir yoldan haz elem ilkesinin ruhsal yaşamı egemenliği altında tuttuğunu, ilerde ise bunun yerini gerçeklik ilkesinin aldığını belirtmiştim. Daha sonraları bir “metapsikoloji” denemesine giriştim. Mülapsikoloji diye, bütün ruhsal olayların dinamik, topik ve ekonomik olmak üzere üç koordinat açısından ele alındığı bir inceleme türüne diyor ve buna psikolojinin ulaşabileceği en ileri bir amaç gözüyle bakıyordum. Ancak giriştiğim deneme yarıda kaldı, İçgü*düler ve Yazgıları, Geriye İtilen Bilinçdışı, Hüzün ve Melankoli* gibi birkaç yazıdan sonra çalışmalara ara verdim ve iyi de ettim; çünkü bu gibi kuramsal saptamaların vakti gelmemişti henüz. En son kuramsal incelemelerimde, hastalandırıcı olayların psikanalitik açıdan değerlendirilebilmesi için ruhsal mekanizmayı bir bölümlemeden geçirdim, bir ben, bir es ve bir de üstben olmak üzere üçe ayırdım. Üstben, Oidipus kompleksinden miras kalmakta ve insandaki ahlaki yönelimlerin temsilcisi rolünü oynamaktaydı.

Hani uğraşılarımın son döneminde sabırlı gözlemlere yüz çevirip kendimi büsbütün kuramsal çalışmaların eline bıraktığım gibi bir izlenimin okuyucularda uyanmasını istemem. Tersine, her vakit psikanalitik malzemeyle içten bir bağlantıyı korudum; özel hekimliğimin ve klinikteki çalışmalarımın önüme çıkardığı ya da psikanaliz tekniği konusunda karşılaştığım sorunlar üzerine eğilmekten asla vazgeçmedim. Gözlemden uzaklaştığım zamanlarda bile, felsefeye yaklaşmaktan titizlikle kaçındım.

Beri yandan, felsefeye karşı kendimde gördüğüm bir yeteneksizlik, ondan uzakta durmamı pek kolaylaştırdı. G. Th. Fechter’in düşüncelerine hep bir yakınlık duydum ve uğraşılarımın önemli noktalarında hep bu düşünüre yaslandım. Psikanalizle Schopenhaueriin felsefesi arasında göze çarpan geniş çaptaki uygunluklar -Schopenhauer ruhsal yaşamda duyguların egemenliği ve cinselliğin pek büyük bir önem taşıdığı görüşünü savunan bir filozof olmakla kalmamış, insanda bir geriye itim mekanizmasının varlığını da sezmişti - benim bu filozofun öğretisini daha önceden

bilip tanımamla açıklanamaz. Hayatımda Schopenhauerıi pek geç okumak kısmet olmuştur. Bir başka filozofun görüşleri psikanalizin güçlükle vardığı sonuçlara alabildiğine şaşırtıcı bir uygunluk gösteren Nietzsche'ye ise salt bu yüzden uzun süre yaklaşmaktan alıkoydum kendimi; hani benim için böyle bir davranışın önemli nedeni, bir buluşu önce kimin yaptığından çok, tarafsız gözlem gücümü yitirebilme korkusuydu.

Nevrozlar psikanalitik araştırmaların ilk konusunu oluşturmuş ve uzun süre de öyle kalmıştır. Hiçbir psikanalist çıkmamıştır ki, nevrozları psikozlardan uzak tutan ve organik sinir bozuklukları arasına katan pratisyen hekimlerin davranışını kuşkuyla karşılamamış olsun. Psikiyatrinin öğretim kapsamı içine sokulması gereken nevrozlar, bu bilime girişte mutlaka ele alınması zorunlu bir bölümdür. Psikozlarla ilgili psikanalitik araştırmalarda bulunmak ise, psikozların psikoterapi yoluyla şifaya kavuşturulamayışından ötürü böyle bir zahmete değmez görünmektedir. Psikozlular genellikle olumlu bir aktarım gücünden yoksun bulunmakta, dolayısıyla psikanaliz tekniğinde başvurulan bu temel tedavi yöntemi kendileri üzerinde uygulanamamaktadır. Ama psikozlar konusunda da psikanalitik araştırma ve tedavi bakımından bazı açık kapıların var olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü söz konusu aktarım kendisiyle bir boy birlikte yürünemeyecek kadar da olumsuz değildir. Periyodik ruhsal çöküntülerde (periyodik depresyon), paranoyanın yol açtığı hafif değişikliklerde ve hatif şizofreni vakalarında psikanalize başvurularak her türlü kuşkunun üzerinde başarılara ulaşılabilmektedir. Beri yandan, birçok vakanın teşhisinde bir psikonevroz ile bir dementia praecox[2] arasında bocalama hiç değilse bilimin yararına olmuş, uygulanan tedavi yönteminden, yöntemin başarısızlığı görülüp vazgeçilinceye kadar yapılan çalışmalar sonucu ilgili konuda çok önemli bilgilerin elde edilmesi sağlanmıştır. Ama en önemli konulardan biri, psikozlarda ancak güç bela hastanın ruhundaki derinliklerden sağlanan birçok bilginin, psikonevrozlarda herkesin görebileceği gibi ortaya çıkarılabilmesiydi. Bu yüzden, psikanalizin savlarını en güzel kanıtlayacak hasta malzemesine psikiyatri kliniklerinde rastlanmaktadır. Dolayısıyla, psikanalistlerin çok geçmeden bir yol bulup psikiyatrik gözlem konusu hastalara yönelmesi kaçınılmaz bir

durumdu. Çok önceleri (1896) paranoid demanslı bir hasta üzerinde yaptığım inceleme sonucu, burada da tıpkı nevrozların oluşumunu hazırlayan nedenlerin rol oynadığını ve aynı duygusal komplekslere rastlandığını saptadım. Derken Jung, hastaların yaşam öykülerine dayanarak, bunamalarda görülen o gizemli stereotipi aydınlığa kavuşturmuş, psikanaliz yardımıyla nevrozlularda ele geçirilen birçok mekanizmanın psikonevrozlularda varlığını ortaya koymuş, bundan böyle de psikanalistlerin psikozları anlama yolundaki çabaları durup dinlenmeden sürüp gitmiştir. Özellikle narsisizm kavramı yer yer perdeyi aralayıp, arkalarda geçenleri görebilmemizi sağlamıştır. Kuşkusuz bu yolda en büyük başarıyı, melankolinin aydınlığa kavuşturulmasında Abraham elde etmiştir. İlgili konuda sağlanan tüm bilgiler şu anda tedavide başvurulacak bir güce dönüşememişse de, salt kuramsal başarıların önemini küçümsememek ve bunlardan yararlanılabilecek anı beklemek gerekmektedir. Psikiyatristler de nihayet üzerine eğildikleri hasta malzemesinin karşılarına çıkaracağı gerçeklere sürekli gözlerini kapayamaz. Genç araştırmaıcıların çoğunluğu bir yandan psikanalistler gibi davranmak istemediklerini, katı bir ekole mensup bulunmadıklarını, hele cinsel etkenin psikanaliz tarafından savunulan o aşırı güçlülüğün savına inanmadıklarını aralıksız öne sürüp dururken, bir yandan da psikanalitik öğretinin şu ya da bu parçasını benimsemekte ve bunları hastalar üzerinde kendilerine özgü bir biçimde uygulamaktadır.

İlgili doğrultuda ilerde de, birtakım gelişmelerle karşılaşılacağını gösteren ortada yeteri kadar belirti bulunmaktadır.

Şimdi, uzun süredir psikanalize inatla karşı koyan Fransaıya bu bilimin ne gibi tepkiler altında girdiğini uzaktan izlememe izninizi rica edeceğim. Gerçi öncelerde kalmış olayların yeniden yaşanması gibi bir şey bu, ama yine de çekici bir yanı var. Psikanalizin şu ya da bu olaya ad takarken başvurduğu kılı kırk yararlık ve kabalığın incelik duygusuna aykırı düştüğü yolunda inanılmayacak kadar safdil itirazlar yükseliyordu bu ülkede. Bir başka itiraz daha ciddi bir karakter taşıyor, Sorbonne Universitesiındeki bir psikoloji profesörü böyle bir itirazda bulunmayı pekâlâ şanına yakıştırabiliyordu.

Bu profesör, Latin dehasının psikanalizin düşünce tarzına katlanamayacağını ileri sürmekteydi. Bu arada, psikanalizi tutan Anglo-sakson müttefiklere tabii açıktan açığa sırt çevriliyordu.

Söz konusu itirazları işiten kimse kuşkusuz sanır ki, güya Cermen dehası psikanalizi daha doğar doğmaz alabildiğine büyük bir sevgiyle bağrına basmıştır.

Fransaıda psikanalize ilk ilgiyi gösteren edebiyatçılar olmuştur. *Rüya Yorumu*'yla psikanalizin salt tıp çevrelerini ilgilendiren bir konuyu aştığı anımsanırsa, bunun öyle şaşılacak bir şey sayılmayacağı kolayca görülür.

Psikanalizin ilkin Almanya'da, sonra Fransa'da kendini kabul ettirmesi arasında geçen süreyi; edebiyat, sanat, bilim, din tarihi, tarihöncesi bilim, mitoloji, halkbilim, pedagoji vb. alanlardaki çeşitli uygulamaların doldurduğunu görmekteyiz.

Bütün bu sayılan bilimlerin tıpla pek bir ilişkisi yoktur, onunla yalnız psikanaliz aracılığıyla bir bağlantı içindedir. Dolayısıyla, adı geçen uygulamaları burada inceden inceye ele almam hakkını kendimde görmüyorum.

Ancak, bunlara, bütün bütün değinmezlik de yapamayacağım; çünkü bir kez psikanalizin değer ve özü bakımından okuyucuya doğru dürüst bir fikir verebilmek için zorunlu bir davranış bu; ikincisi bu yazıda özyaşamımı anlatma ödevini yüklenmiş bulunuyorum. Söz konusu alanlardaki psikanaliz uygulamalarının çoğunda ilk adımların atılması benim araştırma ve incelemelerime dayanır. Tıp dışı çevrelerin psikanalize gösterdiği ilgiye cevap verebilmek için, yürüdüğüm yoldan kimi bir adım sağa, kimi bir adım sola saptığım oldu.

İçlerinde yalnız hekimlerin değil, kendi alanlarında uzman kişilerin de yer aldığı bir grup daha sonradan beni izledi. Ancak, bu yazıda göz önünde tutmam gereken plana uygun olarak, psikanalizi öbür bilim dallarına uygulama konusunda yalnız kendi çalışmalarımdan söz açacağım; dolayısıyla, okuyucuya adı geçen uygulamaların önemi ve bu yolda sağlanan gelişmelerle ilgili olarak yeterliliği pek söylenemeyecek bir özet sunabileceğim.

Benim kendi çalışmalarımda söz konusu olan uyarılardan çoğu Oidipus kompleksinden aldı kaynağını; bu kompleksin, her yerde karşıma çıkacağını yavaş yavaş sezmeye başlamıştım. Dehşet verici temalar üzerine eğilip bunları sanat yaratılarına konu yapmada, sanatsal yoldan bunları sarsıcı bir etki gücüne kavuşturmada, genellikle yazgı tragedyalarında öteden beri esrarengiz bir hava esmişse, söz konusu yaratılarda ruhsal yaşama ilişkin bir yasanın bütün duygusal ağırlığıyla ele alınmasıyla açıklanabilirdi bu. Kehanetle ilerde kahramanın başına çullanan felaket, bir içsel kaçınılmazlığın maddi kılığa bürünmesinden başka bir şey değildi; tragedya kahramanının kendi bilgisi ve istemi dışında suç işlemesi, ruhunda barındırdığı canice yönelimlerdeki bilinçsiz karakterin katıksız bir dışavurumuydu. Yazgı tragedyalarını böyle anladıktan sonra, üç yüz yıldır hayranlık konusu yapılmasına karşın anlamı ve yazarının göz önünde tuttuğu motivasyonları bir türlü ele geçirilemeyen yazgı tragedyası *Hamlet*'i aydınlığa kavuşturmak bir an sorunuydu. Bu nevrotik karakterdeki kahramanın, gerçek dünyada rastlanan bir sürü benzeri gibi Oidipus kompleksine çarparak yıkılıp gitmesi pek dikkat çekicidir; çünkü Hamlet, Oidipus kompleksinin konusunu oluşturan iki eylemin intikamını bir başkasından almak ödeviyle karşı karşıya kalır, ama içindeki karanlık suçluluk duygusu elini kolunu bağlar. Hamlet'i, Shakespeare, babasının ölümünden pek az sonra kaleme almıştır.

Benim bu tragedyanın çözümlenmesine ilişkin değinmelerimi, sonradan Ernest Jones enine boyuna işleyip geliştirmiş bulunuyor. Aynı örnekten yola koyulan Otto Bank da, tiyatro yazarlarındaki konu seçimine ilişkin araştırmalara girişmiş, yasak aşk sorununa eğildiği o büyük kitabında ozanların Oidipus kompleksiyle ilgili motifleri kendilerine ne sık konu aldığını ortaya koymuş, konunun dünya edebiyatında geçirdiği başkalaşım, değişim ve yumuşamaları aydınlığa çıkarmıştır. Dolayısıyla, ilgili motiften kalkarak, sanat çözümlemesine çalışmak akla yakın bir yoldur. Sanatçılar hayal ülkesinin, haz ilkesinden gerçeklik ilkesine o acı geçişte kurulan ve gerçek yaşamda ister istemez el çekilmiş içgüdüsel doyumların yerine tutacak giderimsel doyumlar sağlayan bir ülke olduğunu sezmişlerdi. Sanatçı da, nevrozlu gibi, içgüdülerine doyum sağlayamadığı gerçek dünyadan hayal dünyasına çekilmekte, ancak

nevrozluların üstesinden gelemediği bir eylemle sonradan yine gerçeğe dönüp orada yaşamını sürdürebilmektedir. Sanatçının yaratıları ve sanat yapıtlarının işlevi, tıpkı düşler gibi, bilinçdışı istekleri hayali doyumlara kavuşturmaktan başka bir şey değildir.. Ayrıca sanat yapıtlarıyla rüyaların ortak bir yanı, her ikisinin de uzlaşma ürünü niteliği taşımasıdır; çünkü rüyaların de nihayet bilinçdışına kimleri gerçekleştiren güçlerle açıktan açığa bir çatışmadan sakınması gerekmektedir. Ancak, toplumdışı ve narsist rüya ürünlerinden ayrıldıkları nokta, sanat yapıtlarının başka kişilerin ilgisini hesaba katması, başkalarında da aynı bilinçsiz istekleri diriltip bir doyuma ulaştırabilmesidir.

Beri yandan, sanat yapıtları, bir ayartıcı çare olarak biçim güzelliğinin sağladığı algılama hazzından yararlanır. Psikanalizin gerçekleştirdiği başarı, sanatçının yapıtları ve yaşantıları arasında ilişkiler kurarak, onun, bünyesel yapısını ve bu yapıda etkin içgüdüleri, yani bütün insanlarda ortak özelliği saptamak olmuştur. Bu amaçla ben, Leonardo da Vinci’yi bir inceleme konusu yaptım; kendisi tarafından açıklanan bir tek çocukluk anısına dayanıyor inceleme ve *Kutsal Anna Selbdritt* adındaki tabloyu çözümlemeye yöneliyordu. O zamanlar, dostlarımla öğrencilerimden birçoğu, sanatçılarla yapıtları üzerinde buna benzer bol sayıda çözümlemelerde bulundu. Sanat yapıtlarına psikanalitik yoldan yaklaşımın, onlardan duyulacak hazza gölge düşüreceği savı ise gerçekleşmedi. Burada psikanalizden pek fazla şey bekleyen psikanaliz dışındaki kimselere şunu ister istemez itiraf edelim ki, ilgili yöntem belki kendisini en çok ilgilendiren iki sorunu aydınlığa kavuşturma gücünü gösterememiştir. Bunlardan birincisi sanatçı yeteneği, ikincisi ise sanatçının çalışırken yararlandığı araçlar, yani sanat tekniği sorunudur. W. Jensen’in pek fazla değeri olmayan küçük Gradivo’ya dayanarak, sanatçının sanat yoluyla ortaya koyduğu düşler konusunda tıpkı gerçek düşlerdeki yorumların geçerliğini, yani sanatçının yaratılarında rüya oluşumunda karşılaştığımız bilinçsiz malzemenin etkinliğini saptamıştım. *Nükte ve Bilinçdışı’yla İlişkisi* adındaki kitabım ise, doğrudan doğruya Rüya Yorumu yolundan ayrılan bir yan sokaktır. O zamanlar çalışmalarımı ilgiyle izleyen tek dostum bana bir ara, yaptığım rüya yorumlarının kendisi üzerinde nüktedan bir etki uyandırdığını

söylemişti. Bu etkiyi açıklamak için nükteler üzerinde incelemelere koyuldum ve nükteyi nükte yapan özelliğin başvurulan teknik araçlardan kaynaklandığını ve bunların rüya oluşumunda söz konusu araçlar, yani yoğunlaştırma, kaydırma, bir şeyi onun karşıtıyla ve en önemsiz bir nesneyle anlatma gibi yollar olduğu sonucuna vardım. Adı geçen çalışmamı ise ekonomik bir soruna, yani nükteyi dinleyende o büyük hazzın nasıl doğduğu sorununa ilişkin araştırmam izledi. Sonunda bulduğum yanıt şöyleydi: Nükteyi dinleyecek kimsede, nükteyi dinleyerek bir hazza ulaşacağı düşüncesinin (ön haz) ayartısı, geriye itimi ayakta tutan mekanizmanın etkinliğini bir an için ortadan kaldırıyordu.

1907'de saplantı davranışlarla dinsel töreler arasında şaşırtıcı bir benzerliğin varlığını bulgulamamla başlayan din psikolojisi konusundaki araştırmaları doğrusu kendim daha önemli görmekteyim. O zamanlar, enikonu derinlerde saklı yatan ilişkileri bilmeksizin, saplantı nevrozunu dinin çarpık özel bir biçimi, dini ise adeta evrensel bir saplantı nevrozu diye nitelemiştim. Daha sonraları, 1912'de Jung'un, nevrozlularla ilkellerin düşünce biçimleri arasında geniş çapta benzerliklerin varlığını ısrarla belirtmesinin de uyarıcı etkisiyle, dikkatimi ilgili konu üzerine yönelttim.

Totem ve Tabu'da toplanan dört denememde, ilkellerdeki yasak aşk korkusunun uygar insanlardakine göre çok daha belirgin nitelik taşıdığını ve düpedüz kendine özgü birtakım savunma mekanizmalarının doğmasına yol açtığını belirttim. İlk ahlaki sınırlamaların bir dışavurumu olan tabu yasaklarıyla ikili duygu arasındaki ilişkileri araştırdım. İlkellerin dünya görüşü animizmde ilke olarak ruhsal realiteye aşırı değer verildiğini, yani bir düşünsel her şeye gücü yeterliğin benimsendiğini, büyü ve sihir denen şeyin de buradan kaynaklandığını ortaya koydum. Bütün kitapta saplantı nevrozlarıyla karşılaştırmalara başvurarak, bu ilginç rahatsızlıkta ilkellerdeki ruhsal yaşamdan ne kadarının hâlâ varlığını sürdürdüğünü gösterdim. Ama beni en başta kendine çeken, totemizm, yani ilkel kabilelerde rastlanan bu ilk örgütlenme oldu; söz konusu örgütlenmede toplumsal düzene geçişin ilk adımlarıyla gelişimini henüz tamamlamamış bir din ve az sayıda tabu yasağı bir

araya gelmişti. Totemizmde “tapılan” varlık her vakit bir hayvandır, zaten klan da kendisinin ilgili hayvanın soyundan geldiğini ileri sürer. Çeşitli belirtilerden anlaşılıyor ki, en yüksek uygarlık aşamasına ulaşmışları da içinde olmak üzere, bütün uluslar bir zaman bu totemizm dönemini geçirmiştir. Bu alandaki çalışmalar için başvurduğum kaynaklar, J. G. Frazer’in *Totemizm ve Eksogami* ile *Altın Dal* adında değerli gerçekler ve düşünceler hazinesi denebilecek iki kitabıdır. Ancak totemizmin sorunlarını aydınlığa kavuşturmada Frazer tarzla bir başarı sağlayamamış, zaten kendisi de bu konudaki görüşlerini birçok kez temelinden değiştirmiştir. Yine o zamanki etnologların ve tarihöncesi araştırmacılarının düşünceleri de bir kesinlikten uzaktır ve bunlar da totemizm sorununda bir görüş birliğine varamamışlardır. İlgili konudaki araştırmaları yaparken çıkış noktam, totemizmdeki iki yasa, yani totemi öldürmeme ve aynı toteme mensup klandaki hiçbir kadınla cinsel birleşmede bulunmama yasalarıyla, Oidipus kompleksinde görülen babayı ortadan kaldırma ve anneyi kendine eş edinme gibi iki eğilim arasında göze çarpan uygunluk olmuştu.

Bu da beni, totem diye benimsenen hayvana baba simgesi gözüyle bakma düşüncesine götürdü. Zaten ilkellerin kendileri de ataları diye benimsedikleri toteme tapınmakla bunun doğruluğunu göstermekteydi. Ayrıca psikanalizin bulguladığı iki gerçek, söz konusu araştırmalarda yardımıma koştu. Birincisi, Ferencziinin çocuklar üzerinde yaptığı bir gözlemdi ve totemizmin çocuklarda kendini yeniden açığa vurduğunu kanıtlıyordu. İkincisi ise, ilk çocukluk yıllarında görülen hayvan fobilerinin psikanalizinden elde edilmiş, ilgili çalışmalar fobi konusu hayvanın baba yerini tuttuğunu ve Oidipus kompleksinden kaynaklanan baba korkusunun hayvan üzerine aktarıldığını tekrar tekrar gözler önüne sermişti. Buradan da, baba katlinin totemizmin çekirdeğini ve bütün dinlerin çıkış noktasını oluşturduğu görüşüne geçmek pek güç değildi.

Aradaki adımı atmamı da, W. Roberthson Smith’in *Semitlerin Dini* adındaki yapıtıyla tanışmam sağladı. Bir fizikçi, aynı zamanda bir İncil ve Tevrat araştırmacısı bu dahi adam, totem dininin başlıca öğesi olarak totem yemeğini gösteriyordu. Başka vakitler kutsal bir gözle bakılan totem, yılda bir kez bütün kabile mensuplarının

katıldığı bir törenle öldürülüp yeniyor, sonra yası tutuluyor ve bunu muazzam bir şölen izliyordu. İnsanların başlangıçta sürüler halinde yaşadığı ve sürülerden her birinin güçlü, zorba ve kıskanç bir tek erkeğin egemenliği altında bulunduğunu belirten Darwinıin görüşünü yardıma çağırdım mı, bütün, bu parçalardan şu varsayım, daha yerinde bir deyişle şu vizyon ortaya çıkıyordu: Başlangıçtaki ilk sürünün babası mutlak bir diktatör gibi davranmış, bütün kadınlara el koymuş, rakip gözüyle bakıp kendisi için tehlikeli saydığı oğullarını öldürmüş ya da kovup yanından uzaklaştırmıştı. Ancak günün birinde oğulları bir araya toplanarak kendisine savaş açmış, onu yenilgiye uğratmış, bir düşman, ama beri yandan bir ideal gözüyle baktıkları babalarını hep birlikte öldürüp yemişlerdi. Ne var ki, söz konusu eylemden sonra babalarının mirasına konamamışlar, çünkü bir kardeş ötekinin bunu yapmasını engellemişti. Derken eylemlerinin bir başarı sağlamaması ve duydukları pişmanlıktan ötürü birbirleriyle güzel güzel geçinmekten başka çıkar yol görememiş, kalkıştıkları eylemin benzerlerinin sonradan tekrarlanmasını önleyecek yasalar koymuş ve ilgili yasalarla yönetilen bir kardeşler topluluğu halinde birleşmişlerdi.Ancak söz konusu durum onları yabancı kadınlara muhtaç duruma sokmuş, bu da totemizme sıkı sıkıya bağlı klandışı evlenmenin (eksogami) kaynağını oluşturmuştu. Totem Şöleni de, insanlardaki suçluluk bilincinin (ilk günah) kaynağıydı; dinin, toplumsal örgütlenmenin ve ahlaki kısıtlamaların başlangıcı gözüyle bakılması gereken o feci baba katlini anımsama töreninden başka bir şey değildi.

İlgili durum tarihsel bir olasılık diye görülsün ya da görülmesin, dinlerin oluşumu böylece baba kompleksi zemini üzerine getirilip yerleştiriliyor ve bu komplekse egemen ikili duygu ilkesi üzerine oturtuluyordu. Totem artık baba yerini tutmaktan çıkınca da, o kendisinden korkulan ve nefret edilen, o tapınılan ve kıskanılan ilk baba bizzat Tanrı modeline dönüşmüştü. Oğul başkaldırısıyla baba özlemi birbiriyle boğuşup durmadan yeni uzlaşma ürünleri ortaya çıkarıyor, ilgili ürünlerle bir yandan baba katli eyleminin karşılığı ödeniyor, bir yandan söz konusu eylemin sağladığı yararların elden çıkıp gitmesi önleniyordu. Dini bu türlü anlamakla, Hıristiyanlığın psikolojik zeminini büyük ölçüde açıklığa kavuşturabilmekteyiz;

nihayet Hıristiyanlıkta da totem şöleni pek fazla bir biçim değişikliğine

Uğramaksızın komünyon olarak varlığını sürdürmektedir. Şurasını kesinlikle belirtmek histerim ki, bu son tanı benim kendime ait olmayıp, daha Robertson ve Frazer tarafından yapılmış bulunmaktadır.

Th. Reik ile Etnolog G: Roheim, çok sayıdaki dikkate değer incelemelerinde Totem ve Tabuıdaki düşüncelerden yola koyulmuş, bunları ileriye götürerek derinleştirmiş ya da bazı düzeltmelerden geçirmişlerdir. Ben de, daha sonraları, nevrotik rahatsızlıkların, nedenleri arasında pek büyük önem taşıyan “bilinçsiz suçluluk duygusu” üzerindeki araştırmalarda, toplum psikolojisini birey psikolojisine daha bir sıkça bağlamak için yaptığım bilimsel çalışmalarda ve bunlardan özellikle *Kitle Psikolojisi ve Ben Analizi* adındaki incelemelerimde birkaç kez yine bu düşüncelere döndüm. Ayrıca, insanların ipnotize edilebilmelerinde de, sürü halinde yaşadıkları döneme ilişkin kalıtsal özelliklerin rol oynadığına değindim.

Psikanalizin aslında pek genel bir ilgiyle karşılanması gereken başka bilim dallarına uygulanmasında benim doğrudan katkım az olmuştur. Geniş bir yolun nevrozluların sayıklamalarından kalkıp, kitle ve ulusların mitler, efsaneler ve masallarda varlığını sürdüren düşlemsel yaratılarına götürdüğü görülmektedir. Mitolojiyi Otto Rank kendine çalışma alanı edinmiş, mitlerin yorumlanması ve bilinçdışı çocukluk komplekslerine bağlanmasında, ayrıca astrolojik açıklamaların yerine insancıl nedenlerin getirilip konmasında bir yığın başarı sağlanmıştır. Simgeler konusuna da, çevremdeki çalışma ekipleri içinden çeşitli kişiler eğilmiş bulunuyor. İlgili konu psikanalize birçok düşman kazandırmış, hayal gücünden yoksun bir hayli araştırmacı, rüya çözümlemelerinin ortaya çıkardığı simgelerin psikanaliz tarafından benimsenmesini bir türlü alışmamıştır. Ancak, simgelerin ele geçirilip ortaya konmasında psikanalizin bir suçu yoktur; bunlar, başka alanlarda çoktan bilinen şeylerdir, örneğin folklor, efsane ve mitlerde düşündekilerde büyük bir rol oynar.

Psikanalizin pedagojiye uygulanmasında benim bir katkım olmamıştır. Ancak çocuklardaki cinsel yaşamla ruhsal gelişim konusunda bulgulanan gerçeklerin pedagogların dikkatini üzerine çekeceğine ve onları, eğitsel ödevlerini bir başka ışık altında görmeye zorlayacağına kuşku yoktur. Bu yöndeki uğraşılar bakımından Zürihıte Protestan Eahip O. Pfister üstün bir çaba göstermiştir. Psikanaliz çalışmalarının insanı dindarlığa bağlanmaktan alıkoymayacağına inanmış bir araştırmacıydı, Piister; ancak, bu dindarlık arıtılmış bir nitelik taşıyordu. Pfister dışında Bayan Dr. HugHellmuth ve Viyana'da Dr. S. Bernfeld ve daha başka birçok kişi yine pedagoji alanında olumlu çalışmalar yapmıştır."

Psikanaliz henüz nevrotik bir durumları bulunmamakla birlikte, ruhsal gelişimleri doğru yoldan sapma gösteren sağlıklı çocukları ilerde hastalanmaktan koruyacak gibi eğitme konusunda, pratikte önemi büyük bir başarı sağlamıştır. Psikanaliz çalışmalarını tıp çevreleriyle sınırlamak ve hekim olmayanları bunun dışında bırakmak artık mümkün değildir. Gerçekten de özel bir psikanaliz eğitimi görmemiş bir hekimin, elindeki diplomaya karşın, hekim olmayan bir kimseye göre üstün bir yanı yoktur. Dışarıdan bir kimse de uygun bir eğitim gördükten ve zaman zaman bir hekimin yardımına başvurabildikten sonra, pekâlâ nevrozluların ruh çözümsel tedavisini üstlenebilir.

Başarısını yadsımaktaki direnişin boşuna olacağı gelişimlerden biri nedeniyle, psikanaliz, çok anlamlı bir sözcük durumuna ulaşmıştır. Başlangıçta tedavide uygulanan belli bir yöntemin adıyken, şimdi bilinçsiz ruhsal konusu üzerine eğilen bir bilimin adı olmuştur. Gerçi bir sorunu tek başına ancak seyrek durumlarda çözüme kavuşturabilmektedir;, ama alabildiğine değişik bilim dallarına önemli katkılarda bulunmaya gelince: böyle bir şey için adeta biçilmiş kaftandır ve uygulama alanı, kendisini güçlü bir şekilde bütünlediği ruhbilim gibi pek geniştir.

Özetlersek, geride kalmış kırık dökük çalışmalara bir göz atınca şu kadarını söyleyebilirim ki, ilk adım sayılabilecek bir sürü girişim tarafımdan gerçekleştirilmiş, bir uyarı gözüyle bakılabilecek kimi çalışmalar tarafımdan yapılmış bulunuyor; ilgili çalışmalardan gelecekte bazı meyveler yetişebilir. Bu meyvelerin çok mu yoksa az

bir şey mi olacağını şimdiden söyleyemem. Ancak, bilgi dağarcığımızda önemli bir zenginleşme sağlayacak yolu açtığımı umuyorum.

[2] 1911'de Bleuler'in oluşan karışıklığı ortadan kaldırmak için yerine şizofreniyi kullanmaya başladığı terim.

RÜYALARIN YORUMU

Açık ve Gizli İçerik

Freud rüyaların, bir kez özgür çağrışıma bırakıldıkları zaman, belirgin bir ayrım gösteren iki içerik düzeyi gösterdiklerini buldu. Bir yanda, rüya gören tarafından yaşandığı ve anımsandığı biçimiyle bilinçli düşün kendisi vardı. Bu birincil olarak görsel bir sanrı deneyimiydi ve sıklıkla parça parça ve zamansal olarak kopuk kopuktu, düşlemsel ya da tuhaf imgeler kapsıyordu. Freud bunu açık içerik olarak belirtti. Açık içerik hiç kuşkusuz rüya deneyiminin en doğrudan ve açık yanıydı.

Açık içerik genellikle anlaşılmaz olsa da, eğer özgür çağrışıma alınacak olursa, Freud rüya görenin yaşam deneyiminin terimlerinde anlamlı olan bir düşünceler dizisinin kaçınılmaz olarak doğduğunu gördü. Açık içerik, bir histerik belirti gibi, kendi başına açıklanamaz ve gizemliydi;, ama gene de bir çağrışım zinciri tarafından çok büyük kişisel imlemleri olan düşüncelere bağlanıyordu. Özgür çağrışımlar tarafından ortaya serilen düşünceler açık içeriğin anlam kazanmasını sağladıkları için, Freud bunların ikinci bir rüya içeriği düzeyi oluşturduklarının düşünülmesi gerektiği vargısına ulaştı ve buna gizli içerik adını verdi.

Freud rüyaların açık ve gizli içerikleri arasındaki ilişkiler üzerine düşünürken, bu ilişkilerin histerik belirtiler ile bunların patojenik düşünceleri arasındaki ilişkilere ne denli benzer olduklarını buldu. Direnç gizli içeriğin ortaya çıkarılmasını engelliyordu, tıpkı patojenik düşüncelerin tanınmasını engellediği gibi. Birbiri ardına düşlerde, üstelik histerik olmayan bireylerin rüyalarında bile, özgür çağrışım dirençle karşılanan tabulaşmış ve endişe yaratıcı

düşüncelere götürüyordu. Tıpkı histerik hastaların sağaltımında olduğu gibi, direncin üstesinden gelmek için çaba gösterilmesi gerekiyordu.

Bu direnme eğiliminin bir örneği Freud'un kendi rüyalarından birini çözümlemesi tarafından verildi. Açık içerik Freud'un bir hastasına bir meslektaşı tarafından propil enjekte edilmesini (bütünüyle saçma bir tıbbi işlem) kapsayan bir bölümü içeriyordu. Enjeksiyonun arkasından Freud çok açık olarak trimetilaminin kimyasal formülünü oluşturan harf ve sayıları sanrıladı. Bu anlamsız açık içerikle ilgili özgür çağrışım üzerine, Freud en azından saçma enjeksiyonu yapanın kendisi olmadığı sonucunu çıkardı. Öyleyse olayın herhangi bir kötü sonucu için suçlanacak olan meslektaşı olacaktı. Bu daha sonra en iyi dostunun gerçek yaşamda düşteki hastaya sorumsuz bir cerrahi işlem uyguladığı yolundaki tatsız bir anıya götürdü. Yasal olarak Freud'un sorumluluğu altında olan hasta sonuçta neredeyse ölecekti. Böylece gizli içerik en iyi arkadaşına karşı Freud'un bilinçli olarak kabul etmeye isteksiz olduğu kınamaları içeriyordu. Freud'un trimetilaminin sanrısal formülü üzerine çağrışımları, trimetilaminin eşeysel karşılıklarla ilgili bir örgensel kimyasal töz olabileceğini ve hastasının hastalığının eşeysel bir doğada olduğunu düşündüğü zaman, bir başka tabulu konuda doruğa ulaştılar. Eşeysellik böylece düşlerde de tıpkı histeride olduğu gibi kendini gösteriyordu.

Freud'un bu rüya parçasını ve bunun gibi birçok başkalarını yorumlaması onu düşleri zorunlu olarak ortaya çıkaran ayrı bir ansal sürecin olduğu varsayımına götürdü. Bu süreci rüya çalışması olarak adlandırdı ve bunun yer değiştirme, yoğunlaştırma ve somut sunuluş olarak üç ayrı bileşenden oluştuğunu ileri sürdü.

Rüya Çalışması

Özgür çağrışım bir düşün açık içeriğinin, tıpkı histerik bir belirti gibi, kendilerinde rahatsız edici ya da endişe yaratıcı düşünceleri göreli olarak ‘‘güvenlikli’’ bir yolda simgeleştirme olarak düşünülebileceğini ortaya serdi. Freud'un bu simgesel süreci belirtmek için kullandığı uygulayımsal terim yer değiştirme idi ve

normal olarak bilinçsiz, tabulu düşünceyi etkinleştirmek için kullanılacak olan erkenin o düşüncenin yerine bilince gelen ilgili, ama duygusal olarak daha yüksüz bir düşünceye ‘‘yer değiştirmesini’’ anlatıyordu. Yer değiştirme bir savunma amacına hizmet ediyordu ve belirtinin olduğu gibi rüya oluşumunun da temelinde yatan anahtar bir dinamik ilkeydi.

Düşler ve histeri arasındaki bir başka benzerlik de açık rüya imgelerinin de tıpkı histerik belirtiler gibi sık sık birçok gizli rüya düşüncesi tarafından aşırı -belirlenmiş olmaları olgusunda yatıyordu. Böylece Freud’un düşünün trimetilamin ile ilgili çağrışımları yalnızca eşeysellik kimyasını değil, ama ayrıca propil enjeksiyonuyla ilgili çağrışımlara karışmış olan o aynı en iyi arkadaşla o konu üzerinde bir konuşma yapmış olduğu anısını da içeriyordu. Trimetilamin iki ayrı gizli düşünce zinciri ile yakından bağlı olması anlamında aşırı belirlenmişti; biri arkadaşı konusunda çatışan duygularıyla, öteki ise eşeysel düşüncelerle ilgili olmak üzere. Rüya çözümlemesi durumunda, Freud yoğunlaşma sözcüğünü bu tür aşırı belirlenimi betimlemek için kullandı. Terim tarafından imlenen düşünce birçok ayrı gizli rüya düşüncesinin tek bir açık imgeye ‘‘yoğunlaşabilecekleri’’dir.

Açık ve gizli içerik arasındaki ilişkinin bir üçüncü ırasalı ayrıca histerik belirti oluşumunu da anımsatıyordu. Her iki durumda da başlangıçta bir düşünce olan şey -bir patojenik düşünce ya da bir gizli düşünce -aşırı somut bir yolda anlatılıyordu. Histeride düşünce fiziksel bir rahatsızlığa dönüyor, bir düşte ise somut duyusal bir imgeye çevriliyordu. Her iki durumda da, başlangıçta bir soyutlama düzeyinde olan bir düşünce somut sunuluş durumuna geliyordu.

Birincil ve İkincil Süreçler

Freud’un çözümlemeleri açıkça hem belirtilerin hem de açık rüyaların üç tür temel dönüşüm sürecinden - yer değiştirme, aşırı belirlenim/yoğunlaşma ve somut sunuluş - geçmiş duygusal olarak yüklü düşüncelerin en son sonuçları olduklarını imliyordu. Bu süreçlere ilişkin ilginç bir nokta tümünün de normal olarak mantıksal ve olgun ansal işlev görmeyle birlikte bulunan anlıksal

niteliklere karşı işlemeleriydi. Çevre ile etkili olarak ve mantıksal olarak başa çıkabilmek için, anıştırmalı olmaktan çok belirtik kavramlarda düşünmek, artı anlamlardan daha çok tam olarak sınırlanmış kavramlar kullanmak ve düşünceler oluşturmada somut tikellerden soyut genellemelere ilerlemek zorunludur. Böylece, Freud biri rüya ve belirti oluşumu ile, öteki ise ussal düşünce ile ilgili olmak üzere taban tabana zıt iki ansal etkinlik kipi olduğunu buldu. Ussal düşünce çocuklukta bulunmadığı, ama ancak yıllar süren anlıksal deneyim ve eğitimin sonunda kazanıldığı için, Freud buna ikincil süreç adını verdi. Birincisi daha ilkel, usdışı düşünce kipi olarak göründüğü için, Freud bunun bir çocuğun ansal etkinliğinin ırasalı olabileceğini düşündü ve birincil süreç olarak adlandırdı. Düşler ve histerik belirtiler olgun, ikincil süreç düşünmesinin birincil süreçten yana terk edildiği durumlar olarak görünmeye başladılar -bir durum ki daha erken, daha ilkel düşünme kiplerine gerilemenin yer almasıyla nitelenir.

Freud’un gözüne birincil ve ikincil süreçler arasındaki bir karşıtlık daha çarptı: ikincil süreç bilince doğrudan açıkken, birincil süreç ise bilinçsizdi. Bir ikincil süreç düşünce zincirinin ussal etkinliği istemli denetime açıktı ve her zaman en azından gizil olarak ayrımsanma olanağını sunuyordu. Bununla birlikte, birincil süreç düşünce istemli ya da bilinçli bir denetime açık değildi; düşler ve belirtilerin her ikisi de ‘‘gökten düşercesine’’ gelme gibi bir öznel duyum taşıyorlardı.

Belirtmek gerek ki bu birincil süreç özellikleri düşler ya da belirtiler gibi ‘‘anormal’’ fenomenlere sınırlı değildi ve ayrıca sanatsal yaratıcılığa da katılmış görünüyordu. Sanatçılar ve ozanlar gereçleri olarak simgeleri alırlar, anlatmak istediklerini yer değiştirmeye benzer bir tarzda anıştırma yoluyla bildirirler. Sanatsal simgeler, tıpkı düşlerdeki yoğunlaşmalar gibi, çoğu kez değişik anlam düzeylerinde yoruma açıktır. Ayrıca sık sık soyut düşüncelere somut sunuluşlar da verirler, ve sanatçılara bilinçsizce kendi dışlarındaki kaynaklardan gelen iç görü çakışlarında köken buluyor olarak görünürler.

Freud’un birincil ve ikincil süreçleri kavramsallaştırması onu zamanının akademik ruhbilimcilerinden belirgin olarak uzaklaştırdı.

Bu ruhbilimciler araştırmalarını algı, bellek, yargı ve öğrenme gibi tümü de bilinçli ve Freud’un ikincil sürecinin yanları olan fenomenlere sınırlama eğilimindeydiler. Aslında, ruhbilim zamanın önde gelen akademisyenleri tarafından ‘‘bilinçli yaşantının bilimi’’ olarak tanımlanıyordu. Freud’un ansal işlev görme kuramı bu bilinçli, ikincil süreç etkinliklerinin ötesine genişleyerek bilinçsiz birincil süreci içerdiği için, kendi kuramından ruhbilim olmaktan çok meta psikoloji ya da ruhbilim -ötesi olarak söz etti.

Freud’un meta psikolojik araştırmaları rüyaların birincil süreç düzenekleri olarak açıklanabilir ve histerik belirtilere oldukça benzer olduklarını buluşu tarafından büyük ölçüde kolaylaştırıldı. Düşler belirtilerden çok daha sıktılar ve çözümleme için çok daha kolay erişilebilirdiler -özellikle Freud’un kendisi bol bol rüya gördüğü için - Düşlerin incelenmesi öylesine değerliydi ki, Freud onu ‘‘bilinçaltına giden görkemli yol’’ olarak adlandırdı. Sağladığı buluşlar arasında ayartılma kuramı ikileminin çözümlerine ipucu da vardı.

Dileğin Yerine Gelmesi Önsavı

1895 yazında Freud tüm düşler dileklerin yerine getirilmesini temsil ederler biçimindeki çarpıcı varsayımı geliştirdi. Bu düşünceye tam olarak nasıl ulaştığı açık değildir. Hiç kuşkusuz kendiliğinden açık bir gerçeklik olmaktan uzaktır, çünkü birçok rüya yüzeyde dilek gerçekleşmesi olmaktan başka her şey olarak görünür. Gene de, 1900’de başyapıtlarından biri olan *Rüyaların Yorumu* yayımlandığı zaman, Freud çok yüksek bir sayıda düşü baştan sona çözümlemişti ve hiçbir zaman gizli içeriğinin bir dilek gerçekleşmesi kapsadığı gösterilemeyecek tek bir düşle bile karşılaşmamış olduğunu bildiriyordu.

Freud’un *Rüyaların Yorumu*’nda betimlediği rüyaların kimileri ona kuramı konusunda kuşkucu olan insanlar tarafından bunun geçersizliğini göstermek amacıyla sunulmuşlardı. Örneğin, en iyi konuk ağırlayıcılardan biri olmaktan gurur duyan bir kadın düşünde evde yemek olmadığı için bir ziyafet vermesinin engellendiğini gördü. Açık düşte büyük bir rüya kırıklığına uğradığını duyumsadı

ve uyanması üzerine düşün bir dilek gerçekleşmesi olarak nasıl yorumlanabileceğini anlayamadı. Ama özgür çağrışım bir dizi ilginç olguyu ortaya çıkardı. Kadın yakınlarda evlenmişti ve kocasının başka kadınlara ilgisini çok kıskanıyordu. Kocasının iş yerine sık sık uğrayan bir kadından özellikle kaygılıydı. Bununla birlikte, kocası kendi beğenisi için çok zayıf olan bu kadının gerçekten çekici olmadığını belirttiği zaman yeniden rahatlamıştı. Düşten önceki gün, Freud'un hastası gizil rakibesi ile karşılaşmıştı. Kadın bir kompliman olarak yakınlarda yemeğe davet edileceğini umduğunu belirtmişti; rüya gören her zaman öyle güzel yemekler sunuyordu ki, tıka basa yemenin önüne geçemeyecekti. Düşün gizli içeriği şimdi öteki kadının zayıf, tehdit edici olmayan bir durumda kalması dileği olarak açıkça ortaya çıkıyordu.

Bir başka görünürde doğrulayıcı olmayan düşte bir kadın hasta çok sevdiği genç yeğeninin öldüğünü gördü. Bu hiç kuşkusuz bir dilek gerçekleşmesinin tam karşıtı olarak görünüyordu. Düşle ilgili çağrışımları yeğeninin yine çok sevdiği ve gerçekten de kısa bir süre önce ölmüş olan ağabeyinin cenazesinin anılarını içeriyordu. Cenazeye katılan tüm başkalarını aralarında onu reddetmiş olan, ama ona henüz çekici gelen eski bir sevgili de olmak üzere açıkça anımsıyordu. Cenaze töreni onu son gördüğü zamandı. Böylece düşteki cenaze töreni onu yine görmesine olanak verebilecek varsayımsal durum olarak yorumlanabilir oluyordu. Çok nahoş açık içerik tarafından dolaylı olarak anlatılan dilek ortadaydı.

Düşlerin altında yatan en önemli gizli düşüncelerin dilekler olduklarını bulduktan sonra, Freud şu vargıya ulaştı: düşler ve histerik belirtiler özsel yapısal niteliklerinde birbirlerine çarpıcı bir biçimde benzerdiler. Her ikisi de anıştırma yoluyla endişe yaratıcı bilinçsiz düşünceleri simgeliyor, her ikisi de tekil imgeler ya da belirtiler aracılığıyla eşzamanlı olarak birçok bilinçsiz düşünceyi temsil ediyor, her ikisi de düşüncelere somut sunuluşlar sağlıyor, ve her ikisi de bilinçsiz ve istemsiz olarak yaratılıyordu. Biricik büyük ayrım kabul edilen nedenlerinde yatıyordu: rüyaların gizli dilekler tarafından, histerik belirtilerin ise yaralayıcı eşeysel anılar tarafından yaratıldıkları kabul edildi.

Ama tam olarak bu noktadaydı ki ayartılma kuramı açıkça yanlıştı! Freud'un hastaları tarafından öylesine benzer bir yolda ‘‘anımsanan’’ çocukluk eşeysel yaralanmaları gerçekte hiçbir zaman olmamışlardı. Freud'un sorununa bir çözüm olanağı o zaman şurada yatıyordu: düşler ve belirtiler başka noktalarda öylesine benzerken, niçin kökenlerinde de benzer görülmesinler? Histerik hastalar tarafından anımsanan ayartılma sahneleri o zaman edimsel anılar olarak değil, ama eşeysel bir doğadaki dileklerin yansımaları olarak görülebilirlerdi. Dilekler hastaların uygar ve bilinçli olarak benimsenmiş değerlerinin tümüne karşı işliyor, ve böylece baskılanmaları gerekiyordu. Ama gene de olgusaldılar ve histerinin birincil süreç düzenekleri yoluyla en azından bölümsel ve simgesel anlatım istiyorlardı.

Histerinin nedeninin bu yeni formülasyonu ile, Freud ‘‘olgusallığın’’ doğasını yeniden kavramsallaştırmaya zorlandı. Birincil süreç fenomenlerine ilişkin araştırmalarının daha başından görüngü ve olgusallık arasındaki paradoksal ilişki ile yüz yüze kalmıştı. Histerik belirtilerin hiçbir nesnel nedenleri yoktu ve gene de kurbanları için öznel olarak bütünüyle olgusaldılar. Düşler açıkça dışsal olgusallıktan yoksundular ve gene de uyanıklıktaki olgusal yaşantılar denli diri ve inandırıcıydılar. Şimdi Freud hastalarının olgusal anılar gibi görünen ve kendileri tarafından bile olgusal anılar olarak alınan patojenik düşüncelerinin olgusal olayların doğru birer yeniden -kuruluşları olmaktan çok örtük dilekler olduklarını anlıyordu.

Bu düşüncelerden Freud insan ruhunun salt dışsal bir olgusallıktan çok daha ötesine karşılık verdiği sonucunu çıkardı. Belli koşullar altında, ruh dileklere sanki bunlar nesnel olarak olgusalmış gibi karşılık verir ve nesnel ‘‘olgusallığın’’ tüm özelliklerini taşıyan düşler ya da belirtiler gibi ansal olaylar üretir. Gündelik uyanık yaşamda bile, dilekler olgusal olarak yaşananı etkilerler. Soğuk bir kış günü aynı kent yolunda yürüyen iki insanı düşünelim. Biri çok aç, öteki ise çok üşümüş olsun. Bu iki insan, özdeş ‘‘nesnel’’ çevre ile karşılaşınca, onu çok değişik yollarda yaşarlar. Aç olan dikkatini çevrenin yemek sunabilecek yanları üzerinde yoğunlaştıracaktır -bir lokanta ya da belki de bir mezeci

dükkanı üzerinde - Üşüyen ise dikkatini daha çok sığınak olabilecek bir yere, belki de bir yeraltı geçidine ya da boş bir taksiye çevirecektir. Böylece çevrenin öznel algılanışı onun nesnel özellikleri tarafından olduğu gibi gereksinim ve dilekler tarafından da belirlenir.

Freud tüm ansal yaşantıların dileklerin ve dışsal olgusallığın belli bir bileşiminden oluşmuş olduğu vargısını çıkardı. Değişik durumlarda, iki bileşenin göreli oranları değişebilir. Kimi zaman, söz gelimi kızgın bir ayı tarafından kovalanırken olduğu gibi, olgusallık bileşeni büyük ölçüde üstündür ve erkenin tümü onunla başa çıkmaya ayrılır. Bununla birlikte, başka durumlarda dilek bileşeni öyle bir düzeyde başatlık kurabilir ki, dilek yanlışlıkla nesnel olgusallık yerine alınabilir ve bir birincil süreç fenomeni yer alabilir. Freud'un terimlerinde, dilek ve dışsal olgusallık her birey için zamandaki her kıpıda gerçek davranış güdüleyicisi olan bir ruhsal olgusallık oluşturmak üzere bileşirler. Bir başkasının davranışını anlamak için o kişinin ruhsal olgusallığını dikkate almak gerekir. Bir kez daha Freud çatışmanın insan davranışındaki önemini görmüştü: tıpkı sağaltımın gidişinin direnç ile iyileşme için bilinçli istek arasındaki çarpışma tarafından belirlenmesi gibi, bir bireyin ruhsal olgusallığının da dilek yönelimli ve olgusallık yönelimli etmenler arasındaki çatışma tarafından belirlendiğini buldu.

Ruh Sağlığı

ERICH FROMM

İlkin Freud ile başlayalım. Çünkü onun bakış açısından ruh “sağlığı” yerinde olan kişi yalnızca ilkel olan insandır. Çünkü ilkel insan, içgüdüsel dürtülerini, bastırma, engelleme (frustration) ve yüceltme gereğini duymadan duyurabilmektedir. Oysa Freudıun, “ilkel insanın içgüdüsel doyumlarla dolu, kısıtlanmamış bir hayat yaşadığı” yolundaki kanısının romantik bir hayalden başka bir şey olmadığı, çağdaş antropologların saha araştırmalarıyla ortaya çıkmıştır. Fakat Freud, tarihi spekülasyonları bir yana bırakıp da, dikkatini çağdaş insanın klinik incelemesine çevirdiği zaman, ilkel insanın ruh sağlığı tartışması bütün önemini yitirir. Uygar insanın bütünüyle sağlıklı ya da hatta mutlu olamayacağını kabul etsek bile, Freud, yine de bize, ruh sağlığının ne olduğu hususunda kesin ölçütler vermemektedir. Bu ölçütler, onun evrimsel teorisi, libidonun evrimi ve insanın öteki insanlarla kurduğu ilişkilerin evrimi içinde değerlendirilmelidir. Libidonun evrimi teorisinde Freud, cinsel dürtü enerjisinin bir evrim geçirdiğini kabul etmektedir. Bu enerji, ilkin, çocuğun ağız faaliyetlerinde (emme ve ısırma gibi), sonra anal faaliyetlerde (fizyolojik boşalmalarda) toplanır ve kendini gösterir. Beş-altı yaşlarında ise, libido, ilk kez cinsel organlarda yoğunlaşır. Fakat cinsellik bu kadar erken yaşlarda henüz bütünüyle gelişmiş değildir. Altı yaş dolayındaki ilk fallik (erkeklik organı) dönem ile ergenlik dönemi arasında, cinsel gelişmenin bir duraklama veya gizlenme (latency) dönemine girdiği görülür. Ergenliğin başlamasıyla, libidonun gelişmesi olgunluğa erişir.

Libidonun gelişme süreci, şüphesiz ki, oldukça karmaşık bir yol izler. Bu gelişmede, çocuğun, daha önceki gelişme aşamalarından birine takılıp kalmasına, genital düzeye ulaştıktan sonra, önceki dönemlerden birine geri dönmesine, ya da genital olgunluğa tam olarak ulaşamamasına yol açan, aşırı doyum ve aşın doyumsuzluk gibi birçok aksamalar görülebilir. Yetişkin kişi, sonuç olarak, cinsel güçsüzlük yahut nörotik karakter özellikleri gösterebilir. Freudıa göre, "sağlıklı" kimse, genital düzeye, arada gerileme yapmadan ulaşan, bir yetişkin hayatı yaşayabilen, yani çalışabilen ve yeterli bir cinsel doyum sağlayabilen; başka bir deyimle, üretebilen ve üreyebilen kişidir.

Sağlıklı kimsenin başka bir özelliği onun dış ilişkilerinde görülebilir. Yeni doğmuş bebeğin dış ilişkisi yoktur. O, henüz "ilkel bir narsisizm" dönemindedir. Bu dönemin tek hakikati çocuğun bedeni ve zihni yaşantılarıdır. Çocuğun kavramsal ve duy babasına ve öteki sosyal güçlere baş eğmeyi kabul ederek bağımsızlığına kavuşur. Mancıın özgürlük ve bağımsızlık kavramı ise, kişinin kendini yaratma eyleminde gerçekleşir. Bu konuda Marx şöyle yazmıştır: "İnsan, kendi kendisinin efendisi olup, kendi varlığını yalnız ve yalnız kendisine borçlu olmadıkça, kendisini bağımsız olarak göremez. Başkasının lûtfu altında yaşayan birisi ise kendisini bağımlı görür. Fakat İben", sadece bugününü ve geleceğini değil yaradılışım dahi başka birisine borçlu gördüğü sürece bağımlıdır. Hayat, kişinin kendi yarattığı bir şey değilse, onun kendi dışında geçerli bir nedeni olmalıdır." Ya da yine Manc'ın dediği gibi, insan "dış dünya ile ilişkilerinde, görerek, koklayarak, duyarak, tadarak, düşünerek, işiterek ve severek, kısaca, bireyselliğinin bütün duyu ve yeteneklerini kullanarak tam bir insan gibi yaşayabiliyorsa" işte ancak o zaman bağımsızdır.. Bağımsız insan sadece, yaşamın temel gereksemelerinden bağımsız olmakla yetinmez, bir şeyler yapma özgürlüğünü de ister. Mancıa göre, özgürlük ve bağımsızlık, liberal anlamda bir siyasal veya ekonomik özgürlük değil, fakat insanın olumlu yönde kendisini (bireyselliğini) gerçekleştirmesidir. Onun sosyalizm kavramı da, insanın öz kişiliğini gerçekleştirmesine hizmet eden bir sosyal düzenden başka bir şey değildir. Şöyle yazıyor bu konuda: "Bu kaba komünizm iki biçimde ortaya çıkar: Mal, mülk ve mülkiyetin egemenliği öylesine güçlüdür ki, herhangi

bir kimsenin öz mülkiyeti altında sahip olamayacağı bir şeyi yıkmaya çalışır gibi görünür; yaratıcılığı ve ona benzeyen başka yetenekleri kuvvet zoruyla ortadan kaldırır. Bu mülk, hayatın ve varlığın tek amacı gibi görünür ona. Emekçinin rolü ve görevi, ortadan kaldırılmak şöyle dursun, bütün insanları içine alacak ölçüde genişler. Özel mülkiyet, toplumun hayat dünyasında da aynen geçerlidir. Sonuç olarak, özel mülkün karşısına çıkma eğilimi biyolojik bir biçimde ifadesini bulur. Tartışma götürmez kesinlikle özel bir mülkiyet biçimi olan evlilik, kadınların ortak mülk sayıldığı kadınlar topluluğuna karşı çıkarılır. Denebilir ki "kadınlar topluluğu" kavramı, bu kaba ve ilkel komünizmin sırrını açığa vurmaktadır. Kadınların, evlilikten alınıp, evrensel bir fahişeliğe yerleştirilmesi gibi, bütün varoluş dünyası da (insanın nesnel varoluşu) toplumla bir fuhuş ilişkisine dönüşecektir. Her alandaki insan kişiliğini reddeden bu tür bir komünizm, kendisi aslında bir inkâr olan özel mülkiyetin yegâne mantıki ifadesidir. Toplumsal bir etken olarak ortaya çıkan evrensel kıskançlık, gerçek yüzünü maske arkasına gizlemiş bir mal mülk edinme tutkusundan başka bir şey değildir. Özel mülkiyet, her varlığı daha varlıklı bir özel mülkiyete karşı kışkırtılır. Öyle ki, bir yandan çekememezlik, öte yandan varlık düzeylerinin eşitlenmesi ülküsü, ekonomik yansıma (rekabet) olgusunun özünü oluşturur. Kaba komünizm, öyleyse, bu tür bir çekememezliğin ve yeniden paylaşmanın, önceden saptanmış en düşük bir düzeyde son bulmasıdır. Özel mülkiyetin kaldırılması önerisinin, gerçek bir düzenlemeden ne kadar uzak olduğu, özel mülkiyeti aşmak şöyle dursun, temel ihtiyaçların bile bilincine varmamış, henüz mal mülk sahibi olmamış bireylerin, kültür ve uygarlık dünyasını reddetme ve böylece yoksulluğun ilkel basitliğine "evet" deme eğiliminde görülebilir. Topluluk (cemaat, community), evrensel bir kapitalist olan topluluğun ve ortak sermayenin sağladığı bir ücret eşitliğinden ve iş güç olanağından başka bir şey değildir. Bu ilişkinin emek ve sermaye değişkenleri, varsayılmış bir evrenselliğe doğru yüceltilir; emek, herkesin bir iş bulma şartı; sermaye ise, topluluğun kabul edilmiş evrenselliği ve gücü olarak.

Freud'un bağımsız insanı, anne bağımlılığından kendini kurtarmış bir kişi olduğu halde; Manc'ın bağımsız insanı, doğaya

bağımlılıktan kurtulmuş kimsedir. Ancak, bu iki bağımsızlık kavramı arasında önemli bir ayrılık vardır. Freud'un bağımsız insanı, aslında, kendine yeterli bir kişidir. O başkalarına, kendi içgüdüsel arzularına sadece bir doyum sağlama aracı olarak muhtaçtır. Erkek ve kadın birbirlerine muhtaç olduklarından, evlilikteki cinsel doyum karşılıklı bir ilişkidir. Pazar yerindeki alıcı ve satıcının alışveriş amacında birleşmesi gibi, bu ilişki, birincil bir sosyal ilişki değil, ancak ikincil bir sosyal ilişkidir. Manca göreyse insan, ilkin, sosyal bir varlıktır. Onun hemcinslerine duyduğu ihtiyaç, ihtiyaçlarına doyum sağlama arzusundan değil, fakat onun insan oluşundan ve kendisi oluşundadır; o, hemcinsleri ve Doğa ile ilişki kurabildiği oranda ancak bütünüyle bir insan olur.

Bağımsız ve özgür insan, Manc'ın düşüncesine göre, etkin olan, çevresiyle ilişkiler kurabilen ve üretken bir kimsedir. Hegel ve Goetheıyi olduğu kadar Manc'ı da kuvvetle etkilemiş olan Spinoza, eylem ve eylemsizlik kavramlarının insan olgusunun anlaşılmasında taşıdığı öneme işaret etmiş, aktif ve pasif heyecanlan birbirinden ayırmıştır. Bunlardan ilki (yüreklilik, cesaret ve cömertlik gibi) bireyin kendinde oluşur ve yeterli fikirlerle beslenir, ikinci tur ise, insanı yöneten ve yetersiz, gerçekdışı fikirlere dayanarak insanı köleleştiren heyecanlardır. Bilgi ile heyecan arasındaki bu ilişki, Goethe ve Hegel'in doğru bilginin doğası konusuna verdikleri önem ve ağırlıkla, daha da zenginleşmiştir. Özne ile nesnenin birbirinden ayrı tutulduğu durumlarda güvenilir bilgi edinilemez. Onun için bu ikisinin birliği şarttır. Goetheının de dediği gibi, "insan, dünyayı tanıyabildiği oranda, kendisini bilir. O ancak kendi içindeki dünyayı bildiği gibi, dünya içine karıştığı oranda kendisini bulur. Gerçekten öğrenilen her yeni nesne, içimizde yepyeni bir ufuk açar." *Faust* adlı eserindeyse Goethe, "her dem çabalayan" insan kavramının olağanüstü bir tanımlamasını yapmıştır. Varlık olgusunun insana yönelttiği soruların doyurucu ve kesin cevabını ne bilgi, ne siyasal iktidar ne de cinsiyet verebilir! Özgür ve üretici insan, yalnız ve yalnız o, kendi hemcinsleriyle birleştiği takdirde, varoluş sorununun doğru cevabını arayıp bulabilir.

Dinamik bir insan kavramına sahip olan Marx şöyle diyor: "İnsanın ihtirasları, onu gayesine götüren ana güçtür." İnsanın

özgücü, onun dünya ile kurduğu ilişkiler süreci içinde gelişir. “Nesne insanın yarattığı ve onun çizgisi olan insancıl ve sosyal bir hedef olduğu zaman, gözümüz gören ve gördüğünü algılayan, insancıl bir göz olur. Böylece, duyular, doğrudan uygulama sırasında, bir teorisyen olma yeteneğini de kazanırlar. Duyular, konu adına konuyla ilişki kurarlar, fakat konunun kendisi de, insan için nesnel ve karşılıklı bir insancıl ilişkidir. İhtiyaç ve haz duyma, böylece, bencil karakterini yitirir ve Doğa, en son yararın insancıl bir yarar hâline gelmesi olgusu karşısında, sırf yararlı olma niteliğini kaybeder. Uygulamada ya da yaşamda, “nesne” insancıl bir yoldan insanla ilişkili ise, “ben” de, ancak o zaman, insancıl bir biçimde kendini o nesneye (şeye) bağlayabilir.”

Duyularımızın doğa ile kurdukları üretim ilişkileri içinde gelişmesi ve insancıl duyular haline dönüşmesi gibi; bizim insanla kurduğumuz ilişkiler de, diyor Marx, ancak sevgiyle insancıl olur. “Gelin, insanın insanla ve onun dünya ile ilişkilerinin insancıl olduğu sayıltısından yola çıkalım. O zaman sevgi ancak sevgiyle, güven de güvenle vb. değiştirilebilir. Sanattan zevk almak istiyorsanız sanat eğitimi görmek ya da bir sanat ortamında yetişmek; insanları etkilemek istiyorsanız, onlar üzerinde gerçekten uyana ve özendirici bir etki yapmak zorunda bulursunuz - kendinizi. İnsanla ve doğa ile kurduğunuz ilişkilerden her biri, gerçek bireysel hayatınızın ve iradenizin hedefine uygun ve özgün bir ilişki olmak zorundadır. Eğer, kendinizi başkalarına sevdiremeden seviyorsanız, yani seven bir kişi olarak ortaya çıkışınızla, kendinizi sevilen bir kişi yapamıyorsanız, o zaman aşkınız güçsüz ve talihsiz (hasta) bir aşktır.”

Tam anlamıyla gelişmiş yani sağlıklı olan insan, üretici olan, dünya ile içten ilgili olan ve onun uyarılarına cevap veren, güçlü bir kişidir. Bu sağlıklı insan tipine karşılık, Marx, kapitalist sistemde yaşayan insanın bir portresini de çizer. “Yararlı şeylerin gereğinden fazla üretimi, çok sayıda yararsız insan yaratma sonucunu vermektedir” Bugünkü sistemde insanın mal ve mülkü artıyor, ama kendi özvarlığı azalıyor. Gerçekten gelişmiş olan insan, hem varlıklı hem de çok şey olan insandır. Sosyalizm, Manc’a göre, özel mülkiyeti ve insanın yabancılaşması olgusunu gereği gibi ortadan

kaldırabilen; insan cevherini, insan için ve insanlar arasında yeniden dağıtabilen sistemdir. Bundan dolayı, insanın, sosyal ve gerçekten insani bir varlık olarak özüne dönüşüdür. O, geçmiş yaşantıların tüm zenginliğini kendi içine sindiren bilinçli bir dönüşümdür. O, insanla Doğa ve insanla insan arasındaki çatışmanın kesin bir uzlaşması ve çözümüdür; varoluş ile öz arasındaki, nesnelleştirme ile kendini gerçekleştirme, özgürlük ile gereklilik, bireyle kendi öz türü arasındaki çatışmanın çözümüdür. Tarih bilmecesinin öyle bir çözümüdür ki, önerisinin bir çözüm yolu olduğunun bilincindedir.”

TOTEM VE TABU[3]

İlkel insanı, geçirmiş olduğu gelişim evreleriyle tanıyoruz; yani biz ilkeli bize bırakmış olduğu cansız anıtlar ve araçlarla, sanatıyla dinsel ve masalsı, efsanevi ve düşsel öyküleriyle, yaşam üzerine düşüncelerine ilişkin bize ya doğrudan doğruya ya da dolaylı yoldan gelen bilgilerle ve sonuç olarak bizim bugünkü âdetlerimizde arta kalmış bir durumda yaşayan düşünce biçimleriyle tanırız..

Üstelik bir anlamda o hâlâ bizim çağdaşımızdır, öyle kimseler vardır ki, biz onları hâlâ kendimizden çok ilkel insana daha yakın sayarız ve onlarda eski insanın doğrudan doğruya asıllarını ve temsilcilerini seçebiliriz. Vahşi ve yarı vahşi dediğimiz insanlar hakkında böylece bir yargıda bulunabiliriz. Onların ruh yaşamının bizim için özel bir önemi vardır; çünkü onların ruh yaşamında kendi gelişimimizin iyi korunmuş ilk evresini buluyoruz.

Bu varsayım doğruysa, etnografyanın bize öğrettiği “ilkel insan psikolojisiıı ile psikanaliz araştırmalarının bize öğrettiği “nevrozluların psikolojisiıı arasında yapılacak bir karşılaştırma birçok benzer noktayı ortaya çıkaracak ve az çok bildiğimiz konuları aydınlatacaktır.

Gerek iç, gerekse dış nedenlerden ötürü bu karşılaştırma için etnografyacılar tarafından en geri ve en ilkel olarak gösterilecek boyları alıyorum: Bugüne kadar en arkaik ve başka yerlerde bulunmayan özellikleri hayvanlar dergisinde bile saklamış olan en yeni anakaranın, yani Avustralyaının yerlilerini seçiyorum.

Avustralya yerlileri en yakın komşuları olan Melanezyalılar, Polinezyalılar ve Malayalılarla ne bedence ne de dilce ilişiklik

göstermeyen ayrı bir budun sayılıyor. Bunlar ev ya da kalıcı kulübeler yapmasını bilmez, tarım bilmezler, köpekten başka evcil hayvanları da yoktur. Hatta çömlek yapmasını bile bilmezler. Salt avladıkları hayvan etleriyle ve toprağı kazarak çıkardıkları köklerle yaşarlar. Kralları ya da başkanları yoktur. Tüm topluluklar ilgili sorunlar yaşlılar meclisinde kararlaştırılır. Bunlar arasında yüksek varlıklara tapmak biçiminde bir din olduğu söylenemez. Suyun kıtlığından dolayı en katı yaşam koşullarıyla savaşmak zorunda olan Avustralyaının iç bölgelerindeki boyları, kıyı bölgelerinde yaşayanlardan daha ilkel görünüyor.

Elbette bu zavallı çıplak yamyamların, cinsel yaşamlarında bizim kendi düşüncelerimiz bakımından ahlaklı olmalarını ya da cinsel dürtülerini büyük ölçüde sınırlamalarını bekleyemeyiz. Bununla birlikte yakın akraba arasında cinsel ilişkide bulunmak yani “ensest” yapmaktan kaçınmak konusunda bunların en titiz özeni ve en büyük şiddeti göstermeyi görev saydıklarını da öğreniyoruz. Gerçekte bu insanların bütün toplumsal örgütlenmesi bu amaca hizmet ediyor gibi ya da onun elde edilmesiyle ilgili bir duruma getirilmiş gibi görünüyor.

Avustralyalılar arasında totemizm sistemi bütün dinsel ve toplumsal kurumların yerini almaktadır.

Avustralya boyları küçük küçük birtakım klanlara ayrılmıştır. Bunların her biri kendi toteminin adını alır.

Öyleyse totem nedir? Kural olarak yenebilen, zararsız ya da tehlikeli ve korkunç bir hayvan, ender olarak da bir bitki ya da (yağmur, su gibi) bir doğa varlığıdır. Totemin bütün klanla özel bir ilişkisi vardır. Totem her şeyden önce klanın atasıdır. İkincisi, klanın koruyucu ruhu ya da gözetenidir, klan halkına güç zamanlarda yol gösterir, çocuklarını daima tanır ve korur. Bunun için, totemdaşlar totemlerini öldürmemek ya da ona zarar vermemek, onun etini yememek ya da ondan herhangi bir biçimde yararlanmamak konusunda kutsal bir borç altındadır. Bu yasağın herhangi bir biçimde çiğnenmesi otomatik olarak cezalandırılır. Bir totemin özelliği yalnızca tek bir hayvanın ya da bir varlığın içinde değil, türün bütün üyelerinde gizlidir. Zaman zaman şölenler yapılır ve

burada totemdaşlar birtakım törenli danslarla totemlerinin hareketlerini ve özelliklerini temsil eder ya da onlara öykünür.

Toteme bağlı olma durumu, ya anne tarafından ya da baba tarafından elde edilir. Totemin anne tarafından geçme durumunun, baba tarafından geçmesinden önce ve daha eski olması olasıdır. Bir toteme bağlılık, Avustralyalının bütün diğer toplumsal görevlerinin temelini oluşturur. Bir yandan boy bağlarının, diğer yandan da kan akrabalıklarının üstünde bir şeydir.

Totem bir toprağa ya da yere bağlı değildir. Aynı totemin üyeleri birbirinden ayrı olarak ve diğer totemlere bağlı kimselerle dostça yaşarlar.

Şimdi psikanalizin ilgisini çeken totemizm sisteminin özelliklerini ele alalım. Totemin bulunduğu hemen her yerde aynı zamanda şu yasa da vardır: Aynı toteme bağlı olanlar birbirleriyle cinsel ilişkide bulunamaz, birbirleriyle evlenemezler. Bu, totemle birlikte ekzogami denen kuralın da bulunduğunu gösteriyor.

Bu şiddetli yasak çok dikkate değer bir şeydir. Bunun, totemin içeriğinden ve özelliklerinden öğrendiğimiz şeylerle mantıksal bir ilgisi yoktur. Yani onun totemizm sistemine nasıl girdiğini anlayamayız. Onun için bazı bilginlerin başlangıçta ekzogaminin gerek köken, gerekse anlam yönünden totemizmle hiçbir ilgisi olmadığını, fakat evlenmeyle ilgili sınırlamaların bunu zorunlu kılması üzerine sonradan ona eklendiğini kabul etmelerine şaşmamak gerekir. Ne olursa olsun, totemizmle ekzogami arasında bir ilgi vardır ve bu da çok güçlüdür.

Wundt, tabuya insanlığın yazılmamış en eski yasası der. Tabunun tanrılardan daha eski olduğu ve bu eskiliğin dinden önceki bir döneme kadar gittiği herkes tarafından kabul edilmiştir.

Tabunun tanrı ve şeytan kavramıyla birlikte bulunduğu yerlerde büyük tanrının erkinden otomatik bir biçimde ceza beklenir.

Tabu yasaklarının arkasında gizli olan buyruğun kökensel anlamı: "Şeytanların öfkesinden sakın!" buyruğudur.

En eski ve en önemli tabu yasakları totemciliğin iki yasasıdır, yani totem olan hayvanı öldürmemek,kadın cinsinden olan

totemdaşlarla cinsel ilişkiden sakınmak.

Tabu dışarıdan yükletilen ve insanın en zorlu isteklerine karşı çevrilmiş olan ilkel bir yasaktır.

Birçok ilkel insan arasında ölüler tabusunun özel bir şiddet gösterdiğini söyleyebiliriz. Bunu ölüye dokunmanın doğurduğu sonuçlarda, bir de ölü için yas tutanlara karşı davranışta görürüz.

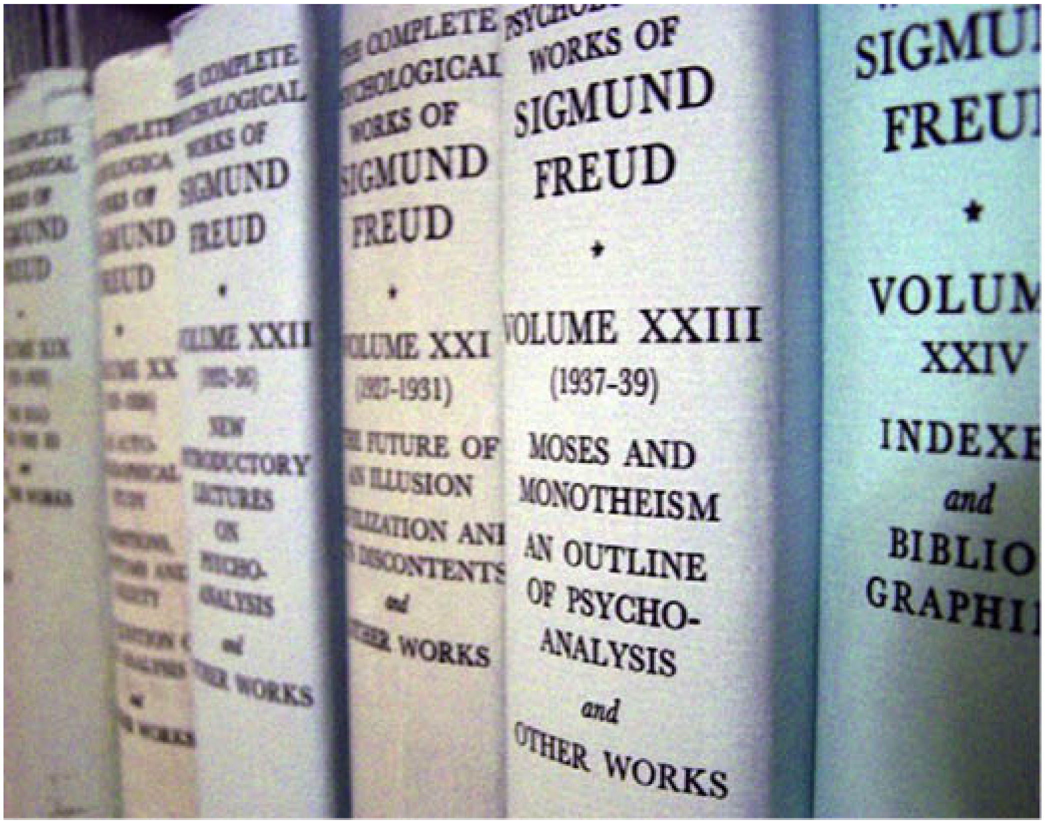
Tabu adetlerinin özelliklerinin nedeni yastan başka bir şey, açıkça başka bir amaca yarayan bir şey olsa gerek.

Ölmüş olandan kurtulduğumuz için sevinmeyiz, tersine onun için yas tutarız, fakat o zaman,gariptir,o da bizim kederimizden zevk alan ve bizim ölmemizi isteyen bir cadıya dönüşür.O zaman yaşayanlar kendilerini bu kötü düşmandan korumak ister;böylece içlerinden gelen baskıdan kurtulurlar.Fakat,ancak bu baskının yerine dıştan gelen bir baskıyı koymakla bunu yapmayı başarırlar.

Vicdan, içimizde bulunan belirli isteklere karşı gelen şeylerin içerdeki duyuluşudur, fakat asıl sorun,bunun başka bir şeye bağlı olmaması, yani kendinden emin olmasıdır.

Normal insanların rüyalarının çözümlenmesi, başkalarını öldürmeye karşı içimizde duyduğumuz dürtmelerin sandığımızdan daha zorlu ve daha sık olduğunu ve bilincimize çıkmadıkları zaman bile ruhsal etkiler yaptıklarını göstermiştir.

3 Çev. Niyazi Berkes (MEB KLasikleri, 1947)

WORKS OF
SIGMUND
FREUD
VOLUME XXIII
(1937-39)
MOSES AND
MONOTHEISM
AN OUTLINE
OF PSYCHO-
ANALYSIS
and
OTHER WORKS
SIGMUND
FREUD
VOLUME XXI
THE FUTURE OF
AN ILLUSION
OTHER WORKS
SIGMUND
FREUD
VOLUME XXII
NEW
INTRODUCTORY
LECTURES
ON
PSYCHO-
ANALYSIS
and
OTHER WORKS
XXIV
and

PSİKANALİZ ÜZERİNE

Bayanlar, Baylar; besbelli, siz kendi kendinize kişiler ya da şeylerle ilgili hareket noktalarının önemini hesaba katmayı bilmişsinizdir. Psikanalizin öğretmiş olduğu da budur. Psikanaliz semptoma, o Ben'e yabancı cisme yönelmişti ve bu olgu, yeni bilime yapılan karşılama ve onun elde edebildiği gelişme üzerinde büyük bir yankı uyandırmıştı. Semptom içe tıkılmış olandan ileri geliyor ve sanki

Ben'in önünde onu temsil ediyor. Fakat içe tıkılan. Ben için onun ortasına yerleşmiş bir yabancı ülke, gerçekte olduğu gibi, burada, kullanılmamış bir deyimden yararlanmama izin verirseniz, yabancı bir ülkedir.

Semptomdan başlayarak bilinçsizliğe, dürtüsel yaşama, cinselliğe doğru yollandık. İşte bu andadır ki, psikanaliz ruhsal bakımdan insanın yalnız cinsel varlık olmadığı, daha soylu ve daha yüksek duygular taşıdığı itirazıyla karşılaşmıştır. Buna, bu yüksek duyguların bilinciyle canlanarak çok zaman aptallıklar düşünmek ve açıklığı yadsımak hakkına uyduğu eklenmiş olmayacak mıdır?

Daha başlangıçtan beri insanın dürtüsel yaşamının istekleriyle, içinde bu isteklere karşı duyduğu direnme arasındaki çarpışmadan acı çektiği üzerinde durmuş olduğumuzu herhangi bir kimseden daha iyi biliyorsunuz. Bir an bile, bu direnen, kabul etmeyen ve içe iten dayatmanın varlığını unutmadığımızı ve şu özel kuvvetler ordusunu göz Önünde tuttuğumuzu biliyorsunuz: Onlar Benıin itmeleridirler.

Halk psikolojisinde Ben ile karışan odur. Fakat bilimsel çalışmanın ağır ve yorucu ilerlemeleri psikanalize de aynı zamanda

bütün sorunları inceleme ve bir göz atışta ona çözümlemeler sağlama olanağını vermiştir.

Sonunda içe tıkılandan içe tıkana erişebilmiştir; burada birçok beklenmedik peyler bulacağına güvenerek insan, kendini varlığı apaçık gibi görünen bir Benıin karşısından görür, fakat bu incelemeye girmek önce güç, olmuştur. Sizinle bugün bu konuyu görüşeceğim.

Her şeyden önce size haber vereyim ki, Ben psikolojisinin bu açıklaması sizin üzerinizde kendinden önce gelmiş elan karanlık psişik bölgeye girişten büsbütün başka biçimde etki yapacaktır, hiç değilse öyle sanıyorum. Niçin öyledir? İşte bilmediğim de budur, fakat özellikle olgular, doğrusu tuhaf ve garip olgular üzerinde görüştükten sonra onları hayret verici bulacaksınız. Şimdi ben size anlayışları yani kuramsal inanışları haber vermeliyim.

Bununla birlikte, bu kanıt inandırıcı değildir. Her şeyi düşünürsek, somut gereçler anlayışındaki kuramsal inanma payının bizim Ben psikolojisinde, nevrozlar psikolojisindeki kadar büyük olmadığını ileri sürüyorum. Bana akla yakın gibi görünen daha başka nedenleri reddetmek zorunda görüyorum kendimi. Şimdi herhangi bir biçimde incelenen öznenin karakterine ve sahip olduğumuz az alışkanlığa yanılgı payı düştüğüne inanıyorum. Ne olursa olsun, sizi yargılamanızda öncekinden daha önemli ve ihtiyatlı görmekle şaşırmış olmayacağım. İncelememizin başlangıcında içinde bulunduğumuz durum izleyeceğimiz yolu bize kendiliğinden kabul ettirmektedir. İnceden inceye analiz edeceğimiz kendi Benıimiz en içten Benıimizdir. Fakat bu iş olası mıdır? Aslında özne olan Ben, nesne haline gelebilir mi?

Elbette, Ben nesne olarak alınabileceğinden, başka nesnelerle karşı karşıya gelmesi gibi kendi kendisiyle de karşı karşıya gelir, kendi kendini gözler, eleştirir v.b.. Aynı zamanda Benıin bir bölümü öbürüne karşı koyar. Demek ki, Ben bölünebilir, evet, hiç değilse geçici olarak bölünebilir.

Bölünmüş olan parçalar sonradan yeniden birleşebilir.

Bütün bunda zaten bilinmeyen bir şey yoktur. Açık olguları daha iyi belirtmek söz konusudur yalnızca.

Öte yandan patolojinin gösterilerini genişleterek sanki onları daha irileştirerek bizi olağan koşullar üzerine çekme gücüne sahip olduğunu biliyoruz. Bu olmazsa onlar görünmeden geçmiş olacaklardır.

Patolojinin bize bir gedik ya da bir çatlak gösterdiği bu yerde belki normal olarak bir yarılma vardır. Bir kristali yere atalım, rastgele bir yerinden değil, doğal ayrılma çizgilerini izleyerek kırılıp parçalanacaktır.

Parçalarının çizgileri her ne kadar gözle görülmezlerse de, önceden kristalin yapısıyla belli edilmişlerdir. Bu çatlaklı yapı akıl hastalarının da yapısıdır. Delilerin karşısında eski uluslara esin vermiş olan biraz saygılı bir korku duyarız. Bu hastalar dış gerçekten yüz çevirmişlerdir, salt bundan dolayı iç gerçek üzerine bizden çok daha fazla şey bilirler, bize de bazı şeyleri açıklarlar ki, bunlar olmasaydı içlerine girilmez bir durumda kalırlardı.

Bu kategoriden hastaların gözaltında bulundurulma deliliğinden acı çektiklerini söylüyoruz. Onlar bilinmiş güçlerce sürekli gözlendiklerinden yakınırlar kuşkusuz bu güçler, sonunda kişilere dönüşmüş olurlar. Hastalar bu kişilerin gözlemledikleri şeyleri şu şekilde söylediklerini işittiklerini hayal ederler:

“İşte şimdi şunu diyecek, işte çıkmak üzere giyiniyor... v.b.” Bu gözaltında bulunma sanrısı sürekli kovuşturmaya uğrama (persecution) değilse de ona yakındır. Böylece gözlendiklerini sanan hastalar kendilerinden kuşkulanıldığına, kötü bir iş yaparken suçüstü yakalanmak için beklenildiklerine ve bu yüzden cezalandırılacaklarına inanırlar. Eğer bu sayıklayıcılar haklı olsalardı, her birimiz, Benın de onu gözaltında tutan ve tehdit eden benzer bir dayatmaya Benıden net bir biçimde ayrılmış ve yanlışlıkla dış gerçeğe doğru yer değiştirmiş olacak bir dayatmaya sahip bulunsaydı ne olurdu?

Sizin için de benim için olduğu gibi midir, bunu bilmiyorum. Anlatmış olduğum hastalıktan duygulandığımdan bana şu fikir

geldi:

Belki gözleyici bir dayatmanın Benıin kalan bölümünden ayrılması Benıin yapısında her zaman görülen bir özelliktir. O zamandan beri bu fikir kafamdan ayrılmadı ve beni başka karakterler başka bağlantılar, böylece ayrık hale gelmiş bir dayatma aramaya götürdü. Onları izlemek güç değildir.

Tek başına, gözaltında bulunma deliliğinin içindekiler bize bu gözetlemenin yargılamaya ve cezalandırmaya bir hazırlanmadan başka bir şey olmadığını gösteriyor ve aynı dayatmanın bir başka işlevinin burada işlemesi gerektiğini buluyoruz, buna vicdan adını veriyoruz. Benıden sık sık ayırdığımız ve kendisine kolayca karşı durduğumuz şey işte bu vicdandır. Beni tatmine yarayan falan eylemi yapma isteği duyuyorum, ama vicdanımın karşı koyması yüzünden ondan vazgeçiyorum. Ya da, büyük bir isteğe boyun eğmişim ve belli bir sevinç için vicdanımın doğru bulduğu bir eylem yapmışım; eylem bir kez yapıldı mı vicdanım kınamalarla, pişmanlıklarla harekete geçiyor.

Ben içinde ayırt etmeye başladığım özel dayatma, diyebilirim ki yalnızca vicdandır. Bununla birlikte bu dayatmanın bağımsız olduğunu düşünmek, vicdanın Benıin işlevlerinden biri olduğunu kabul etmek daha ihtiyatlı olur. Vicdanın eleştiri çalışması için kesinlikle gerekli olan kendi kendini gözlem ise başka bir işlevdir. Ve uygun düştüğü gibi, insanın içinde bir şeyin var olduğunu belirtmek ve ona bir ad vermek isteniyorsa bundan böyle Benıdeki bu dayatmaya: “benüstü” diyeceğim.

Bana alaylıca, Ben psikolojimizin eninde sonunda, kullanılan soyutlamalara ad bulmaya, onları irileştirmeye, fikir halinde olanları, şeylere, bu yararsız işlemlere çevirmeye varıp varmayacağını sormanızı bekliyorum.

BUNALTI VE İÇGÜDÜSEL YAŞAM

Bunaltı ve psişik yaşamın temel içgüdüleri anlayışımızın geliştiğini ve değiştiğini size öğretirsem hiç de şaşmayacağınızı umuyorum. Bütün bu yeni verilerden hiçbirinin sorunu tamamı tamamına çözümlemeye yetmediğini öğrenmekle de hayret etmeyeceksiniz. “Anlayış” sözcüğünü bile isteyerek kullanıyorum. Hiçbir iş bizimkinden daha çetin değildir. Bize çözülecek bulmacayı veren gözlemlerin en sık görülen alışılmış gözlemler olmaları dolayısıyla yetersiz sayıda gözlemler ortaya koymamamızdan değil. Burada küçük bir rol oynayan soyut kuramlar sözkonusu olduğundan da değil. Fakat yalnız anlayışlardan başka bir şeyin gerçekten sorun olmayacağındandır. Çünkü, gözlemin her maddesine uygulandığına da, ona düzen ve aydınlık getirecek olan soyut fikirler bulmak sözkonusudur. Bunaltıya zaten konferanslarımdan birini, yirmincisini ayırmıştım, size burada onun özetini vereceğim.

Bunaltı duygusal bir durumdur yani haz-hazsızlık dizisinden birtakım duyguların, onlara uygun gelen boşalmaların birleşimidir. Bununla birlikte onların algılanması, kuşkusuz ki, kalıtsal bir iletimle bazı önemli olayların kalıntısını temsil eder. Bu durum bireysel olarak edinilmiş isteri taşkınlıklarına benzetilebilir. Doğumun ve doğum süresince korkuya eşlik eden kalp ve solunum olaylarının pek gerçek olduğu eylemin, böyle duygusal iz bırakabildiğini kabul ettik.

Demek ki her bunaltı toksik asıllıdır. Sonra gerçek bunaltı ile nevroz bunaltısı arasındaki ayrıma gittik. Gerçek bunaltı dış tehlike yani herhangi bir muhtemel acı algısına karşı tepki olduğu halde, ikincisi büsbütün gizemli ve yararsız kalmaktadır. Gerçek bunaltıyı

çözümleyerek onu duygusal dikkat haline ve bunaltıya hazırlık dediğimiz hareket ettirici gerilime indirdik. İşte bunaltı tepkisi bundan doğmaktadır; bu tepkiye iki çıkar yol sunuluyor: Ya gerçekten bunaltının oluşması eski travmatik eylemin yinelenmesi, yalnızca bir sinyaldir ve bu durumda tepkinin kalan bölümünü ya kaçmaya, ya savunmaya, ya da yeni tehlikeli duruma karşı koymaya yarar; ya da eski travmatik eylem bütün gücünü elinde tutar, o zaman bunaltı, tepkisinin tümünü o-luşturur, ve kötürümleştirici duyguya sonunda güncel koşullar içinde uygunsuz olarak ortaya çıkarır.

Nevroz bunaltısını incelemiş ve bunu üç değişik tarzda göründüğünü söylemiştik.: Önce genel bir sıkıntı olarak kararsız bunaltı kendisine bahane sağlayabilecek olan her türlü yeni belirişlere bağlanmaya hazırdır; işte buna, bekleme bunaltısı denir; örneğin, tipik nevroz bunaltısında olduğu gibi, fobiler dediklerimizde olduğu gibi bazı belirişlere kuvvetle bağlanır. Bununla birlikte, hâlâ burda dış tehlike korkusu son derece büyütülmüş gibi görünmektedir. Sonunda isterik bunaltı olarak ya da ağır nevrozlara eşlik ederek...

Bunaltı kimi zaman başka semptomlara çokça bağlıdır, kimi zaman bağımsız olarak ürer, kimi zaman da uzun sürer ve kalıcı bir hal alır, ne var ki bunaltı bütün hallerde, asla bir dış tehlikeden ileri gelmiş görünmez. Sonra kendi kendimize şu iki soruyu sorduk: Sıkıntılı kimse neden korkmaktadır? Bunaltı ile dış tehlikenin gerçek korkusu arasında ne bağlantı vardır?

Araştırmalarımız verimsiz kalmadı ve bir takım önemli sonuçlar elde edebildik. Sıkıntılı bekleyişle ilgili olarak, klinik deneyi bize onun daima cinsel yaşamdaki libido içindekilere bağlı olduğunu göstermiştir. Bunaltı nevrozunda sık sık görülen neden, şekli belirsiz uyarmaya, kışkırtılmış, fakat ne doyurulmuş, ne kullanılmış olan libido uyarmasıdır. Demek ki sıkıntı bu işlevinden çevrilmiş libidonun yerinde görülmektedir. Doyurulmamış libidonun doğrudan doğruya bunaltıya döndüğünü söyleyebileceğimi sanıyorum. Bu görüş bazı küçük çocuklarda pek sık rastlanan birtakım fobilerle doğrulanmış gibidir.

Bu fobilerin çoğu bize bulmaca gibi gelmektedir, kimileri ise tersine, örneğin yalnızlık korkusu, yabancı kimselerden korkma, pek iyi açıklanmaktadır.

Yalnızlık, tanınmayan yüz, çocukta annesinin alışkın olduğu çizgilerini görme isteği uyandırır. Bu libido uyarılmasına ne egemen olabilir ne de onu askıda tutabilir, onu bunaltıya çevirir. Bu çocukça bunaltı, gerçek bunaltılar kategorisi içine sıralanmaz, fakat nevroz bunaltıları içine girer.

Çocuk fobileri, bunaltı nevrozunun sıkıntılı bekleyişinde olduğu gibi, bize libidonun doğrudan doğruya iletimi ile bir nevrotik korkunun oluşması örneğini verir. Şimdi, birincisine oldukça yakın ikinci bir mekanizmayı tanımayı öğreneceğiz.

Önce bunaltının ve başka nevrozların büyük sorumlusu, bize göre içetıkılma sürecidir diyelim. îçetıkılmaya ayrılmış fikrin kaderi ile bu fikri yüklenmiş olan libidonun kaderini ayrı ayrı incelemekle bu süreci eskiden yaptığımızdan daha iyi anlatabileceğimizi düşünüyoruz, tçeükılacak fikrin tomnm 7. hale geliş noktasında biçimi bozulabilir, fakat duygu dolgunluğu, şekli ne olursa olsun, ister saldırma, ister sevgi olsun şaşmaz biçimde bunaltıya çevrilir.

0 sırada, ya çocuk Ben'inin zayıflığı yüzünden çocuk fobilerinde olduğu gibi, ya cinsel yaşamın bedensel süreçleri yüzünden bunaltı nevrozunda olduğu gibi, ya içetıkılma yüzünden isteride olduğu gibi, libido dolgunluğunun kullanılmaz kılındığı nedenin az önemi vardır.

Nevroz bunaltısı oluşumunun iki mekanizması sanki birbirleriyle rastlaşır. Bu araştırmalar sırasında bunaltı doğması ile semptom oluşması arasında bulunan pek önemli bağlantının varlığım belirtebildik. Bunda karşılıklı bir işleyiş, iki olay karşılıklı olarak birbirinin yerini aldığından, birinin öbürüne vekillik ettiği gözlemlenir. Örneğin, agorafobi hastalığı sokakta bir bunaltı taşkınlığıyla başlar. Bu taşkınlık her sokağa çıkışta yenilenir, fakat bir yasaklama, Benıin çalışmasının görevsel bir kısıntısı gibi kabul edilebilen semptom oluşması bunalma taşkınlığını önler.

Ruhun Arzuları ve Kişilik Gelişimi

Freud'un arzu ve ruhsal gelişim arasında kurduğu bağlantıyı doğru anlamak açısından "arzu" sözcüğüne yüklediği anlamı açıklığa kavuşturmak gerekir. Modern düşüncede arzu nesnel ve gözlemlenebilir bir etken olarak insanın bilinçli, hesaplı tutum ve davranışlarıyla ilişkili bir gerçeklik olarak ele alınmaktadır. Freud ise arzunun bilinçdışı ile ilgisini kurarak, arzunun öznel boyutunu açığa çıkarmıştır. Ona göre, kişiliğin oluşum sürecinde insanlar, canlı bir organizma olmaktan kaynaklanan içgüdüsel dürtülerin yarattığı arzuların karşılanması için(doyum) açığa vurulan fakat toplumca hoş karşılanmayan bazı dürtüleri de bilinçdışına bastırmak (represyon) zorunda kalır. Ancak bastırma işlemi, arzuları ortadan kaldırmaz, onları ruhsal aygıtın bilinçdışı kısmına iter. Bastırılmış arzular, kendini insanların tutum ve davranışları üzerinde bilinçdışı bir etki yaratarak belli ederler.

Represyon, kişilik gelişim açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Ancak bedeli de "bitmez -tükenmez bir hoşnutsuzluk kaynağı" olan bir hayli ağır bir gerekliliktir. Arzu, represyon ve ruhsal gelişim arasındaki ilişkiye daha yakından bakmayı deneyelim.

Freud, üç parçalı ruhsal aygıt kuramında içgüdüsel dürtüleri ayrı bir bölüme, ruhsal - zihinsel yaşamın en hayati katmanına ayırmış, böyle yaparak içgüdüler kuramının gelişiminde zirveye ulaşmıştır. Günlük yaşamı örgütleyen, düzenleyen, problem çözücü kapasitesi olan ego kavramsallaştırmasına karşıt olacak şekilde Freud, id'i içgüdülerden kaynaklanan ve primer düşünce sürecinin emrinde olan, tamamen düzensiz neredeyse kaotik gibi görünen birincil enerji kaynağı olarak canlandırmıştır. Bu özelliğine rağmen id, bilinçdışıyla özdeş ya da eş anlamlı değildir.

Freud’un özgün deyişiyle “kaynayan heyecanlar kazanı” id, kişiliğin karanlık, ulaşılmaz bölümüdür. Dürtülerin amacı ne pahasına olursa olsun doyumdur.

İd’in örgütlü bir düzeni yoktur. Tümüyle haz ilkesine göre işler. Bilinç, mantık, akıl bu düzeyde geçerli değildir. Birbirine karşıt ve çelişik arzular bir arada, yana yana bulunabilir. İd’e yabancı denebilecek her hangi bir şey söz konusu değildir.

Zaman ve mekân kavramlarının geçerliliği yoktur. İyi - kötü ya da güzel -çirkin gibi değerler id’de bulunmaz. Kısaca id, doyum isteyen dürtüsel arzuların kazanıdır.

Freud’a göre id, kalıtsal olarak verilidir. Doğumdan başlayarak doyum aramak dışında hiçbir başka amacı olmayan içgüdüsel dürtüler bebeği yönetir. Başka bir deyişle “tümüyle id olarak doğarız.” Bebek, hiçbir sınırlama kabul etmez dürtüleri erteleme, denetleme ve başka bir amaca yöneltme gibi bir kapasitesi henüz mevcut olmadığından dürtü doyumları için başkasının varlığına muhtaçtır. Freud bu mutlak bağımlılığın kaynağı olan “eksik yaratık” gerçekliğinden yola çıkarak dahice bir insan tasarımı sunar. Bebeğin varoluşsal olarak muhtaç bir yaratık olması sanıldığı kadar mutlak değildir. Freud öncesi düşünürler ruhsal gelişimi tanımlamak için kalıtım ve çevre kavramlarını yeterli bulmaktaydılar. 19.yüzyıl bilim anlayışında çevre ile kalıtım arasındaki etkileşim insanın hem biyolojik olgunlaşmasını (büyüme) hem de ruhsal gelişimini sağlıyordu. Sanki bu iki faktör birbirlerinden bağımsızmış gibi eklemlenmeleri yeterli sayılıyordu. Başka bir deyişle belirli bir kişinin yaşam boyu taşıdığı özellikleri anlayabilmek için kalıtsal verileri ve içinde yer aldığı çevrenin özelliklerini bilmenin yeterli olacağı kabul ediliyordu. Bu görüş günümüzde de varlığını korusa da bütünüyle doğru değildir. Freud’la başlayan ve daha sonraki dönem çocuk psikanalistlerinin kanıtladığı gibi; insan doğduğu andan başlayarak içinde bulunduğu ortamı değiştirir ve değiştirmeye de devam eder. İnsan cansız bir varlık gibi çevrenin etkilerine pasif olarak maruz kalan mutlak bağımlı bir yaratık değildir. Freud, “arzunun hayal gücüyle doyurulması” kavramını geliştirerek nasıl büyüdüğümüzü şu şekilde tanımlamıştır.

“Karnı acıkmış bebek, ağlayarak bakıcısına kendini duyurmak ister. Anne memesi ya da biberonla gelen sütle doyan bebek huzur içinde uykuya dalar. Ancak süt gelmezse çocuk daha şiddetli ağlamaya başlar. Bu çabalar da işe yaramazsa yani süt gelmezse bebek, dâhice bir buluşla kendini geçici de olsa doyurur. Bebek sütün tadını, kokusunu, sıcaklığını ve anne memesinin görüntüsünü düşlemeye, hayal etmeye başlar. Bu durumda kalan bir bebek gözlenirse büyük bir iştahla emme faaliyeti içinde olduğu, hatta parmağını keşfederek adeta meme emer gibi yaptığı ve kısa zamanda uykuya daldığı görülür. İşte buna “arzunun hallüsinatuar doyumu” denir. Hallüsinatuar çünkü arzu duyulan nesne ve doyuma ilişkin algıyı tam olarak yaratmak söz konusudur. Ne var ki bedenin duyduğu açlık gerçekte giderilmiş değildir. Kısa bir süre sonra bebek uyanır. Meme ya da biberon gelene kadar ağlamaya başlar. Bu birkaç acı verici deneyimden sonra bebek bu düşsel algı ve doyum ile gerçek algı ve doyumu birbirinden ayırt etmeyi öğrenir. Anne ve sütün gerçek anlamda elinin altında olmasını hayali doyumlardan ayırt etmeyi öğrenir. Gerçekten orda, dışarıda olup açlığımızı bastıran şeyle ona benzeyen, ama “burada, içimizde, bende” olup açlığımızı gerçekten gidermeyen şeyi birbirinden ayırt eder. İşte bu temsilin (reprezantasyon) doğuşudur. Temsil de bir dış gerçekliğe karşılık olarak kendi kendimize canımız istediği kadar verebileceğimiz ancak, dış dünya mekanından ayırt edilmesi gereken bir psişik mekanda, bir tek “burada, içerde” olabilecek şey diye tanımlanır. Bu harika olanaktan tüm psişik yaşam (temsiller yaratma ve onlarla oynamaya yarayan araç olarak dilin vereceği müthiş ivmeyle) gelişeceği için büyüleyici bir kazanımdır bu. Öyleyse elinde başka bir iş olduğu için ya da henüz zamanı gelmediği için vb. annenin çağrıldığında bazen gelmemesi çok iyi demek ki. Çocuğun tüm ihtiyaçlarını hemen gideren kusursuz annenin sağladığı huzurla hemen uykuya dalabiliriz, ama temsiller dünyasına adım atmaya da fırsat bulamayız.” (Freud, Metapsikoloji)

İçimizdeki ahlak zabıtası: süperego

İnsan yalnızca kendi davranışlarını değil, çevresindeki insanların eylemlerini de gözleyen ve değerlendiren bir varlıktır. Ego, kendisini bir başka nesne gibi gözlemleyebilir. Önceleri bu işlevi bağımsız ve hayati bir görev gibi düşünen Freud, gözlemleyen ve yargılayan bu ego parçasını ayrı bir kişilik yapısı olarak tanımlamış ve buna süper ego adını vermiştir.

Bilinçli vicdan, bir ego işlevi olmaktan çıkmış, kişiliğin özerk bir yapısı olan süper ego'nun parçası olarak tanımlanmıştır.

Süper ego, ego'nun üzerinde denetleyen, gözetleyen ve yargılayan bir ahlak yargıcı gibidir. Bu işlevleri için gerekli olan enerjiyi o da ego gibi id'den alır. Ego'ya en katı ve sert ahlaki yaptırımları uygular. Örneğin suçluluk duygusu ego ile süper ego'nun çatışmasının bir ürünüdür. Süper ego'nun oluşumu pregenital cinsel gelişmeyle doğrudan ilişkilidir. Erken çocuklukta dürtü doyumu ve hazza ulaşma açısından herhangi bir içsel engel ve ketleme söz konusu değildir. Çocuğun hazza yönelik davranışlarını engelleyen dış çevredir. Kısaca ana babadır. Ebeveyn etkisi, sevginin kanıtı ya da sevgi yitimi tehditi altında çocuğun davranışlarını yönlendiren temel etmendir. Sevgi yitimine yol açabilecek arzular, çocukta erken kaygı nedenidir.

Dış kaynaklı yasakları ve engelleri zamanla içselleştiren çocuk, içinde adeta ebeveyn rolünü üstlenen bir yapıyı bilmeden geliştirir. Bu yapı, ego'yu gözetleyen, yönlendiren gerekirse suçlulukla cezalandıran süper ego'dur.

İçselleştirilmiş toplumsal ahlak olarak tanımlayabileceğimiz süperego, tek yönlü bir biçimde kurulmaktadır. İşin ilginç yanı, ebeveyn otoritesinin yasak ve cezalarını içselleştirirken, pozitif yönleri yani sevgi ve şefkati hiç önemsememesidir. İyi ve kötünün ne olduğuna ilişkin yargıların gelişip güçlenmesiyle şekillenen süper ego'nun Oidipus kompleksinin çözümüyle doğrudan ilişkili olması, Freud'un temel tezini oluşturur.

Karşı cins ebeveyne büyük bir aşkla bağlı olan ve kendi cinsi ebeveyni hasım ve rakip olarak gören çocuğun 3 -5 yaşları arasında yaşayıp çözmek zorunda olduğu bu "evrensel insan tragedyası" nın çözümü süper ego'nun da çekirdeğini oluşturur.

İğdiş edilme (kastrasyon) korkusu ile, kendi cinsi ebeveynle özdeşim yapmaya yönelen çocuk, bir anlamda süper egosunu da oluşturur. Bu bakımdan Freud, süper egoyu, Oidipus kompleksinin mirasçısı olarak görmüştür.

Freud, İd kavramını geliştirmeden önce, id'in içeriğini tümüyle zihinsel (ruhsal) yapının bilinçdışı yani egonun bilgisi dışında işleyen bölümüne yüklemiştir. Ancak kişilik yapısının üçlü bölümlemesi (yapısal hipotez) bir kurama dönüştürüldükten sonra ego'nun tümüyle bilinçli sayılamayacağını, gerçekte ego'nun da, süper ego'nun da hem bilinçte hem bilinçdışında yer alan bölümleri bulunduğunu söylemiştir. Bu bölümler, belirgin bir çaba harcanmadıkça, kişinin varlığını öğrenemeyeceği bilgilerle doludur. Yalnız id, daha önce “bilinçdışı sistem” diye nitelenen ruhsal yapının, tüm özelliklerini içermektedir ve tümüyle bilinçdışıdır. Ego'ya yabancıdır. Böylece Freud, insanın ruhsal - zihinsel yapısını birbirleriyle etkileşim içinde bilinçli ve bilinçdışı süreçlerle ilişkili üç bölgeye ayırmış olmaktadır.

İd, ego ya da süper ego'dan birinin baskın olması halinde kişilikte ne gibi özgül görünümlerin ortaya çıkabileceğini Freud, karakter tipolojilerini sınıflandırırken tanımlamıştır.

Kişinin çevreye sağlıklı uyumu, bu üçlü yapı içinde egonun belli bir güç kazanması ile gerçekleşir. Ego'nun ister kalıtsal ister travmatik yaşantılar gibi nedenlerle zayıf kaldığı ya da anne yoksunluğu başta olmak üzere çevresel eksiklikler ve baskılarla gelişemediği durumlarda id'den kaynaklanan dürtüler ve arzular, süper ego'nun ahlakçı yargılarıyla “bastırılır ve bilince daha doğrusu ego'nun bilgisine yansımaları önlenir”.

Ego'nun zayıflığının bir sonucu, erken çocukluktan itibaren hissedilen “tehlike” duygusunun (gerçekte tehlike öğesi taşımayan nesnelere de yansıtılması nedeniyle ortaya çıkan nevrotik ya da moral anksiyeteye dönüşmesi yüzünden) ortaya çıkabilecek gerilimin ve kaygının önlenmesi amacıyla bastırılmasıdır.

Kaygı, özgül deyişle söylemek gerekirse “angst” ya da anksiyete, haz değil, acı veren bir uyarılma durumudur. Eğer ego, belirli bir dürtünün libido yatırımı (katheksis) yapması halinde kaygının

doğacağını algılarsa, bu dürtülere karşı “tepki oluşturur” (reaksiyon formasyon). Bir başka deyişle, o katheksise karşı olan (anti katheksis) belli eğilimlerini (id’den aldığı libidoyu bu işte kullanarak) yoğunlaştırır ve pekiştirir. Kaygının belirmesi haz ilkesini tehdit edeceği için id’in de buna itirazı olamaz.

Freud bu gözlemlerden yola çıkarak karakterin tümüyle ego’ya ait bir özellik olduğu sonucuna varmıştır. Karakteri oluşturan etkenlerin başında eski ana baba otoritesinin süper ego olarak ego’ya eklenmesi yer almakta, bunu önce her iki ebeveynle özdeşleşme daha sonra da önemli öteki kişilerin (significant others) ego idealinde temsil edilmesi izlemektedir. Karakterde etkin olan diğer iki öğe de, bazı savunma mekanizmaları (bastırma, yadsıma, karşıt tepkiler kurma, aklileştirme, yüceltme vb) biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Ülküsel benlik: ego ideali

Oidipus kompleksinin sağlıklı çözümlenmesiyle birlikte, ebeveynin libidinal kathekisis nesnesi olarak önem ve değeri giderek azalır. Bununla birlikte “başka önemli kişilerin” örneğin, öğretmenin ve eğiticilerin, benlik gelişiminde etkileri artmaya başlar. Süper ego, bu kişilerin de etkisiyle değişmeye ve yeniden oluşmaya başlar. Ancak özdeşim nesneleri her zaman ebeveyn olduğu için öteki önemli kişiler olsa olsa taklit ve özenme yoluyla benlik içinde temsili bir figür olarak yer alabilirler. Süperego, “ ego ideali” denen, egonun taklit etmeye çalıştığı davranışları için örnek aldığı, “mükemmel” olduğunu varsaydığı modeli de içermektedir. Ego ya da karakter yapımız kendi performansını bu ideale göre değerlendirir. Aşağılık Kompleksi diye Adler’in çok önem verdiği temel kavram Freud’a göre; ego ile “ego ideali” arasındaki uyuşmazlıktan başka bir şey değildir. Oidipus kompleksinin mirasçısı olan süperego, kaynağını ve enerjisini İd’den alır. Süperego her türlü ahlaki kısıtlamanın ve “mükemmellik” anlayışının temsilcisidir. Onun oluşmasını sağlayan etkenlerin ana baba ve eğiticiler olduğu göz önüne alınırsa, kültürel açıdan taşıdığı önem de belirginleşir. Kural olarak bu kişiler, çocukluklarında

geçirdikleri sıkıntıları unutup, çocukları kendi süperego'larının biçimlenişine göre yetiştirirler. Kısacası her kültür kendine özgü "çocuk yetiştirme tarzlarını" gelecek kuşaklara aktarır.

Arzu, represyon ve kişilik gelişimi arasındaki bağlantıları daha iyi anlamak açısından Freud'un dürtü kuramına kısaca göz atmak uygun olacaktır.

Freud'un başta dürtü kuramı olmak üzere psikanalizin temel varsayımlarını tüm yaşamı boyunca ortaya çıkan yeni kuramsal ve pratik(terapi) ihtiyaçlar üzerine yeniden gözden geçirdiği bilinmektedir. Bu duruma en iyi örnek, psikanalizin gelişiminin ilk evrelerinde kurduğu dürtü modelini daha sonraları fazlasıyla mekanik bulup çok ciddi bir revizyondan geçirmesidir. Dürtü kuramındaki son şekil olan dinamik kurguyu özetlemek histerim.

Freud insandaki saldırganlık, yıkıcılık, yok etme eğilimlerinin kaynağı üzerinde önemle durmakla birlikte bu eğilimler libidoya oranla ikincil önemdedir. Ancak 1.ci Dünya Savaşı sonrasında görüşü değişir ve insandaki saldırganlık dürtüsünün içeriğini ve kapsamını genişletme ihtiyacı duyar. İkinci evrede artık yıkıcılık ve saldırganlık libido ve ego dürtülerinin amansız rakibidir ve nihai zaferi eline geçirecek olan ölüm içgüdüsünün türevleridir.

Biyolojik doğamızdan gelen yıkıcılığın tümüyle yok edilmesi bu nedenle mümkün değildir. Ancak yıkıcılığın ve saldırganlığın kendi benliğimize ya da dış dünyaya yöneltilmesinin yoğunluğu azaltılabilir. Freud bu nedenle insanlar arasındaki savaşın hiçbir zaman ortadan kalkmayacağı inancını özellikle 1930'larda 2. Dünya Savaşı ihtimalinin sıcak olarak hissedildiği dönemde Einstein'e bildirmiştir. Dürtü ve arzu arasındaki ilişkiyi represyon üzerinden kuran Freud'un insan gelişim kuramı bilindiği gibi çok defa " akılcı"(rasyonalist) olarak görülmüş ve eleştirilmiştir. Bu noktada Freud'a ciddi bir haksızlık yapıldığını düşünmekteyim.

İflah olmaz bir akılcı olduğu sıkça vurgulanan Freud'un akıl karşısındaki konumu gerçekte nedir? Bence Freud akla karşı ikili bir tutum benimser. O, akıl ile akıl dışılık diyalektiğini gözeterek Kant gibi aklın özgürleşmesi ile insanlığın da erginleşebileceğini dile getirir. Akıl dışılığın kökeni ve işlevi yine aklımız sayesinde açıklığa

kavuşturulabilir. Bu yönüyle de akla çok önemli bir rol yükler. Freud kendisinden önceki Aydınlanmacı rasyonalist gelenekten aslında ciddi bir kopuşu da temsil eder. Akıl dışılık olarak bilinçdışı güçleri anlamak mümkün olur; Freud'un bu anlamdaki akıl dışılığa ne kadar önemle vurgu yaptığı hatırlanırsa onu bir şüpheci olarak görmek de mümkündür. Mantıksal akıl yürütmenin organı olan akıl yine akıl dışılıkla mücadelede yeterli olmayacaktır. Akıl dışılık bilinçaltı ise, mantıksal akıl da ancak bilinç düzeyinde etkilidir. Bu nedenle bilinçaltı materyalin analizi aklı da tutsak kılan arzuların ve eğimlerin etkisinden kurtarabilir.

Davranışlarının büyük bölümü bilinçdışı güçlerle güdülenen insan, özünde irrasyonel bir canlıdır. Ancak insanın yine de bilinçli aklı ve iradesi (ego) sayesinde kendini tanıması ve geliştirmesi de mümkündür. Ünlü sözü "Nerede id varsa, ego orda olacaktır" tam da bu anlayışını özetler.

Freud'u bu tartışmadan da anlaşılacağı gibi klasik akılcı olarak görmek yerine, romantizmin değerleri ve ülküleriyle beslenmiş eleştirel bir akılcı olarak görmek kanımca daha uygundur.

PROF. DR. CENGİZ GÜLEÇ

A

BİR EVREN ANLAYIŞI ÜZERİNE[4]

Bayanlar, Baylar; son toplantımız sırasında günlük uğraşılarımızdan söz etmiş ve sanki gösterişsiz küçük evimizi düzene koymuştuk. Şimdi cüretli bir atılış yaparak psikanalizin bizi özel bir dünya anlayışına götürüp götürmediğini, götürüyorsa bunun ne olduğunu bütün bize soranlara karşılık vermeye çalışacağız.

Dünya anlayışı: Özgül olarak Almanca ve yabancı bir dile çevrilmesi güç bir kavram, onun için yapılan her tanım kusurlu gibi görünmektedir. Ben bir dünya anlayışının, varlığımızın ortaya attığı bütün sorunları tek bir ilkeye göre çözümleme gücünde olan bir zihin yapısı olduğuna inanıyorum. Böylece sorulması mümkün her soruya yanıt vermekte ve bizi ilgilendirebilen her şeyi belli bir yere sıralamaya olanak sağlamaktadır. İnsanların benzer bir dünya canlandırmaya girişimleri ve bunun ideallerinden biri olması pek doğaldır. Ona kattıkları inanç, onların kendilerini yaşamda daha rahat bulmalarına nereye yöneldiklerini, duygularım ve ilgilerini nasıl en yararlı şekilde kullanabileceklerini öğrenmelerine olanak verir.

Bu “evren anlayışı” sözcükleriyle söylenilmek istenen bu ise, psikanaliz bakımından verilecek yanıt kolay olacaktır. Bir uzmanlık bilimi, psikolojinin bir dalı - derinlik psikolojisi ya da bilinçsizlik psikolojisi - olarak analiz, özel bir dünya anlayışı yaratmak gücüne sahip değildir. O bilimin kendisine sunduğunu benimsemek zorundadır. Fakat bilimsel evren anlayışı tanımlamış olduğumuz anlayıştan hissedilir ölçüde ayrılmaktadır. Bir dünya açıklamasının, teklik ilkesini kabul ettiği doğrudur, fakat o bunu yerine getirilmesi daha sonraya bırakılacak bir program gibi kabul eder. Bazı olumsuz

karakterlerle de ayrılmakta, halen bilinen üyelerle sınırlanmakta ve kendisine yabancı olan her üyeyi reddetmektedir. Evreni tanımanın ancak bir zihinsel çabadan, dikkatle denetlenilen gözlemlerden, sıkı araştırmalardan doğabileceğini; bir tanrı esininden, bir seziden, ya da bir falcılıktan doğmadığını ileri sürmektedir.

Bu anlayış, bizimkinden önceki yıllarda genelliğe yakın bir biçimde kabul edilmişe benzemektedir. Çağdaşlarımıza, ancak böyle bir anlayışın, hasis olduğu kadar umut kırıcı da olduğunu ve zihnin isteklerini de, insan ruhunun gereksinimlerini de hesaba katmadığını ileri sürerek kendini beğenmiş bir itirazda bulunmak kalıyordu.

Oysa bu itiraz pek enerjik bir biçimde reddedilebilir; savunulacak gibi değildir bu; çünkü ruh da insana yabancı evrenin bilimsel kavranışının sözcüsü olmak için özellikle nitelendirilmiştir, çünkü kim ona dünya tablosunda psişik görüş noktasını savsaklama siteminde bulunabilir? Böyle bir psikoloji olmazsa bilim pek eksik kalır. Fakat bilimlerin inceleme çerçevesi içine insanların (ve hayvanların) zekâ ve duygu işlevleri sokulursa, yine de bilimin tümünün onda değişmiş hiçbir şey bulamayacağı, bilginin hiçbir yeni kaynağının fışkırmadığı, hiçbir yeni araştırma yöntemi görünmediği belirtilmek zorunda kalınır.

Sezi, fal, gerçekten varsalar, bize yeni ufuklar açmak gücüne sahiptirler, fakat biz onları duraksamadan yanılsamalar kategorisi içine ve bir isteğin hayali gerçekleşmeleri arasına sıralayabiliriz. Bir dünya anlayışı tasarlama gereksiniminin duygusal bir nedeni olduğu kolayca görülebilmektedir. Bilim, insan psişizminin böyle istekler gösterdiğini gözlemlemektedir ve onları iyi kurulmuş gibi kabul etmek için hiçbir neden bulunmamasına karşın onların kaynağını araştırmaya hazırdır. Böyle yaparak, bu şekilde, duygusal bir istekten çıkan ve yalnızca yanılsama olan her şeyi bilimden uzaklaştırmaya özen gösterir.

Elbette, bu isteklerin hor görülür bir biçimde savsaklanması ya da insan yaşayışındaki önemine değer verilmemesi gerektiğini ileri sürmüyoruz. Onların sanat yaratışlarına, din, felsefe sistemlerine katıldıklarını tanımaya hazırız, hiç değilse, bu gereksinimlerin bilimsel bilgi alanı üzerine aktarılmasına izin vermek son derece

haksız ve yersiz olur. Eğer böyle hareket edilirse, psikoza -kişi ya da topluluk psikozuna - giden yollar açılır ve sözkonusu eğilimlerden, hepsi, istekleri ve gereksinimleri tatmin ettikleri gerçekliğe doğru dönmüş bazı değerli emeller çıkarılır.

Bilim görüşü bakımından burada eleştirmemek, reddetmemek ve yalanlamamak nasıl olur? Bilimin, sadece insanın psişik etkinliğinin dallarından kuşkusuz biri olduğu, dinin ve felsefenin birer başka konu olduğu, bilimin onlarla görülecek hiçbir şeyi bulunmadığı savı kabul edilemez. Bu şekilde bilim, din, felsefe, hakikat üzerinde eşit haklara sahip olurdu ve her insan kanılarını serbestçe kurabilir ve inancını yerleştirebilirdi.

Bu son derece zarif, hoşgörücü, geniş, hasis önyargılardan soyulmuş sanılan bir görüştür; ne yazık ki, savunulacak gibi değildir ve bilime karşıt bir dünya tasarımının, zaten pratik bakımdan eşdeğeri olarak görünen tasarımın bütün kötülükleri ona düşer. Çünkü hakikat hoşgörür olamaz, o ne uzlaşma, ne de sınırlandırma kabul etmelidir. Bilim insan etkinliğinin yapıldığı her alanı kendisinin sayar ve bir güç, onun bir bölümünü başkasına geçirmeye girişince anlatılmaz bir kritik hale gelir.

Bilim alanında hak iddia eden ve savaşan üç gücün tehlikelisi dindir. Hemen hemen her zaman zararsız ve hayırlı olan sanat bir yanılsamadan başka bir şey olmak savında değildir ve denildiği gibi onun “tutkunu olmuş” bazı kimseler dışında gerçeğe saldırmaya asla girişmez. Kendisi bir bilim gibi davranan felsefe bilime karşı çıkmaz, bazen bilimden yöntemler alır, ama kuruntulara takılıp ileri sürer. Bu, bilginin her ilerleyişinin, bizim, boşluğunu görmemize olanak verdiği bir savdır. Yöntem bakımından ise felsefe, mantıklı işlemlerimizin anlayış gücüne değerinden çok önem vererek ve örneğin sezi gibi başka bilgi kaynaklarının gerçekliğini kabul ederek yolunu şaşırmaktadır. Çok zaman, filozoftan söz ederken, “gece takkesi ve robdöşambr parçaları ile evrensel yapının deliklerini tıkamaya çalışıyor” diyen şairin (Henrich Heine) bu nüktesi doğrulanmaktadır.

Fakat filozof kitle üzerine hiçbir etki yapmaz ve ancak pek az sayıda, hatta küçük aydınlar klanı arasında bile az sayıda kimse ile

ilgilenir. Başkaları, için bir şey söylemez. Tersine din, insanın en güçlü heyecanlarını kendi iradesine göre düzenleyen pek büyük bir kuvvettir. Yakın zamana dek manevi bakımdan insan yaşamında bir rol oynayan her şeyi kapsadığı bilinmektedir.

Din bir çağa kadar bilimin yerini tutuyordu, o zamanlarda bilim hemen hemen hiç yoktu denilebilir. Böylece din kıyaslanmaz surette mantıklı ve uyumlu bir dünya anlayışı yaratmıştı. Bu büsbütün sarsılmış olmakla birlikte şimdi de yaşamaktadır.

Dinin pek geniş rolünü iyice canlandırmak için, onun insanlara vermeye giriştiği her şeyi göz önüne almak gerekir: İnsanları evrenin başlangıcı ve kuruluşu üzerine aydınlatır, onlara, varoluşun değişiklikleri ortasında Tanrıının koruyuculuğunu ve öbür dünyanın mutluluğunu sağlar ve sonunda tüm otoritesinin yargılarına dayanarak onların görüşlerini ve eylemlerini düzenler. Böylece üçlü bir görevi yerine getirir. İlk planda, tıpkı bilimde olduğu gibi, fakat başka yollarla insanlığın merakını doyurur, bundan dolayı da bilimle çatışır. Kuşkusuz, etkisinin büyük bölümünü ikinci görevine borçludur. Çünkü bilim, yaşamın tehlikeleri ve kötü rastlantıları karşısında insanın korkusunu yatıştırmak ya da ona felaketler içinde bir avuntu vermek sözkonusu olduğunda onunla yanşamaz. Bilimin bazı tehlikeleri önlemeyi, bazı kötülüklere karşı başarı ile savaşmayı öğrettiği doğrudur, insanlara yaptığı yardımı yadsımak olası değildir, ama birçok durumda acıyı yok edemez ve insanlara boyun eğmeyi öğütlemek zorunda kalmaktan başka şey yapamaz. Din üçüncü görevinden dolayı, yani insanlara buyruklar, yasaklar, kısıntılar koyduğu zaman bilimden daha çok uzaklaşır; çünkü bilim de dinin verdiklerine benzeyen, fakat başka türlü nedenlerden doğmuş davranış kuralları hazırlayarak olguları araştırmak ve ortaya çıkarmakla yetinir.

Bu üç görevi birbirine iliştiren bağın niteliğini açıkça kavrayamıyoruz. Dünyanın yaratılışı öyküsü ile bazı ahlak kurallarına boyun eğme arasında ne ilinti vardır? Bu kurallar ahiret mutluluğu ve tanrısal koruma vaadine sıkıca bağlıdırlar; çünkü korumanın ve mutluluğun konusu, etik yasalara boyun eğmeyi, ödüllendirmeyi gerektiriyor. İşte yalnız bunlara uyan sonsuz mutluluk hakkına sahip olacaktır, başkaldıran ise cezaya

uğrayacaktır. Onun uygulamalarını hor görenin başına her kötülük gelecektir.

Yalnız jenetik bir analiz dindeki derslerin, avutmaların, buyrukların garip topluluğunu anlamaya olanak verir. Bu analiz önce sistemin en şaşırtıcı bölümüne, dünyanın yaratılışını anlayış tarzına uygulanabilir. Gerçekten kozmogoni zorunlu olarak niçin din sisteminin içine katılmaktadır? Fakat önce bu öğretinin neden oluşmuş bulunduğunu görelim: Dünya insana benzeyen, fakat çok daha büyük, daha güçlü, daha bilge, daha çalışkan bir varlık, kısacası idealleştirilmiş bir üstün insan tarafından yaratılmıştır. Hayvanların, dünyanın yaratıcılarıymış gibi kabul edilebilmiş olması, daha sonra sözünü edeceğimizin totemizmin etkisini belirtmektedir.

Dikkat edilecek olgu şudur: Dünyanın bu yaratıcısı çoktanrılı halde bile tektir. Üstelik, çok zaman bir dişil tanrılığa anıştırma yapılsa bile, o daima erkek bir varlıktır. Bazı mitolojilerde erkek tanrı, canavarlar sırasına indirilen bir dişi tanrının yerini alır ve dünya tarihi bu şekilde başlar. Ne yazık ki bu ilginç sorunları burada derinleştirenleyiz. Bir işaret bize bu araştırmalarda yolumuzu bulmamıza olanak verecektir. Yaratıcı tanrı “Baba” diye adlandırılmıştır. Psikanaliz bunun vaktiyle küçük çocuklara görünmüş olduğu gibi görkemli bir baba olduğu sonuçlamasını çıkarmıştır. İnanan kimse, dünyanın yaratılışını kendi doğumuna benzetme yoluyla tasarlar.

O zamandan başlayarak avutucu vaatleri ve ahlaknı sert isteklerini kozmogoniye iliştiren bağ ortaya çıkar. Çocuğun yaşamını borçlu olduğu kişi de, baba da, (ya da daha doğru olarak baba ile annenin kurduğu ana babalık dayatması) varoluşun bin türlü tehlikesiyle karşı karşıya olan çocuğu gözetmiştir; böylece korunan küçük varlık kendini güven içinde duymuştur. Yetişkin hale gelince insan, kendi artan kuvvetini anlar, ama karşı karşıya bulunduğu yaşamın bütün tehlikelerini bilir, iyice düşünüp taşındıktan sonra da kendini çocukluğundaki kadar güçsüz, o kadar zavallı sayar. Evrenin karşısında her zaman için sadece bir çocuktur. O zaman küçükken yararlanmış olduğu o korumadan vazgeçmek istemez. Bununla birlikte, babasının da ancak pek az güce sahip olduğunu, onun, önce

hayal ettiği pek üstün varlık olmadığını erken anlayarak, eskiden fazla değer verdiği babanın hayaline geri döner, onu “hal” de ve gerçekte yerleşen bir tanrı yapar. Anının duygusal gücü, kendini korunmuş hissetme susamışlığıyla uyuşup, birlikte, inancın nedeni olurlar.

Din programının başlıca noktalarından üçüncüsü olan etik kuralları dahi bu çocukça duruma bağlanır. Filozof Kant, ünlü bir sözünde, gökte yıldızların ve kalbimizde ahlak kurallarının bulunuşunun, Tanrıının büyüklüğünün en inandırıcı kanıtları olduğunu söylemiştir. Elbette bu karşılaştırma en azından gariptir; çünkü yıldızlarla bir insanın benzerlerine karşı olan aşk ya da öldürücü kin gibi bir duygu arasında hangi ilinti meydana çıkarılabilir. Bununla birlikte, Kant’ın sözü büyük bir psikolojik doğruluğa değinmektedir. Çocuğu dünyaya getiren onu her tehlikeden koruyan, ona yasak olan ve olmayan şeyleri anlatan, içgüdülerini yumuşatmayı öğreten ana babasına, kız ve erkek kardeşlerine karşı nasıl davranması gerektiğini bildiren, ona, son olarak, öğretilenlere uyarsa önce aile kucağına, sonra daha geniş çevre içine kabul edileceğini ve sevilip sayılacağını açıklayan baba (ana baba dayatması)dır. Çocuk bütün bir cezalar ve ödüller sistemi yardımıyla da toplumsal görevlerini kavrar; ona öz güvenliğini ana - baba sevgisine, daha sonra yabancıların sevgisine ve onun kendine olan sevgisine eklenecek olan inanca bağlı bulunduğunu kabul ettirir.

Daha sonra insan, değiştirmeksizin bütün bu koşulları dine aktaracaktır. Ana babasının koyduğu yasaklar, zorunluluklar, onda vicdan biçimi altında yaşamaya devam edeceklerdir. Tanrı da dünyayı aynı cezalar ve armağanlar sistemiyle yönetmektedir: Her bireye tanınan koruma ve mutluluk kişinin bu ahlak kuralları karşısında gösterdiği boyun eğişle orantılıdır. Tanrı için duyulan sevgi, insana benzerlerini ve doğayı tehdit eden tehlikelerle savaşma gücü veren tarafından sevilme gereksinimidir. Son olarak, dua, göksel irade üzerine doğrudan doğruya bir etki yapma olanağı vermekle insana güçlü tanrının ilgisini sağlar.

Beni dinledikçe zihninize bir yığın sorunun üşüştüğünü biliyorum. Ancak merakınızı gidermeye ne yer, ne zaman

uygundur;, ama bir şey bana apaçık gibi görünüyor: Ne denli inceden inceye yapılırsa yapılsın, hiçbir araştırma bizim dinsel anlayışımızın çocukça durumumuzca belirlendiği kanımızı sarsamaz. O zaman bu durumun çocuksu hareketine karşın başka bir kanıya öncülük etmiş olması hayli şaşırtıcı görünmektedir. Belli bir çağda, tanrıların ve dinlerin bulunmadığı su götürmez bir gerçektir; bu animizm çağıdır. O zaman dünyada insana benzer ruhsal varlıklar kaynaşıyorlardı. Cinlerdi bunlar. Dış dünyamızın nesneleri baştan başa bunlarla doluydular, hatta onlara karışmışlardı: fakat yardım ve koruma istenecek hiçbir evrensel yaratıcı, hiçbir üstün varlık bilinmiyordu. Animizmin cinleri genel olarak insana düşman görünüyorlardı. İnsan hiç değilse o zaman, kendine sonraki zamanlarda olduğundan daha çok güveniyordu. Kuşkusuz bu kötü ruhlar karşısında pek büyük ve sürekli bir korku duyuyordu, fakat bir koruyucu erk yakıştırdığı birtakım eylemlerle kendini savunuyordu. Zaten kendi de belli bir gücün sahibi olduğunu sanıyordu. Doğadan bir dilekte mi bulunacak, örneğin yağmur mu yağdıracak, insan zamanının tanrısına yakarmıyordu, fakat ona göre doğrudan doğruya doğayı etkilemeye yarayan bir büyü töreni yapıyordu: Kendi kendine, yağmura benzer bir şey üretiyordu. Dış güçlere karşı bu savaşta birinci silahı bugün tekniğimizin en eski öncüsü olan büyü idi.

Büyüye inanma, insanın kendi kendine yapma gücüne sahip olduğu zekâ işlemlerine aşırı önem ve değer vermesinden doğmaktadır. Bu inançtan, bizim saplantılarımızda bulduğumuz, “düşüncenin tüm erki” çıkmaktadır. O çağın insanlarının dildeki ilerlemelerinden, düşünceyi kuşkusuz çok kolaylaştırmış olan o ilerlemeden gurur duymayı sürdürdüklerini sanabiliriz. Sözcüğe, sonradan dinin tanıdığı büyülü bir erki vermişlerdir: “Ve Tanrı dedi ki: Işık olsun. Ve ışık oldu.” Ayrıca büyü eylemleri animistin yalnızca dileklerinin erkine güvenemediğini gösteriyor. Daha çok, o, doğayı bir öykünmeye götürmeye yarayan belli bir eylemden (büyüden) isteklerinin gerçekleşmesini beklemekteydi. Yağmur istediği zaman kendisi su saçıyordu, toprağın verimli olmasını dilediğinde doğaya, tarlaların ortasında cinsel ilişkinin görüntüsünü sunuyordu.

Biliyorsunuz ki, bir gün psişik anlatımını bulmuş olan her şey güç kaybolmaktadır; şu sıralarda bile hayli animist gösterilerinin, özellikle batıl inanç denilen biçim altında, dinin arka planında gözlemlenebildiğini öğrenmekle hiç de şaşırmazsınız. Dahası var, bizim felsefemizin animist düşünme biçiminin bazı çizgilerini sakladığı yadsınabilir mi? Düşüncemizin gerçek olaylara yol gösterdiği ve onları yönelttiği fikri, söz büyüsüne fazla önem ve değer vermek değil midir? Elbette burada büyülü eylemi olmayan bir animizm sözkonusudur.

Öte yandan, hiçbir şey bizi daha o çağda bir belli etkenin, insanların karşılıklı bağlantılarını belirli kılan kuralların varolduğunu düşünmekten alıkoyamaz, yine hiçbir şey bu kuralların, bu etikanın animist inançlara sıkı sıkıya bağlı olduklarını da göstermemektedir. Kuşkusuz bunlar kuvvetlerin ve pratik gereksinimlerin orantılılığı sonucu olarak çıkıyorlardı.

İnsanı animizmden dine geçmeye neyin götürdüğünü öğrenebilmek ilgi çekici olurdu fakat, kolayca tasarımlayacağımız gibi insan psişizmi tarihinin o çağlarını hâlâ kalın bir karanlık sarmaktadır. Dinin, önce ilk ahlak kuralları tabularının çıktığı totemizm denilen o garip hayvanlara tapma biçimi aldığı kanıtlanmış gibidir. Az önce “Totem ve Tabu”da bu değişimin, insanın aile bağlantılarında bir altüst olmadan ileri geldiğini önden belirtmiştim. Din sayesinde cinler korkusu psişik olarak insana bağlı kalmıştır. İşte animizme oranla dinin en büyük eseri budur. Fakat kötü ruh, ilk çağlardan sonra da yaşamasını sürdürerek din sistemi içindeki yerini elden bırakmamıştır.

Bunu dinsel evren anlayışının tarih öncesi diye kabul edelim ve şimdi, ondan sonra gözlerimizin önünde neler geçtiğini, neler oluştuğunu görelim. Doğal olayların gözlemi ile güçlenmiş olan bilim kafası yüzyıllar boyunca dine beşeri bir iş olarak bakmaya ve onu eleştirel bir incelemeye tutmaya girişmiştir. Din buna dayanamadı. İlk önce, basit gözlemin bize öğrettiği ile çeliştiği ve insan imgeleminin apaçık izlerini taşıdığı için şaşkınlık ve kuşku doğuran mucizeler ele alındılar. Sonra sırlar, giderek dünyanın yaratılmasına ilişkin dogmalar yıkıldılar. Çünkü gösterdikleri bilgisizlikler, baştan başa geçmiş çağlara özgül saflıklara

bulanmışlardı. Doğa yasalarının daha ileri götürülmüş bilgisi sayesinde bu aşamanın geçildiği anlaşılmıştır. Canlı ve ruh taşıyan varlıklarla cansız doğa arasında kurulması gereken ayrılığın zihinlere yerleştiği gün, ilkel animizm olanaksızlaştı; dünyanın yaratma, ya da insanların kendilerinin yaptıkları gibi üretme ile oluşturulmuş olduğu fikri artık bir apaçıklık olmaktan çıktı. Ayrıca çeşitli din sistemlerinin karşılaştırmalı incelemesinin, onların uyuşmazlığının ve birbirlerine karşı hoşgörülü olmayışlarının doğurduğu izlenimin bunda bir rol oynadığını da unutmamak gerekir.

Bu çalışmalarla sağlamlaman bilim kafası, sonunda duygusal bakımdan dinsel anlayışın en önemli ve en değerli bölümlerini inceleme tehlikesini göze aldı: Bu, bazı etika kurallarını dinlemesine karşılık, insana söz verilen tanrısal koruma ve ahiret mutluluğudur. Din tarafından verilen bu güvencelerin akıl almazlığı her zaman doğrulanabilmişse de, ancak çok sonraları insan onlardan kuşkulanmaya ve bunu söylemeye yeltenebilmiştir. Evrende herkes için babalık kaygısıyla dolu ve kendisine bağlı olan her şeyi iyi sonuca götürmekle uğraşan bir erk bulunduğu kabul edilmez gibi görünüyor. Evrensel bir iyilik fikri, kendiliğinden var olan bir adalet fikri, ki bu aslında ötekiyle kısmen uyuşmazlık halindedir, uzlaşmaz gibi görünmektedir. Yer sarsıntısı, su baskınları, yangınlar, namuslu ve dindar kimselerle kötü ve dinsiz kimseleri ayırt etmez. Cansız doğanın işe karıştığı bu noktada, bir insanın yazgısının benzerleriyle olan ilişkilerine bağlı olduğu bu noktada, erdemin ödüllendirilmesi ve kötülüğün cezalanması kuralı hiç mi hiç yoktur. Pek çok zaman şiddet gösteren, hile yapan kimse, vicdan azabından yoksun olan kimse, o denli tamah edilen yeryüzü nimetlerini ele geçirir; oysa dürüst insanın elleri boş kalır; karanlık, kaba ve duygusuz güçler insanın alın yazısını düzenlerler; dine göre, dünyayı yöneten ödüllendirme ve cezalandırma sistemi hiç yokmuş gibi görünmektedir. İşte, animizmden dine sığınmış olan ruhçuluğun bir bölümünü bırakmak için bir neden de budur.

Psikanaliz dinin başlangıcının çocuk güçsüzlüğü olması gerektiğini göstererek ve içindekileri yetişkin yaşta hâlâ yaşamakta olan çocuksu isteklere ve gereksinimlere bağlayarak, dinsel dünya

görüşünün eleştirilmesine son bir kanıt sağlamıştır. Bunda doğrudan doğruya dini yadsıma söz -konusu değildir; ne var ki bununla ilgili bilgilerimize bir çeki düzen verme gereksinimi sözkonusudur. Dinle, o, tanrısal kaynağı ile övündüğü zaman çelişme halindeyiz. Eğer bizim tanrısallık açıklamamız kabul edilirse, zaten o bundan zarar görmez.

Şimdi bilimin dinsel evren anlayışı üzerine verdiği yargıyı özetleyelim.

Çeşitli dinlerin her biri, gerçeğin kendi tekelinde olduğunu ileri sürerken, biz, dinin kapsadığı gerçek payını tümüyle önemsemememenin daha uygun olduğuna inanıyoruz. Bu içinde yaşadığımız fiziksel dünyayı bir yenme denemesidir; istekler dünyası yardımıyla biyolojik ve psikolojik gerekler bizi kendi kendimizi yaratmaya itmişlerdir. Öğretileri kabul edildikleri çağların izlerini taşımaktadırlar: Bunlar çocukluk çağları, insanların bilgisizlik çağlarıdırlar. Dinin bize sunduğu avuntular inanılmaya değer değillerdir ve deney, dünyanın bir kreş olmadığını bize öğretmektedir. Eğer etika kurallarına dinin onlara vermek istediği güç tanınmaya bırakılırsa, onlara bambaşka biçimde nedenler göstermek yerinde olur; bu kurallar, gerçekten, insan toplumu için mutlak gereklidirler ve onlara uymayı dinsel inanca bağlamak tehlikelidir. Din, insanlığın evrim tarihindeki yeri belirtilmek istendiği zaman, sürekli bir edinim gibi görünmektedir. Fakat insanın kendisini çocukluktan olgunluğa götüren yol üzerinde kaçınılmaz surette geçmesi, geçmek zorunda bulunduğu nevrozun eşine benzemektedir.

Size yapmış olduğum açıklamayı eleştirmekte elbette özgürsünüz ve ben bile size birtakım kanıtlar verebilirim. Böylece size dinsel dünya anlayışının yıkılışının ancak kısa ve eksik bir özetini vermiş bulunuyorum. Çeşitli süreçlerin kronolojik sırasını doğrulukla göstermedim, bilimsel anlayışın uyanışında işbirliği yapmış olan başka güçlerin gelişimlerini incelemeyi bir yana bıraktım. Dinsel dünya anlayışının söz götürmez egemenlik çağında, sonra doğmakta olan eleştiri anlayışının etkisi altında yapılmış olan değişmelerden söz etmeyi de önemsemedim. Son olarak, yalnız tek bir din biçimini, batılı uluslarınkini göz önüne aldım. Bana sanki kanıtlamamış,

olabildiğince gözalıcı ve çabuk kılmaya elverişli, bir çırpıda bir görünüm tasarlamış olma siteminde bulunabilirsiniz. Daha iyi ve daha eksiksiz sonuçlar elde etmek gücünde olup olmadığım sorusunu bir yana bırakalım.

4 Çev. A. Avni Öneş, *Psikanaliz Üzerine*, Say Yayınları, 2000.

The Dark Knight Sigmund Freud. Poster for *Tss*
Evgeny Parfenov

Bütün size söylediklerimi başka yerde daha iyi açıklanmış olarak görebileceğinizi size hiçbir yeni fikir vermediğimi biliyorum. Bununla birlikte, şunu söylememe izin veriniz: Dinsel sorunların en inceden inceye gözden geçirilmesinin bizim varmış olduğumuz sonucu doğrulamaktan başka bir şey yapamayacağı kanısındayım.

Bilim anlayışı tarafından dinsel dünya görüşüne karşı yürütülen savaşın sona ermediğini biliyorsunuz; bugün de gözlerimizin önünde sürüp gitmektedir. Psikanalizin polemik yapmaya alışmamış olmasına karşın, bu kavgaya katılmakta duraksamıyoruz. Belki, böyle hareket ederek, dünya anlayışı konusunda durumumuzu daha iyi aydınlatmayı başarabileceğiz. Dine bağlı kimselerin ileri sürdükleri kanıtlardan kimilerini kendilerine karşı çevirmenin kolay olduğunu, bununla birlikte kimilerinin çürütülmeden kurtulduklarını göreceksiniz.

Önce bize yöneltilen ilk itirazı inceleyelim: Bilim, araştırmalarının konusu olarak dini almakla pek kendini beğenmiş görünmektedir, deniliyor. Din, insan kavrayışının sınırlarını aşan ve akla dayanan eleştirinin ona hiçbir saldırma hakkına sahip olmadığı pek yüce bir şeydir. Başka bir deyişle, bilim din konusunda yetkisizdir. Elbette, din kendi mülküne çekilip otursa büsbütün yararlı ve değerli kalır, fakat din bununla yetinmediğinden bilim onu reddetmek zorunda kalıyor. Eğer bu reddedişe önem verilmezse, niçin dinin insanla ilgili bütün şeyler arasında böyle ayrıksı bir yer aldığı sorulur; buna ise tanrısal kaynaktan gelen dinin insanın ölçülerine vurulamayacağı ve insan aklının kavrama gücünde olmadığı bir zeka tarafından bize esinlendiği karşılığı verilir.

Gerçekten bir vahyin öznesi olan tanrısal zekâ yok mudur? Tanrısallığın söz götürmezliği bahanesi altında bu sorunun sorulmaması gerektiğini söylemek yanıt vermek midir? Bütün bunlar bize bazen analiz sırasında zaten anlayış sahibi bir hasta falan ya da filan yorumlamayı reddettiği ve bu reddedişin nedenlerini özellikle saçma yargılar üzerinde kurduğu zaman ortaya çıkan bir olguyu düşündürüyor. Bu mantık yoksunluğu ancak duyusal

nitelikte güçlü bir çelişme nedeninin varlığını doğrulamaktadır; bunda kuşkusuz ki bir duyusal bağ sözkonusudur.

Bu aynı neden başka bir yanıtta kesinlikle açığa vuruluyor. Deniliyor ki, din eleştiriye tutulmamalıdır; çünkü o insan zihninin en soylu, en değerli, en yüce olarak kavradığı şeyi oluşturmaktadır; çünkü o en derin duyguların belirtilmesine olanak vermektedir ve yalnız o, dünyayı dayanılabilir kılma ve insana layık bir plan üzerine koyma gücüne sahiptir. Dinin bu değerini tartışmak pek yararsızdır, tartışmayı barka bir alan üzerine götürmek de daha uygun olur; çünkü şunu belirtelim ki, bilim anlayışı dinin mülkü üzerinde gezinmeye hiç de çalışmamaktadır, ama tam tersine, bilimsel düşünce ortamını istilâ eden dindir.

Öte yanda, dinin değeri ve önemi ne olursa olsun, din düşünceyi sınırlama ya da düşüncenin denetiminden kurtulduğunu ileri sürme hakkına sahip olamaz.

Bilimsel düşünce, aslında, herkesin, inançlı, inançsız hepimizin, yaşamın türlü koşullarında kullanmakta olduğumuz şuradan normal düşüncelerden ayrılmaz. Ancak, bazı özel karakterlerle ayrılır; örneğin, nesnelerin incelenmesini maddi ve doğrudan doğruya yarar beklemeksizin uygular, her türlü bireysel etkeni ve her türlü duygusal etkiyi bir yana bırakmaya çaba gösterir. Tümevarımlarını çıkardığı duyusal algılarının doğruluğunu denetler, her zaman kullanılan yollarda elde edilmesi olanaksız yeni algılar sağlar ve bile bile değişik denemelerde bu yeni deneylerin koşullarını inceler. Bütün bu çabalar, gerçekle, dışımızda olan bize bağlı bulunmayan şeyle, deneyin bize öğrettiği gibi, eğilimlerimizin gerçekleşmesine ya da başarısızlığına neden olanla bir anlaşma elde etmeye giderler. Gerçek dış dünya ile bu anlaşmaya, hakikat adını veriyoruz. Pratik değerden yoksun bile olsa, her bilimsel çalışmanın aradığı işte bu anlaşmadır. Demek ki, din bilimin yerini alabileceğini ileri sürdüğü ve hayırlı, avundurucu olduğu zaman, o da hakiki olmak zorundadır. İşte bu, doğrusu, kabul edilmez ve genel yarara aykırı bir zorla alma olur. İnsan, deneyin kendisine sağladığı kurallara uyarak ve gerçeği göz önüne alarak işlerini yürütmeyi öğrenmiştir. Din onun en içten meraklarını, akla uygun düşüncenin yasalarından kurtulma

ayrıcalığına sahip olduğunu ileri sürdüğü bir dayatmaya boyun eğdirmeye zorlayınca, aşırı istekli görülür.

Dinin kendine bağlı olanlara söz verdiği korumaya gelince, içinizden kimse trafiği düzenleyen kurallara aldırmak istemediğini, ancak kendi keyfine uyduğunu söyleyen bir şoförün otomobiline binmeye razı olmaz, sanırım.

Bu olay, tasarım halinde bile cinsellikle ilgilenmesine izin verilmemiş olan kadında da gözlemlenir. Geçmişin hemen hemen bütün ünlü kişilerinin yaşam öyküsü bu dinsel düşünme yasağının, yaşamlarındaki kötü rolünü göstermektedir. Öte yandan, genellikle akıl dediğimiz zekâ, insanlar üzerinde, o pek nadir olarak birleşen ve bundan dolayı da pek güç yönetilebilen insanlar üzerinde uzlaştırıcı bir etki yapacağını umabildiğimiz kuvvetler arasında sayılır. Herkes kendine ait bir çarpım tablosu, uzunluk ve ağırlık birimleri kullansaydı insanlık toplumunun ne olacağını bir gözümüzün önüne getirelim. Bir gün zekâ - bilim zihniyeti, akıl insanların psişik yaşamında diktatörlüğü başarabilsin! Bizim en ateşli dileğimiz budur. Akıl niteliği bile bize güvence sağlar; insanın duygularına ve onun bütün belirttiklerine borçlu olunan yeri vermeyi savsaklamayacaktır. Bununla birlikte, aklın boyunduruğu altına girmek zorunda kalan insanlar, onun en güçlü bağı oluşturduğunu, daha başka uzlaşmaları da ondan beklemekte hakkı olacağını öğrenir. Dinsel düşünme yasağı olgusu gibi bu gelişmeye karşı duran her şey, insanlığın geleceği için pek büyük bir tehlikedir.

Fakat şimdi dinin niçin apaçık şunları söyleyerek bu kısır tartışmalara son vermediği sorulacaktır: “Doğrudur, ben genel olarak hakikat denilen şeyi size sağlayacak durumda değilim; bunun için bilime güveniniz. Fakat benim size vereceğim şey son derece güzel, bilimin bütün sunabileceklerinden daha avundurucu, daha yücelticidir. İşte bunun içindir ki benim anlattıklarım doğrudur; ne var ki başka bir anlamda, daha soylu bir anlamda doğrudur.” Bunun yanıtı kolaydır: Din, eğer bu itirafı yaparsa yığın üzerindeki tüm etkisini yitirir. Halk, sözcüğün her zamanki anlamında yalnız bir hakikat tanır. Onun daha yüksek, daha yüce bir hakikati kavraması olanaksızdır. Onun gözünde ölüm kadar gerçek olan hakikat, yüksekliğe elverişli gibi görünmez ve o güzeli doğrudan ayıran eşiği aşma gücüne sahip değildir. Belki, benim gibi, haklı olduğunu düşüneceksiniz.

Savaş hâlâ sürüyor ve dinsel dünya anlayışından yana olanlar şu eski atasözüne uygun davranıyorlar: “En iyi savunma saldırıdır.”

Bize de şunu soruyorlar: “Bilim hangi hakla, binlerce yıl boyunca milyonlarca insana mutluluk ve avuntu dağıtmış olan dinimizin temellerini yıkmaya girişiyor? Hem bu bilimin başarıları nelerdir? Bizi avutmada, bizi yüceltmede güçsüz olduğunu kendisi açığa vurmuştur. Eğer önceki görüş noktasını önemsemezsek, sorun daha da çetinleşir; hiç değilse bize öğretilerini anlatsın. Bize dünyanın yaratılışı ve geleceği üzerine bilgi verebilir mi? Bize evrenin bütünlük gösteren bir tablosunu çizebilir, yaşamın açıklanmayan olaylarını tanıtabilir, psişik güçlerin cansız maddeler üzerine nasıl etki yaptıklarım söyleyebilir mi? Eğer bunları açıklamayı başarabilirse, elbette ona karşı saygıda kusur etmeyeceğiz. Oysa bilim bu sorunlardan hiçbirini hâlâ çözememiştir; bize sundukları ise kendisinin birbirine bağlamak gücünde bile olmadığı sözde bilgilerin parçalarıdırlar. Bilim, günlük olgulara eşlik eden olayların gözlemlerini gruplamakla, onlardan yasalar çıkarmakla, sonra da onları cüretli yorumlamalara tutmakla yetinmektedir. Verilerinde de öyle belirsizlik var ki... Bütün öğrettikleri hep geçici, bugünün gerçeği, yarın atılacak ve yerine başka bir şey konulacak - o da bir anlık - şeyler... Böylece, en yeni yanlışlığa hakikat adı verilmektedir. Oysa siz, böyle bir hakikate, bizim en değerli nimetimizi kurban etmek istiyorsunuz!”

Bayanlar, baylar; bilimsel dünya anlayışından yana olan sizlerin bu eleştiriden pek kaygılanmadığınızı sanıyorum. Burada size, imparatorluk Avusturyası zamanında her yerde yinelenen bir tümceyi anımsatacağım. Yaşlı hükümdar, hükümete karşıt bir partinin delegelerini kabul ederken:

“İyi, ama bu sıradan bir muhalefet değil, fesatçı bir muhalefet!” diye bağırmıştı.

Bilime, şimdiye dek, evrenin gizlerini çözememesinden dolayı yöneltilen sitem bize bu sözü anımsatıyor, zaten haksız ve kinci bir biçimde kendini belli ediyor. Bilim verdiği sözleri yerine getirmeye henüz zaman bulamamıştır, henüz pek gençtir, öbür insan etkinlikleri arasında en geç gelişmiş olanlardan biridir. Ancak birkaç tarih sayabileceğimizi anımsayalım: Kepler tarafından yıldızların hareket yasalarının bulunuşundan bu yana aşağı yukarı 300 yıl geçmiştir. Işığı yedi parçaya ayırmış olan Newton 1727’de, şöyle

böyle 200 yıl kadar önce ölmüştür. Fransız Devriminden biraz önce Lavoisier oksijeni buldu. Bir insan ömrü, insanlığın gelişimiyle karşılaştırıldığında pek kısa görünmektedir.

Ben bugün çok yaşlıyım, fakat Charles Darwin türlerin oluşumunu konu alan yapıtını yayımladığında da yaşıyordum. Aynı yıl, 1859'da, radyumu bulan Pierre Curie doğdu. Eğer daha yukarı, Yunanlılara doğru bilimlerin başlangıcına, Arşimedıe Copernicıin öncüsü olan Sakızadalı Aristarhosıa, hatta Babillerin ilk astronomik çalışmalarına kadar çıkarsanız, yamyamlıktan sonra insana, bugünkü haline erişebilmesi için pek kısa bir zaman parçası gerekmiş olduğunu anlarsınız.

Öbür eleştirilere gelince, onlar az çok doğrulanıyorlar. Evet, bilim ağır ağır, güçlükle, el yordamıyla ilerliyor, bu yadsınamaz, buna bir şey yapamıyoruz. Karşıtlarımız olan efendilerin bundan hoşnut görünmelerinde şaşılacak ne vardır? Onlar çok şımarmışlardır, çünkü vahy, işlerini hayli kolaylaştırmıştır. Bilimsel bir çalışmada gerçekleştirilen her nokta analizde yapılan şeyleri andırmaktadır. Başlangıçtaki umutlar kırılmıştır, gözlem şuradan buradan yeni bir şey ortaya çıkarıyor, fakat buluşları birbirine uymuyor. Varsayımlar yapılıyor, doğru çıkmadığı zaman yıkılan kuramlar öne sürülüyor; bütün olasılıklara karşı hazır bulunmak, büyük bir sabır göstermek, yeni ve beklenmedik etkileri gizlememeleri için olgunlaşmamış kanıları elden bırakmak gerekiyor. Sonu sonuna, harcanan çaba başarı kazanıyor, dağınık veriler bir bütün oluşturuyor, psişik sürecin bütün bir bölümü ortaya çıkıyor, iş bitmiştir; artık başka birine geçmekten başka yapılacak şey yoktur. Yalnız, analizde, insan deneyler yapmanın araştırmaya getirebildiği yardımı reddetmek zorunda kalmıştır.

Bilimin bu eleştirilmesinde kocaman bir abartma payı da buluyoruz. Bilimin sendeleyen adımlarını körü körüne bir deneyden öbürüne sürüklediği ve bir yanılgıyı başka bir yanılgıyla değiş - tokuş etmeye alıştığı savı yanlıştır Genel olarak, bilim, bir lüleci çamuruyla modeller yapan ve durmadan maketini düzelten bir sanatçı gibi çalışır: Gördüğü ya da tasarladığı nesneye benzetinceye dek eklemeler çıkarmalar yapar. Zaten, hiç değilse, en eski ve en gelişmiş bilimde değiştirilen ve sağlamlaştırılabilen, ama hiç

yıkılmayan kalıcı bir temel vardır. Bilimsel etkinliğin koşullan o denli iğreti değildir.

Fakat son olarak, bilimin bu .tutkulu eleştirmenleri hangi amacı güdüyorlar? Bugünkü eksikliğine karşın, kendine özgü güçlüklere karşın, bilimin vazgeçilmez ve yerine başka şey konulmaz bir halde durduğu apaçık değil midir? Bitim önceden görülemeyen yetkinleştirmelere elverişli olduğu halde, dinsel dünya anlayışı öyle değildir; bu anlayış başlıca bölümlerinde değişmez kalmaktadır; eğer yanlışsa hep öyle yanlış kalacaktır. Her zaman bizim dış dünya karşısındaki bağımsızlığımızı anlamaya bilim girişecektir; din ise gücünü bizim içgüdüsel isteklerimizi karşılamak olgusundan alan bir yanılsamadır.

Şimdi size, aynı şekilde bilime aykırı başka bir evren anlayışından söz etmem gerekiyor; bunu heyecansız yapıyorum, çünkü bu konuda yetkili olmadığımı biliyorum. Aşağıdaki satırları okurken bu açığa vuruşumu anımsayınız, eğer ilginiz uyanırsa, bilginizi başka yerde tamamlamaya çalışınız.

Burada ilk önce, dünyayı, o genellikle gerçekten pek uzak olan düşünürün kafasında yansıdığı gibi anlatmaya girişmiş olan felsefe sistemlerini sıralamak uygun olurdu. Zaten felsefenin genel, karakterini ve yöntemlerini belirtmeye çalışmıştım. Bu sistemlerin her birini değerlendirme gücüne benden başka pek az kimse sahiptir. Öyleyse, bugün, özellikle dikkatimizden kaçmaması gereken iki noktayı birlikte inceleyelim.

Bu dünya anlayışlarından biri, belki de salt bir gösteri olanı, sanki politik anarşinin örneğini oluşturmaktadır. Eskiden nihilist aydınlar görünmüştü, fakat bugün modern fiziğin görelik kuramı onların kafalarına monte edilmiş gibi görünüyor. Hepsi bilimi hareket noktası alıp, onu haklı öz davalarını yadsımaya zorlayarak, kendi kendini yıkmaya, kendine kıymaya itiyorlar. Bu, nihilizmin, aranılan sonuç elde edilinceye dek gözlemlenen geçici bir tutum olduğu izlenimini veriyor. Bilim bir kez ortadan kalktı mı, onun yerine bir mistisizm, hatta eski dinsel dünya anlayışının gelip oturduğu görülür. Anarşist öğretiye göre hiç bir hakikat, hiçbir belirli dış dünya yoktur.

Bilimsel hakikat olarak aldığımız şey, değişen dış koşulların ortasında göründükleri biçimde, gereksinimlerimizin ürününden başka bir şey değildir; demek ki bir yanılsamadır. Kısacası, bize bulunması bize gerekli olanı buluyoruz, yalnız görmek istediğimizi görüyoruz, başka türlü de yapamıyoruz. Madem ki hakikatin (dış dünya ile uygunluğun) değer ölçüsü yoktur, şu ya da bu görünüşe katılıp, katılmadığımızı bilmenin pek az önemi vardır, çünkü onların tümü de aynı eşitlikte doğru ya da yanlıştır. Kimse yakınının fikrine yanlış deme hakkına sahip değildir.

Bu alan üzerinde daha uzun zaman ne durmak histerim, ne de durabilirim. Ancak şunu söylemekle yetiniyorum: Anarşist öğreti soyut kurgulara uygulandıkça yüce ve üstündür; pratik yaşam sözkonusu olduğu anda değerden düşer. Oysa, bunlar insanların eylemlerini belirli kılan görüşler ve bilgilerdir; aynı bilimsel düşünce atomun yapısı ve insanın çıkarı üzerine yargılamalarda bulunur, ya da sağlam bir köprü planı tasarlar. Eğer düşündüklerimizin hakikatçe hiçbir önemi olmasaydı, gerçekle uygunluklarıyla ayırt edilen bütün bilgilerimiz de var olmayacaklardı. Bu halde, hiçbir şey taştan köprüler değil, kartondan köprüler yapmaktan; hastalara bir santigram yerine bir desigram morfin vermekten; anesteziyi eterle değil, göz yaşartıcı gazla yapmaktan alıkoymazdı. Elbette, anarşistler kendileri de kuramlarının böyle bir pratik kullanılışını reddederlerdi.

Bununla birlikte, karşıtlarımızın ikincisi bize en korkulacak olanı gibi görünmektedir ve özellikle ben onu düşünerek aydınlatmalarımın yetersizliğine üzülüyorum.

Bu konu üzerinde benden daha çok şey bileceğinizi ve uzun zamandır marksizmden yana ya da ona karşıt bir durum aldığınızı sanıyorum. Toplumun ekonomik dokusunu ve değişik ekonomi politik biçimlerinin bütün insan etkinlikleri üzerindeki etkilerini ele alan Kari Marxıın çalışmaları, sorunu yadsınmaz kılmış ve onu çağımızın otoritesi yapmıştır. Elbette, düşünülen noktaların her biri için doğruluk ve yanlışlık derecesinin ne olduğunu bilmiyorum. Bazı fikirler, insan toplumlarının evrimiyle, doğal yasalara bağlı evrimle ilgili olanlar beni şaşırtmıştır. Marx toplumsal katlarda yapılan değişikliklerin, diyalektik süreç sonucunda birbiri ardından

oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu savı iyice anlamış olduğuma güvenemiyorum. Bunlar “materyalist” görünmekte, fakat daha çok Hegel felsefesinin tortusunu biçimlendirmektedirler. Marx aslında, bu okulun etkisine uğramıştır. Çeşitli toplumsal sınıfların kurulmasının, insan kalabalıkları arasında girişilmiş olan savaşların sonucu olduğuna ne zamandır inanmaya alışmış olan ben, bu mezheple yabancı olan düşüncemden kurtulmayı başaramadım.

Eşitsizlikler, diye düşünüyorum, başlangıçta kabilelerin ve ırkların eşitsizliği olmalıdır. Doğal yapıdan ileri gelen saldırganlık ve kalabalığın pek iyi iç düzeni gibi birtakım psikolojik etkenler; daha sonuç alıcı silahlara sahip olma gibi birtakım maddesel etkenler zaferi kazanmışlardı. Aynı toprak üzerinde yaşayanlardan yenenler efendi, yenilenler ise köle olmuşlar. Bunda doğal yasalardan ya da kavramların evriminden başka bir şey çıkmamaktadır. Tersine, insanın her zaman çevresinin efendisi haline geldiği olgusunun toplumsal ilişkiler üzerinde gittikçe artan yansımaları vardır.

İnsanlar birbiriyle savaşmak için kullandıkları saldırma gereksinimlerini yeni bilimsel fetihlerinin hizmetine koymaktadırlar. Madenlerin, tuncun, demirin keşfi bazı uygarlık çağlarının sona ermesine, toplumsal kurumların yıkılışına yol açmıştır. Doğrusu, barutun ve ateşli silahların şövalyeliği ve soyluluğu öldürdüğüne ve korkunç savaşın patlamasından bile önce Rus despotluğunun mahkûm edildiğine, Avrupa hükümdar aileleri üyeleri arasındaki içerden evlenmenin yine de dinamitin patlama gücüne dayanabilecek güce sahip çarlar doğuramamış olduğuna inanıyorum.

Belki savaştan sonra ortaya çıkmış olan bugünkü bunalım, elementler üzerine şu son ve görkemli zaferimizin sonucudur. Göklerin fethi. Olgu ilk bakışta apaçık görünmüyor, fakat bu zincirlemenin ilk terimleri hiç değilse açıkça kavrayabilmektedir. İngiltere, denizlerin ortasındaki yalnızlığın kendine sağladığı korunmaya güvenerek bütün politikasını bu yalnızlığı üzerine kurmuştu. Bleriot uçağı Manşıı aştığı gün, bu güven aldatıcı gibi göründü, barış döneminin ortasında ve denemeler yapmaktan başka bir amacı olmaksızın bir zeplin Londra üzerinde uçtu. Almanyaıya karşı savaş alınyazısı haline geldi.

Böylesine kapsamlı, böylesine karmaşık olan bir konuyu, böylesine özetleyerek, böylesine eksik bir biçimde işlemekten biraz utanç duyuyorum; size yeni bir şey öğretmemiş olduğumu da biliyorum, fakat amacım sadece size, eğer insan doğayı egemenliği altına alırsa, ondan kendi benzerleriyle savaşmak için silahlar alırsa, bu egemenliğin ekonomik kurumlan etkilediğini göstermekti. İşte biz burada evreni tanıtma sorunlarından hayli uzaklaştık, hemen oraya döneceğiz.

Elbette marksizm, gücünü, tarih anlayışına ve bu anlayıştan çıkardığı geleceğe ilişkin öngörülere borçlu değildir. Ekonomik durumun, insanların fikir, ahlak ve sanat etkinliği üzerine yaptığı zorlayıcı etkinin inceden inceye kanıtlanmasına borçludur. Bugüne dek hemen hemen bilinmez kalmış olan bir dizi bağlantılar ve zincirlemeler böylece ortaya çıkmıştır;, ama insanların toplum içindeki davranışlarını yalnız ekonomik etkenlerin belirlediğini kabul etmek olanaksızdır. Çünkü benzer ekonomik koşullar altına konulmuş çeşitli kişilerin, ulusların, ırkların aynı biçimde davranmadıkları yadsınmaz bir gerçektir. Bu olgu yalnız ekonomik etkenlerin doğurduğu bir tiranlık fikrini uzaklaştırmaya yetmektedir. Yaşayan insanların tepkileri sözkonusu oldu mu, psikolojik etkenlerin rolünü önemsememek elden gelmez. Bu etkenler yalnız ekonomik koşulların kuruluşuna katılmazlar, arkasından, ancak ilkel dürtüleri, koruma içgüdüleri, saldırganlıkları, aşk istekleri ve acıdan kaçma gereksinimleriyle hareket eden insanların bütün eylemlerini belirlerler.

Marksizmi gerçek bir toplum öğretisi yapmaya girişecek kimse, bu değişik etkenlerden her birini incelikleriyle gösterecek durumda olmak zorundadır; insanın genel beden yapısı düzenini, ırksal başkalıkları, toplumsal koşulları, meslek etkinlikleri ve kazanç olanakları olgusunda uğradığı değişmeleri incelemesi ve bütün bu etkenlerin karşılıklı olarak nasıl yasaklandığını ya da güçlendiğini gözlemlemesi gerekir. İnsanın toplum içindeki davranışını inceleyen sosyoloji de uygulamalı bir psikolojiden başka bir şey olamaz. Kısacası, yalnız iki bilim vardır: Saf ya da uygulamalı psikoloji ile doğa bilimleri.

Ekonomik koşullara pek büyük önem tanınınca, onların değişmelerini doğal evrime bırakmaya girişilmemiş, fakat onları devrimci hareketlerle kışkırtmaya gidilmiştir. Rus Bolşevizminde uygulanan kuramsal marksizm, tir dünya anlayışının karakterim almıştır. Enerji, birbirini tutma, zümre tekelciliği ve bir de savaştığı şeyle garip bir benzerlik. Başlangıcını ve gerçekleşmesini bilime borçlu olan, bilim üzerine ve onun tekniğine göre kurulmuş bulunan marksizm, düşünmeye karşı, zamanında dininki kadar amansız bir yasaklama salmıştır. Marksist kuramı eleştirmeyi yasak etmiş, kendisinin dayandığı görüşten kuşkulanma, eskiden Katolik kilisesinin gözünde dine aykırı kabul edilen düşünceler gibi cezayı hak eden bir cürüm olmuştur. Marx'ın yapıtları vahy kaynakları olarak İncilıin ve Kuranıın yerini almıştır; oysa bu eski kutsal kitaplar kadar çelişmeler ve belirsizlikler sunmaktadırlar.

Bütün idealist sistemleri ve bütün hülyaları acımazlıkla sürüp atarak uygulanmaya konulmuş olan marksizm, eskilerinden ne daha kuşkulu, ne daha az kanıtsız yeni kuruntular yaratmıştır. Birkaç kuşakta insan doğasını, insanların artık çarpışmasız yeni bir düzen içinde ortaklaşa ve gerekli çalışmayı, ona zorlanmadan yaparak yaşayabileceği şekilde değiştirebileceğini ummaktadır. Düzenlenmiş bir toplumda pek gerekli olan, içgüdüleri frenleme için onlara yer değiştirtiyor, onları dışarıya doğru, bütün insan topluluğunu tehdit eden eğilimlere doğru yöneltiyor, sonra da yoksulların zenginlere ve geçmiş zamanın küçük kimselerinin eski iktidar sahiplerine duydukları düşmanlığa dayanıyor. İnsan doğasını bu yolla değiştirmeye çalışmak, doğrusu gerçekleşmeyecek bir çabadır: Bolşevik hareketinin bugün yığınlarda doğurduğu heyecan bu yeni düzen henüz tamamlanmamış olmasına ve dışarıdan tehdit edilmesine karşın, bizim, onun sona ereceği ve karar kılacağı anı şimdiden görmemize olanak vermektedir.

Bolşevizmin yanıtının ne olacağını biliyoruz. İnsanların doğası değiştirilemeyecekse, diyecek, bugün onların üzerinde etki yapmaya yarayacak yöntemler kullanmayı sürdürmek gerekir. Eğitimin sertliklerini, düşünme yasağını, kuvvet kullanmayı, hatta kanlı baskıları önlemek olanaksızdır. İnsanlarda aldanışlar yaratılmazsa, kendilerini bu sıkıntıya katlandırmak da olanaksızlasın Bundan

sonra Bolşevik bizi, nazikçe, kendisine başka bir yöntem göstermeye çağıracak; biz de yenildiğimizi açığa vurmak zorunda kalacağız. Doğrusu ona ne öğüt vermeli? Benzer bir deneyin koşullarının beni ve benim gibileri bu girişime atılmaktan alıkoymamış olduğunu, fakat bunda karar vereceklerin yalnız bizler olmadığını teslim durumunda kalmış görüneceğim. Niyetlerini gerçekleştirmek sözkonusu oldu mu, başkalarının acılarına duygusuz, kuşku bilmez, sarsılmaz kanılı aksiyon adamları vardır. Bugün Rusyaıda girişilen pek büyük çaptaki deneyi bu adamlara borçluyuz. Büyük ulusların kurtuluşlarını ancak Hıristiyan inancına bağlılıktan beklediklerini ilân ettikleri çağda bile, Rusyaıda patlak veren alt üst oluşun en üzücü öykülerine karşın, en iyi bir geleceğin bahanesi olarak görülmektedir. Ne yazık, ne bizim öz kuşkuculuğumuz, ne başkalarının yobazlığı, bu girişimin sonunu önceden görmemize olanak vermemektedir. Buna gelecek karar verecek belki denemenin erken yapılmış olduğunu, doğa güçleri üzerindeki egemenliğimizi artıran ve böylece gereksinimlerimizin giderilmesini kolaylaştıran yeni buluşlar gerçekleşmedikçe kurulu düzende kökten bir değişmenin pek az sonuç alma şansı olduğunu, gösterecektir. Belki toplum düzenini yeniden elden geçirmek, kişinin kültür isteklerine tam tamına saygı duyarak yığınların maddi yoksulluğunu ortadan kaldırmak mümkün olabilecektir, fakat insan doğası her türlü toplumsal ortaklığa güçlükle baş eğmektedir; demek ki, savaşın önceden kestirilemeyen bir zaman boyunca sürmesi gerekli gibi görünmektedir.

Bayanlar, baylar; psikanalizin bir dünya anlamı ile bağlantıları konusundaki özetlemeyi sonuca vardırmama izin veriniz. Benim görüşümce, psikanaliz özel bir evren tasarımı kurma gücünde değildir. Buna da hiç gereksinimi yoktur; çünkü, bilimin bir bölümü olduğundan, bilimsel anlayışa katılabilir. Gelgelelim, tumturaklı bir biçimde övülmeye pek de değer değildir. O henüz pek yetersizdir, bütün gizlerin içine giremiyor; ne fikir tekelcisidir, ne de sistemlidir. Bilimsel düşünce insanlar arasında henüz pek yenidir ve ona çözümlenecek daha pek geniş sorunlar kalmaktadır. Bilim üzerine kurulmuş bilimsel bir dünya anlayışı gerçek dış dünyayı değerlendirmekle yetinmez. Alçakgönüllülükle, hakikatten fazlasını istemeyerek ve yanılsamaları reddederek her şeyden çok olumsuz

bile görünür. Eğer çağdaşlarımız arasında biri bu durumdan hoşnutsuzluk duyarsa, ve hemen bir durulma elde etmek için daha çoğunu isterse, onu buradan başka bir yerde arasın, bulabileceği yerde arasın.Kendisine hiç sertlik göstermemekle birlikte, ne ona yardıma gelebiliriz, ne de onun için düşünme tarzımızı değiştirebiliriz.

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ[5]

Kişi belirli bir uygarlıkta uzunca bir süre yaşayıp sık sık bu uygarlığın kökenlerini ve nasıl bir yol izleyerek geliştiğini keşfetmeye çalıştığında, bazen karşı yöne de bir bakarak bu uygarlığın akıbetini ve hangi dönüşlere uğramaya mukadder olduğunu sorma gereksinimini duyar. Ama, böyle bir soruşturmanın değerinin daha başından birkaç unsur tarafından azaltıldığı çok geçmeden ortaya çıkar. Her şey bir yana, insan faaliyetini tüm genişliğiyle değerlendirebilecek pek az sayıda insan vardır. Çoğu kişi, kendisini bu faaliyetin bir tek veya az sayıda alanıyla kısıtlamaya zorlamıştır. Ama insan, geçmiş ve şimdiki durum hakkında ne kadar az şey bilirse, gelecek hakkındaki yargısı da o derecede önemsiz olur. Aynca bireyin öznel beklentilerinin tanı da bu türden bir yargıda ortaya çıkması bir başka güçlüktür. Bu beklentilerin de insanın kendi yaşantısındaki tümüyle kişisel unsurlara, yaşam karşısındaki, mizacının veya basan ve başarısızlıklarının belirdiği tavrının az veya çok iyimser olmasına bağlı bulunduğu görülür. Son olarak, “insanların genellikle içinde bulundukları durumu naif bir biçimde, sanki içeriği hakkında bir değerlendirme yapma yeteneğinden yoksunmuşçasına algılandıkları” biçimindeki garip gerçek kendisini hissettirir. Şimdiki durumun, gelecek hakkında bir yargıda bulunmamıza yarayacak gözlem noktalan sağlayabilmesi için, insanların şimdiki durumla aralarına bir mesafe koymaları gerekir. Bu nedenlerle uygarlığımızın olası geleceği üzerinde fikir yürütmenin çekiciliğine kapılan herkesin, yukarıda belirttiğim güçlükleri olduğu kadar, genel olarak her türden kehanetteki belirsizliği de göz önünde bulundurması iyi olur. Bundan şu sonuç çıkıyor: Beni ilgilendirdiği kadarıyla, bu çok büyük görevden aceleyle geri çekilmeli ve genel

şemadaki yerini belirler belirlemez uzun süreden beri dikkatimi çekmiş olan küçük alanı saptamalıyım.

(...)

Farkında olmadan ekonomik alandan psikoloji alanına geçtik. Önceleri, uygarlığın değerli niteliklerini mevcut zenginlikte ve bu zenginliğin bölüşümünü düzenleyen kurallarda arama peşindeydik... Ama, her uygarlığın, işe zorlama ve içgüdülerden feragat temelinde yükseldiğini ve dolayısıyla kaçınılmaz olarak bu taleplerden etkilenenlerin muhalefetini doğurduğunu gördükten sonra uygarlığın temel olarak ve yalnızca zenginliğin kendisinden, bunu temin etme araçlarından ve bölüşümünün düzenlenmesinden ibaret olamayacağı açığa çıktı; çünkü bunlar uygarlığı oluşturan bireylerin isyankârlığı ve yıkıcı cinnetinin tehdidi altındadır. Zenginliğin yanı sıra uygarlığın savunulması için kullanılan araçlarla karşılaşıyoruz. Zor önlemleri ve insanları zora uyum gösterme, özverileri için onları ödüllendirme amacına yönelik diğer önlemler. Bu sonuncular uygarlığın zihinsel değerleri olarak tanımlanabilir. Terminolojide tekdüzeliği sağlamak için doyumu sağlanamayan bir içgüdü gerçeğini “engellenme”, bu engellenmeye neden olan kuralı “yasaklama” ve bu yasaklamanın doğurduğu durumu da “yoksunluk” olarak tanımlayacağız, ilk adımımız, herkes için geçerli olan yoksunluklarla herkes için değil de yalnızca gruplar, sınıflar veya hatta tek tek bireyler için geçerli olan yoksunluklar arasında ayrım yapmaktır. Birinci gruptakiler en eski olanlarıdır; uygarlık, bunları doğuran yasaklamalarla - kim bilir kaç bin yıl önce - insanı ilk hayvansı durumundan çekip ayırmaya başladı. Bu yoksullukların hâlâ etkin olduğunu ve hâlâ uygarlık düşmanlığının çekirdeğini oluşturduğunu şaşkınlıkla görmüştük. Bu yoksunlukların baskısı altında olan içgüdüsel arzular her çocukla yeniden doğarlar, bu engellenmelere halen toplumdışı davranışlarla tepki gösteren bir insan grubu, nevrotikler mevcuttur. Bu içgüdüsel arzular arasında ensest, yamyamlık ve öldürme ihtirası yer alır. Herkesin reddetme konusunda birleştiği, arzular ile izin verilmesi veya engellenmesi uygarlığımızda hâlâ canlı bir tartışma konusu olan istekleri yan yana saymak garip görünebilir, ama bu, psikolojik uygarlığın tutumu, hiç de tekdüze değildir. Yalnızca yamyamlık evrensel olarak

yasaklanmış ve -psikanalitik olmayan görüşe göre - tümüyle ortadan kaldırılmış gibi görünmektedir. Enseste yönelik arzuların gücü ise, bunlara karşı olan yasaklamanın arkasında hâlâ uygulanmakta ve hatta, uygarlığımız tarafından emredilmektedir. Günümüzde tümüyle hoş görülen daha başka arzuların doyumunun, tıpkı bugün yamyamlık konusunda olduğu gibi kabul edilemez görüneceği kültürel gelişmelerin geleceğimizde yer alması olasıdır. Bu en eski içgüdüsel feragatler halen, diğer tüm daha ileri feragatler için de önem taşıyan bir psikolojik unsur içerirler. İnsan aklının en eski çağlardan beri hiçbir değişmeye uğramadığı, bilim ve teknolojideki ilerlemelerin aksine bugün de tarihin başlangıcındaki durumu aynen koruduğu doğru değildir. Bu zihinsel ilerlemenin birine hemen işaret edebiliriz. Dış zorlamanın yavaş yavaş içselleşmesi insan gelişmesinin seyriyle uyum gösterir; çünkü özel bir zihinsel yapı, insanın üstlendiği bu görevi üstlenir ve kendi emirleri arasına katar. Her çocuk bize bir dönüşüm sürecini izleme olanağını sunar. Ancak bu yolla çocuk ahlaki ve toplumsal bir varlık olur. Üstbenliğin bu türden bir güçlenmesi, psikoloji alanında en değerli kültürel varlıktır. İçlerinde bu güçlenme gerçekleşen kişiler, uygarlığın karşıtları olmaktan çıkıp uygarlığın araçları haline dönüşürler. Kültürel bir birimde bu türden insanların sayısı ne kadar çok olursa birimin kültürü o derece sağlam olur ve dış zorlama önemlerinden o derecede vazgeçilebilir. Şimdi, bu içselleşmenin derecesi değişik içgüdüsel yasaklamalar arasında büyük farklar gösterir. Sözünü ettiğim en eski kültürel talepler konusunda bu içselleşme, hoş karşılamadığımız nevrotikler istisnasını hesaba katmazsak, çok yaygın olarak gerçekleşmiş görünmektedir. Ama diğer içgüdüsel isteklere yüzümüzü döndüğümüzde durum değişmektedir. Burada, insanların büyük bir çoğunluğunun bu noktalardaki kültürel yasaklamalara yalnızca dış zorlamanın baskısıyla - tabii ki yalnızca bu zorlamanın etkili olabildiği yerlerde ve korkulacak bir şey olduğu sürece - boyun eğdiklerini şaşkınlık ve ilgiyle görürüz. Bu, uygarlığın ahlaki talepleri olarak bilinen ve herkesin aynı şekilde tabi olduğu şeyler konusunda da geçerlidir. İnsanın ahlaki açıdan güvenilir olmadığı konusunda edindiğimiz deneyimlerin çoğu bu kategoriye girer. Cinayet veya ensestten kaçınan, ama hırslarının, saldırgan dürtülerinin veya cinsel ihtiraslarının doyumundan

kendilerini yoksun bırakmayan ve diğer insanları karşılığında ceza görmedikleri sürece yalan, hile ve iftirayla incitmekte bir an bile tereddüt etmeyen sayısız uygar insan vardır. Ve bu hiç şüphesiz uygarlığın bir çok çağı boyunca böyle olmuştur. Toplumun yalnızca belirli sınıflan için geçerli olan kısıtlamalara döndüğümüzde ise, pek çirkin ve daima bilinen bir durumla karşılaşırız. Bu az ayrıcalıklı sınıfların, kayırılan sınıflan ayrıcalıklan nedeniyle kıskanmaları ve kendilerini üzerlerindeki fazladan yoksunluktan kurtarmak için ellerinden gelen her şeyi yapmaları beklenir. Bunun mümkün olmadığı yerlerde söz konusu kültürde sürekli bir mutsuzluk havası sürüp gidecektir ve bu da tehlikeli isyanlara yol açabilir. Ama eğer bir kültür, mensuplarının bir bölümünün doyumunun bir başka ve muhtemelen daha büyük bir bölümünün ezilmesine bağlı olduğu bir noktayı aşamamışsa - ki günümüz kültürlerinin tümünde durum budur - ezilen insanların, varlığını kendi çalışmalarıyla mümkün kıldıkları, ama zenginliğinden çok küçük bir pay aldıkları bu kültüre karşı yoğun bir düşmanlık duygusu geliştirmeleri anlaşılabilir olmaktadır. Bu türden koşullar altında, ezilen insanlar arasında kültürel yasaklamaların içselleşmesi beklenmemelidir.

(...)

Dinsel düşüncelerin kendine özgü değeri nerede yatmaktadır? Uygarlığın uyguladığı baskı ve talep ettiği içgüdüsel feragatlerin neden olduğu uygarlık düşmanlığından söz etmiştik. Uygarlığın yasaklamalarının kaldırıldığını - yani, insanın hoşuna giden herhangi bir kadım cinsel nesne olarak alabildiğini, bu kadının aşkı uğruna rakiplerini veya karşısına çıkan bir başka kişiyi duraksamadan öldürebildiğini ve hatta diğer insanların mallarını izinsiz alıp götürebildiğini - düşünelim; insan yaşamı ne harika, ne tatlı bir doyum zincirinden ibaret olacaktı! Doğru, insan kısa zamanda ilk güçlükle karşılaşır; benden başka herkes benimkilere benzer isteklerde bulunacak ve bana, benim onlara davranırken gösterdiğimden daha fazla bir anlayış göstermeyecektir. Ve böylece, uygarlığın kısıtlamalarının bu şekilde kaldırılmasıyla gerçekte yalnızca tek bir insan sınırsız bir mutluluğa kavuşacak ve bu insan, iktidar araçlarının tümünü ele geçirmiş bir tiran, bir diktatör olacaktır. Ve hatta bu insan bile diğer insanların en az bir kültürel

emre, “öldürmeyeceksin” (Musaının on emrinden biri) emrine saygı göstermelerini arzu etmek için her türlü nedene sahip olacaktır. Ama uygarlığın ortadan kaldırılması için çabalamak her şeye rağmen ne nankörlük, ne kadar büyük bir basiretsizliktir! O zaman geriye bir doğa durumu kalacak ve buna katlanmak ise çok daha güç olacaktır. Doğanın bizlerden herhangi bir içgüdü kısıtlaması talep etmediği, gönlümüzün çektiği gibi hareket etmemize izin verdiği doğrudur;, ama doğanın bizi kısıtlamak için kendine özgü ve özellikle etkin yöntemleri vardır. Doğa, göründüğü kadarıyla bizi soğukkanlılıkla, zalimce, amansızca ve olasıdır ki tam da bizim doyum sağlamamıza yol açmış şeyler aracılığıyla yok eder. Doğanın bizi tehdit eden bu tehlikeleri nedeniyledir ki, bir araya geldik ve diğer şeylerin yanı sıra ortak yaşamımızı mümkün kılma amacına da yönelik olan uygarlığı yarattık. Çünkü uygarlığın esas görevi, gerçek varlık nedeni (raison dıêtre) bizi doğaya karşı savunmaktır. Uygarlığın bu görevi birçok alanda hâlâ oldukça iyi bir biçimde yerine getirdiğini ve zaman geçtikçe bu konuda daha da yetkinleşeceğini hepimiz biliyoruz. Ama hiç kimse doğanın günümüzde henüz tam olarak alt edilmiş olduğu yanılsamasına kapılmamıştır ve çok az sayıda insan doğanın bir gün tümüyle insana tabi kılınacağını umut etme cesaretini göstermektedir. Sanki insanın tüm denetim araçlarıyla alay eden unsurlar mevcuttur; zelzelelerde sarsılıp yarılan ve üzerindeki tüm insan yaşamını ve eserlerini yere gömen toprak, her şeyi bir tufan içinde sele salıp boğan su, her şeyi önlerine katıp sürükleyen fırtınalar, diğer organizmaların saldırılarıyla ortaya çıktıklarını henüz yeni bulduğumuz hastalıklar ve son olarak henüz ilacı bulunamamış ve belki de hiç bulunamayacak olan ıstırap verici ölüm muamması vardır. Bu güçleriyle doğa, heybetli, zalim ve merhametsiz karşımıza dikilir; uygarlığın işleyişi sayesinde kaçıp kurtulmayı düşündüğümüz güçsüzlük ve çaresizliğimizi bir kez daha aklımıza düşürür. İnsanlığın sağlayabildiği az sayıdaki hoşnutluk ve gurur veren izlenimlerden biri de bu temel unsurlardan kaynaklanan bir felaket karşısında, uygarlığın uyuşmazlıklarını ve tüm iç sorunlarıyla düşmanlıklarını unutup kendisini doğanın üstün gücüne karşı savunma yüce ortak görevini anımsamasıdır. Yaşam, tıpkı genel olarak insanlık için olduğu gibi birey için de katlanılması güçtür. İçinde yerini aldığı uygarlık, bireye belirli bir miktar

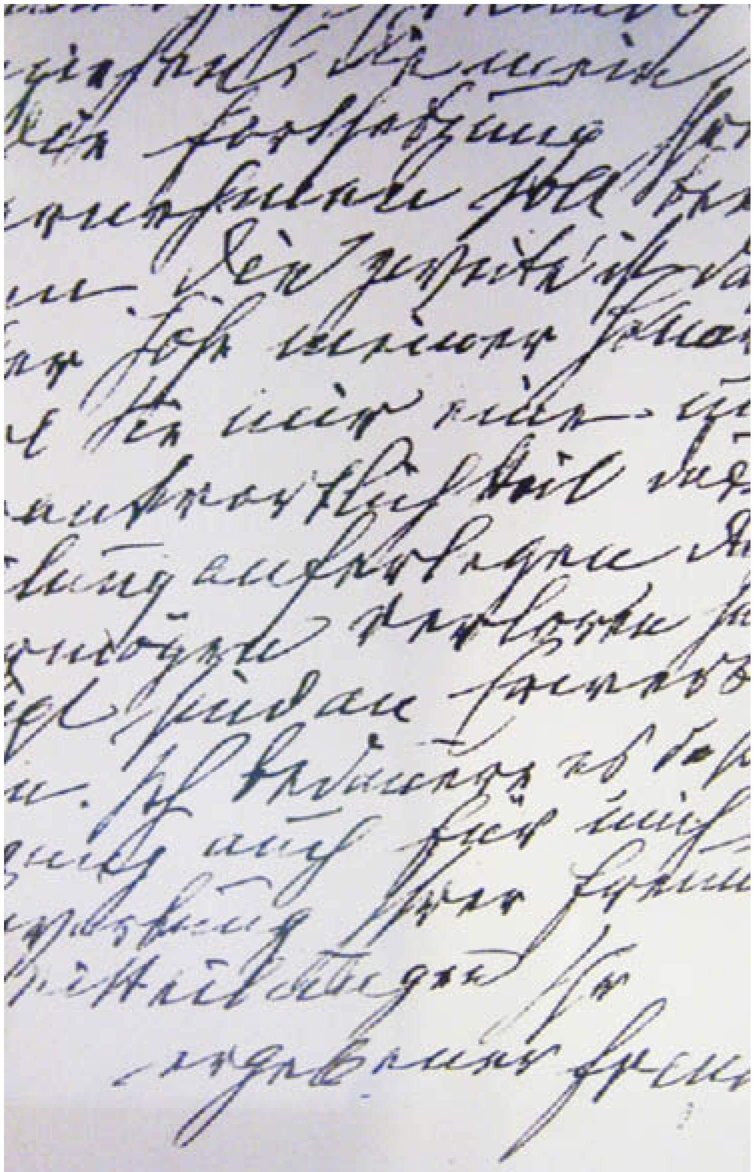
yoksunluğu zorla kabul ettirir ve diğer insanlar, bireyin uygarlığının ahlaki kurallarına rağmen ya da uygarlığın kusurları nedeniyle bireye belirli bir ölçüde acı verirler. Buna doğanın birey üzerindeki incitici etkileri - birey buna kader adını verir - eklenir. Bu durumun bireyde sürekli bir bunaltılı bekleyiş haline ve doğal narsisizminde ağır bir zedelenmeye yol açacağı varsayılabilir. Bireyin, uygarlığın ve diğer insanların kendi üzerinde uyguladığı incitici etkilere nasıl tepki gösterdiğini daha önce görmüştük; birey, uygarlığın kurallarına, bu etkilere uygun derecede bir direnç ve uygarlığa karşı düşmanlık geliştirir. Ama birey, doğanın, Kaderin tüm insanları olduğu gibi kendisini de tehdit eden üstün güçlerine karşı acaba kendisini nasıl savunmaktadır? Uygarlık, bireyi bu görevden kurtarır. Bu sorunu herkes için aynı biçimde çözümler. Ve bu konuda tüm uygarlıkların benzer bir davranışı göstermeleri dikkate değer. Uygarlık, insanın doğaya karşı savunulması görevini duraklatmaz, yalnızca onu başka araçlarla sürdürür. Görevin çok çeşitli yönleri vardır. İnsanın ciddi bir biçimde tehdit altında olan özsaygısı huzur aramaktadır; yaşam ve evren dehşet verici özelliklerinden kurtarılmalıdırlar; dahası, insanın en güçlü pratik çıkar tarafından uyarılan merakı bir yanıt peşinde koşmaktadır. İlk aşamada bile büyük bir kazanç sağlanır: Doğanın insansallaştırılması. İnsanın dışındaki güçlere ve mukadderata erişilemez, bunlar sonsuza dek ulaşılmaz kalırlar. Ama temel unsurların da tıpkı bizim ruhumuzda olduğu gibi coşup taşan tutkuları varsa, bizzat ölüm kendiliğinden ve ani bir şey değil de şeytani iradenin bir şiddet gösterisiyse, doğada her yerde kendi toplumumuzdan tanıdığımız türden varlıklar çevremizde bulunuyorsa işte o zaman rahat bir soluk alabilir, bu esrarengiz ortamda kendimizi evimizde hissedebilir ve mantıksız bunaltımızla psişik araçlar aracılığıyla uğraşabiliriz.

(...)

Dinsel doktrinlerin yanılsama olduğunu kabul ettiğimiz anda karşımıza hemen bir soru daha çıkmaktadır: Üstün tuttuğumuz ve yaşamımızı yönetmelerine izin verdiğimiz diğer kültürel değerler de benzer nitelikte olamazlar mı? Siyasi kurallarımızı belirleyen varsayımların da yanılsama olarak tanımlanmaları gerekmez mi? Uygarlığımızda cinsler arasındaki ilişkilerin erotik bir yanılsama

veya bu türden birkaç yanılsamanın müdahalesine maruz oldukları doğru değil midir? Bilimsel çalışmadaki gözlem ve akıl yürütme aracılığıyla dış gerçeklik hakkında bir şeyler öğrenebileceğimize olan inancımızın daha iyi bir temeli olup olmadığını sormaktan da, kuşkularımız bir kez uyandığına göre, artık geri duramayız. Hiçbir şey bizi, gözlemimizi kendi kendimize yöneltmekten veya düşüncelerimizi, kendi düşüncemizin eleştirisine uygulamaktan alıkoymamalıdır. Bu alanda, sonuçları bir "Weltanschaung" (Dünya Görüşü) inşası için belirleyici nitelikte olarak yorumlanabilecek birçok inceleme ile karşılaşmaktayız. Dahası, böyle bir çabanın boşa gitmeyeceği ve kuşkumuzu en azından kısmen doğrulayacağı kanısındayız. Ama yazar, bu ölçüde kapsamlı bir görevi yerine getirme yoluna başvurmayacak ve çalışmasını bu yanılsamaların yalnızca bir tanesini -ismen söylemek gerekirse dini - sonuna kadar irdelemekle sınırlayacaktır. Ama karşıtımızın gür sesi bizi duraksatıyor. Yanlışlarımızın hesabını vermeye çağrılıyoruz. "Arkeolojiye duyulan ilgi hiç kuşkusuz çok övgüye değer, ama eğer bir kazı sırasında konutların altını kazarak çökmelerine ve insanların yıkıntılar altında kalmasına neden olunacaksa bu arkeolojik kazıyı kimse üstlenmez. Dinin doktrinleri konusu, diğerleri gibi gelişigüzel tartışma konusu yapılabilecek bir konu değildir. Uygarlığımız bu doktrinler üzerine kurulmuştur ve insan toplumunun devamı, insanların çoğunluğunun bu doktrinlerin gerçekliğine inanmasına bağlıdır. Eğer insanlara güçlü ve adil bir Tanrı olmadığı, ilahi bir dünya düzeni ve ölümden sonra yaşamın bulunmadığı öğretilirse, kendilerini uygarlığın hükümlerine uymaya iten tüm zorunluluklardan kurtulmuş hissedeceklerdir. Herkes, kısıtlanma veya korku duymaksızın kendi toplum dışı ve bencil içgüdülerini izleyecek ve kendi hükmünü geçirmeye çalışacaktır; uygarlığın binlerce yıllık işleyişi sonucu ortadan kaldırılmış olan kaos geri gelecektir. Dinin gerçeğin kapsamı içinde olmadığını bilsek ve ispat edebilsek bile, bu gerçeği gizlemeli ve "sanki" felsefenin önerdiği gibi davranmalıyız; bu hepimizin varlığını sürdürmesinin yararına olacaktır.

5 Çev. H. Zafer Kars, Kaynak Yayınları.

Haz

HAZ İLKESİNİN ÖTESİNDE[6]

Psikanalitik kuramda ruhsal süreçlerin otomatik olarak haz ilkesiyle yönlendirildiğini hiç düşünmeksizin kabul ediyoruz, yani bu süreçleri uyaranın her seferinde hoşnutsuzluk veren bir gerilim olduğuna, sürecin bu gerilimin azalacağı, yani hoşnutsuzluktan kaçınarak hazzın üretileceği bir yöne doğru gideceğine inanıyoruz. Çalışmamıza konu olan ruhsal süreçleri bu açıdan incelediğimizde çalışmamıza "ekonomik" bir bakış açısı katmış oluyoruz. "Topografik" ve "dinamik" yönelişler yanında bir de bu "ekonomik" unsuru değerlendirmeye çalışan bir tanımlamanın şu anda düşünebileceğimiz en bütünsel tanım olacağını ve metapsikolojik sıfatıyla öne çıkmaya hak kazanacağını belirtmek istiyoruz.

Bu arada, bir haz ilkesi varsayımıyla belli ve tarihsel açıdan yerleşik bir felsefi sisteme ne denli yaklaşmış ya da katılmış olduğumuz bizi hiç ilgilendirmemektedir. Biz böyle spekülatif varsayımlara, alanımızdaki gündelik gözlemlerimizin gerçeklerini tanımlamaya ve anlatmaya çalışırken ulaşıyoruz. Psikanalitik çalışmanın yönlendiği erekler arasında öncül ya da özgün olmak yoktur ve bu ilkenin ileri sürülmesine yol açmış olan izlenimler o denli göze batıcıdır ki görmezden gelinmeleri pek mümkün olamaz. Buna karşılık bize, bu kadar belirleyici bulduğumuz bu haz ve hoşnutsuzluk duygularının anlamını söyleyecek, felsefi ya da psikolojik herhangi bir kurama şükranlarımızı sunmaya da hazırız. Ne yazık ki bu konuda işe yarar bir şey sunulamıyor bize. Burası, ruhsal yaşamın en karanlık ve girilemez alanıdır ve bence bu alana dokunmaktan kaçınamıyorsak ona ilişkin en gevşek varsayım en iyisi olacaktır. Biz haz ve hoşnutsuzluğu, ruhsal yaşamda bulunan – ancak herhangi bir biçimde "bağlı" olmayan – uyarılmanın

niceliğiyle ilintilendirmeye karar verdik; öyle ki, hoşnutsuzluk bu nicelikte bir artışa, haz ise bir azalışa denk düşer. Ancak, duygulanımların gücüyle bunlara tekabül eden uyarılma niceliğindeki değişimler arasında basit bir orantı düşünmüyoruz. Hele psikofizyolojinin bütün verilerinden sonra doğrudan bir orantıyı hiç düşünmüyoruz. Duygulanım için en önemli etken, büyük bir ihtimalle, belli bir zaman içindeki uyarılmada görülen azalma ve artmalar olmaktadır. Burada muhtemelen deneye söz düşecektir ve biz analistler için çok belirli gözlemlerin kılavuzluğu olmadığı sürece, bu soruna daha fazla girmek salık verilmez.

Ama G. T. Fechner gibi derinlere inebilen bir araştırmacı, haz ve hoşnutsuzluk konusunda psikanalitik çalışmanın bizi kabul etmeye zorladığı görüşle büyük ölçüde uzlaşan bir görüş ileri sürerse buna karşı ilgisiz kalamayız. Fechnerıin *Organizmaların Yaratılış ve Gelişim Tarihine İlişkin Bazı Düşünceler* adlı 1873 tarihli kısa çalışmasında bulunan önerme şöyledir: "Bilinçli dürtüler her zaman haz ya da hoşnutsuzluk ile ilintili olduğuna göre, haz ve hoşnutsuzluğun da istikrar ve istikrarsızlık koşullarıyla psikofizik bir ilintileri olduğu düşünülebilir. Buradan da benim başka bir çalışmamda ayrıntılı olarak geliştireceğim şu hipoteze varabiliriz: bilinç eşiğini aşan her psikofizik hareket, belli bir sınırın ötesinde, tam istikrara yaklaştığı ölçüde hazla, belli bir sınırın ötesinde tam istikrardan uzaklaştığı ölçüde hoşnutsuzlukla karşılanır; iki sınır arasında bulunan, haz ve hoşnutsuzluğun niteliksel eşiği olarak adlandırılabilecek yerde ise belli bir duyumsal kayıtsızlık bulunur."

Haz ilkesinin ruhsal yaşamdaki egemenliğine inanmamıza yol açan gerçekler, ruhsal aygıtın, içinde bulunan uyarılma miktarını olabildiğince az, hiç değilse sabit tutmak için bir çabası olduğu varsayımında da ifadesini bulmaktadır. Aynı ifadenin bir başka anlatım biçimidir bu: eğer ruhsal aygıtın çabası uyarılma miktarını düşük tutma yönündeyse bunu yükseltmeye uygun olan her şey işleve karşıt, yani hoşnutsuzluk uyarısı olarak algılanır. Haz ilkesi sabitlik ilkesinden çıkmaktadır; nitekim sabitlik ilkesi bizim haz ilkesini kabul etmemize yol açan gerçeklerden yola çıkarak tanımlanmıştı. Daha ayrıntılı bir tartışmayla, ruhsal aygıtın bu varsaydığımız eğiliminin, Fechnerıin haz ve hoşnutsuzluk

duyumlarıyla ilintilediği istikrar eğilimi ilkesi altında yer alan özgül bir örnek olduğunu görebiliriz.

Ama o zaman haz ilkesinin ruhsal süreçler üzerindeki egemenliğinden söz etmenin aslında doğru olmayacağını da söylemeliyiz. Eğer böyle olsaydı ruhsal süreçlerimizin büyük çoğunluğuna hazzın refakat etmesi ya da çoğunun haz sağlaması gerekirdi; oysa en genel deneyimler böyle bir sonuca şiddetle karşı çıkar. O halde ancak şöyle olabilir: Ruhta haz ilkesine yönelik güçlü bir eğilim bulunmaktadır ama bu daha başka güçler ya da ilişkilerle çatışmaktadır ve sonuç her zaman haz ilkesine uygun olmayabilmektedir. Fechnerıin benzeri durumlar için notuyla karşılaştıralım: “Ama hedefe yöneliş her zaman hedefe ulaşmak demek değildir, çünkü genellikle hedefe ancak yaklaşık olarak ulaşılabilir.”

Şimdi haz ilkesinin başarısını hangi koşulların boşa çıkardığı sorusuna geri dönersek yeniden tanıdık ve güvenli bir zemine ulaşırız ve analitik deneyimlerimizi soruyu yanıtlamak için bolca kullanabiliriz. Haz ilkesinin bu şekilde ketlenişinin ilk örneği, düzenli sıklıkta tekrarlanan tanıdık bir durum. Biliyoruz ki haz ilkesi ruhsal aygıtın birincil çalışma yöntemine uygundur, fakat kendini koruma bakış açısından organizmanın dış dünyanın güçlüklerine karşı koyabilmesine en başından itibaren uygunsuz, hatta çok da tehlikelidir. Benin kendini koruma dürtülerinin etkisi altında haz ilkesi, haz kazanma amacını elden bırakmadan doyumun ertelenmesi, kimi doyum olanaklarından vazgeçilmesi ve bir süre hoşnutsuzluğa katlanmak gibi uzun ve dolambaçlı yollardan hazzı sağlayan ve gücünü gösteren gerçeklik ilkesi ile yer değiştirir. Haz ilkesi zor “eğitilebilir” olan cinsel dürtülerin işleyiş yöntemi olarak kalmayı uzun süre sürdürür ve gerek cinsel dürtülerden gerekse benin içinden başlayarak, bütün organizmanın zararına yol açarak gerçeklik ilkesini alt etmeyi sıklıkla başarır.

6 Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Haz İlkesinin Ötesinde, Sigmund Freud, Metis Yayınları, 2001.

Freud ve Kadınlık[7]

Psikanaliz ve Feminizm'e ayrılmış bu panelde *Freud ve Kadınlık* ya da *Freud ve Kadınlar* başlığı biraz şaşırtıcı gözükebilir. Feminist söylemde, haklı olarak, Freud'un kadın psikolojisine erkeksi bir bakış açısından, erkeksi bir cinsellikten hareket ederek yaklaştığı vurgulanmaktadır. Örneğin Freud'un ünlü fallik kuramı erkeği merkez almakla eleştirilir. Kız çocuğunun kendi cinsiyetine has dürtüsel hareketleri hep erkekteki penise göre, bir penisin yokluğu dolayımıyla anlamlandırılması, yani olumsuz bir yerden hareket edişi kadını yok sayan bir bakış açısı olarak değerlendirilir. Çocuğu sosyalize eden, bizim jargonumuzla kastre eden, yani iğdiş eden babadır, anneye sanki söz düşmez gibidir. İğdiş olma korkusunu yaşayan erkek çocuktur, oysa kız çocuğunun ki o zaten doğuştan iğdiş olmuştur, sanki korkacağı bir şey kalmamıştır..

Freud'un kuramı bu kadar erkek merkeziyetçi ise, o zaman neden Freud ve Kadınlık gibi bir konu burada ele alınmaktadır diye sorulabilir? Freud kuramında kadına ve kadının bedenine bu kadar az ilgi göstermişse bu başlık biraz eğreti düşmüyor mu diye haklı olarak sorulabilir?

Amacım tüm bu kuramları yeniden ele alıp Freud'un erkeksi bakış açısını değerlendirmek değil, tam aksine, çok ender vurgulanan bir şey olan Freud'un kadınlarla, özellikle de ilk kadın hastalarıyla kurduğu özdeşleşme ve idealizasyon nitelikli ilişkisinden hareketle psikanalizi keşfetmesini ve yaratıcı hareketinin temelindeki kadınsı öğeleri ele almak olacak.

Tabii kadınsı öğelerden önce bu kadınsılığın nasıl bir şey olduğunu tarif etmek lazım.. Kadınlık anatomik bir gerçeklik, ama

aynı zamanda bu anatomik gerçekliğin ve bu gerçekliğe eşlik eden dürtülerin bileşimiyle ortaya çıkan bir ruhsallık var. Bir de tabii tüm bu psiko-cinselliğe eşlik eden, onu biçimlendiren toplumsallık var. Küçük kızın, genç kızın ve daha sonra kadının, toplumların, toplulukların imgeleminde belirli ve belirlenmiş bir yeri var. Örneğin bir imge vereyim size "ayılan bayılan kadın" imgesi. Bu imge, zamanımızın genç hekimlerinin gece yarısı acillerde bir yerleri tutmayarak, yarı felçli ve anlamsız tümcelerle kıvranan kadınlara yakıştırdıkları bir imgedir. Bu imge, "ayılan bayılan kadın" imgesi ki biz buna histeri diyoruz, bariz bir biçimde bir hor görüyü yansıtır. Nedir bu hor görü? Bu kadınların esasında bir şeyleri yok, yani herhangi bedensel bir arazları yok, o zaman niye bu alanı işgal ediyorlar ve boşuna değerli zamanımızı çalıyorlar der bu genç hekimler haklı olarak! [aslında genç hekimlerin bu yakınmaları o kadınların durumundan bilinçdışı iletişim yoluyla algıladıkları şeylerin kendilerini rahatsız etmesinden kaynaklanmaktadır] Bazıları simülasyona kadar vardırırlar işi ve histerik kadının teatralitesini, sahtekârlığını, yalancılığını ileri sürerler.

Başka bir imge vereyim: "hanımefendi kadın" imgesi. Bu kadın genellikle mesafeli, ölçülü, yerini yordamını iyi bilen, öyle aklına geleni söylemek yerine kelimeleri ve tümceleri seçen, dilini kırk kere döndüren kadındır. Bu görünüşte saygı ifadesi barındıran imge aynı zamanda kadının sahip olması gereken niteliklerin de altını çizer. Öyle kadına gülmek, koşmak, serbestçe konuşmak yaraşmaz. Bu hanımefendi kadın, içinden geldiği gibi kahkaha atamayan, cinselliğe iğrenerek bakan ya da bizim jargonumuzla söyleyeyim dürtülerini bastıran nevrozlu bir kadındır aynı zamanda.

Neden bu iki imgeyi seçtim? Kadınları betimleyen, toplumdan topluma değişen bir sürü daha başka imgeler de mevcut. Bu iki kadın imgesi psikanalizin doğuşuna imza atmış ve Freud'un özdeşleştiği ve aynı zamanda yüceltttiği ilk kadın hastaları betimleyen imgelerdir denilebilir. Bu kadınların anlattıkları hayat öyküleri psikanalizin doğuşuna imza atarlar.

Bu kadınları daha yakından tanımak isteyenler Freud'un Breuer'le birlikte yayımladığı "Histeri Üzerine İncelemeler"i

okuyabilirler. Bu kitap 1895’te Viyana’da yayımlandı ve içinde de beş histerik kadın vakasının hhipnozve telkinle tedavisini içeren psikanaliz öncesi diye tanımlanan devri betimlemekte. Fakat kitap aynı zamanda, neredeyse, zamanın belirli bir sosyo -kültürel seviyeye sahip kentli nevrozlu kadınlarını anlatan tarihi bir roman niteliğinde ve hatta sosyolojik bir metin. Bu kadınların hepsinin bedensel arazları vardı. Kimi kısmi felçten muzdarip, kimi şimdiki terminolojimizle depresif, kimi yorgun, bitkin ve hayattan elini eteğini çekmiş durumdaydı. Bu kadınların ortak bir özelliği vardı: hayal dünyalarını ve özel hayatlarını cömertçe Freud ve Breuer’e sergiliyorlardı.

Peki bu nasıl bir şey?

Bir kadın bir erkek hekime yaşamının en mahrem noktalarını, kimseye anlatamadığı aile sırlarını, yüksek sesle konuşamadığı bir dizi hayat öyküsünü dile getirirken, o erkek hekim bunlarla ne yapar? Breuer büyük bir özveriyle ve sabırla bu öyküleri dinledi ve efsanevi hastası Anna O’ya tutkuyla bağlandı. Ama bu bağın erotik kökenini görmezden geldi ve hastasındaki erotik nitelikli bağdan korktu. Bir başka deyişle hastası ona aşık olunca korkup kaçtı. Ama gelelim Freud’a.

Freud bu öyküleri dinlerken değişik bir tutum takındı ve bu kadınlara, bu “birisine konuşan ve anlatan” kadınlara neredeyse imrendi, ve onlar gibi olmak istedi. Yani onlar gibi birisine en gizli köşelerini, çocukluğunu anlatmak istedi. Ve doğal bir hareketle rüyalarını anlatan kadınlar gibi rüyalarını not etmeye ve yazıyla kendi kendini analiz etmeye başladı. Kimi Freud biyografları Freud’un kendi kendine analizinin yazmaktan geçtiğini söylerler. Yazmak Freud için tıpkı hekimliği ve bilimsel araştırmacılığı gibi kendisini ifade etmenin bir yoluydu. Unutmayalım ki Freud’un yapıtları hatırı sayılır bir hacme sahipti. Sadece 1897-1900 yılları arasında ki bu yıllar arasında Freud’un kendi kendisini sistematik bir analize tabi tuttuğu söylenir, afaziler üzerine bir kitabı, Oscar Rie ile birlikte yayımladığı 220 sayfalık bir monografisi, 168 sayfalık merkezi felçleri ele alan bir ders kitabı, yine nöroloji üzerine 168 sayfalık ve 14 sayfa bibliyografya içeren bir kitabı, Charcot ve Bernheim’ın Fransızcadan Almancaya çevirdiği 3 kitabı ve nöroloji

literatürünü tarayan 83 özet metini de hesaba katarsak, bu hacimle ilgili aşağı yukarı bir fikrimiz olur. Tabii bu kendi kendisini analiz ettiği yıllarda, yani özellikle rüyalarını mercek altına aldığı yıllarda, Freud, daha sonra başyapıtı diye sayılacak “Rüyaların Yorumu” adlı yapıtını da hazırlıyordu. Burada bir parantez açıp Freud’un 1930 yılında edebiyatçılara verilen Goethe ödülünü de aldığını belirtelim.

Yeniden Freud’un bu konuşan ve rüyalarını anlatan kadınlara imrenmesine geri dönecek olursak, ya da psikanaliz jargonuyla konuşalım, Freud’un bu kadınlarla özdeşleşmesine dönecek olursak, işte bu özdeşleşme Freud’un yaratıcı hareketinin ilk adımı sayılabilir. Freud rüyalarını yazmakla kalmaz, onları arkadaşı Fliess’e düzenli olarak göndermeye de başlar ve kendi kendisi üzerinde keşfettiği bulguları ona tutkuyla anlatmaya koyulur.

Fliess 1887 yılında Viyana’ya staja gelmiş genç bir hekimdir; onunla bir kongrede tanışan Freud ondan çok etkilenir ve 24 Kasım 1887 tarihli mektubunda “Benim üzerimde derin bir etki bıraktınız” der ve neredeyse 13 yıl sürecek yoğun bir yazışma silsilesi başlar. Bu yazışmalar başlangıçta Freud’un hastalarını anlattığı bir platformken gittikçe özel hayatların da işin içine girdiği dostça muhabbetlere dönüşür. Bayramlarda birbirlerine ve karşılıklı aile mensuplarına hediye yollarlar ve “kongre” adını verdikleri ikili buluşmalar düzenlemeye başlarlar. Bu yazışmaların başında Freud Fliess’e “nasıl oldu da sizin dikkatinizi çekmeyi başardım” der ve yayımladığı bir makaleye, Bernheim’ın kitabını Almanca’ya çevirmesini kastederek, şöyle bir not da ekler “eğer zamanınız ve fırsatınız varsa sadık dostunuzu düşünmeyi ihmal etmeyin”. Bu şefkat talebi kadınsı bir ton içermektedir. 1890 yılında Freud Fliess’in Berlin’e davetini kabul eder, ama tıpkı bir sevgili gibi Fliess’in tüm hasta randevularını iptal etmesini ve tüm zamanını ona ayırmasını talep eder. 1887 -1891 yılları arasındaki yazışmaların ana temaları cinsellik ve doğum kontrolü, organik ve ruhsal etiyolojileri birbirinden ayırma güçlüğü, ölüm ve suçluluk temaları etrafındadır. Bir yandan Freud o sırada ikinci çocuğuna sahip olup babalığını sürdürürken, Fliess’e karşı pasif ve kadınsı bir tutum takınmaktadır:

Örneğin Fliess’in yanıtları gecikince sabırsızlanıp serzenişte bulunmakta, en ufak bir ödüllendirmede onu sık sık iltifatlara

boğmakta ve taleplerini ısrarla yinelemektedir. Taleplerinin çoğu tabii yazılarının okunup tartışılması talebidir ve Freud'un o yıllarda çalışmalarını paylaştığı tek kişi Fliess'tir. Freud'un neredeyse bir sevgiliye yazar gibi talepkâr tonu, bazen geri çevrilmekten korkan bir aşığın çaresizlik ifadeleri Fliess'e karşı takındığı kadınsı ton hakkında bize bilgi verir. Freud, sabırsızca, Berlin'de yaşayan bir kulak burun boğaz uzmanı olan bu hekimi bir bilge yerine koyar ve yazdıkları ile ilgili bu yoğun yazışmalarda, sürekli bekleyen, yanıtların geç gelmesinden yakınan sabırsız bir aşık gibidir.

Freud tıpkı bir psikanaliste konuşur gibi Fliess'le yazışır ve konuşur. 1893 -1894 yılları arasındaki yazışmalarda cinsel hayat aralarındaki favori konudur, zira Freud'un hastalarının anlattıkları da cinsellik etrafındadır. Burada bir parantez açıp şöyle bir tespitte bulunabilirim: kadınlar özel hayatlarını anlattıkları karşı cinsten birine hemen cinsel yakınlık duyarlar ve böyle olunca da cinsellikten özellikle bahsederler, elbette bilinçdışı bir dürtüyle, bunu baştan çıkarmak için yaparlar. Bu nedenle de muhtemelen bu kadınlar çok sık cinsellikten bahsetmişlerdi ve tesadüf bu ya Freud'un ilk hastaları da çoğunluk olarak hep kadındı, bu nedenle ilk hastalarından Freud hep cinsellikle ilgili şeyler dinledi ve cinselliği kuramının merkezine yerleştirdi . Yeniden yazışmalara dönecek olursam Freud bu yazışmalarda Fliess tarafından sanki zihinsel anlamda bir döllenme talep etmektedir. Mektuplar gecikince "daemon" neredesin der ve Sokrates'in bedeninin içinde yaşadığını varsaydığı ve ona hakikati söyleyen şeytana gönderme yapar. Fliess Freud'u doğurtacak bir tür ebe gibidir; Freud'da sanki gebedir. Örneğin 30 Haziran 1896 tarihli bir mektubunda şöyle der Freud: " önümüzdeki kongreyi düşünürken, susuzluğumu ve açlığımı nihayet giderecek biri gibi seviniyorum". Bir başka sefer tıpkı bir kadın gibi Freud "dönem"lerinden söz eder. Fliees'in kuramı erkeğin de tıpkı kadında olduğu periyodik dönemleri olduğu üzerine idi. Freud sık sık ortaya çıkan migrenlerinden, ölüm korkularından ve sürekli burun akıntısından söz eder. Ağrılarından söz ederken kadınların adet ağrıları için de kullanılan sözcüğü kullanır ve kadın cinselliğine özdeşleşmesi barizdir.

Freud o yıllarda arka arkaya 2 çocuk sahibi olmuştu; Fliess'in eşi de artık hamiledir. Hamile ve doğurgan yani verimli bir kadın imgesi o yılların yazışmalarında önemli bir yer tutar. Freud biyografı ünlü Anzieu, Freud'un yaratıcı hamlesinin temelinde doğurgan yaratıcı kadınlara karşı duyduğu hasetin önemli bir yeri olduğunu ileri sürer. Anzieu'ye göre Freud bu hasetin altından, bu kadınlarla ruhsal düzeyde özdeşleşerek kalkabilmiştir. Bu arada Freud ısrarla sanki bu haset duygusunu yatıştırmak için 1895 yılında ki artık karısı Martha 6. ve son çocuklarına hamiledir, Fliess'in cinsellik üzerine ileri sürdüğü kuramından doğum kontrolünü sağlayacak bir yöntem geliştirmesi olasılığına hayranlık besler. Fliess Freud'un gözünde cinsel hayatın sırlarını ona bahşedecek bir üstattır. 1895 yılının temmuz ayındaki bir mektubunda Freud Fliess'in tüm yeniliklerine aç olduğunu, ama bu arada kendisinin de bazı kuramsal girişimlerin ilk taslaklarını ve tohumlarını taşıdığını söyler. Doğurganlık teması yine barizdir. Burada bir parantez açıp çocuğun anne bedenine ve onun içerdiği tüm muhteviyata, özellikle gelecekteki bebeklerine karşı beslediği haset duygusunun, yani bir anlamda annenin yaratıcılığına karşı çocuğun beslediği haset duygusunun ve beraberinde gelen yıkıcı eğilimlerin yaratıcılığın veya yaratamamanın temelinde olduğunu çocukların psikanalizinden biliyoruz. Çocuklar bu haset duygusuyla yıkıcı olurlarken bir yandan da yıktıkları ya da hayallerinde parça parça ettikleri nesneleri onarmaya, düzeltmeye girişirler. Bu onarma girişimi birçok yaratıcı edimin ardında mevcuttur. Tekrar Freud'a dönecek olursak, bir yandan çalışarak, yazarak ve en önemlisi tedavi ederek bu yıkıcı ruhsal hareketi onarma dürtüsünü görüyoruz, diğer yandan da aktarım nesnesi Fliess'ten yeni çocukların gelmesini engelleyecek biyolojik bir keşifte bulunmasını isteyen, endişeli ve suçlu bir Freud'u da görüyoruz. Sanki Fliess böyle bir buluşla Freud'un anne karnına yöneltiği saldırılarını geçersiz kılacaktı. Freud'daki bu çifte cinsiyetli hareketin kadınlarla özdeşleşmesini kolaylaştıran bir diğer etken olduğu da söylenebilir. Tabii bir de Freud'un Fliess'le olan ilişkisinin Freud'un içindeki kadını özgürleştirdiği ve onun yaratıcılığına daha çok ivme kazandırdığı da ileri sürülebilir.

Yeniden konumuz olan Freud ve Kadınlık’a dönelim. Freud’un psikanalizin başlangıcındaki kadınlarla özdeşleşme hareketinin temelindeki bir diğer olguya da bakacak olursak sosyolojik bir tespit kaçınılmaz gibidir. Freud Yahudi düşmanlığının alıp başını gittiği, 19.yüzyıl sonu Viyana’sında akademik kariyerin kapılarının kendisine kapalı olduğunu görür ve üniversiteden ayrılır. Fliess’le yazışmaları onun bilimsel etkinliğini tartışabileceği neredeyse tek meşru alanı oluşturmakta ve Freud sık sık yalnızlığından söz etmektedir. Bu kamusal alanın dışında olmak ve dönemin bilimsel otoritesi tarafından ciddiye alınmamak tıpkı kamusal alana dışarıdan bakan ve kamusal alan yerine özel alanı yaşam alanı olarak kullanan zamanın kadınlarının durumunu bize çağrıştırmıyor mu? Bu kadınların salt özel alanda varlıklarını gösterebilmelerinin onlara kazandırdığı iki temel şeyi vurgulamakta fayda var. Bu kadınlar, yani Freud’a konuşan kadınlar dönemin diğer kadınları gibi dünyayı anlama, anlatma ve yorumlamada kişi ilişkilerini üstün tutuyorlardı; bir kişinin bir diğer kişiyle kurduğu bağı ön plana alıp bu bağların da yeniden yorumlandığı, denetlendiği bazen de kurgulandığı bir meta alana uzaktan, yabancılıkla bakıyorlardı. Bu kamusal alana uzak, ama özele yakın, mahrem alana ve iç dünyaya yönelik bakış iki avantajı da beraberinde getiriyordu. Bu kadınlar meselelere kişisel boyutta baktıkları zaman duyguları da hesaba katıyorlardı. Psikoterapi dolayısıyla onların zaten alışkın oldukları bir faaliyetti. Oysa erkekler bu özel alana biraz daha uzaktan ve temkinli bir şekilde bakıyorlardı.

Sosyal alana uzak olmak demek aynı zamanda sosyal ikiyüzlülüğün mekanizmalarından da bihaber olmak demek..Kadınların bu sosyal maskeye yeterince vakıf olmamaları, sosyal beceriksizlikleri, yeterince ciddiye alınmamalarını sağlıyordu. Bu ciddiye alınmamak sayesinde ait olmadıkları alanlarda kadınlar rahatça geziniyorlardı, tıpkı önemli bir iş toplantısında içeri girip çıkmasında mahsur görülmeyen hizmetliler gibi.. Şimdi sorulabilir nasıl geziniyorlardı bu kadınlar bu dışlandıkları alanlarda. Yanıtım özdeşleşme mekanizmasıyla olacak. Bu hasta kadınlar sık sık nefret ettikleri ya da tutkuyla bağlandıkları kişi veya kişilerin bir özelliğini sahiplenerek o kişiymişçesine hayali bir kimlik yarattılar ve histeri nöbetleri bu hayali kimlikleri

konuşturmaya, sahneye koymaya yaradı. Dora'nın öksürükleri babasının rahatsızlığını simgelerken, Anna O.'nun kasılmaları yine babasının hasta yatağındaki felçli durumunu sahneliyordu. Kendilerine biçilmiş iyiliksever hemşire rollerinden sıkılan bu kadınların öfkelendikleri otorite figürleriyle özdeşleşerek en azından hayallerinde ait olmadıkları yerlerde gezindikleri söylenebilir mi? Mutluluğu hayallerinde arayan bu kadınların ruhsallıklarındaki bu ilginç yapının, yani histerinin, bu başkaldıran, ama bu başkaldırıyı örtük bir biçimde yaparak neredeyse Freud'u bir tür muammaya hatta savaşa davet eden bu kadınların, Freud'a meydan okumaları şeklinde okunabilir mi? Bence okunabilir..

Neden diye sorulacak olursa Freud'un meta psikolojisindeki temel kavramlara dikkatinizi çekmek histerim. Freud, savunmadan, bastırmadan, dürtülerin serbestleşmesinden, ruhsal çatışmadan söz ederken psikanaliz tedavisini analistle analizanın karşı karşıya geldikleri bir savaş alanına da benzetmektedir. Örneğin direnç kavramından söz ederken serbest çağrışım kuralını ihlal eden analizanı için şöyle bir metafor ileri sürer Freud. Tabii psikanalizdeki serbest çağrışım kuralını bir kez daha hatırlatmakta fayda var. "Aklınıza ne gelirse serbestçe söyleyin" önermesi her ne kadar serbestçe konuşmayı vurguluyorsa da, bu kuralda analizandan beklenen düşüncelerini herhangi bir seçime tabi tutmadan, öncelik sırası tanımadan ve özellikle nasıl geliyorsa öyle konuşmasıdır. Bu kural hiçbir zaman yüzde yüz hedefine ulaşmaz, zira araya dirençler girer. Kısaca söylemek gerekirse ki şu andaki konumum bunu gerektiriyor, dirençlerin analiziyle bir analiz deneyimi amacına ulaşabilir. Tekrar Freud'un metaforuna geri dönüyorum. Şöyle der Freud: "Viyana şehrinde bir yasa çıksa ve bu yasada dense ki şehrin Büyük Çarşı ve Saint Etienne katedralinin dışındaki tüm mekanlarında tutuklama yapılabilir; o zaman tüm suçluların o mekanlarda gizleneceğinden emin olabiliriz. Aynı şekilde bazı çağrışımlarını analistine anlatan bazılarını şu veya bu sebeple kendisine saklayan analizan tiplemesine karşı Freud savaş açar ve bazı çağrışımların ruhsallığın kimi muaf kalmış bölgelerinde serbestçe gezindiğinden dem vurur. Dolayısıyla bu kural istisna tanımamalıdır: akla ne geliyorsa söylenmelidir. Freud burada sadece

analist değil aynı zamanda bir dedektiftir de, hatta savaş stratejisini kuramlaştıran bir genel kurmay da denilebilir..

Bu dedektif ve savaşçı Freud biraz önceki kadınsı Freud'dan epeyce farklı gibi gözükse de temeldeki hareket yine kadınların iç dünyasına nüfus edip orada hapsolmuş bilgiyi tutup çıkarmaktır. Freud artık ebedir. Yaratıcılık, yani ruhsal doğurganlık içinde şiddet de barındıran bir harekettir. Burada Freud sanki "düşmanını tanı" dercesine bu kadınları güçlü bir rakip mertebesine çıkararak onları ne kadar ciddiye aldığını bize gösterir. Bu kadınlar Freud'un sadece "imrenerek özdeşleştiği kadınlar değil aynı zamanda da idealize ettiği kadınlardır "Histeri Üzerine İncelemeler"deki tüm kadınlar zeki, metanetli, ahlak değerleri yüksek, kültürlü kadınlar diye tanımlanır. Freud onları bu kadar ciddiye almasa onları bu kadar idealize edebilir miydi? Bu idealizasyon sayesinde Freud kadınların bu tekil söylemini, bu aile içi sırlarını, alçak sesle konuşulan, ama konuşulmuyormuş gibi yapılan bu mahremiyet alanını terapötik bir alana dönüştürdü...

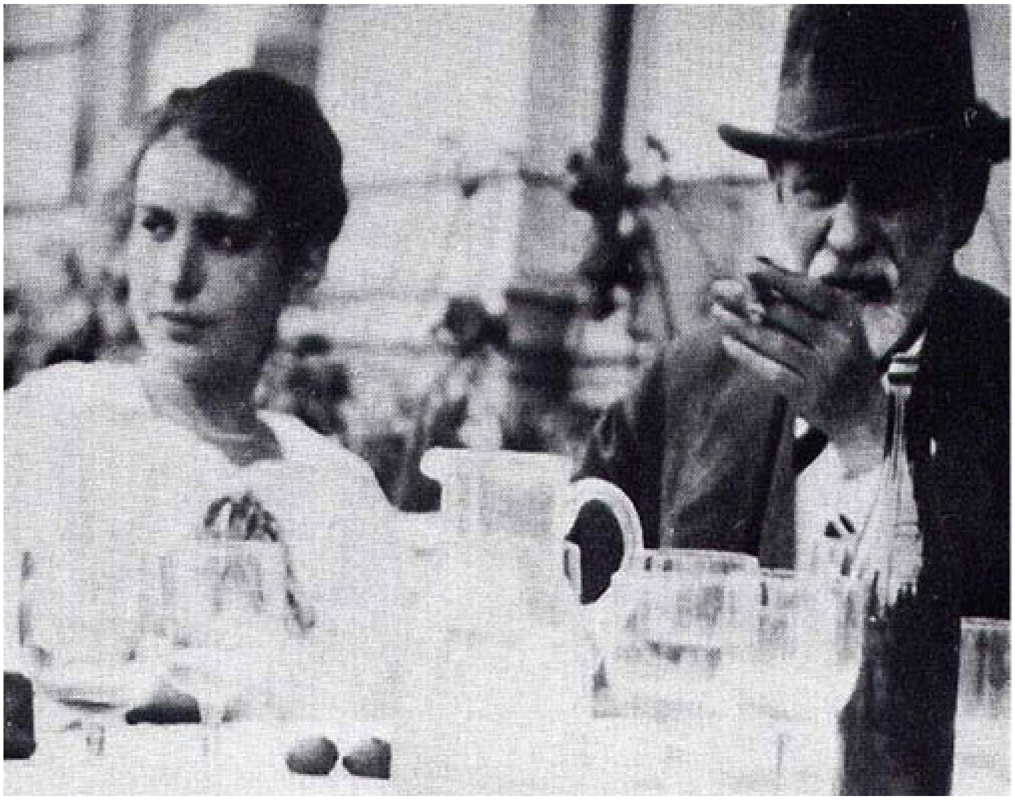
Freud'un kadınlarla özdeşleşmesinden ve onları kayda değer ciddi birer rakip olarak algılamasından hareketle dolaylı olarak cinsiyetlerin karşılaşmasından da söz ettim. Bu karşılaşmadaki ana faktör özdeşleşme mekanizmasıydı. Bu mekanizma sayesinde bir ötekinin ruhuna girip onunla empati kurabildiğimiz gibi, aynı zamanda ötekilik kavramına da bu mekanizmayla sahip olabiliriz. Ruhsal hayatımızın başlangıcındaki "benim -gibi -bir -anne" algılaması bebeğin zihninde belirgindir. Bebekte bir ötekilik kavramı olmadığı gibi kendisini ve bir ötekini ayrılmaz bir bütün olarak algılar. Freud buna çocukluk narsisizmi adını vermişti. Örneğin memenin kendisinin bir uzantısı gibi hisseden bebek, meme geri çekildiğinde korkunç bir parçalanmışlık duygusu yaşar; memenin geri çekilmesi neredeyse bebeğe yapılmış bir hakarettir. Daha ileri bir dönemde aynı şok cinsiyet farklılığını fark eden çocuk tarafından yaşanır. Erkek çocuk kız çocuğun cinsel organı karşısında kızın iğdiş edilmiş olduğunu hisseder, kız çocuğu da erkek çocuğun cinsel organı karşısında kendisinde bir eksiklik hisseder. Farklılık ve ötekilik zihinsel yaşamımızda üzerinde çalışılması en zor meselelerden biridir zira temelinde cinsiyetlerin karşılaşmasındaki

bu travmatik anları yeniden canlandırır. Farklı bir bakış açısı bazen bir skandala dönüşür, bazen örtülü bir itiraza bazen de cinayete kadar yolu uzanır. Önemli olan farklılıktan doğacak olan meselelerin üzerinde ruhsallığımızın büyük enerjiler sarf ederek çalışmasıdır.

Freud'un kadınları tedavi etmekle başlayan kurucu hareketi cinsiyetlerin karşılaşmasını da betimleyen bir harekettir. Farklılığın yarattığı şok bazen yaratıcı bir hamleye bazen de yıkıcı, yok edici bir tutuma dönüşür. Freud'daki yaratıcı gücün temelinde işte bu ötekiliği ayırt eden ve kuran bilinçdışı işleyişi keşfetmesi yatmaktadır. Bu ötekiliği ayırt etmek de cinsiyet farklılığını ayırt etmekten geçer. Kadını ve erkeği sadece eşitlik anlamında değil, ama aynı zamanda ve özellikle farklılık anlamında ele aldığımız zaman - ki bence Freud'un keşfi bu her iki hareketi de içerir - her iki cinsiyete kendi ait olduğu alanda var olabilme şansını vermiş oluruz.

BELLA HABİP

7 Bella Habip. *Cinsiyetli Olmak* (Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar) adlı kitaptan. Derleyen: Zeynep Direk, Yapı Kredi Yayınları, 2007.

OİDİPUS VE ELEKTRA KOMPLEKSİ

Freud, ruhsal-cinsel gelişimi: oral, anal, fallik, gizlilik ve ergenlik olmak üzere beş dönemde incelemiştir. Oral dönemde cinsel bakımdan duyarlı bölgenin ağız olduğunu ve libidonun ağız yoluyla tatmin edildiğini ileri sürmektedir. Çocuğun ilk doyumu yemek ve emmekten aldığı haz olarak belirlenmekte ve oral dönem çocuğun iki yaşına kadar sürmektedir.

“Bu dönem id’in egemenliği altındadır. Doğal dürtülerin hemen doyurulması, gerginliğin hemen giderilmesi çocuğun en başta beklentisidir. Çocuk dışarıdan verilecek bakıma tümden bağımlı ve çaresizdir. Çocuk ancak kendine verebilecek bir annenin varlığıyla yaşamını sürdürebilir. Çocuğun bu dönemde kazandığı ilk toplumsal işlev, almak, almayı bilmek ve elde etmektir. Yani çocuk kendisine anne tarafından verilen şeyleri alırken, toplumsal anlamda almayı da öğrenir. Çocuk kendine veren kişilerden verilmiş olmayı da değerlendirerek “vermek-verebilmek” yetisini de kazanır.”

İkinci evre olan “anal” dönemde ise libido, dışkılama yoluyla tatmin aramaktadır. İki ile dört yaşları arasında yaşanan bu dönemde çocuk yürümeyi, konuşmayı, kendisini ve çevreyi algılamayı öğrenmektedir. “Bu dönemde çocuğun dışkılama büzgeç kaslarının gelişmesiyle çocuğun dünyasına yeni bir eylem katılmaktadır. Çocuk içerde biriken dışkısını tutarak ya da bırakarak bir haz duyar. Çocuğun dışkısını tutabilmesine annesinin istediği yerde ve zamanda yapması çevreden büyük ilgi görür ve ödül alır. Böylelikle çocuk artık toplumun iyi, kötü, doğru, yanlış ve ayıp gibi yargıları ile karşılanmaktadır.” Üçüncü evre “fallik dönem” adı altında incelenirken çocuğun bu dönemde cinsel yasakları ve değerleri öğrendiği görülmektedir. Bu dönemde çocuğun algısı cinsel

organında yoğunlaşmaya başlarken, cinsel anatomi farklarını keşfetmeleri zihinlerini bulandırmaktadır. Freud’a göre; “fallik dönem” hem erkek çocuk için hem kız çocuk için geçerli olmakla birlikte her iki cinsiyetten çocuklar, ya annelerini çocuk sahibi yapabileceklerini ya da anal yoldan kendilerinin çocuk üretebileceklerine inanmaktadırlar. Başlangıçta hem kız çocuk hem de erkek çocuk anneyi arzulamakta ve bu arzulama beraberinde baba korkusunu getirmektedir. Yasak sevgi nesneleri anne olan çocuklar, baba korkusun yol açtığı “kastrasyon karmaşası” evresine girmektedirler. Katrasyon karmaşası erkek çocuklarda penisi kaybetme kaygısını, kız çocuklarda ise penisten yoksun olma kaygısını başlatmaktadır. Kastrasyon karmaşası “Oidipus Karmaşası” veya “Elektra Karmaşası” doğrultusunda geliştiğinden öncelikle Oidipus ve Elektra kompleksi üzerinde durmamız gerekmektedir. Erkek çocuğun annesine, kız çocuğun babasına karşı özel bir sevgiyle yaklaşıp, erkek çocuğun babasıyla, kız çocuğun da annesiyle yarışa girmesi hatta ondan nefret etmesi Oidipus ve Elektra Kompleksi olarak değerlendirilmekte ve her iki cinsiyetten çocuklar için bu durumun farklı geliştiği görülmektedir. Erkek çocuk, annesine duyduğu cinsel arzular nedeniyle babası tarafından penisi kesilmek suretiyle cezalandırılacağı kaygısını yaşamaya başlarken, bir yandan babası gibi olmayı istemekte, diğer yandan da ondan nefret etmektedir. Karşı cinsten ebeveynine sevgi duyması, hem cinsi ebeveynine karşı da hem sevgi hem de nefret duyması önemli bir çatışmayı doğurmakta ve bu Oidipus Karmaşası’nın içeriğini oluşturmaktadır. Karmaşanın çözümü erkek çocuğun ensest yasağını tanıyarak annesinden vazgeçmesi ve babasıyla özdeşleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Kız çocuğun Elektra Kompleksi ve bu yüzden yaşadığı karmaşa çok daha güç bir deneyim olarak görülmekte ve bu karmaşanın çözümü için daha uzun bir zaman gerektiği vurgulanmaktadır. Kız çocuk eskiden bir penise sahip olduğunu, ancak bu organın annesi tarafından çalındığını kurgulamaktadır. Kız çocuğu simgesel anlamda aşırı değerler yüklenen fallusunun olmadığını fark etmesi, gözünde annesinin değerini düşürmekte ve fallusa sahip olan babasının değerini artırmaktadır. Libido anneden babaya yönelirken anneye karşı hem sevgi hem de nefret duyması kız çocukta daha karmaşık

bir duruma yol açmaktadır. “(...) Genellikle kastrasyon karmaşası erkek çocuklar için Oidipus’tan çıkışta, kız çocuk ise Oidipus karmaşasına girişte etkili olur, kız çocuk kastre edildiği fantezileriyle yani eskiden sahip olduğu bir penisin ondan alındığı imgelenmesiyle penis sahibi olmak yerine babasından bir çocuk sahibi olmayı düşler ve böylece libidosunu babaya yöneltirken, erkek çocuk annesine duyduğu cinsel arzular nedeniyle babası karşısında geliştirdiği saldırgan duyguları babasına yansıtır ve babası tarafından penisi kesilmek suretiyle cezalandırılacağı kaygısına (angoisse) kapılır. Karmaşanın çözümü erkek çocuğun annesinden vazgeçmesi (ensest yasağını tanıması) ve babasıyla özdeşleşmesi iken, benzeri süreç kızlardan çok daha geç ve güç gerçekleşir.” Dört ile altı yaşları arasında yaşanan ve cinsel anatomi farklarının keşfedildiği fallik dönemden sonra, dördüncü evre olan “gizlilik dönemi” başlamaktadır. Gizlilik döneminde cinsel dürtülerin kendini göstermediği görülmektedir. Freud’a göre oral, anal ve fallik dönemle ilgili düşünceler bilinçdışına itilerek baskıya alınmaktadır. Ancak etkileri yok olmamakta, libidonun bürünmüş olduğu yapı içinde varlığını sürdürmekte ve bu üç dönemin cinsel anıları gelecekteki çağrışımları etkilemektedir. Gizlilik döneminde çocukluk anısı yitimi görülmekte ve birey eski cinsel deneyimlerini yadsıyabilmektedir. Altı yaşında buluğ çağına kadar süren bu dönemde çocuğun bedensel ve zihinsel gelişiminde ilerleme kaydettiği ve gerçeğe uygun yani çevresine ilişkin değerlendirmeler yapabilecek düzeye geldiği görülmektedir. Son evre olan “ergenlik dönemi”nde Oidipus Karmaşası’nın yeniden ortaya çıktığı ileri sürülmekte ve çocuğun ailesini yitirme, onlardan kopma kaygılarının başladığı ifade edilmektedir. Önceki dönemlerden kalan sorunların bu dönemde çözümlendiği ve yaşadığı bocalamalar içinde çabalayarak kimliğini oluşturmaya başladığı ileri sürülmektedir. Freud, cinsel sorunların çocukluk döneminde yaşanılmış kötü anılardan kaynaklanabileceğini belirtirken, çocukluğun erişkinlikte kaybolmadığını, erişkinliğin çocukluk döneminin bir uzantısı olduğunu vurgulamaktadır. Freud’un Oidipus kompleksi üzerine teorileri büyük etki uyandırırken bu konuda bilim adamları kendi araştırmaları doğrultusunda farklı görüşleri ileri sürmektedirler. “Fenicherl’e göre, Oidipus karmaşası Batı kültürüne özgü aile

yapısının sonucudur. Farklı kültürlerde bu karmaşa farklı biçimler alabilir.

Fromm daha ileri giderek ve bazı antropolojik verilere dayanarak Oidipus'un evrensel olmadığını ve ataerkil (daha doğru bir deyimle erkek egemen) olmayan toplumlarda Oidipus karmaşasının bulunmadığını savlar. Sullivan'a göre ise Oidipus karmaşası çocuğa aynı cinsten ebeveynin yaklaşımından kaynaklanır. Baba erkek çocuğa, anne de kız çocuğa, onu toplumsal erkek ve kadın rolüne hazırlama kaygısıyla yaklaşırken davranışlarını kontrol altına almaya çalışırlar. Sonuçta çocuk karşı cinse yönelir, sığınır." Uzun süre Psikanaliz Hareketi içinde çalışmalarını sürdüren ve daha sonra hareketten ayrılan Jung ise Oidipus karmaşası hakkındaki görüşlerini daha farklı değerlendirmektedir.

"........Jung'a göre Oidipus'un temelindeki cinsel arzular yaşamın orijininde yer alan anneye geri dönme, narsistiz omnipotense yeniden kavuşma arzularını simgesel bir ifadesinden ibarettir." Freud, cinsellikle ilgili araştırmalarını derinleştirmekte "Totem ve Tabu" adlı kitabında ilkel insanların psikolojisiyle, psikanalizin ortaya çıkardığı bulgular arasında bir karşılaştırma yapmaktadır. Totem, klanın ortak atası olarak sayılmakta ve aynı zamanda onları tanıyan, onları koruyan bir ruh olarak değerlendirilmektedir. Freud, aynı totemden insanların birbirleriyle cinsel ilişki kurmasını, evlenmesini yasaklayan ensest yasağı ve ensest korkusu üzerinde durmaktadır. ".......totemik dışevliliğin, kökeni bilinmeyen kutsal bir emir-kısaca bir gelenek izlenimi bırakmasına karşılık, alt bölümleriyle ve bunlara bağlı düzenlemeleriyle evlilik sınıflarının karmaşık yapısı, totemin etkisinin azalmaya başlaması nedeniyle ensesti koruma işini üstlenmiş olabilecek amaçlı bir yasanın sonucu gibi gözüküyor. Ve bildiğimiz kadarıyla totemik sistemin kabilenin diğer bütün toplumsal görevlerinin ve ahlak kısıtlamalarının temeli olmasına karşılık, genelde paratrilerin önemi, evlilik seçiminin düzenlenmesinin ötesine geçmez." İlkel topluluklarda, erkeğin annesiyle, kız kardeşiyle ve ait olduğu klanın bütün kadınlarıyla kan bağıyla bağlıymış gibi cinsel ilişkiye girmesi yasaklanmıştır. Freud'un uygar ırklar açısından en ilginç bulduğu, erkeğin kayın validesi ile cinsel ilişkiye girmesinin yasaklanmasıdır. Ona göre,

damat ile kayın valide arasındaki ilişki, uygar toplumlardaki aile örgütlenmesinin hassas noktalarından biridir. Bir erkeğin kayın validesine açık olması ve daha sonra aşkını kızına aktarması olaylarını değerlendirirken yine farklı bir görüşü dile getirdiği görülmektedir.

"....Enseste karşı kurulan engel nedeniyle sevgisi, çocukluğunda sevecenliğinin odaklaştığı bu izi figürden (anne, kız kardeş) saptırılarak onlar üzerine modellenen bir dış nesneye yöneltilir. Annesinin yerini kayın validesi alır. İçindeki her şey buna karşı mücadele etse de, eski (ilk) seçimine dönme dürtüsüne sahiptir. Ensest korkusu, sevgi nesnesi seçiminin tarihçesini hatırlanmamasında ısrar eder. Kayın validesinin sadece çağdaş (bugüne ait) bir figür olması da bu dürtüyü reddetmesini kolaylaştırır; onu daha önce tanımamıştır, bu nedenle bilinç dışında ona ait değişmez bir tablo yoktur. Duygular karmaşasında bolca bulunan bir tedirginlik ve kindarlık, kayın validesinin aslında onda bir ensest kışkırtması yarattığında kuşkulanmamıza yol açar, bir erkeğin, daha sonra kayın validesi olacak bir kadına aşık olduğu, ancak daha sonra aşkını kadının kızına aktardığı olayların sıklığı da bunu doğrular." Freud, bir klanın atası olan totemi incelerken, klanın mensupları arasında cinsel ilişkiyi yasaklayan akrabalık sisteminde ensesti tabulaşmış olarak değerlendirmektedir. Sadece cinsel olmayan bir iç güdünün, cinsel olan bir iç güdüyü baskıya alabileceği savını ileri sürmekte ve bu doğrultuda bilinçdışının bilince çıkarılması konusundaki araştırmasına ağırlık vermektedir. Freud, nevrozlunun hatırlamak yerine yinelediği konusundaki görüşlerini, geçmişte baskıya alınmış duygu ve düşüncelere karşı gösterdiği dirence bağlamaktadır. Bilinçdışı açıklığa kavuşturulduğunda, yeni analiz sırasında yeniden yaşadığında tedavi mümkün olabilmektedir. Bu durumu aktarım olarak değerlendirirken, hekimin hastanın gösterdiği direnç yüzünden düşmanca tavırlarla karşılaşabileceği konusuna dikkat çekmektedir.

Değer Ölçütü Olarak Haz

ERICH FROMM

"Mutluluk erdemin ödülü olmayıp kendisi bir erdemdir. Biz mutluluktan tutkularımızı engellediği için haz duymaz; tersine, mutluluktan haz duyduğumuz için tutkularımızı engelleyebiliriz."

Spinoza

Yetkeci ahlak felsefesinin avantajlı yanı basitliğidir. Bu etikte iyi ve kötünün ölçütü, yetkenin zorla kabul ettirdikleri; bunlara boyun eğmek ise, insanın erdemidir. İnsancı ahlak felsefesine gelince bu felsefe daha önce tartışmış olduğum güçlükle başa çıkmak zorundadır. Çünkü, insanı değerlerin biricik yargıcı yapmakla haz ya da acı, iyi ve kötünün kesin hakemi gibi görünebilir. Eğer tek seçenek bu olsaydı o zaman insancı ilke gerçekten, etik normlar için bir temel olamazdı. Çünkü bazılarının sarhoş olmaktan servet ve ün toplamaktan; bazılarının ise sevmekten, başkaları ile birşeyler paylaşmaktan, düşünmekten, resim yapmaktan haz duyduklarını görüyoruz. Nasıl olur da yaşamımız insanı olduğu kadar hayvanı da, iyi kişiyi olduğu kadar kötü kişiyi de yönlendiren bir dürtü tarafından yönlendirilebilir? Normal ve hasta bireyin benzer şekilde güdümlenmeleri nasıl olur? Haz ilkesini başkalarının meşru çıkarlarına zarar vermeyecek hazlarla sınırlayarak nitelediğimiz zaman bile, onun eylemlerimizin yönetici ilkesi olması, pek yerinde olan bir şey değildir.

Ama, yetkeye boyun eğme ile hazza yanıt vermeyi, yönetici ilkeler olarak, seçeneklerimiz diye görmek yanıltıcıdır. Ben, haz, doyum, mutluluk ve neşenin doğalarına ilişkin deneysel bir çözümlemenin onların birbirlerinden ayrı ve kısmen çelişik olaylar olduklarını ortaya çıkardığını gösterme girişiminde bulunacağım. Bu

çözümleme şöyle bir gerçeği gösteriyor. Mutluluk ve neşe her ne kadar bir anlamda öznel yaşantılarsa da nesnel koşullara dayandıkları için, bu nesnel koşullarla karşılıklı bir ilişkinin ürünüdürler. Bu yüzden, salt öznel haz yaşantısı ile karıştırılmamaları gerekir. Bu nesnel koşullar ise, kuşatıcı şekilde, üreticilik olarak özetlenebilir.

Hazzın nitelik yönünden çözümlenmesinin önemi, insancı etik düşüncenin başlangıçlarından beri kabul edilmiştir. Ama sorunun çözümü, haz yaşantısının bilinçdışı dinamiklerine nüfuz edilemediği sürece, doyurucu bir çözüm olamamıştır. Psikanalitik araştırma, insancı etiğin bu eski sorununa yeni veriler sunup yeni yanıtlar öneriyor. Bu buluşların ve etik kurama uygulanışlarının daha iyi anlaşılabilmesi için haz ve mutluluğa ilişkin en önemli etik kuramların bazılarının kısaca incelenmesi yerinde olacaktır.

Hedonizm (hazcılık), insansal eylemin yönetici ilkesinin hem olgusal olarak, hem de kural koyucu yönüyle, haz olduğunu öne sürer. Hazcı kuramın ilk temsilcisi olan Aristippus, yaşamın ereğinin ve erdemin ölçütünün hazza ulaşıp acıdan kaçınmak olduğuna inanmaktaydı. Haz, ise, Ona göre, içinde yaşanılan andaki hazdı.

Bu köktenci ve naif hazcı görüş, mutluluğu doğrudan yaşantı ile özdeş kılarak bireyin önemini ve somut bir haz kavramının değerini kesin bir şekilde vurguluyordu.44 Ama daha önce dile getirmiş olduğumuz ve hedonistlerin doyurucu bir şekilde çözümleyemedikleri apaçık bir güçlüğün sıkıntısını çekmekteydi. Bu güçlük ise, hedonizmin ilkelerinin tümüyle öznelci olan özyapısı idi. Hazcı tutumu düzeltmek için yapılan ilk girişim, haz kavramları içine nesnel ölçütler sokan Epikuros tarafından yapılmıştır. O, yaşamın ereğinin haz olduğunu vurguladığı halde, her hazzın kendi başına iyi olmasına karşın, tüm nazların seçilmemeleri gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü, bazı hazlar sonradan hazzın kendisinden çok daha büyük acılara neden olmaktadır. Epikurosıa göre, yalnızca doğru haz, insanın bilgece, iyi ve doğru bir biçimde yaşamasını sağlar. “Gerçek haz, ruh dinginliğinden ve korkusuzluktan oluşur. Bu haz ancak ölçülülük ve öngörü sahibi ve bu yüzden sürekli ve dingin doyum uğruna hemen şu andaki hazzını yadsımaya hazır olan biri tarafından elde edilebilir.” Epikuros, kendi İyaşam ereği olarak

hazı kavramının ölçülülük, yiğitlik, adalet ve dostluk kavramları ile tutarlı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ama O, duyguyu, aracılığıyla her iyiyi yargıladığımız yasa olarak kullanmakla temeldeki kuramsal güçlüğü ortadan kaldıramamıştır. Bu temeldeki güçlük, öznel haz yaşantısı ile “doğru” ve “yanlış” hazza ilişkin nesnel ölçütü birleştirmesiydi. Ancak, Epikurosıun öznel ve nesnel ölçütleri bir uyum içine sokma girişimi, böyle bir uyumun varolduğunu öne sürmenin ötesine geçememiştir.

Hazcı olmayan insancı (hümanist) filozoflar, doğruluk ve genel geçerlik ölçütünü korumaya, buna karşın İyaşamın son ereği olarak bireyin mutluluğuı görüşünü yitirmemeye çalışarak aynı sorunla uğraşmışlardır.

Doğruluk ve yanlışlık ölçütünü isteklere ve hazlara ilk kez uygulayan Platon olmuştur. Haz, düşünce gibi, doğru ya da yanlış olabilir. Platon, öznel haz duyumunun gerçekliğini yadsımaz;, ama haz duyumunun “yanlış” olabileceğine ve hazzın düşünme gibi, bilgi türünden bir işlevi olduğuna dikkati çeker. Platon bu görüşünü hazzın bireyin yalnızca yalıtlanmış duyusal bir parçasından değil, kişiliğinin tümünden doğduğuna ilişkin kuramı ile destekler. Buradan, iyi insanların doğru hazları, kötü insanların ise yanlış hazları edindikleri sonucuna varır.

Aristoteles de Platon gibi, bir etkinliğin iyiliği, ve bu nedenle de değeri için, öznel haz yaşantısının bir ölçüt olamayacağını öne sürer. O der ki: “Bazı şeyler, yapıları kötü olan kimselere hoş görünüyor diye, onların bu gibilerden başkalarına da hoş görüneceğini düşünmememiz gerekir. Bu tıpkı hasta olan kimseler için yararlı, tatlı ya da acı olan şeylerin bizim için de öyle olduklarını söylemeye; ya da renk körlüğü olan kimselerin, beyaz olmayan şeylere beyazlık niteliğini yüklemelerine benzer.” Aşağı hazlar, gerçek hazlar olmayıp ancak “bozulmuş bir beğenisi” olan kimselere gerçek hazlarmış gibi gelirler. Oysa gerçek haz adını nesnel bir şekilde hak eden hazlar, “insana yaraşır etkinliklere eşlik eden hazlardır.” Aristotelesıe göre, iki tür meşru haz vardır. Birinci türe gereksinmelerimizi giderme ve .güçlerimizi gerçekleştirme süreci ile bağlantılı olan hazlar; ikinci türe ise, edinmiş olduğumuz güçler uygulama ile bağlantılı olan hazlar girer. Hazzın üstün olan türü,

ikincisidir. Haz, insanın doğal durumdaki varlığının bir etkinliğidir (energia). En çok doyum sağlayan ve yetkin olan haz, kazanılmış ya da gerçekleştirilmiş güçlerin etkin kullanımında ortaya çıkan bir niteliktir. Bu haz, neşe ve kendiliğindenliği ya da engellenmemiş etkinliği dile getirir. Burada “engellenmemiş” “kalıplaşmamış” ya da “bastırılmamış” anlamına gelir. Nitekim, haz etkinlikleri, böylece de yaşamı yetkinleştirir. Haz ve yaşam birbirlerine katılırlar ve ayrılmayı kabul etmezler. En büyük ve en sürekli mutluluk, Tanrıınınkine benzeyen usun etkinliği sonucunda doğar, insan kendinde bu tanrısal öğeden bir parça taşıdığı için, böyle bir etkinliği sürdürecektir. Aristoteles böylece, sağlıklı ve olgun kişinin öznel haz yaşantısı ile özdeş olan bir gerçek haz anlayışına ulaşmış oluyor.

Spinozaının haz kuramı da belli yönleriyle Platon ve Aristotelesıinkine benzemektedir. Ama, Spinoza Onların çok ötesine geçer. o da neşenin, hazcılığın karşıtı olan okulun öne sürdüğü gibi bir günahkârlık göstergesi olmayıp doğru ya da erdemli yaşamın sonucu olduğuna inanmaktadır. Spinoza, bu kuramı kendi insanbilimsel anlayışının bütünü üstünde temellenen daha deneysel ve özgül bir neşe tanımı yaparak geliştirmiştir. Spinozaının neşe kavramı güç kavramı ile bağlantılıdır. “Neşe, insanın daha az yetkinlikten daha büyük bir yetkinliğe geçişidir.” Daha büyük ya da daha az yetkinlik, insanın gizilgüçlerini gerçekleştirme ve böylece “insan doğası örneğine daha çok yaklaşma konusundaki gücünün çok ya da az oluşu ile” özdeştir. Haz, yaşamın ereği değildir. Ama insanın üretici etkinliğine kaçınılmaz bir şekilde eşlik eder. “Kutsanmış olma (ya da mutluluk), erdemin ödülü olmayıp kendisi bir erdemdir.” Spinozaının mutluluğa ilişkin görüşünün önemi, onun dinamik güç kavramındadır. Yalnız bir kaç önemli ad verecek olursak, Goethe, Guyau, Nietzsche kendi etik kuramlarını aynı düşünce, yani hazzın eylem için başlıca dürtü olmadığı, ama üretici etkinliğe eşlik ettiği düşüncesi üstüne kurmuşlardır.

Haz ilkesine ilişkin en geniş kapsamlı ve dizgesel tartışmalardan birini Spencerıde buluyoruz. Spencerıin görüşlerini daha ileri düzeyde bir tartışma için yetkin bir başlangıç noktası olarak kullanabiliriz.

Spencerıin haz ve acı ilkesine ilişkin kilit noktası evrim kavramıdır. O, haz ve acının insanı, birey olarak kendisi için yararlı olana olduğu kadar, insan ırkına da yararlı olana göre eylemde bulunacak şekilde uyaran dirimbilimsel bir işlevleri bulunduğunu öne sürer. Bu nedenle, haz ve acı evrimsel süreç içinde gerekli etmenlerdir. “Acılar organizmaya zararlı olan eylemlerin karşılıkları olduğu halde, hazlar ona mutluluk sağlayan eylemlerin karşılıklarıdır.” “Birey ya da tür, günbegün haz verenin ardından giderek ya da haz vermeyenden kaçınarak canlı tutulur.” Haz, öznel bir yaşantı olduğu halde, yalnızca öznel öge aracılığıyla yargılanamaz. Onun nesnel bir yanı da vardır. Bu nesnel yan, insanın fiziksel ve ansal mutluluğudur. Spencer, günümüz kültüründe pek çok “bozulmuş haz ve acı örneklerinin” ortaya çıktığını kabul ediyor. O, bu olayı toplumun çelişki ve yetkinsizlikleri ile açıklıyor. “İnsanlığın tam anlamında toplumsallaşmış devleti uygulamasıyla özelde ve genelde gelecekteki mutluluğun sağlanacağını; eylemlerin ancak doğrudan doğruya haz verdikleri zaman, tümüyle doğru olduklarını; acının yanlış eylemlerin asıl değil, ama en yakın yardımcısı olduğu” gerçeğinin kabul edileceğini öne sürüyor. Spencer, acının yararlı ya da hazzın zararlı bir etkisi olduğuna inananların istisnayı sanki kuralmış gibi gösteren bir saptırmanın suçlusu olduklarım söylemektedir.

Spencer, hazzın dirimbilimsel işlevine ilişkin kuramını toplumbilimsel bir kuramla koşutluk içine koyar. O, İinsan doğasının toplumsal yaşamın gereksinmelerine uyacak şekilde yeniden biçimlendirilmesinin, sonunda hoşa gitmeyen etkinlikleri bu gereksinmelerle karşıtlık içine sokarken tüm zorunlu etkinlikleri hoşa gider kılacağınıı öne sürer. Bundan başka, bir ereği gerçekleştirmek için bir araç kullanmaya katılan hazzın kendisinin bir erek haline geldiğini dile getirir.

Platon, Aristoteles, Spinoza ve Spencerıin görüşlerinde yer alan ortak düşünceler şunlardır: 1. Öznel haz yaşantısı kendi başına yeterli bir değer ölçütü değildir. 2. Mutluluk iyi ile bağlantılıdır. 3. Hazzın değerlendirilmesi için nesnel bir ölçüt bulunabilir. Platon doğru hazzın ölçütü olarak «iyi” insan; Aristoteles “insanın”

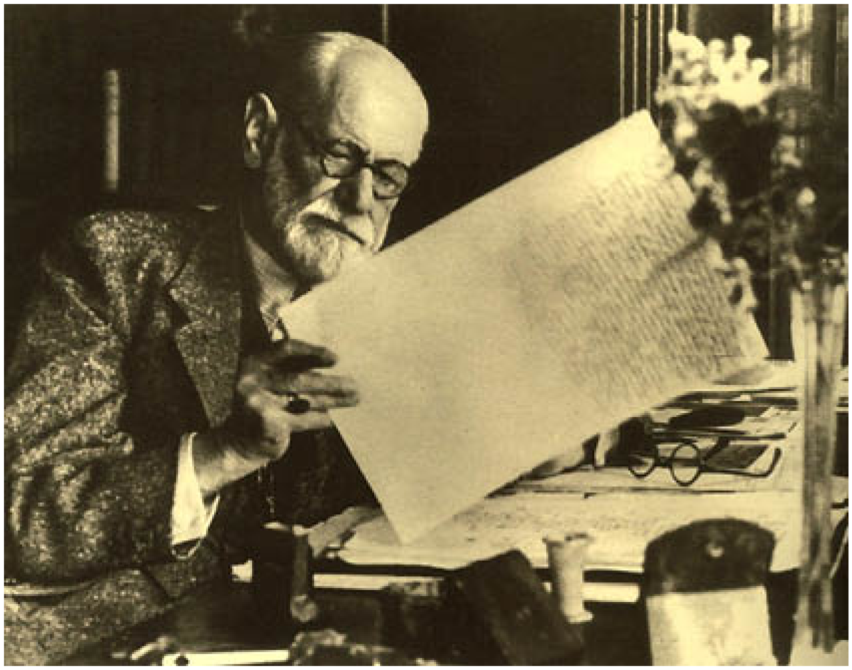
işlevini; Aristoteles gibi Spinoza da insanın kendi güçlerini kullanarak doğasını gerçekleştirmesini; Spencer ise, insanın dirimbilimsel ve toplumsal evrimini sözkonusu etmişlerdir.

Yukarıdaki haz kuramları ve hazzın etikteki rolü bu kuramlar titiz araştırma ve gözlem tekniklerine dayanan yeterince arınmış verilerden kurulmadıkları için zarar görmüşlerdir. Bilinçdışı güdümlemeleri ve özyapı dinamiklerini inceden inceye araştıran psikanaliz bizim hazzı geleneksel görüş açısının ötesinde bir yaşam kuralı olarak daha ileri bir düzeyde tartışmamıza olanak sağlamaktadır.

Psikanaliz hazcı etiğe karşı çıkanlarca savunulmuş olan bir görüşü pekiştirir. Bu görüş, öznel doyum yaşantısının kendi başına aldatıcı olduğuna ve değerin geçerli ölçütü olamayacağına ilişkin görüştür. Mazoşist kilimlerin doğası ile ilgili psikanalitik bulgular, hazcı olmayan tutumun doğruluğunu pekiştirmektedir. Tüm Mazoşist istekler, kişiliğin bütününe zararlı olan şey konusundaki yeğin birer istek olarak betimlenebilirler. Daha açık biçimlerinde mazoşizm, fiziksel acı duymak için bir itilim ve bu acının ardından gelen hoşlanmadır. Mazoşizm, bir ruhsal bozukluk olarak cinsel heyecan ve doyumla bağlantılıdır. Burada söz konusu olan acı isteği, bilinçli bir istektir. “Ahlaksal mazoşizm tinsel bakımdan zarar görmek, aşağılanmak, baskı altına alınmak” itilimidir. Bu istek genellikle bilinçli değildir, ama bağlılık, sevgi ya da özünü yadsıma olarak ya da doğa yasalarına, yazgıya ve insanı aşan öteki güçlere bir yanıt olarak ussallaştırılır. Psikanaliz, mazoşist itilimin ne kadar derinlerde bastırılmış ve ne kadar iyi ussallaştırılmış olduğunu gösterir,

Ama mazoşist olaylar yalnızca nesnel olarak zararlı olan bilinçdışı isteklerin özellikle çarpıcı birer örneğidirler. Tüm nevrozlar, bir bireyin gelişmesini engelleyip bu gelişmeye zarar verme eğilimi gösteren bilinçdışı çabaların sonucu olarak anlaşılabilir. Ansal hastalığın asıl özünde zararlı olan şeyi istemek yatar. Böylece her nevroz, hazzın insanın gerçek çıkarlarıyla çelişkili olduğu gerçeğini pekiştirir.

Nevrotik isteklerin doyumundan doğan haz, bilinçdışı olabilir. Ama bu, zorunlu değildir. Mazoşist sapkınlık, nevrotik istekten doğan bilinçli bir hazzın örneğidir. İnsanları aşağılamaktan doyum sağlayan sadist kişi, ya da istiflediği paradan haz duyan cimri, yeğin isteğinin doyumundan edindiği hazzın ayırdında olabilir de olmayabilir de. Bu tür bir hazzın bilinçli ya da bastırılmış olması, iki etmene bağlıdır: Kişinin içindeki, onun usdışı çabalarına karşı koyan güçlerin kuvvetlerine ve toplumun törelerinin böyle bir hazdan hoşlanmayı doğru bulmasına ya da yasaklamasına. Hazzın bastırılması, iki ayrı anlam taşıyabilir: Tam olarak bütünleşmemiş ve daha sık görülen bastırma biçimi, içinde hazzın usdışı çaba ile değil, ama daha çok bu çabanın ussallaştırılmış anlatımı ile bağlantı içinde, bilinçli olarak duyduğu bir hazdır. Örneğin cimri, ailesi için duyduğu sakıngan özenden ötürü doyum duyduğunu düşünebilir. Sadist ise, duyduğu hazzın haksız bir eylemin uyandırdığı bir ahlaki öfke duygusundan doğduğunu düşünebilir. Bastırmanın daha köktenci bir tipi, içinde hiç bir hazzın ayırdına varılmadığı bastırma tipidir. Sadist kişilerden çoğu, başkalarının aşağılandıklarını görmenin kendilerine bir haz duygusu verdiğini büyük bir içtenlikle yadsıyacaklardır. Buna karşın, bu gibilerin düşleri ve özgür çağrışımları çözümlendiği zaman, bilinçli olmayan bir hazzın varlığı da ortaya çıkmaktadır. Acı ve mutsuzluk da bilinçsiz olabilir; ve bastırma, hazla ilgili olarak betimlemiş olduğumuz aynı biçimlere bürünebilir.

Kişi istediği ölçüde başarılı olamadığından, sağlığı bozulduğundan ya da yaşamındaki çok sayıda koşullar yüzünden kendisini mutsuz hissedebilir. Ama, mutsuzluğunun temel nedeni, üretken yanının eksik oluşu; yaşamındaki boşluk; sevme konusundaki yeteneksizliği; ya da kendisini mutsuz kılan çok sayıda içsel kusurlar olabilir. O mutsuzluğunu sanki başka bir nedeni varmış gibi ussallaştırır ve böylece gerçek nedeni ile olan bağlantısını kavrayamaz. Yine mutsuzluğun daha tam bir şekilde bastırılması, bu mutsuzluğun bilincine hiçbir zaman varılmadığında görülür. Böyle bir durumda kişi, gerçekte hoşnutsuz ve mutsuz olduğu halde, çok mutlu olduğuna inanır.

Bilinçsiz mutluluk ve mutsuzluk anlayışı ciddi bir tepki ile karşılaşır. Bu tepki ya da karşı koyuşa göre, mutluluk ve mutsuzluk, mutlu ya da mutsuz olmamıza ilişkin bilinçli duygumuzla özdeştir. Bu yüzden, bilmeden acı ya da haz duymak, haz ya da acı duymamaya eşdeğerdedir. Bu savın önemi yalnızca kuramsal olmakla kalmamaktadır. O, toplumsal ve etik kapsamı nedeniyle de çok büyük bir önem taşımaktadır. Eğer köleler kitle halinde kendilerine acı çektirildiğinin bilincinde değillerse, nasıl olur da o kitlenin dışında biri, insanın mutluluğu adına köleliğe karşı çıkabilir? Eğer çağdaş insan, bizi kandırmaya çalıştığı ölçüde mutlu ise, bu mümkün dünyaların en iyisini kurmuş olduğumuzu kanıtlamaz mı? “Mutluluk yanılsaması yeterli değil midir? Yoksa daha çok, kendi kendisi ile çelişkili bir kavram mıdır?”

Bu karşı çıkışlar, mutsuzluk kadar mutluluğun da ruhsal bir durumdan daha fazla bir şey olduğu gerçeği görmezlikten geliyorlar. Mutluluk ve mutsuzluk gerçekte tüm organizmaya yani kişiliğin bütününe ilişkin durumların anlatımlarıdır. Mutluluk, canlılığın, düşünme ve duygu yeğinliğinin, üreticiliğin artışı ile mutsuzluk ise bu yetenek ve işlevlerin azalması ile bağlantılıdır. Mutluluk ve mutsuzluk öylesine tüm kişiliğimize bağlı durumlardır ki dile getiricileri çok kez bilinçli duygularımız değil de bedensel tepkilerimiz olur. İnsanın asık yüzü, üzüntülü ya da yorgun oluşu, başağrısı çekmesi gibi fiziksel belirtiler; giderek daha önemli

hastalık biçimleri, çok kez mutsuzluğun dışlaşmalarıdır. Tıpkı fiziksel yönden çok iyi olma duygusunun mutluluğun “belirtilerinden biri olması gibi. Gerçekten bedenimiz, mutluluk durumu konusunda aldatılmaya anlığımızdan daha az yatkındır. İnsanın ne ölçüde mutlu ya da mutsuz olduğunun gelecekte bir gün bedendeki kimyasal süreçlerin incelenmesinden çıkarılabileceği düşünü pekâlâ kabul edilebilir. Ansal ve duygusal yeteneklerimizin işleyişleri de, buna benzer şekilde, mutluluğumuz ya da mutsuzluğumuzca etkilenir. Usumuzun keskinliği ve duygularımızın yeğinliği buna dayanır. Mutsuzluk tüm ruhsal işlevlerimizi zayıflatır giderek felce uğratır. Mutluluk ise onları arttırır. Mutlu olmaya ilişkin öznel duygu, kişinin bütünü için söz konusu olan bir iyi olma durumu olmadığı zaman yalnızca bir duyguya ilişkin aldatıcı bir düşüncedir ve gerçek mutlulukla hiçbir ilgisi yoktur. Ben insanın kafasında varolup onun kişiliğinin bir koşulu olmayan haz ya da mutluluğu, sözde haz ya da sözde mutluluk diye adlandırmayı öneriyorum. Örneğin, biri bir yolculuğa çıkar ve bilinçli olarak mutludur. Ama, o böyle bir duyguya haz duymak için çıktığı yolculukta mutlu olacağını umduğu için kapılabilir. Gerçekte pekâlâ bilinçsiz olarak rüya kırıklığa uğramış ve mutsuz olması olasılığı da vardır. Gördüğü bir rüya ona hakikati açıkça gösterebilir ya da belki kendisi daha sonra, mutluluğunun gerçek bir mutluluk olmadığını anlar. Göreneksel olarak üzüntü ya da mutsuzluğun beklendiği ve bu nedenle de duyulduğu pek çok durumlarda, sözde acı gözlemlenebilir. Sözde haz ve sözde acı, gerçekte yalnızca düzmece duygulardır. Gerçek duygusal yaşantılar olmaktan çok, duygulara ilişkin düşüncelerdir.

FREUD’DAN EŞCİNSELLİK ÜZERİNE BİR MEKTUP

Freud, dünyaca ünlendiği zamana kadar yani ölümünden dört yıl önce, Amerikalı bir kadından, oğlunun “sorunlarına” dikkat çekerek umutsuzca tavsiye bekleyen bir mektup aldı. Freud’un yazılı yanıtı - Kinsey raporunun yayınlanmasından on üç yıl öncesi olduğu için - eşcinselliğe yaklaşımı bakımından aşırı derecede modern görünmektedir.

Tahmin edilebileceği gibi bu durumu, psikoseksüel gelişimde bir tutukluğa bağlamaktadır. Bununla birlikte, dikkat edilmesi gereken bir nokta, eşcinselliğin bir kusur ya da hastalık olarak sınıflandırılması fikrine şiddetle karşı çıkar, nevrozlarla birlikte görülmesinin gerekli olmadığını ortaya koyar, herhangi bir tedavinin uygunluğu ya da başarısı konusunda şüphecidir ve çocuğun mutluluğunu, cinsel eğiliminden çok daha önemli görmektedir. Yaklaşık elli yıllık araştırmanın ardından, en fazla yenilik getiren psikologlar bile, bunun üzerine pek az şey ekleyebilmiştir.

Sayın Bay

Mektubunuzdan, oğlunuzun bir eşcinsel olduğu sonucuna vardım. Onun hakkında verdiğiniz bilgilerde en çok, bu dönemde kendinizden söz etmemenizden etkilendim. Bundan neden çekindiğinizi size sorabilir miyim? Eşcinsellik elbette bir avantaj değildir ancak utanılması gereken bir şey de değildir, kusur değildir, rezalet değildir, bir hastalık olarak sınıflandırılamaz; eşcinselliğin, cinsel gelişimin bir çeşidi olduğunu düşünmekteyiz. Geçmiş ve modern zamanların, saygı duyulan pek çok kişisi, eşcinseller olmuştur (Bunların en önemlilerinden bir kaçı: Platon, Michelangelo, Leonardo da Vinci vb.). Eşcinselliği suç olarak

görmek ve gaddarlık etmek de büyük bir haksızlıktır. Eğer bana inanmazsanız, Havelocks Ellis'in kitaplarını okuyun.

Size yardım edip edemeyeceğimi sorarak, sanırım eşcinselliği ortadan kaldırıp normal heteroseksüelliği yerine koyup koyamayacağımı kast ediyorsunuz. Yanıt genel olarak, bunu başarmaya söz veremeyeceğimizdir. Vakaların büyük bölümünde, her eşcinselde var olan, zarar görmüş heteroseksüel eğilimleri harekete geçirmekte başarılı olduk. Vakaların çoğunda, bu artık mümkün olmamaktadır. Bu, kişinin niteliği ve yaşı ile ilgili bir sorundur. Tedavinin sonucunu önceden bilmek mümkün değildir.

Oğlunuzla ilgili yapılacak çözümlemeler, farklı yollar izleyecektir. Eğer mutsuzsa, nevrotikse, çatışmalardan çok yıpranmışsa, toplumsal yaşamda çekingense, görüşmeler onu uyumlu hale getirebilir, huzura kavuşturabilir ve yeterliliğini artırabilir -eşcinsel olarak kalsa ya da değişse de. Eğer karar verirseniz, benimle görüşmelerde bulunabilir! Sizin bunu yapacağınızı sanmıyorum!

Oğlunuz Viyana'ya gelmek zorunda. Benim buradan ayrılmaya niyetim yok. Bununla birlikte, bana yanıt vermeyi ihmal etmeyin.

Saygılarımla ve en iyi dileklerimle,
Freud

EINSTEIN'IN SIGMUND FREUD'A MEKTUBU

Çok sevgili Bay Freud,

Gerçeği bulma özlemi sizde başka bütün özlemleri nasıl bastırıyor, şaşılacak şey. Savaş ve yok etme güdülerinin insan ruhunda sevgi ve yaşama gücü ile nasıl içice girmiş olduğunu su götürmez bir açıklıkla ortaya koyuyorsunuz. Ama, inandırıcı açıklamalarınızdan bir de şu büyük amaca ulaşma özlemi çıkıyor ortaya: İnsanın iç ve dış bütün savaşlardan kurtulması. Bu büyük özlemde, çağlarının ve uluslarının üstüne çıkan, düşünce ve ahlak alanında birer yol gösterici olarak saygı gören bütün büyük insanlar birleşir. İsaıdan Goetheıden Kantıa kadar hepsinde bu kurtuluş özlemi vardır. Her ne kadar insanlar arasındaki ilişkileri düzenleme istekleri pek gerçekleşmiş değilse de, yalnız bu türlü insanların bütün dünyaca birer önder sayılmış olmaları anlamlı bir gerçek değil mi ?

Şuna inanıyorum ki, çalışmalarıyla yol göstericilik yapan üstün insanlar - dar bir alanda da olsa - aynı ülküyü büyük ölçüde paylaşmaktadırlar. Ne var ki, politik gelişim üzerinde pek etkileri olmuyor. Ulusların kaderini çizen bu alan hemen hemen kaçınılmazcasına dizginsiz ve sorumsuz politika adamlarına bırakılmış görünüyor.

Politik önderler ve yönetimler yerlerini ya zorbalığa, ya da yığınların oyuna borçludurlar. Ulusların düşünce ve ahlakça yüksek bölüklerinin temsilcisi sayılamazlar. Ama, seçkin aydınlar, bugün halkların tarihi üzerinde doğrudan doğruya hiç bir etkide bulunamıyor; oraya buraya dağılmış bulunmaları günün sorunlarının çözümlenmesine doğrudan doğruya katılmalarına engel oluyor. Yaptıkları ve yarattıklarıyla yetilerini ve iyi niyetlerini

göstermiş olanların kendiliklerinden bir araya gelmesi, dünyaya bir değişiklik getiremez mi dersiniz? Üyeleri birbirleriyle sürekli düşünce alışverişi içinde bulunacak olan bu uluslararası birleşme, tutumlarını basında ortaya koyarak, imzalarının sorumluluğunu yüklenerek, politik sorunların çözümü üzerinde önemli ve uyarıcı bir etki sağlayabilir.

Bilim akademilerinde de rastlanan insan yaradılışının eksikliklerinden doğan sakıncalar burada da görülecektir şüphesiz. Ama, yine de öyle bir çabaya girişmek yerinde olmaz mı? Doğrusu ben, böyle bir işe girişmeyi büyük bir ödev sayıyorum. Böyle bir yüksek aydın topluluğu kurulunca, sistemli olarak dinsel kurumları da savaşa karşı harekete geçirmeye çalışmalıdır. İyi niyetleri bugün acı bir boyun eğme ile felce uğrayan bir kişiye içten destek olurdu. Düşünce ürünleriyle yüksek bir saygınlığa ulaşmış olan kişilerin kurduğu böylesi bir topluluk, Milletler Cemiyetinin güçleri için değerli bir dayanak olacaktır.

Bu düşüncelerimi, dünyada herkesten çok size sunuyorum, çünkü, siz isteklere herkesten daha az kapılırsınız ve sizin yargınız ciddiliği en ağır basan bir sorumluluk duygusuna dayanmaktadır.

FREUD'UN EINSTEIN'A YANITI

Sayın Bay Einstein!

İlgi duyduğunuz ve başkalarının da ilgilenmesine değer bulduğunuz bir konu üzerinde benimle düşünce alışverişinde bulunma isteğinizi duyar duymaz sevinerek önadım. Bugün için bilinenlerin sınırları içinde bulunan, fizikçi ve ruhbilimci olarak değişik yönlerden gelerek aynı noktada birleşecek olan ikimizden birine, kendi özgül içeriğine girebilme olanağını tanıyacak bir sorunu seçmenizi beklerdim. Ayrıca, insanları savaş felaketinden korumak için nelerin yapılabileceğine ilişkin sorunuzla da beni oldukça şaşırttınız. Önce benim - az daha bizim diyecektim - yetkisizliğimden doğan duygu karşısında korkuya kapıldım, çünkü bu bana, daha çok devlet adamlarına düşen pratik bir görevmiş gibi geldi. Ama daha sonra, bu soruyu bir doğa bilimci ve fizikçi olarak değil, tıpkı, dünya savaşında aç ve evsiz barksız kalanlara yardım etmeyi üstlenen kutup kâşifi Fridtjof Nansen gibi, Birleşmiş Milletlerin önerisine uyan bir insan dostu olarak sorduğunuzu anladım. Sonra, benden pratik önerilerde bulunmayı beklemediğinizi, yalnızca ruhbilimsel açıdan savaşı önleme sorununu açıklamamı istediğinizi gördüm.

Ama bu konuda söyleneceklerin çoğunu mektubunuzda belirtmişsiniz. Deyim yerindeyse, bana diyecek bir şey bırakmamışsınız, ama ben sizin dümen suyunuzda seve seve gideceğim ve öne sürdüklerinizin tümünü, bilgilerime - ya da tahminlerime - dayanarak daha geniş bir şekilde açıklayıp onaylamakla yetineceğim.

Önce, hukuk ve güç arasındaki ilişkiyi ele almışsınız. Bu araştırmamız için kuşkusuz doğru bir çıkış noktasıdır. "Güç"

sözcüğünü, daha kesin ve daha katı "kaba güç" sözcüğüyle değiştirmeme izin verir misiniz? Hukuk ve kaba güç, bugün bizler için bir karşıtlıktır. Birinin ötekinden çıkarak geliştiğini kanıtlamak çok basittir ve bunun önce nasıl gerçekleştiğini görmek için ilk başlangıca dönersek, o zaman sorunun çözümü bize daha kolay gelecektir. Eğer genelde bilinen ve benimsenmiş şeyleri, sanki yeniymiş gibi anlatırsam beni bağışlayınız, çünkü bağlamlar beni buna zorlamaktadır.

İnsanlar arasındaki çıkar çatışmaları, ilkesel olarak kaba güce başvurularak çözümlenmektedir. İnsanların da dışında kalamayacağı tüm hayvanlar dünyasında durum böyledir; buna ek olarak insanlar için, soyutlamanın en yüksek düzeyine dek ulaşan ve çözümü için başka bir teknik gerektiriyormuş gibi görünen, fikir ayrılıkları da söz konusu olmaktadır. Ama bu, daha sonra karşılaşılan bir yan etkidir. Başlangıçta, küçük bir insan sürüsü içinde, neyin kime ait olduğunu ya da kimin sözünün geçmesi gerektiğini kas gücü belirliyordu. Zamanla kas gücü arttı ve kısa süre sonra da yerini, aletlerin kullanımına bıraktı; daha iyi silaha sahip olan ya da onu daha bir beceriyle kullanan üstün geldi. Silah kullanımıyla birlikte, kaba kas gücünün yerini tinsel üstünlük almaya başladı;, ama zarara uğrayan ve güçlerini yitiren bir bölümün, öne sürdüğü haklardan ve itirazlardan vazgeçmeye zorlanması, savaşın son amacı olarak kaldı. Buna en köklü şekilde, kaba güç karşıtını kesinlikle ortadan kaldırdığı, yani öldürdüğü zaman ulaşıldı. Bu durumun iki yararı vardı; birincisi, ölen kişi bir daha düşman olarak karşısına çıkamayacaktı; ikincisi de, düşmanın yazgısı, ötekileri, ölen kişiyi örnek almaktan geri bırakacaktı. Ayrıca düşmanın öldürülmesi, ileride değinilmesi gereken içtepisel bir yönsemeyi de tatmin etmektedir. Öldürme isteği, düşmanı ortadan kaldırmayıp yıldırarak yararlı hizmetlerde kullanma düşüncesine bir karşıtlık oluşturabilir. O zaman kaba güç, düşmanını öldürmek yerine boyun eğdirmekle yetinecektir. Bu, düşmanın canını bağışlamaya yönelik atılacak ilk adımdır;, ama o andan sonra üstün gelen kişi, yenik düşen kişinin fırsat kollayan öç alma duygusunu hesaba katmak zorundadır, ve kendi güvenliğinin bir bölümünü gözden çıkarmaktadır.

Demek ki daha büyük bir gücün, acımasız ya da anlık tarafından desteklenmiş kaba gücün egemenliği başlangıçta böyleydi. Gelişim süreci içinde bu rejimin değişikliğe uğradığını, kaba güçten hukuk'a dönüştüğünü biliyoruz, ama nasıl? Kanıma göre tek bir yoldan, yani gücü büyük -olanın karşısında, gücü az -olanlardan birçoğunun birleşmesiyle, "L'union fait la force". Kaba güç, bağlaşıklığın kurulmasıyla kırılır; bağlaşıklık kuranların gücü de, tek bir kaba güç karşısında hukuk'u temsil etmektedir. Burada hukuk'un, bir topluluğun gücü olduğunu görüyoruz. Ve o hâlâ, karşı çıkanlara uygulanmaya hazır bir kaba güçtür, aynı araçlara başvurmakta, aynı amacı izlemektedir; aradaki fark,

yalnızca, artık tek -olana değil, topluluğa ilişkin bir kaba güç olmasıdır. Ne var ki, kaba güçten yeni bir hukuk'a geçişin gerçekleşmesi için ruhbilimsel bir koşulun yerine gelmesi de gerekmektedir. Kurulan bağlaşıklığın değişmez ve sürekli olması bir zorunluluktur. Kendilerinden daha güçlü -olanla savaşmak için kurulur ve ardından da dağılırsa, hiçbir şey elde edilemez. Kendini daha güçlü gören biri, yeniden kaba güce dayalı bir egemenlik kurmaya çalışacaktır ve bu oyun hiç durmadan yinelenecektir. Topluluk sürekli olarak korunmalı, örgütlenmeli, ayaklanmaları önlemek için yönetmelikler hazırlamalı, yönetmeliklere - yasalara - uyulmasını sağlayacak ve yasal kaba güç eylemlerini yerine getirecek organları belirlemelidir. Böyle bir çıkar topluluğunun benimsenmesiyle, bağlaşıklık kuran bir insan grubunun üyeleri arasında duygu bağları kurulmuş ve kendi güçlerinden kaynaklanan bir topluluk duygusu belirmiş olur.

Böylece tüm önemli şeyleri söylediğimi sanıyorum: Yani, iktidarın, üyeleri arasındaki duygu bağları aracılığıyla bir arada tutulan daha büyük bir birliğe aktarılmasıyla kaba gücün üstesinden gelinmesi. Bunun dışındakiler, açıklamalar ve yinelemelerden başka bir şey değildir. Topluluk, yalnız eşit güçteki bireylerden oluştuğu sürece, ilişkiler çok basittir. Bu bağlaşıklığın yasaları da, bireyin, güvenli bir birlikte yaşamayı sağlamak için, gücünü kaba güç olarak kullanmaya ilişkin kişisel özgürlüğünden hangi ölçüde vazgeçmesi gerektiğini ancak o zaman belirler. Ama böyle bir durgunluk salt teorik yönden düşünülebilir; gerçekte ise durum, topluluğun daha

başlangıçta eşit güçte olmayan öğeleri, erkekleri ve kadınları, ana babaları ve çocukları, savaş sonunda efendilerle kölelere dönüşen yenginlerle yenik düşenleri kapsamasıyla karmaşıklaşmaktadır. Topluluğun hukuk'u, giderek içlerindeki eşit olmayan güç ilişkilerinin dışavurumu durumuna gelmektedir; yasalar, egemen kişilerce kendileri için yapılacak ve boyunduruk altındakilere daha az hak tanınacaktır. Böylece topluluk içinde, haklara ilişkin huzursuzluklar ve de hakları sürdürme çabaları iki yerden kaynaklanacaktır. Birincisi, egemenler arasından birinin, herkes için geçerli olan kısıtlamaların üstüne çıkma uğraşısı, yani hukuksal egemenlik yerine kaba güç egemenliğine boş vurması; ikincisi, baskı altındakilerin kendilerine daha çok güç kazanma ve bu değişikliklerin yasalarca onandığını görme, yani eşit olmayan haklar karşısında herkes için

eşit haklan yaygınlaştırma çabaları. Eğer topluluk içindeki güç ilişkilerinde gerçekten, çeşitli tarihsel etmenler nedeniyle gerçekleşebilecek değişiklikler meydana gelirse, bu sonuncu akım özellikle önem kazanacaktır. O zaman hukuk, yavaş yavaş yeni güç ilişkileriyle uyum sağlayabilir, ya da, sık sık karşılaşıldığı gibi, egemen sınıf bu değişikliğe katlanmaya hazır değildir, ardından ayaklanmalar, iç savaşlar başlar; yani hakların zaman zaman kaldırılması ve yeni kaba güç gösterileri başlar; bunların sonucunda da yeni bir hukuk düzeni yürürlüğe girer. Hukuksal değişikliğin, barışçıl biçimde beliren bir kaynağı daha bulunmaktadır; bu da, topluluk üyelerindeki kültürel değişimdir;, ama daha sonra göz önüne alınabilecek bir bağlamla ilgilidir bu durum.

Demek ki, çıkar çatışmalarının bir topluluk içinde bile, kaba güce başvurularak çözümlenmesinin önüne geçilemediğini görüyoruz. Ama aynı yerde birlikte yaşamaktan çıkan zorunluluklar ve ortak noktalar, bu tür savaşların hemen sona ermesi için elverişli olmakta ve bu koşullarda barışçıl çözüm olanakları sürekli olarak artmaktadır. Ne var ki, insanlık tarihine bir göz attığımızda, bir toplulukla diğeri ya da birçoğu arasındaki, büyük ve küçük birlikler kentler, ülkeler, aşiretler, halklar, krallıklar arasındaki savaş alanında güç gösterisiyle sonuçlanan bir dizi sürgit çatışmaya tanık

oluruz. Bu savaşlar, bir bölümün, ya haklarının elinden alınmasıyla ya do tümüyle "bağımlı kılınmasıyla, istila edilmesiyle sonuçlanmaktadır. İstila savaşlarını tek yönden değerlendirmek mümkün değildir. Bazıları, Moğollarla Türklerinki gibi, felaketlere yol açmış, bazıları ise, kaba güce baş vurma olanaklarının kalktığı ve anlaşmazlıkların yeni bir hukuk düzenince çözümlendiği daha büyük birliklerin kurulmasına neden olan kaba gücün hukuk'a dönüşmesi çabalarına katkıda bulunmuşlardır. Böylece Romalıların Akdeniz ülkelerini istila etmesi, değerli bir pax romana *(dünya barışı) oluşturmuştur. Fransız krallarının ülkeyi genişletme arzuları, barışçıl yoldan birleşmiş, gelişen bir Fransa yaratmıştır. Her ne denli karşıtlam (paradoks) gibi görünse de savaşın, özlenen "ebedi" barışı kurmak için hiç de uygun düşmeyen bir araç olmadığı kabul edilmelidir; çünkü savaş, içindeki güçlü bir merkezi iktidar tarafından başka savaşların çıkmasını önleyen daha büyük birlikleri yaratabilecek durumdadır. Ancak savaş, bu işe varamamaktadır, çünkü istilanın sonuçları genellikle sürekli değildir; yeni yaratılan birlikler, daha çok zorla birleştirilen öğelerin uyumsuzluğu nedeniyle çabucak dağılırlar Ayrıca istilalar, her ne denli büyük çapta da olsa bugüne değin yalnızca tikel bağlaşıklıklar oluşturabilmişlerdir. Böylelikle, tüm bu savaşların sonucu olarak, insanlığın, sayısız, hatta sonu gelmeyen küçük savaşlar karşısında ender, ama o ölçüde yıkıcı büyük savaşları yeğlediği ortaya çıkmaktadır.*

Bunu günümüze uygularsak, sizin kısa yoldan ulaştığınız sonucun aynısına varırız. Savaşı kesin olarak önlemek, ancak insanlar, tüm çıkar çatışmalarında karar verme yetkisine sahip merkezi bir iktidarın yürürlüğe konmasında anlaşabilirlerse mümkündür. Görünüşe göre burada iki istem bir aradadır; üst düzeyde böyle bir organın kurulması ve ona gerekli iktidarın sağlanması. Bunlardan yalnız birinin gerçekleşmesi yararlı olmayacaktır. Birleşmiş Milletler bu tür bir organ olarak düşünülmüşse de, öteki koşul yerine gelmemiştir; Birleşmiş Milletlerin böyle bir gücü yoktur ve bunu ancak, yeni bağlaşıklığın üyeleri, yani üye devletler tek tek iktidarı oha devrederlerse elde edebilir. Ne var ki, günümüzde bu olasılık pek de fazlaymış gibi görünmemektedir. İnsan burada, tarihte pek sık - belki de bu ölçüde hiç - görülmemiş bir deneyle

karşı karşıya olduğunu bilmese, Birleşmiş Milletlerin kurumlarına hiç de anlayış göstermeyecektir. Bu deney ise, başka zamanlar güce dayanan otoriteyi, belli düşüncel davranışlara başvurarak elde etmektir. Topluluğu bir arada tutan iki şeyin ne olduğunu gördük: Kaba gücün baskısı ve üyeler arasındaki - teknik yönden özdeşleşme diye adlandırılan - duygu bağları. Bunlardan biri kısa süre için kalksa, öteki, olasılıkla topluluğun sürmesini sağlayabilir. Doğallıkla üyelerin önemli ortak noktalarını dışa vuran düşünceler bir anlam taşıyacaktır. O zaman, bu düşüncelerin ne denli yoğun olduğu sorusu belirecektir. Tarih bize, bunların gerçekten etkide bulunduklarını göstermektedir. Örneğin panhellenizm düşüncesi, çevredeki barbarlardan daha iyi olunduğuna ilişkin, Amphiktyon'larda, kehanetlerde ve şenlik oyunlarında güçlü bir anlatım bulan bu bilinç, Yunanlılar arasındaki savaş törelerini yumuşatmak için yeterli güçteydi; ama, Yunan halklarının küçük öbekleri arasındaki savaşları önleyecek, hatta bir kenti ya da kentler birliğini, rakibinin zarar görmesi için, düşmanı olan Perslerle bağlaşıklık kurmaktan alıkoyacak durumda değildi. Yeterli güce sahip olan Hıristiyan Ortak Duygusu da, Renaissance çağında küçüklü büyüklü Hıristiyan devletlerinin birbirleriyle savaşırlarken Sultan'dan yardım istemelerini önleyememiştir. Günümüzde de bu tür birleştirici bir otorite kurması beklenen hiçbir düşünce (idée) yoktur. Bugün ulusların, egemen ulusal idealleri, karşılıklı etkileşim uğruna zorladıkları çok açıktır. Bolşevikçe düşünme tarzının geneli kapsamasıyla savaşların sona ereceğini söyleyen kişiler vardır, ama böyle bir hedef, bugün için çok uzaktır ve belki de buna yalnız korkunç iç savaşlarla ulaşılabilecektir. Bu durumda, reel iktidarın yerine düşüncelerin iktidarını geçirme deneyi bugün için başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûm gibi görünmektedir. Hukuk'un başlangıçta kaba güç olduğu ve bugün de kaba gücün desteğinden vazgeçilemeyeceği göz önüne alınmazsa, hesapta yanlışlıklar yapılmış olur.

Şimdi savlarınızdan bir diğerim yorumlamaya başlayabilirim. İnsanları savaştan yana harekete geçirmenin bu denli kolay olmasına şaşıyor ve içlerinde, bu tür kışkırtmalara kolaylık sağlayan bir nefret ve yok etme içtepisi bulunduğu kanısına varıyorsunuz. Bu konuda da tümüyle düşüncenize katılıyorum. Biz

böyle bir içtepinin varlığına inanıyoruz ve son yıllarda bunun dışavurum biçimlerini incelemeye çalıştık. Bu nedenle size, ruhbilimsel çözümlemede el yordamıyla aradıktan ve birçok bocalamalardan sonra, varabildiğimiz içtepi öğretisinden bir parça söz edebilir miyim? Kanımıza göre insanda iki çeşit içtepi bulunmaktadır; biri, ya Platon'un Symposion*'undaki Eros anlamında erotik diye adlandırdığımız ya da yaygın cinsellik kavramının bilinçli olarak genişletilmesiyle cinsel dediğimiz korumak ve birleşmek isteyen türden; öteki de, saldırganlık içtepisi ya da tahrip içtepisi ortak başlığı altında topladığımız, tahrip etmek ve öldürmek isteyen türden. Gördüğünüz gibi tüm bunlar, çok iyi bilinen sevgi ile nefret karşıtlığının teorik açıklamasından başka bir şey değildir, ki bu karşıtlık, belki de çekme ve itme kutuplaşmasıyla sizin uzmanlık alanınızda do işlev gören doğuştan bir ilişkiyi sürdürmektedir. Ama biz, iyi ve kötüyü değerlendirmeyi şimdilik bir yana bırakalım. Bu içtepilerden biri gibi öteki de zorunlu olmakta, her ikisinin birlikte ve karşılıklı etkinlik göstermesinden yaşamın görüngüleri (fenomen) meydana çıkmaktadır. Bu durumda, yalnız bir türden bir içtepi yalıtlanmış olarak etkinlikte bulunamayacakmış gibi görünmekte ve her zaman öteki*

türden içtepiye belli bir ölçüde bağlı olmaktadır; ya da bizim dediğimiz gibi, hedefini değiştirerek alaşım yapmakta, belki de ancak böylelikle hedefine ulaşabilmektedir. Örneğin kendini koruma içtepisi kuşkusuz erotik türdendir;, ama bu içtepinin, eğer isteğini gerçekleştirmeyi düşünüyorsa, kesinlikle saldırganlık içtepisine gereksinimi vardır. Nesnelere yönelik sevgi içtepisi de, nesnesine sahip olmak istiyorsa, aynı şekilde ek olarak ele geçirme içtepisine gerek duymaktadır. Her iki içtepi türünü dışavurum biçimleri içinde yalıtlamanın güçlüğü, bizi uzun süre teorik bilgiler yönünden uğraştırmıştır.

Beni bir parça daha dinlemeye katlanırsanız, insan davranışlarının, başka türden bir yan etkiyi daha dışa vurduğunu göreceksiniz. Bir davranışın, aslında eros ve tahripten meydana gelmesi gereken tek bir içtepisel duygunun eseri olması çok enderdir. Genellikle, davranışı olanaklı kılmak için, aynı tarzda oluşturulmuş birçok motifin bir araya gelmesi zorunludur.

Meslektaşlarınızdan biri bu durumun bilincine varmıştır; Göttingen Üniversitesi fizik kürsüsü profesörü G. Ch. Lichtenberg fizikçi olarak değil de, ruhbilimci olarak belki çok daha büyük önem taşıyordu. Motifler Gülü'nü bulan Lichtenberg şöyle diyordu: "İnsanın bir şeyler yapmasına neden olan gerekçeler 32 yöne ayrılabilir ve adları benzer türde biçimlendirilebilir; örneğin, ekmek -ekmek -ün ya da ün -ün -ekmek gibi", Bu durumda, insanlar savaşa çağrıldığı zaman, içlerindeki birçok motif, yani soylu ve bayağı, açık açık ortaya dökülen ve suskunlukla geçiştirilen türdeki gibi motifle bu çağrıyı evetleyebilir. Burada hepsini açığa vurmak için bir neden yok. Saldırganlık ve tahrip etme eğilimi de kuşkusuz bunların arasındadır; tarihte ve her gün karşılaşılan sayısız kötülükler, bu eğilimlerin varlığını güçlendirmekte ve gücünü artırmaktadır. Bu yıkıcı çabaların, erotik ve düşüncel çabalara karıştırılması, doğallıkla tatmin edilmelerini kolaylaştırmaktadır. Ara sıra, tarihteki vah şet olaylarını duyduğumuzda, düşüncel motiflerin, tahrip hırsına bir bahane olma görevini yerine getirdiği izlenimini edindik; başka bir olayda, örneğin Kutsal Engizisyon'un kıyıcılığında ise, düşüncel motiflerin bilinçte ön sırayı aldığını, tahrip motiflerinin de onlara bilinçsiz bir güç kattığını gördük. Her İkisi de mümkündür.

Teorilerimize değil, savaşı önlemeye ilişkin ilginizi kötüye kullanmak istemiyorum. Ama popülerliği öneminin gerisinde kalan tahrip içtepisi üzerinde biraz daha durmak istiyorum. Bir parça spekülasyon yaparak, bu içtepinin her canlı varlıkta etkin olduğu ve yaşamı cansız bir madde durumuna getirmek için yıkmaya uğraştığı kanısına vardık. Erotik içtepiler yaşamı sürdürme çabalarını temsil ederlerken, tahrip içtepisi, ciddi olarak öldürme içtepisi adını almayı hak etmiştir. Öldürme içtepisi, özel organların yardımıyla dışa, nesnelere karşı yöneltilen tahrip içtepisine dönüşmektedir. Canlı varlık, kendi yaşamını, deyim yerindeyse yabancı bir yaşamı tahrip ederek korumaktadır. Oysa öldürme içtepisinin bir bölümü canlı varlığın iç dünyasında etkinliğini sürdürmektedir ve biz bu tahrip içtepisinin iç dünyaya özgü duruma getirilmesinden normal ve patolojik birçok görüngü türetmeye çalıştık. Saldırganlığın içe dönük bir şekilde yönünün değiştirilmesi nedeniyle duyuncumuzun (vicdan) oluştuğunu açıklamak için tanrıtanımazlığa bile saptık. Bu

süreç büyük boyutlara ulaştığında, duraksamamanın elde olmadığını görüyorsunuz; bu içtepisel güçler tahrip amacına yönelik duruma getirilirken, dış dünyadaki canlı varlıklara yardımcı olduğunu, mutlu kılıcı etkilerde bulunması gerektiğini düşünmek pek de sağlıklı bir davranış değildir. Bu durum, biyolojik nedenler göstermeye yönelik, savaş açtığımız çirkin ve tehlikeli çabalara hizmet etmektedir. Öte yandan bunların, doğaya, gösterdiğimiz dirençten daha yakın olduğu ve de bu konuda bizim bir açıklama getirmemiz gerektiği kabul edilmelidir. Belki teorilerimizin, hele bu konuda pek de iç açıcı olmayan bir çeşit söylence (Mythologie) olduğu izlenimini edindiniz. Ne var ki, her doğabilim bu tür bir söylenceden kaynaklanmamakta mıdır? Bugün Fizikte de durum farklı mıdır?

Şimdiye kadarkilerden, insandaki saldırgan eğilimlerin ortadan kaldırılmasının istenmediğini anlıyoruz. İnsanın gereksinim duyduğu her şeyi doğanın bol bol sağladığı yeryüzünün mutlu bölgelerinde, yaşamları uysallık içinde geçen, yükümlülük ve saldırganlık duygularına yabancı halkların bulunduğu söylenmekteyse de, ben buna pek inanamıyorum; bu mutlu insanlar hakkında daha çok şeyler duymak isterdim. Bolşevikler de, maddi gereksinimleri tatmin edeceklerine söz vererek ve topluluk üyeleri arasında eşitliği sağlayarak insandaki saldırganlığı ortadan kaldırabileceklerini umut etmektedirler. Ben

bunu bir yanılsama olarak görmekteyim. Şimdilik büyük bir özenle silahlananlar onlardır ve yandaşlarını, en azından tüm kendi dışındakilerden nefret etmekle bir arada tutmaktadırlar. Ayrıca söz konusu olan, Sizin de belirttiğiniz gibi, insandaki saldırganlık eğilimini tümüyle ortadan kaldırmak değildir; bir savaş biçiminde meydana çıkmaması için yönünü değiştirmeye uğraşılabilir.

Söylencesel içtepi öğretimizden çıkarak, savaşa karşı dolaylı yoldan savaşım vermek için kolaylıkla bir formül bulabiliriz. Eğer savaşmaya duyulan istek, tahrip içtepisinin bir sonucu ise, o zaman bu içtepinin karşıtına, yani Eros'a başvurmak, yapılacak en akla yakın iş olacaktır. İnsanlar arasında duygu bağları kuran her şey, savaşa karşı etkinlik göstermek zorundadır. Bu bağlar iki çeşit olabilir. Birincisi, her ne denli cinsel (seksüel) amaçlara yönelik

olmasa da, sevgi duyulan bir nesneyle kurulan ilişkilerdir. Burada sevgiden söz ettiği için Ruhbilimsel -Çözümlemenin utanç duyması gerekmez, çünkü din de aynı şeyi söylemektedir: Kendini sevdiğin gibi en yakınını da sev. Bunu istemek kolay, yerine getirmek zordur. Duygu bağının öteki çeşidi ise, özdeşleşmeyle meydana çıkanıdır. İnsanlar arasında önemli ortak noktaları oluşturan her şey, bu tür ortak duyguların, özdeşleşmelerin belirmesine neden olur. İnsan toplumunun yapısının büyük bir bölümü de bunlara dayanmaktadır.

Otoritenin kötüye kullanılmasıyla ilgili yakınmanızı, savaş eğilimine karşı dolaylı olarak savaşım verilmesi konusunda ikinci bir uyarı olarak alıyorum. Bu, insanlar arasındaki, önderler ve bağımlı -olanlara ayrılan doğuştan gelme ve ortadan kaldırılamayan bir eşitsizliktir. Sonuncular ezici çoğunluğu oluşturmakta, genellikle hiçbir koşul öne sürmeden boyun eğdikleri kararlan alacak bir otoriteye gerek duymaktadırlar. Burada belki, bağımsız düşünen, kolay yılmayan, gerçeğin peşinde koşan ve bağımlı kitlelerin yönetimini üstlenecek insanlardan oluşmuş bir üst tabakanın yetiştirilmesi için bugüne kadarkinden daha çok özen gösterilmesi düşünülebilir. Devlet gücünün karışması ve kilisenin koyduğu düşünme yasağının böyle bir eğitim için hiç de elverişli olmadığını söylemek, her halde kanıt gerektirmemektedir. İçtepisel yaşamlarını aklın diktatörlüğüne bağımlı kılan insanlardan oluşmuş bir topluluk, doğallıkla ideal bir durum olurdu. Hiçbir şey, insanlar arasında

böylesine yetkin ve uzun ömürlü bir birlik meydana getiremezdi, hatta aralarındaki duygu bağlarından vazgeçselerdi bile. Ama bu, her halde düşülküsel (ütopik) bir umuttur. Savaşı dolaylı olarak önlemenin öteki yolları, kuşkusuz daha geçerlidir, ama ivedi bir sonuç alınması konusunda umut vermemektedirler. İnsanın aklına, unu görmeden önce açlıktan öldürecek kadar yavaş öğüten değirmenler geliyor.

Gördüğünüz gibi, ivedi pratik sorunlarda dünyadan haberi olmayan teorisyenlere danışıldığında ortaya pek bir şey çıkmıyor. Her olayda, eldeki araçlarla tehlikeyi göğüslemeye çalışmak bence daha iyidir. Mektubunuzda değinmediğiniz, ama beni özellikle ilgilendiren bir sorunu daha ele almak istiyorum. Siz, ben ve birçok

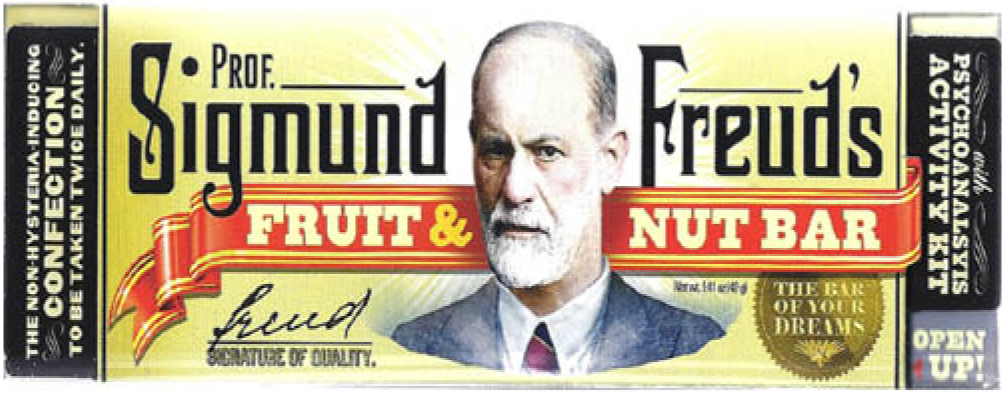
kişi savaşa karşı neden bu kadar öfke duyuyoruz, neden onu, tıpkı yaşamdaki öteki sıkıntılı durumlar gibi böylece kabul etmiyoruz? Savaş, biyolojik olarak gerekçelendirilmiş, doğal, pratik yönden hemen hemen kaçınılmaz görünmektedir. Bu sorum karşısında hemen telaşa kapılmayın. Kimi zaman bir araştırmayı sonuçlandırmak için, gerçekte hiç benimsemediği bir fikir yürütmeye başvurabilmektedir insan. Her insan yaşama hakkına sahip olduğu için, savaş insan yaşamını umutsuzca yıktığı için, bunun yanıtı şu olacaktır: Savaş insanı aşağılatmakta, istemediği halde başkalarını öldürmeye zorlamakta, maddi değerleri, insan emeğinin sonuçlarını tahrip etmektedir. Ayrıca günümüzdeki biçimiyle, eski kahramanlık idealini yerine getirme fırsatını tanımamakta ve tahrip araçlarının yetkinliği nedeniyle gelecekteki bir savaş rakiplerden birini ya da olasılıkla ikisini de ortadan kaldırabilecektir. Tüm bunlar doğrudur ve o denli karşı çıkılmaz gibi görünmektedir ki, insanlar söz birliği ederek savaşı henüz reddetmedilerse, şaşmaktan başka bir şey gelmiyor insanın elinden. Ne var ki, bu noktalar üzerinde ayrı ayrı tartışılabilir. Üyelerinin yaşama hakkı üzerinde topluluğun hak öne sürüp sürmemesi gerektiği konusu da tartışma götürmektedir; ancak her savaş çeşidi aynı ölçüde lanetlenemez; başkalarını acımasızca yok etmeye hazır devlet ve uluslar var oldukça, bu başkaları da savaş için silahlanmak zorundadırlar. Ancak, hemen geçelim, benimle tartışmayı istediğiniz konular değil bunlar. Şimdi başka bir konuya geliyorum; savaşa karşı öfke duymamızın baş nedeni, sanırım elimizden başka bir şeyin gelmemesidir. Bizler birer pasifistiz, çünkü oryanik nedenlerden böyle olmak zorundayız. Tutumumuzu kanıtlarla haklı göstermek, bu durumda bizim için kolay olacaktır.

Bu noktanın anlaşılması için her halde bir açıklama yapmak gerekiyor, şöyle ki: Aklın alamayacağı kadar uzun bir süreden bu yana kültürel bir gelişme (başkalarının uygarlık adını yeğlediklerini biliyorum) süreci gerçekleşmektedir. Bugünkü durumumuzu ve çektiğimiz acıların büyük bir bölümünü bu sürece borçluyuz. Bu sürecin sağladıkları ve başlangıcı karanlıktır, nasıl sonuçlanacağı da belirsizdir, niteliklerinden birkaçı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Olasılıkla insan türünün ortadan kalkmasına neden olacaktır, çünkü cinsellik işlevini birçok bakımdan olumsuz yönde etkilemektedir ve

bugün bile, kültürsüz ırklar ve halkın geri kalmış katmanları, yüksek kültürlü katmanlardan çok daha büyük bir hızla çoğalmaktadır. Belki de bu süreç, belirli hayvan türlerinin evcilleştirilmesiyle karşılaştırabilir ve biyolojik değişmeleri kuşkusuz birlikte getirmektedir; kültürel gelişmenin böyle bir organik süreç olduğuna ilişkin tasarımla bugüne değin kimse ilgilenmedi. Kültürel süreçle başlayan ruhbilimsel değişmeler çok belirgindir. Bunlar, içtepisel hedeflerin giderek değişikliğe uğramasından ve içtepisel duyguların kısıtlanmasından ileri gelmektedir. Öncellerimizi eğlendiren sansasyonlar, bizim için ilgi çekici olmaktan uzaktır ya da kendileri katlanılmaz duruma gelmişlerdir; etik ve estetik ideal konusundaki istemlerimiz değiştiyse, bunun organik nedenleri vardır. Kültürün ruhbilimsel niteliklerinden iki tanesi çok daha önemli görünmektedir: İçtepisel yaşama egemen olmaya başlayan zihnin güçlenmesi ve tüm yararlı ve zararlı sonuçlarıyla saldırganlık eğiliminin iç dünyaya özgü duruma getirilmesi. Bize kültürel süreci zorla benimseten ruhsal konum, artık savaşla keskin bir biçimde çelişkiye düşmektedir; bu nedenle savaşa karşı öfke duymak zorundayız ve ona katlanamamaktayız; bu, salt anlıksal ve duygusal bir karşı çıkış değildir, biz pasifistlerde görülen, daha çok yapısal bir hoşgörüsüzlük, çok büyük çapta bir idiosynkrasie'dir (belirli etkilere karşı aşın duyarlık; hastalık derecesinde nefret). Gerçi savaştaki estetik değersizliğin, karşı çıkışımızdaki payı pek de vahşetinden daha az değildir.

Daha ne kadar beklemek zorundayız, diğerleri de pasifist olana kadar mı? Gelecekteki bir savaşın sonuçları karşısında duyulan haklı korku ve kültürel durum gibi bu iki etmenin etkisiyle çok yakın bir süre sonra savaşlara bir son verilebileceğine ilişkin düşünce belki de düşülküsel bir umut değildir artık. Ama bunun hangi yollardan gerçekleşebileceğini kestiremeyiz. Yalnız şunu söyleyebiliriz: Kültürel gelişmeye yararı dokunan her şey, aynı zamanda savaşa karşı da etkinlik göstermektedir.

Sizi yürekten selamlar ve açıklamalarımla Sizi hayal kırıklığına uğrattıysam bağışlamanızı dilerim.

THE NON-HYSTERIA-INDUCING
CONFECTION
TO BE TAKEN TWICE DAILY.
PROF.
Sigmund Freud's
FRUIT & NUT BAR
SIGNATURE OF QUALITY.
THE BAR OF YOUR DREAMS
with
PSYCHOANALSYIS
ACTIVITY KIT
OPEN UP!

Çocuk Cinselliği

ENGİN GEÇTAN

Psikanalizin öncekilerden sağlam olmayan bir diğer “biyolojik” temel direği “seksüel kimya” hipotezidir; buna göre cinsellikle ilgili kimyasal maddeler bütün vücutlarda doğuştan beri bulunur ve cinsel itkileri (pülsiyon) yaratır (gerçekte püberteden önce erkeklik ve kadınlık hormonları yok denecek kadar azdır. Erişkinlerin hepsinde de yoktur). Psikanalize göre seksüel hayatın bozuklukları nevrozları, en büyük kültürel yapıtları, tarımı ve daha birçok şeyi yaratmaktadır.

Freud her yerde cinsellik görmekle suçlandı. O da bunlara “bu gibi gerçekleri duymak insanların hoşuna gitmiyor” diye yanıt veriyordu. 100 yıl önce insanlar cinsel organlardan ve anüs’den söz edilmesinden utanıyordu. Bugünse utanç söz konusu değildir. Bugün Freudizm’in eleştirilmesi moral değil, bilimsel açıdandır. Seksolog Gerard Zwang, *Freud’un Heykeli* (La Statue de Freud, R. Laffont, 1985) adlı şahane eserinde, Freud doğmasını yıkmakta ve şöyle demektedir:

“Cinsel bağ, insanlar arası ilişkilerin ne modeli, ne de en önemlisidir”.

Freud, alışılmışın aksine cinselliği zaman ve uzay içinde genişletmiştir. Cinsellik ilk çocukluk döneminde başlar ve tüm bedeni kapsar. Freud için vücudun her noktası cinsel uyarıya elverişlidir (bu da yanlıştır; tıbbi olarak vücudun ancak bazı noktaları - dudaklar, göğüsler, cinsel organ - cinsellikle ilgilidir. Freud’a göre çocukta bile değişik organlarca salgılanan bir kimyasal madde - hâlâ ne olduğu meçhuldür - bütün bedene dağılarak itkilere neden olur.

Freud’a göre çocuk cinsellikte 3 safhadan geçer;

Ağız safhası (oral dönem): Dudak ve yanaklar cinsellik kazanmıştır; çocuk meme emmekten ve besin almaktan cinsel bir zevk alır.

Sadik anal safha: Dişlerin çıkması, kasların kuvvetlenmesi, çocuğun idrar ve dışkı çıkarmak veya tutmaktan cinsel zevk alışı..

Fallik safha: Penis ve klitoris’in gelişmesi. “Jenital” denen 4. bir safha buluğdan sonra belirir.

Asla deneysel olarak kanıtlanmayan bu varsayımlar, bugün bile psikanalistler ve hatta halk tarafından benimsenmektedir. Çünkü Freud onları varsayımlar değil, itiraz kabul etmez gerçekler olarak tanıtmıştı.

Psikanalistlere bütün vücut hücrelerince yapılan bir cinsel hormon olmadığını anlatamazsınız. Freud’un şu cümlesi ne kadar gariptir: “Cinsel salgı bezleri cinsellik demek değildir”. Ağız çevresinde cinselliğin de anlamı yoktur, ağızdan hiçbir hormon salgılanmamaktadır. Fakat Freud ısrarla “bebek, meme emerken öyle zevk alıyor ki, bu ihtiyacının seksüel olduğu kesindir” diyor (açken karnı doyurulan bir insan bundan zevk almaz mı, Freud haklıysa lokantaların levhalarını indirip yerine başka bir isim asmak gerekmez mi?).

“Çocukluk cinselliği kavramı en, ufak bir bilimsel temele dayanmamaktadır”.

Zwang kitabında bu kavram için “Freudizmin en yanlış yorumlarından biri” demiş ve şöyle devam etmiştir:

“Yeni doğmuşta veya süt çocuğunda en ufak bircinsel arayışa rastlanmamıştır.”

Yeni psikanalistlerden Gerard Mendel ise, gerçeği kabul edecek cesareti göstermiş, “Psikanalizi yeniden ziyaret” adlı kitabında şöyle yazmıştır:

“Psikanalizin dayandığı iki biyolojik temel (kazanılmış psişik karakterlerin kalıtsal oluşu ve seksüel kimyanın genişletilmesi), biyolojinin gözünde iki büyük yanlışlıktır”.

‘Çocuklar tümüyle egoist varlıklardır. İhtiyaçlarını çok yoğun biçimde hisseder ve karşılamak için acımasızca mücadele ederler.’

Sigmund Freud'un Din ve Tanrı Görüşü

ALİ AYTEN

Freud'un din ve Tanrı konusundaki düşüncelerine geçmeden önce onun bu düşüncelerinde etkili olan dini geçmişi üzerinde durmak gerekir. Yahudi bir aileye mensup olan Freud, Tanrı inancından uzak bir ortamda yetişmiştir. Genellikle ergenlik yıllarında ortaya çıkan duygusal ihtiyaçlar daha çok şüpheci felsefi düşüncelere dönüşmüş, ilk yetişkinlikte ise yerini bilimsel prensiplere bırakmıştır.

Din konusunda böyle bir süreçten geçen Freud, kültürel kimlik bağlamında Yahudi olmuşsa da hayatı boyunca ateist olarak yaşamıştır. Kendi ifadesiyle o, her zaman "Tanrısız bir Yahudi" olarak hayatına devam etmiştir. Freud kendi hayatından dinin ve Tanrının etkinliğini çıkarmakla birlikte dini indirgemeci bir yaklaşımla ele alarak, dinin ve Tanrının hakiki gerçekliğinden çok psikolojik gerçekliğiyle ilgilenmiştir. Her türlü dini otoriteye karşı çıkan Freud, çocukluğunda babasıyla sağlıklı bir ilişki geliştiremediği için dini otoriteye karşı çıkarken adeta babasından intikam almaktadır. Birçok psikanaliste göre Freud'un din konusundaki bu olumsuz düşünceleri babasıyla olan İlişkisinin bir yansımasıdır.

Tabiatüstünün varlığını gösteren herhangi bir delilin olmadığını savunan Freud'a göre din konusunda önemli olan, Tanrı'nın var olup olmadığıyla ilgili sorulara değil, dinin psikolojik yönüyle ilgili sorulara cevap vermektedir. Nasıl oluyor da dini fikir ve davranışlar, tıpkı diğer davranış kalıpları gibi insanların varlıklarını devam ettirmelerinde çeşitli tatminler sağlıyorlar? Bu, Freud'a göre din konusunda cevaplanması gereken önemli bir sorudur. Bu sorudan hareketle Freud, dine karşı fonksiyonel bir yaklaşım geliştirmiş ve

hakiki gerçekliğini bir kenara iterek, dinin insanın yaşamını sürdürmesinde ve çaresizlik tecrübelerindeki faydaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Uzun kariyeri boyunca din ile ilgilenen Freud, din konusundaki ilk düşüncelerine 1907′de yazdığı “Obsesif Davranışlar ve Dini Ritüeller” başlıklı makalesinde yer vermiştir. Bu makalede Freud din ile nevroz arasında ilişki kurar. Daha sonra yazdığı Totem ve Tabu, Bir Yanılsamanın Geleceği, Uygarlık ve Huzursuzlukları ve Musa ve Tektanrıcılık isimli kitaplarında da bu ilişkiyi farklı açılımlarla ele alarak zenginleştirir. Fakat bunlar içerisinde din konusunu inceleyen en temel eseri Totem ve Tabu‘dur.

Freud bu kitaplarında dinin, özellikle de Tanrı fikrinin psikolojik temellerini, kişilik teorisi çerçevesinde yorumlar. Dini yorumlarken psikanalizin dini anlamada yardımcı olacağını düşünerek ondan faydalanır. Psikanalizin dinin anlaşılmasındaki rolü hakkında şunları söyler:

“Psikanaliz, bize baba kompleksi ile Tanrı inancı arasındaki yakın bağlantıyı öğretti. Ayrıca Tanrı’nın yüceltilmiş babadan başka bir şey olmadığını ve birçok gencin babalarının otoritesinden kurtulur kurtulmaz dini inanaçlarını kaybettiklerini gösterdi. Psikanaliz sayesinde din ihtiyacının köklerinin çocuklukta yaşanan komplekslere (Oidipus ve Elektra kompleksleri) dayandığını öğrendik. Artık her şeye gücü yeten Tanrı ve tabiat ana imajlarının çocuklukta tecrübe edilen baba ve anne imgelerinin yüceltilerek tekrar canlandırılmasından başka bir şey olmadığını biliyoruz.” Özetle, din konusunda genel olarak indirgemeci bir yaklaşım sergileyen ve psikanalitik teorisi çerçevesinde dini yorumlamaya çalışan Freud, yine de bu konuda birbirinden farklı değerlendirmeler yapmakta; dini bazen saplantı nevrozu (obsesyon); bazen bebeklik arzularının tatmini; bazen de bir yanılsama olarak değerlendirmektedir. Freud tarafından önce bir terapik tedavi metodu olarak ortaya konan ve daha sonra kişilik sistemi haline getirilen psikanaliz, yine Freud ve diğer psikanalistlerin katkılarıyla gelişmiş, sanat, edebiyat, din, mizah ve antropolojinin de içinde olduğu geniş bir alanı kapsamıştır. Başka bir değişle psikanaliz nevrotik olan kadar normal insanı da tanımlamaya çalışan ve tüm kültürlere uyarlanabilecek genelleşmiş bir psikoloji ekolü haline

gelmiştir. Bilim adamlarının yönelimlerinde belirleyici olan psikanaliz, özellikle din üzerinde yapılan çalışmalarda etkili olmuştur. Bugün de psikanaliz, bir tedavi metodu olarak önemini kaybetse de otoriter toplumsal kurumları; aileyi, politikaları, tarihi, dini, kültürel yapılanmaları kısacası kitle insanının ruhsal durumunu araştıran ve eleştiren az sayıdaki sosyopsikolojik yöntemlerden biridir.

Sartre ve Freud

HİLMİ YAVUZ

Bilinçdışının psyche'yi açıklama doğrultusunda bir kuramın temeli olamayacağını, daha 1939'da, Esquisse d'une Théorie des Emotions'da [bundan sonra Esquisse diye anılacak] belirtmişti Sartre. Bilinç ve bilinçdışı: Freud'cu 'psikanaliz kuramı', bu iki ayrı alandan bilinci edilgin olanla sınırlıyor, bilinçdışını bu edilginliğin imlediği kavramsal bir alan olarak kuruyordu.

Esquisseıin diliyle söylersek: bilincin ediminin anlamı, edimin dışındaydı, ya da imlenen imleyenden koparılmıştı. Sartre bu İkopmayı, psikanaliz kuramının bilinç [imleyen] ile bilinçdışını [imlenen], ayrışmış ontolojik düzlemlere koyması olarak anlıyor. Bilinç olgusu, diyor Sartre, neyi imliyorsa ona [imlenene], belirli bir olayın sonucu olan bir nesne bu olaya nasıl bağlanıyorsa böyle bağlanmıştır.

Psikanalitik kuramda, bilinçle bilinçdışı arasındaki bağıntı, dışsal bir bağıntıdır öyleyse, nedensellik bağıntısıdır. Bu bağıntının doğası üzerinde durur Sartre. Örneğin, der, bir dağ başında sönmüş bir ateşin küllerine rastlasak, 'burada birileri ateş yakmış olmalı!' deriz. O birileri külde yokturlar, ama kül ile bir nedensellik bağıntısı içindedirler. Külle ateş arasında bu doğrultuda bir bağıntı olduğunu önceden bilmeyen biri, külün oradan birilerinin geçmiş olduğunu gösteren bir im olduğunu bilemez. Öyleyse, bilinç olgularını nesneler [örneğin, kül] gibi bir İimı kılan, ona anlam veren bağıntıyı, bilincin dışında mı aramalıyız? Böyle yaparsak bilinci imlenene olan bağıntısı açısından bir nesne durumuna getirmiş olmaz mıyız? Bir başka deyişle, bilinçle [imleyen] ile bilinçdışını [imlenen] birbirinden ayrışmış ontolojik düzlemlere koymuş olmuyor muyuz?

Sartre’ın heyecan kuramı da, Freudıun İpsikanalizı kuramının temellendirdiği heyecan nosyonunun yeniden yapılandırılmasıdır. Freud, heyecanın bilinçdışından kaynaklandığını savunur. Heyecan, Freudıa göre, bilinçten kaynaklanmayan bir boşalım sürecinin bilinçli algılanışıdır. Oysa Sartre, heyecanı bilincin bir bölümü olarak görür; böyle olduğu için de bir objeye yönelmiştir heyecan, anlamı da bu objeyle temellenir. Tıpkı, der Sartre, sözcüklerimin neyi imliyorlarsa onunla anlam kazanmaları gibi..

Anlam, benim sözlerimle dış dünya arasında nedensel ya da tüme varım yoluyla belirlenmiş bir bağlantıyla gerçekleşmiyor, sözcüklerle imledikleri arasında gerçekleşiyor. Daha doğrusu, neyi imliyorlarsa onunla anlam kazanıyorlar. Sartreıda yönelmişlik ile imlemek birbiriyle örtüşen alanlar oluyor böylece. Bilinç, ayrılmaz bir bölümü olan heyecanın belirli bir objeye yöneldiğinin farkında olduğu gibi, bu yönelmişlikte neyi imlediğinin de, Cogitoının yapısı gereği, farkında olacaktır.

Doğallıkla objenin neyi imlediğinin, imlenenin ne olduğunun belirtik olması gerekmez; yoğunlaştırmanın kerteleri vardır. Bu yüzden Sartre’ın yaptığı, İpsikanalizı kuramının bilinçdışı nedenlerinin yerine, fenomenolojik kuramın belirtik olarak bilinmeyen, bilinçli seçmesini koymaktır. Sartre bu durumu, *L’Etre et Le Néant*’da, bilinç ve seçme bir ve ayni şeydir, diye belirtecektir.

‘Kendini aldatmayı, bilincin kendi olumsuzlamasını dışa yöneltmek yerine, kendine doğru yöneltmesi olarak tanımlar Sartre. Kendini aldatma, bir olumsuzlama olması yönünden yalan’a benzer. Yalancı, yalan söylerken gizlediği, söylemediği doğrunun [hakikatin] ne olduğunu bilir. Bir insan, bilmediği bir şey hakkında yalan söyleyemez olanaksızdır bu. Sartre, yalancının da bir tanımını yapar:

Yalancı, doğruyu kendi içinde evetleyen sözlerinde değilleyen kişidir. Aldatmaya niyetlenmiştir yalancı, bu niyetini kendinden gizleme gereğini duymaz. Bilinç, yalanla, Öteki’nden gizlice var olduğunu evetler. Kendini aldatma da insanin kendi kendine söylediği bir yalan olarak tanımlanabilir. Ama bir ayrımla: kendini - aldatma içinde olan biri, tatsız bir doğruyu [hakikati] örtbas etmekte

ya da tatlı bir yalanı doğruymuş gibi sunmaktadır. Kendini -aldatma içinde, der Sartre, doğruyu Öteki'nden değil kendimden gizliyorumdur. Yalandaki aldatan/aldatılan ikiliği kendini aldatma' da ortadan kalkar. Yalan, Öteki'yle 'birlikte olmanın aşılmasıdır.'

Oidipus kompleksi konusunda Sartre, Pierce gibi düşündüğünü belirtir: deneysel bir düşün'dür bu kompleks ya da bir varsayım. Freud'de psikanaliz, kendini -aldatmanın yerini alır; yalanın temel koşulu olan aldatan/aldatılan ikiliğinin yerine İd ve Ego ikiliğini koyar. İd'i, bilincin ayrılmaz bir bölümü olmaktan çıkarır. Freud, bir kendinde varlık'a, nesneye dönüştürür.

RÜYA VE OKÜLTİZM[8]

Bayanlar. Baylar; bugün, bizi görünüşü göz alıcı bir noktaya götürecek olan dar bir patikaya gireceğiz.

Rüyanın okültizmle bağlantıları olduğundan söz etmekle, sizi pek fazla hayrette bırakmayacağımı sanıyorum. Rüya çoğu zaman mistik dünyaya açılan bir kapı sayılmıştır ve bugün de çok kimse onu bir gizli şeyler bilgisi olarak görmektedir. Onu bilimsel araştırmaların konusu alan biz dahi, Rüya ile karanlık olgular arasında bir ya da birçok bağ bulunduğunu yadsımaya çalışmıyoruz. Mistik, gizli şeyler...

Ne anlıyoruz bu sözcüklerden? Bu iyi tanımlanmamış kavramları kesin adlandırmalar altında gruplamayı denememizi beklemeyiniz. Bundan ne anlaşılmak gerekiyorsa, tümünü genel ve karışık şekilde biliyoruz. Bunda, anlaşılan ve bilimin bizim için kurmuş olduğu sert yasalarla yönetilen dünyadan farklı bir dünya söz konusudur. Gizlicilik (gizli şeyler bilgisi) "gökle yer arasında bizim felsefemizin tasarlayamayacağı bu şeylerin gerçek varlığını ileri sürmektedir. İyi, ama kendimizi Okulıun dar görüşleri ile bağlı tutmaya metince karar verdik, bize akla sığar kılınacak şeylere inanmaya hazır olduğumuzu bildiriyoruz.

Bilimsel olgular söz konusu olduğu zaman yapmaya alıştığımız gibi bir yöntem kullanacağız. İlk önce sözkonusu olayların kanıtlanabilmiş olup olmadıklarını görecek sonra da, ama yalnızca sonra, gerçeklikleri tartışılmaz biçimde kanıtlanınca onları açıklamaya çabalayacağız. İzlenecek bu programın, entelektüel, ruhbilimsel ve tarihsel etkenlerce güçleştirileceğini saklamıyoruz. Durum başka araştırmalarınkinden farklıdır.

Önce entelektüel güçlükleri. gözden geçirelim. Bunu size kaba, fakat apaçık bir benzetme ile anlatmayı uygun buluyorum. Toprağın derinliklerinin bileşimini öğrenmeye çalıştığımızı varsayalım. Bu henüz doğru çözümlenmemiş bir sorundur. Dünyanın içinin akkor halinde ağır madenlerden oluşmuş bulunduğunu kabul edelim. Şimdi birinin bize gelip onun karbon gazı ile yüklü sudan bir cins gazozdan oluşmuş bulunduğunu söylediğini düşünelim. Elbette ki bunun pek gerçeğe uymadığını, bizim görüşlerimize aykırı olduğunu bizim madenler varsayımına gitmemizi sağlayan bilimsel dayanak noktasını hiç hesaba katmadığını söyleyeceğiz. Ne de olsa bu yeni sav büsbütün saçma değildir ve hiç direnmeksizin bize karbonatlı su varsayımını kanıtlama usulü sağlayacak olan herhangi bir kimseyi izleyebiliriz.

Şimdi diyelim ki başka bir kimse, bize dünyanın çekirdeğinin marmelattan oluştuğunu ciddi ciddi bildirsin. Davranışımız o zaman bambaşka olacaktır. Ona marmelatın doğada bulunmadığım, insanların mutfağında yapıldığını söyleriz; ayrıca, şekerlemenin var oluşu bize meyve ağaçlarının ve meyvelerinin varlığını önceden varsaydırır ve dünyanın içinde bitkileriyle, insanların mutfak sanatının bir ürününün nasıl bulunabileceğini anlayamayız. Bu zihinsel itirazlar bizi bu sorun ile ilgilenmemeye götürür ve dünyanın çekirdeğinin gerçekten marmelattan oluşup oluşmadığını araştırma fikrine sahip olmayız. Tam tersine, hangi insan böyle bir fikre sahip olabilir diye kendi kendimize sormaya girişir, belki de, zavallı marmelat kuramı kurucusunu bilimin çıkış noktası üzerinde sorguya çekmeye dek gideriz; o ise son derece üzülerek bizi iddialarını nesnel bir biçimde gözden geçirmeden ve kuşkusuz bilimsel önyargılarla reddetmekle suçlandırır. Fakat bu boşunadır. Önyargıların her zaman mahkûm edilemeyeceğini, bazen doğrulanabileceğim, bizi boşuna bir uğraşmadan kurtardıkları için yararlı kabul edildiklerini sezeriz. Bu önyargılar aslında, iyice kurulmuş kesin yargıların sonuçlarına benzer düşüncelerden başka şeyler değillerdir.

Gizliciliğin verilerinden çoğu, üzerimizde, marmelat varsayımındaki gibi etki yapar; işte bunun içindir ki, onlarla, önceden bir incelemeye tutmaksızın reddetme yetkisinin bize

verilmiş olduğunu sanırız. Bununla birlikte, sorun göründüğünden daha karmaşıktır; aslında bu, genel benzetmeler olgusudur. Bunun varsayılan hale uygun olup olmadığı sorulabilir ve hemen onun umursanmayışla reddedilebilecek şekilde seçilmiş olduğu anlaşılır.

Önceden algılanmış olan bazen iyi kurulmuş ve doğrulanmış fikirler yanlış ve zararlı olabilirler; insan bunların kategorilerden birine mi ya da öbürüne mi ait bulunduğundan *a priori* olarak habersizdir.. Bu bilimlerin tarihi, bizi pek ivedice bir mahkûm etmeye karşı uyarmaya yarayan örneklerle dolup taşmaktadır. Böylece, uzun zaman atmosfer boşluğundan dünyaya düşen ve şimdi meteorit denilen şeylerin aslında birtakım taşlar olduğu fikri bir çılgınlık olarak kabul edilmiştir. Bunun gibi, deniz hayvanları kabukları bulunan dağlardaki kayaların, bir gün okyanusun dibini meydana getirmiş olduğu olgusu güçlükle kabul edilmiştir.

Bize bilinçaltını tanımayı öğrettiği zaman psikanalizimiz için de öyle olmamış mıdır? Demek ki, analizci olan bizler, yeni verileri reddetmek için entelektüel motifler kullanırken pek ihtiyatlı olmanın özel nedenlerine sahibizdir. İtiraf etmeliyiz ki, bu motif bizi nefreti, kuşkuyu ve kararsızlığı yenmeye götürmemektedir.

Şimdi ikincisine, ruhbilimsel diye nitelemiş olduğum etkene geçelim. Bundan insanın hurafe ile birlikte mucizeye inanmaya genel eğilimi sözkonusudur. Daima, yaşam bize sıkı disiplini altında baş eğdirdikçe, içimizde düşüncenin anlamsızlığına ve tekdüzeliliğine karşı, gerçeğin deneylerinin isteklerine karşı bir direnç duyarız. Çünkü o bizi sayısız haz olanaklarından yoksun bırakır.

Akıl, hiç değilse geçici olarak kendimizi akılsızlığın baştan çıkarmalarına sevinçle kaptırmak için, boyunduruğundan kurtulacağımız bir düşman olur çıkar. Öğrenci sözcüklerle oynamaktan boşlanır; bilgin, birkaç bilimsel kongreden sonra asıl faaliyetini alaya alır; ciddi insan bile nüktelerden zevk duyar.

“Akla, bilime, insanın o üstün kuvvetine” karşı daha ciddi bir düşmanlık kendini gösterme fırsatı bekler; “diplomalı” hekime karşı şarlatanı, üfürükçüyü ortaya çıkaran odur; gizlicilik” tarafından kabul edilmiş olgular yasaya, karşı gelme olduğu halde, falcılığın,

müneccimliğin iddialarını öne geçiren odur; eleştirmeyi uyutan, algıları yanıltan, kontrol edilemeyen doğrulamalara ve kanıtlara zorla sahip çıkan odur. İnsanların bu “boş inan”a eğilimini bilen kimse gizlicilik edebiyatının verilere sağladığı bütün değerleri elbette yadsır.

Üçüncü itirazı tarihsel olarak nitelemiştim. Bunu yaparken, gizlicilik dünyasında, doğrusu, yeni hiçbir şey geçmediği olgusu üzerine dikkati çekiyorum. Orada, eski çağlarda ve eski kitaplarda gösterilmiş olan belirtiler, mucizeler, kehanetler ve görünüşler bulunur.

Gizliciliğin bize bugün hâlâ göründüğünü söylediği olguları doğru diye tutarsak, eski çağ öykülerinin inanılmaya değer olduğunu kabul etmekten bizi hiçbir şey alıkoyamaz.

Şimdi, geleneklerin, ulusların kutsal kitaplarının mucize öyküleriyle dolup taştığını ve dinlerin gerekli inancı sağlamak için tümüyle bu olağanüstü, harika türden olaylara dayandıklarını anımsatalım. Adı geçen olaylarda dünya üstü güçlerin faaliyetlerinin kanıtlarını bulurlar. İyi, ama gizliciliğin doğurduğu ilgi ile dinsel şeylere yöneltilen ilgi arasında tıpkılık yok mudur? Çünkü gizliciliğin kapalı amaçlarından birinin, bilimsel düşüncenin ilerlemesiyle tehdit edilen dinin yardımına koşmak olduğundan kuşkulanıyoruz.

Bu amacı keşfedince, ileri sürülen gizli olayların incelenmesine kendimizi vermeye karşı güvensizliğimizin, direnişimizin arttığını görüyoruz.

Bununla birlikte, sonunda nefretimizi yenmemiz gerekir. Gizlicilikle uğraşanların anlattıklarının yanlış mı, yoksa doğru mu olduğunu öğrenmek söz konusudur. Gözlem, besbelli ki, bunu bize gösterecektir. Aslında biz gizliciliğin coşkun yandaşlarına karşı pek minnettar olmalıyız. Eski mucizelerin öyküleri soruşturmadan kurtulurlar, unların kontrol edilmez olduklarını düşündüğümüz zaman da. biz yine de hiçbir ciddi reddin mümkün olmadığını söylemek zorunda kalırız. Fakat tanıklık edebilmiş olduğumuz güncel olgular, bizim belirli bir oy sahibi olmamıza olanak tanırlar.

Eskilere benzer mucizelerin günümüzde artık olmadıklarına kendimizi inandırmayı başarırsak, hiç değilse onların daha önce gerçekleşmemiş olduklarına itiraz ettiğimizin

işitilmesinden artık korkmayız. Biz daha çok başka açıklamalara başvuracağız. Şimdi önceden algılanmış düşüncelerimizi bırakarak gizlicilik olaylarının, gözlemlenmesi çalışmalarına katılmaya hazırız.

Ne yazık ki içten niyetlerimiz en elverişsiz koşullarca engellenecektir. Fikrimizi desteklemesi gereken deneyler, bizim duyusal algılarımızı belirsiz kılmaya ve dikkatimizi puslandırmaya yarayan koşullar içinde, yani karanlık ortasında ya da zayıf bir kırmızı ışık altında, uzun ve boşuna bir bekleyişten sonra uygulanmaktadır.

Kuşkuculuğumuzun, eleştirme duygumuzun beklenen olayın doğmasını önlediği bize haber verilir. Böyle kurulan durum bilimsel araştırma koşullarımızın tam bir karikatürüdür.

Gözlemler sözde medyum denilen kendilerine birtakım “duyusal” yetenekler yüklenen, fakat asla başka karakter ya da ruh nitelikleri göstermeyen kimseler üzerinde uygulanır. Onlar eski mucize yaratıcıları gibi bir büyük fikirle, bir ciddi niyetle de hareket etmezler. Tam tersine, gizli güçlerine inanan insanların gözünde bile güvene değer bulunmayan kimseler olarak görünürler; medyumlar arasında çoğunun sahteci çıktığı kabul edilmiştir ve biz, ne olurlarsa ol şunlar, başkalarından da aynı şeyi bekleyebiliriz. Onların deneyleri bir açıkgözlük oyunu ya da hokkabaz numaralan etkisi yapar.

Hiçbir zaman .oturumları sırasında ne yararlanılabilir bir olgu yarattıkları, ne de yeni bir enerji kaynağı sundukları görülmüştür. Elbette silindir şapkasından güvercinler çıkaran hokkabazdan, güvercin sevenlerin bir şey kazanması beklenemez.

Kendimi, zihnimden, nesnelliğin gereklerine uymaya istekli olarak gizlicilik oturumlarında hazır bulunmaya karar veren bir adamın yerine kolayca koyabilirim; bir an sonra o kabul ettirilmek istenen garip fikirlerden yorulmuş, usanmış olarak, bir şey

öğretilmemiş halde eski kanılarına döner. Bu adama, böyle bir davranışın haklı olmadığını ve bazı olayları incelemek isteyen herhangi bir kimsenin önceden onların niteliği ya da görünüşlerinin koşulları üzerine karar vermemesi gerektiği itirazı ileri sürülebilir.

Tersine, bunların üstünde durması, kontrol ve ihtiyat önlemleri alması uygun olur. Bunlar yardımıyla insan, medyumların ikiyüzlülüğünü önlemeye çalışır. Ne yazık ki modern kontrol tekniği, gizliciliğin gözlemlerini daha zorlaştırmıştır. Gizlicilik özellikle güç, çeşitli başka etkinlikler gibi açıktan açığa yapılmayan bir sorun olmuştur. Bu sorunla uğraşan araştırmacıların bir sonuca varacağı ana değin, ona yalnızca kuşku ve güvensizlikle bakılacaktır.

Bu uydurmaların en akla yakınlarına göre gizlicilikte henüz tanınmamış olguların bir gerçeklik çekirdeği olabilir ki, aldatma, uydurmacılık onun çevresine açılması güç bir örtü sarmıştır. Fakat yalnız bu çekirdeğe nasıl yaklaşmalı? Soruna hangi noktadan girmeli? Burada Rüyanın bize büyük bir yardımı dokunacağını, bütün bu karmaşık şeyler yığınından bizi; telepati temaısı çıkarmaya götüreceğini düşünüyorum.

Belli bir anda gerçekleşen bir olayı, mekânca uzakta bir kimsenin basbayağı haberleşme araçlarının yardımı olmadan hemen hemen aynı anda bilebilmesi olgusuna telepati dediğimizi biliyorsunuz. Kapalı koşul şudur: Olay, öbürünün, haberi alanın canlı bir duygusal ilintiye bağlı olduğu bir kimseyi ilgilendirmelidir. Örnek: A kişisi bir kazaya uğrar ya da ölür; Aıya bağlı olan B kişisi, annesi kardeşi, sevgilisi kötü haberi aşağı yukarı aynı anda göz ya da kulak algısıyla öğrenir. Bu halde, sanki her şey, gerçekten hiçbir şey olmadığı halde, telefonla alınmış gibi geçer. Bunda psişik bir telsiz -telgraf oluşundan söz edilebilir. Böyle

olayların ne denli akla sığmaz gibi göründüklerini söylemek tümüyle gereksizdir. İnsan bu haber almaların çoğunu reddetmekte haklıdır, ama kimileri için bu red pek kolay değildir. Şimdi benim size yapmak istediğim açıklamada şu küçük “sanki” sözcüğünü artık kullanmama izin veriniz. Bununla birlikte hiç de öyle olmadığını ve bu bakımdan hiçbir kanı edinmemiş olduğumu da biliniz.

Size öğretecek pek az şeyim var; yalnızca minicik bir olguyu anlatacağım. Benden fazlasını beklemeniz için, hemen size, rüyanın telepatiyle az bağlantısı olduğunu söylüyorum. Telepati Rüyanın içeriği üzerine hiçbir ışık tutmamaktadır, buna karşılık rüya de telepati gerçeğine doğrudan doğruya hiçbir kanıt sağlamıyor.

Telepati olayı aslında rüyaya hiç de bağlı değildir, uyanıkken de görülebilir. Rüya ile telepati arasında bir yaklaştırma yapılmasına olanak tanıyan tek motif, uykunun telepati mesajlarının alınmasına özellikle elverişli olmasıdır. O halde telepatik denilen rüya elde edilir ve bu, analiz yapılarak .telepati haberinin günün bütün öbür kalıntıları gibi aynı rolü oynadığı düşe katılmış olan eğilimleri onlar gibi işleyip değiştirdiği kamsına varılır.

Telepatik gibi görünen bir Rüyanın analizi, anlamsızlığına karşın bana, bu konferansa çıkış noktası olmaya yaramış bir olguyu gözlemleme olanağı vermiştir. Bu konuda ilk bildirimi 1922ıde yapmıştım. O sırada ancak tek bir gözlemi kullanabilmiştim, fakat ben bu ilk örneği ele alıyorum, çünkü onu anlatmak daha kolaydır ve bununla sizi hemen *in medias res* (işin ortasına) koyacağım.

Su götürmez derecede zeki ve kendi anlattığına göre “asla gizlicilikle büyülenmemiş” olan bir adam, bana pek tuhaf bulduğu bir rüya dolayısıyla bir mektup yazıyor. Önce bu adamın şefkatle sevdiği ve kendisine son derece bağlı tir kızı olduğunu söyleyelim. Kızı uzak bir yerde evlidir, gebedir ve aralık ayı ortalarına doğru doğum yapacaktır.

Oysa adam 16 Kasımı 17’ye bağlayan gece, karısının ikiz çocuk dünyaya getirdiğini rüyasında görür.

Aslında doğrulanamayan bazı yararsız ayrıntıları geçelim. Rüyanınde doğurduğunu gördüğü kadın ikinci karısı, kızının üvey anasıdır. Adam, eğitici niteliklerini bilmediği bu kadından bir çocuk sahibi olmayı istememektedir; rüya gördüğü sırada ise, onunla uzun zamandır cinsel ilişkiyi kesmiş bulunmaktadır. Bana yazması rüya öğretisinden kuşkulandığı için değil, bu kuşku görülen Rüyanın içeriğiyle doğrulanacağı içindir. Çünkü düş, onu görenin isteklerinin tersine bu kadının ana olmasına izin vermektedir. “Hiçbir şey,” diyor, “bu istenmeyen olayın gerçekleşebilmesinden daha çok korku

veremez.” Adamı rüyasını anlatmaya götüren şey, 18 Kasım sabahı kızının ikiz doğurduğunu bildiren bir telgraf almış olmasıdır. Telgraf 1617 gecesi, yani hemen hemen rüyasında karısının çocuk doğurduğunu gördüğü saatte çekilmiştir.

Adam bana, benim görüşüme göre, rüya ile olgunun uygunluğunun bir rastlantı eseri olup olmadığını sormaktadır. Bu düşü telepatik olarak nitelemeye cesaret edemiyorum, çünkü Rüyanın içeriğini gerçek olaydan ayıran, içerik gibi görünen, yani doğuran kimsedir. Fakat bana mektup yazan adamın belirttiği noktalar, onun gerçek bir telepati düşü görmüş olduğunu Düşünmeme olanak verdi. Kızı, kuşkusuz ki “acılı saatlerinde özellikle babasını anmış”tı.

Bayanlar, baylar; eminim ki şimdi siz kendi kendinize bu düşü açıklıyor ve niçin anlattığımı anlıyorsunuz. İşte, karısından hoşnut olmayan adam; ilk karısından doğmuş olan İizi gibi bir eşi olmasını isterdi. Elbette bilinçaltında bu “gibi.y silinmiştir. Oysa bu adam geceleyin telepatik bir mesaj alıyor: Kızı ikiz dünyaya getirmiştir. Düğün hazırlanışı bn haberden yararlamyor. Bilinçsizlik onun üzerinde, kızını ikinci karısının yerinde görme isteğini harekete geçiriyor; böylece de. isteü maskeleyen ve mesajın biçimini değiştiren garip düs görülüyor.

Diyelim ki, rüya yorumu bize telepatik bir rüyanın konusu olduğunu göstermiştir; psikanaliz, kendisinin yardımı olmadan bulamayacağımız şeylerin gerçek bir durumunu keşfetmiştir.

Gelgelelim, buna o denli güvenmeyiniz: Rüyanın bütün vorumuna karşın o, telepatik şeylerin halinin nesnel gerçekliğine dokunan hiçbir şey öğretmemiştir. Belki başka şekilde açıklanmaya elverişli bir görünüş sözkonusudur. Belki de. bu adamın gizli rüya düşünceleri şunlar olmuştur: Kestirdiğim gibiyse, kızımın bugün doğurması gerekmektedir, hesaplarında bir aylık yanlış yapmıştır. Son kez onu gördüğümde hali bana ikiz doğuracak inancını vermişti. Ölen karım çocukları ne kadar severdi; Bu ikizlerin doğuşu onun için ne büyük bir sevinç kaynağı olurdu!

Bunlara rüya görenin, henüz burada anlatılmamış olan bazı çağrışımlarını ekliyorum. Böyle bir rüya bir telepatik mesaj

olgusundan değil, rüya görenin iyice kurulmuş samları yardımıyla olmuştur; sonuç aynıdır.

Görüyorsunuz ki, Rüyanın yorumlanması telepatiye nesnel bir gerçeklik katılıp katılmamış olduğunu söylemiyor. Sorun, olgunun inceden inceye gözden geçirilmesinden sonra kararlaştırılmış olamazdı. Ben bu işi ne bu örnekte, ne de başkalarında yapabildim. Telepatinin açıklanmasının bütün açıklamalardan daha kolay olduğunu söylemekle hiçbir şey kazanmadık. Zira, en kolay açıklama değildir, çünkü gerçeğin karmakarışık olduğu sık sık görülür. Karar vermeden önce, bütün gerekli ihtiyat önlemlerini bilmemiz iyi olur.

Şimdi şu temayı bırakabiliriz: Rüya ile telepati, bu tükenmiştir. Fakat iyi dikkat ediniz ki rüya değil;, ama Rüyanın yorumlanması. Psikanalitik çalışma bize telepati üzerine bazı görüşler getirmişe benzemektedir. İşte bunun içindir ki, şimdi rüya bir yana bırakılabilir ve psikanalizin kullanılmasının gizli şeyler denilen olgular üzerine ışık serpebilip serpemeyeceğini araştırabiliriz.

Örneğin, düşüncenin tümevarımı ya da iletilmesi olayını ele alalım: Bu, telepatiye öylesine yakındır ki, onunla hemen hemen karıştırılabilir. Bu oluşa göre bir kimsede psişik süreç şöyledir:

8 Çev. A. Avni Öneş.

SUBLIMIE
VATER
WITZ
FETISCH
MUTTER

Fikirler, heyecanlar, geçici istekler serbest mekân içinden, söz ya da işaret gibi pek basit araçlar kullanmak gerekmeksizin başka bir kimseye iletilebUir. Bu olayın garipliğini ve gerçekten olursa pratik bir önem olabileceğini anlıyorsunuz. Geçerken diyelim ki, eski mucize öykülerinin en az sözünü ettikleri işte budur.

Bazı hastaları psikanalizle tedavi ederken profesyonel falcıların müşterilerinin düşüncesinin iletilmesi üzerine özellikle kanıtlayıcı gözlemler yapmaya elverişli bir fırsat sundukları izlenimini edindim. Önemsiz kimseler ya da bazı belirsiz mesleklerle uğraşan hatta daha azı bile söz konusudur. Bunlar kart açanlar, el falı bakanlar, grafologlar, kendilerini yıldız falı hesaplarına verenler ve böylece müşterilerine, geçmiş ya da şimdiki yaşantılarının bazı olaylarını bildiklerini gösterdikten sonra onlara geleceği söyleyenlerdir.

Müşteriler genel olarak bu danışmalardan hoşnut ayrılırlar, ama sonradan kehanetler, gerçekleşmezse hiçbir kin tutarlık göstermezler. Benzer olguların birkaçını ben tanıyabildim ve analizli olarak inceledim. Ne yazık ki meslek sırrı çok sayıda olgu için beni karşınızda susmaya zorluyor, bu da, bu öykülerin inandırıcı gücünü azaltıyor. Gerçeği bozmayı dikkatle önledim.

O halde, kadın müşterilerimden biriyle bir falcının öyküsünü dinleyiniz.

O, kalabalık bir ailenin büyük kızıymış ve çocukluğundan beri babasına son derece bağlıymış; genç yaşta evlenmiş; evlilik onu tam tatmin etmiş, ama mutluluğunda bir şey eksikmiş: Çocuk. O olmadan sevgili kocası babasının yerini büsbütün alamıyormuş. Hayal kırıklığıyla geçen birçok yıllardan sonra bir jinekologa ameliyat olmaya karar vermiş. İşte o zaman koca, bundan tek sorumlunun kendisi olduğunu açıklamış, çünkü evlenmeden önce geçirdiği bir hastalık onu kısırlaştırmışmış. Kadın bu darbeye dayanamamış, nevroza tutulmuş; şiddetli isteklerden ileri gelen bunaltılar içinde bulunduğu apaçık bir hal almış. Kocası onu eğlendirmek için bir iş gezisi dolayısıyla Parisıe yanında götürmüş. Orada bir gün otelin holünde otururken, her zamankine benzemeyen

bir kalabalık kadının dikkatini çekmiş, ne olduğunu sorunca, “Monsieur le Professeur”ün geldiğini, büroda konsültasyonlara başladığını öğrenmiş.

O da bir denemeye girişmek istediğini açıklamış; kocası reddetmiş, ama kadın kocasının bir anlık dikkatsizliğinden yararlanarak konsültasyon odasına süzülmüş. Kadın 27 yaşındadır, fakat daha genç göstermektedir. Alyansını çıkarmıştır. “Monsieur le Professeur” kadının elini kül dolu bir fincanın üzerine koydurmuş, izlerini inceden inceye gözden geçirmiş, sonra ona, karşılaşmak zorunda kalacağı birçok savaşımdan söz ederek şu avutucu sonuca varmış: Evlenecek ve 32 yaşında iki çocuk anası olacaksın.

Kadın bana bu öyküyü anlattığı sırada 43 yaşındaydı ve hastaydı, çocuk sahibi olma umudunu da artık tümüyle yitirmişti. Fal gerçekleşmemişti, fakat ondan hiç de acıyla değil, fakat tam tersine sanki hoş bir olguyu anarmış gibi bir tür memnunluk duyarak söz ediyordu. Kehanetin iki rakamının ne anlama geldiğinden hiç mi hiç kuşkulanmadığını görmek kolaydı. Hatta o bunların bir anlama gelebileceği kavramına da sahip değildi.

Siz şimdi bunu ilgisiz bir öykü gibi buluyorsunuz ve bunu size hangi nedenle anlatmış olduğumu kendi kendinize soruyorsunuz. Ben de tümüyle sizin düşüncelerinize katılırdım, ama - işte şimdi can alıcı noktaya geldik - analiz bize falın inceliklerinin açıklanmasıyla kandırıcı bir doğrulama yapmaya olanak vermeseydi, söylenmiş olan iki rakam hastanın annesinin yaşamında rol oynamaktadır. Bu anne geç evlenmişti; o zaman 30ıunu aşmıştı ve aile içinde sık sık yineleniyordu. Çünkü, ilk iki çocuğu -önce bizim hastamız- aynı yıl içinde doğmuşlardı; ikisinin dünyaya gelişi zamanında en kısa doğum arası vardı. Annesi 32 yaşında gerçekten iki çocuğa sahip olmuştu. İşte hastama “Monsieur le Professeur”ün dedikleri: “İçiniz rahat etsin, henüz pek gençsiniz ve annenizle yazgınız aynı. O da ancak uzun bir bekleyişten sonra çocuk yapmıştı. 32 yaşınızda siz de iki çocuk anası olacaksınız”. Şimdi ona acı çektirmeye başlayan ,isteğin gerçekleşmemesi değil miydi? Fal ona, her şeye karşın dileğinin yerine geleceğini bildirmişti, öyleyse kâhine karşı sempatiden başka bir şey duyulabilir miydi. Fakat “Monsieur le Professeur”ün gelip geçici bir müşterinin içten aüe

tarihlerinden haberi olduğunu mu düşünüyorsunuz? Hayır, bu olanaksızdır.

Öyleyse, ona kehaneti içinde iki rakamın yardımıyla hastanın en ateşli ve en derin isteğini belirtmeye olanak vermiş olan kavramı nasıl açıklarsınız? Bunu açıklamanın iki yolu vardır: Ya bana anlatıldığı gibi değildir, başka biçimde geçmiştir, ya da düşünce iletiminin gerçek bir olay olduğunu kabul etmek gerekir. Doğrusu, hasta 16 yıllık bir aradan sonra, bu anıların içine bilinçaltından çekip çıkardığı iki rakamı kendisi sokmuştur diye düşünülebilir de. Hiçbir şey böyle bir varsayımı yapmama izin vermez, ama onu atamam ve sizin düşünce iletiminin gerçekliğine inanmaya daha eğilimli olacağınızı sanırım. Eğer bu sonuçtan yana karar verirseniz, yalnız analizin gizli şeylerin halini yarattığını ve tanınmaz kılındığı yerde onu ortaya çıkarmış olduğunu unutmayınız.

Benim hastamınkine benzer tek bir olgu daha ortaya çıkarılmazsa, insanın omuzlarım silkerek başkasına geçmesi gerekir. Kimse, böylesine geniş kapsamlı bir inanışı tek bir gözlem üzerine kurmayı düşünmez. Fakat benim denemelerine inanınız, bu tek bir olgu değildir. Buna benzer bir dizi kehanetler topladım. Hepsi de bana falcının düşünceleri, özellikle kendisine başvurmuş kimselerin gizli isteklerini açıkladığı izlenimini vermiştir. Bu kehanetleri, sanki hastanın kendi kendine yarattığı öznel oluşlar, hayal kurmalar ya da rüyalarmış gibi haklı olarak analiz etmek gerekir.

Elbette, sonuçlar her zaman aynı ölçüde kanıtlanabilir olamazlar, bütün olgulardan hemen daha akla yakın sonuçlamalar çıkarılamaz, fakat, tümüyle, terazi gerçek düşünce iletimine doğru eğilir gibi görünmektedir. İşlemekte olduğumuz konunun önemi bütün olguları size anlatmamı gerektirmektedir, ama bu olanaksızdır; çünkü size vermek zorunda olduğum ayrıntılar beni ister istemez bir gizliliğin yükümlülüğü altına soktu. Size daha birçok örnek vererek vicdanımı yatıştırmaya çalışıyorum.

Bir gün, bir delikanlı, sadece doktora sınavına girecek olan bir üniversite öğrencisi, kendini bunu yapacak halde bulmayarak beni ziyarete geldi. Çünkü derslerine karşı bütün ilgisini, bütün zihnini

toparlama gücünü, hatta anılarını hatırlama yeteneğini yitirdiğinden yakmıyordu.

Bu kafaca kötürümleşmeden önceki olaylar çabuk aydınlandı: Büyük bir güçlükle kendi kendini yendikten sonra hasta düşmüştü. Kız kardeşine karşı pek güçlü, ama hep frenlenen bir aşk duyuyormuş. Kız kardeşi de ona karşı sevgi besliyormuş. Her ikisi aralarında: “Birbirimizle evlenemeyişimiz ne yazık diyormuş. Saygıdeğer bir adam bu kız kardeşe âşık olmuş, kız da ondan hoşlanmış, fakat ana babası evlenmelerine izin vermemiş.

Talihsiz çift kardeşe başvurmuş, delikanlı kendilerini desteklemiş, mektuplaşmalarında aracılık yapmış ve onun etkisiyle ailesi sonunda razı olmuş. Çiftin nişanlılık döneminde şöyle bir olay geçmiş: Delikanlımız ilerde eniştesi olacak adamla tehlikeli bir dağ gezintisine çıkmış. Yanlarında kılavuz bulunmadığından, yollarını şaşırmışlar, ölüm tehlikesi geçirmişler. Kız kardeşinin evlenmesinden az sonra da delikanlı sözünü ettiğimiz psişik bitkinlik haline düşmüş.

Psikanaliz yardımıyla normal etkinliğine kavuştuktan sonra, yanımdan ayrılıp sınavlarını başarıyla verdi, fakat, aynı yılın sonbaharında geçmiş olan garip bir olayı anlattı. Bulunduğu üniversite kentinde pek tanınmış bir falcı kadın varmış. Hükümdarlık sarayının prensleri bile ona danışmadan önce önemli bir işe girişmezlermiş. Yöntemi pek basitmiş: Belli bir kişinin doğum tarihini sorar, öznesi üzerine başka hiçbir bilgi almaz, hatta adını da öğrenmezmiş. Sonra yıldız falı risalesini karıştırır, söz konusu kişi üzerinde kehanetlerde bulunurmuş.

Hastam, eniştesi için kadının gizli sanatına başvurmaya karar vermiş. Falcı hesaplarını yaptıktan sonra söz konusu kimsenin temmuzda ya da ağustosta ıstakozların ya da midyelerin neden olacağı bir zehirlenme sonucunda öleceğini bildirmiş. Hastam öyküsünü şöyle bağırarak bitirdi: “İşte pek şaşılacak bir şey!”

Önce, öyküyü istemeye istemeye dinlemiştim, ama bu haykırmayı duyunca hastama şunu sormaktan kendimi alamadım. “Bu kehanette, böylesine şaşılacak ne görüyorsunuz? Güz sona eriyor, enişteniz ölmemiş, öyle olmasaydı bunu bana çoktan anlatırdınız.

Demek ki kehanet gerçekleşmemiş.” “Doğru,” diye karşılık verdi, “ama işin tuhafı eniştemin ıstakozlara ve midyelere bayıldığı, geçen yaz midyeden zehirlendiğidir. Hatta ölümden güç kurtulmuştu.”

Buna karşı hangi itirazda bulunabiliriz? Tek bir şey beni kızdırdı: Pek bilgili, üstelik de pek başarılı bir analize uğramış olan bu gencin bağlantıyı iyice kavrayamamış olması. Ben kendi payıma, yıldız falı tabloları yardımıyla ıtakoz: ya da midyeden ileri gelmiş bir zehirlenmenin önceden görülebileceği yerine, hastanın rakibine olan kinini yenmeyi henüz başaramadığını kabul etmeyi yeğlerim. Bu kinin içte kılması, onu daha önce hasta etmişti.

Astrologun, müşterisinin isteğine uygun kâhinlikte bulunmuş olduğunu düşünmek hoşuma gider. “Eniştem midyelere olan düşkünlüğünden vazgeçmiyor, bir gün de bundan çatlayacak.” Olguyu başka türlü açıklayamadığımı itiraf ederim. Hastamın benimle eğlenmek istemiş olmasını kabul edersem o ayrı. Fakat o zaman, söylediğini ciddiye alır gibi görünüyordu; daha sonra da böyle bir kuşkuyuı doğrulayacak hiç bir şey yapmadı...

İşte başka bir olgu: İyi bir mevkide bulunan bir gencin, kibar fahişeler çevresinden bir kadınla ilişkisi vardı. Bu ilişki garip bir saplantıyla sıkıştırılmaktadır. Adam, zaman zaman, metresi umutsuzluktan hasta düşünceye dek. onu alaycı ve kıyıcı sözlerle üzmek zorunluluğunu duyuyor. O anda bir tür ferahlamaya kavuşuyor ve kadınla barışıyor, ona armağanlar veriyor. Fakat şimdi kadından kurtulmayı pek istediği halde kendi saplantısından korkuyor; bu ilişkinin, üstüne zarar verdiğini görüyor; evlenmek, bir aile kurmak istemektedir. Onunla ilgiyi kesme cesaretine kendisi sahip olmadığından psikanalize başvuruyor.

Tedavi sırasında bir tartışmadan sonra, metresinin yazmış olduğu bir kartı bir grafoloğa götürüyor. Orada grafolog, bunun pek büyük bir umutsuzluk içinde bulunan ve bugünlerde kendine kıyacak olan bir kimsenin yazısı olduğunu söylüyor. Gerçekte bu olmuyor, kadın yaşamaya devam ediyor, fakat analiz adamın kurtulmasına yardımda bulunuyor. O, bu metresi bırakarak, kendisi için iyi bir eş olabileceğini umduğu, bir genç kıza kur yapmaya girişmiştir. Az sonra genç kızın değerlerinden kuşkulanmaya başladığını belirtecek

bir rüya görüyor. Kızın yazısından bir örneği alarak aynı yetkili kimseye götürüyor. Bu incelemenin sonuçları kuşkularına uyduğundan, evlenmekten cayıyor. Bu grafolog incelemelerini, özellikle birincisini değerlendirmek gücünde olmak için bu adamın gizli Öyküsünün birtakım noktalarını tanımayı öğrenmek gerekir.

Adam gençliğinde, tutkulu yaratılışının bütün taşkınlıklarıyla kendinden yaşça büyük bir genç kadına tutulmuştur. Kadın tarafından reddedilince, kendini öldürmeye kalkışmıştır. Bu canına kıyma girişiminde içtenliğinden kuşkulandıracak bir şey yoktur. Ölümden güçlükle kurtulmuştur, ayağa kalkması için de uzun bir bakım görmesi gerekmiştir. Bununla birlikte, bu umutsuzluk hareketi sevgilisini pek derinden heyecanlandırmış ve kadın onun aşkına karşılık vermiştir. Delikanlı onun âşığı olmuş ve o andan başlayarak tam şövalyemsi bir biçimde hizmette bulunurcasına kadına gizlice bağlı kalmıştır.

Yirmi yıl sonunda, her ikisi de, tabii kadın ondan daha fazla yaşlanınca, adam ondan kurtulma, özgür olma, bağımsızlığını kazanma ve bir aile kurma isteğini duymuştur. Aynı anda, içinde uzun zamandır tıkılmış duran, metresinden öç alma gereksinimi gelişmiştir. Kadın, hor görmekle bir gün onu ölüme itmişti; şimdi o da sırası geldiğinden, kendisi tarafından terk edilen kadının ölümü aradığını görme memnunluğuna ermek istemektedir. Fakat ona karşı taşıdığı sevgi, hâlâ, bu isteğin bilinçli olmasını önleyecek kadar güçlüdür. Ayrıca, kadının duyacağı acı, ölüme sığınmasını gerektirecek denli güçlü olmayacaktır. İşte bu ruh hali içinde, öç alma susamışlığını *in corpore vili* (beden üzerinde bayağıca) doyuma ulaştırmak amacıyla kadım bir noktaya dek alay ve eziyet etme aracı olarak kullanmaya başlamıştı.

Kendini elde etmek isteği sonuca ulaştırmaya yarayan her işkenceyi sevgilisi üzerinde yapmaya kendi kendine izin vermiştir. Tek bir durum, öç alma isteğinin kadına karşı yönelmiş olduğunu açığa vurmaktadır: Aldatmasını ondan saklayacak yerde, onu yeni bağlantısı için bir dostu, bir öğütçü olarak alması. Veren bir kimse sırasından, alan bir kimse sırasına düşen kadıncağız, her halde onun sır açmasından çok kabalığından ve kendi düşük kadınlığından acı duyuyordu. Adamın yakınlığı, onun yerini alan genç kızın karşısında

yakalandığını duyduğu ve kendisini analiz edilmeye yollanmış olan saplantı, elbette eski metresinden yenisine geçmişti.

İşte bu sonuncunun karşısında bu saplantıdan kurtulmak istiyorsa da başaramıyordu. Ben grafolog değilim, bir yazı ile karakter öğrenme sanatına da önem vermiyorum. Bu yöntemle söz konusu kimsenin geleceğini söylemek olanağına ise daha az inanıyorum. Hiç değilse, bunu görüyorsunuz, grafolojinin değeri üzerinde öne sürülen görüş ne olursa olsun, bir şey yadsınamaz: Yazıyı yazanın yakında canına kıyacağını önceden bildiren grafolog, kendisine başvuranın ateşli bir gizli isteğini aydınlığa çıkarmıştır: Burada sözkonusu bilinçsiz istek yoktur, ama fal baktıranın doğmakta olan kuşkusu, kaygısı, grafologun karşısında anlatım bulmaktadır. Analiz sayesinde hastanın aşk seçimini içine kapanmış olduğu büyülü çemberin dışına çıkarmayı başarmıştır.

Bayanlar, baylar; şimdi rüya yorumunun genellikle psikanalizin gizlilik için ne yapmış olduğunu biliyorsunuz. Örnekler, gizli olayları aydınlığa çıkarmaya olanak sağladığını size göstermiştir. Fakat bu olguların nesnel gerçekliğine inanmak uygun olur mu? Bu soru size kuşkusuz ki pek ilgi çekici gibi görünmektedir. Psikanaliz buna doğrudan doğruya karşılık veremez; bununla birlikte, aydınlığa çıkardığı gereç, hiç değilse bizi olumluluğa doğru itmektedir. Merakınız bu sınırlar içinde kalacak değildir, az çok bol olan ve psikanalizin hiçbir rol oynamadığı bu gerecin bize hangi sonuçlamayı getirdiğini bilmek istersiniz. Bununla birlikte benim olmayan bu alanda sizi ileri götüremeyeceğim. Size yine yapabileceğim tek şey, birkaç gözlemimi daha anlatmaktır.

Tedavi sırasında yapılmış olduklarından ve belki yalnız bu sonuncusu onları elde etmeye olanak vermiş olduğundan dolayı psikanalizi ilgilendirmektedir. Size bir örnek, benim en çok dikkatimi çekmiş olan bir örnek vereceğim ve sizden dikkatinizi çok sayıda özellikler üzerine çevirmenizi isteyerek size hayli ayrıntılar sağlayacağım. Her şeye karşın, kendimi gözlemin inandırıcı kuvvetini pek artırmış olan şeylerden çoğunu susma ile geçiştirmeye zorlanmış göreceğim. Bu şeylerin halinin, pek aydınlık olarak göründüğü ve analizle geliştirilmeye gerek göstermediği bir örnektir. Onu tartışarak gene de analize başvurmanın önüne geçemeyeceğiz.

Önceden size bildireyim ki analitik durumdaki bu düşünce iletimi bile her türlü eleştiriye karşı korunmuş değildir ve gizli olayın gerçekliğini kabul olanağını da hiç vermez.

ÖLÜM DÜRTÜSÜ

Bu dürtü katıksız bir spekülasyon yerine konmaya elverişli bir terimdir. Freud ele aldığı örnekleyici olayları bu fikre göre yorumlarken -kimilerinin dediği gibi - fazla ileri gitmiş olabilir. Ama bu sözde ihlalin kesinliğinden şüphe duymayanlar da aynı şekilde ileri gitmektedirler işin aslı. Ölüm dürtüsü yardımıyla Freud canlıdaki cansız kaynağın izlerini tekrar uyandırmayı ister. Analitik gelenekten düşünürlerin bilinç hakkında sorup da üstelik en güç problem olarak ilan ettikleri soru; yani, bilinçsiz maddenin, nasıl hayatla donanmış olabileceğine, hayatla donandıktan sonra da hangi yollardan geçip bilinçlilik denen o yeteneğe sahip olmuş olabileceğine ilişkin soru, düşünce yaşamı boyunca Freud'a da cazip gelmiş bir soruydu. Ama fenomenoloji geleneği, bu sorunun hatalı bir şekilde yöneltilmiş olduğunu düşünmektedir. Hayat maddeye dışarıdan girmiş olamaz. Canlı ile cansız madde arasında bir nedensellik bağı aramak, sorunun göbeğinde yatan iki ayrı ucu, birbirine dışsal ilişkilerden örülü bir kalıba sokmak olurdu, der fenomenoloji.

Gerçek şu ki; fenomenolojik bir gözle bakıldığında, ölüm dürtüsü gibi bilimsel doğrulanabilirlikten hayli uzak bir terimi kuramına yerleştiren freud, açıklayıcı desteğinden faydalandığı ve fizikten ödünç aldığı nedensel bağıntı modelinden kurtulmadıkça, ölüm dürtüsünün yaşanan deneyimin bağrındaki orijinal verilmişliğini betimleyemeyecektir.

Ama bu noktada, Freud'dan fenomenolojiye de bir eleştiri yükselmesi olasılığı vardır. Bilincin temel karakteri yönelimsellik olduğu sürece, psikanalizde fizik bilimlere atıfla kullanılmış olan "enerji" teriminin, elden geçirilmiş bir versiyonuyla karşılaşırız. tüm

teorik mesafelerine karşın, bu iki terimin de garip bir ortaklıkları vardır. Enerjinin, ego onu nereye yatırmışsa oraya yönlenmesi kadar doğrudan şeylerle bir teması varsayan yönelmişlik içindeki bilinç de “etkin” bir varlık kipini varsayar. Libido egonun hayatta kalmak uğruna verdiği ödünler sayesinde sızar dünyaya. gerçeklik ilkesi, haz ilkesinin açığını kapamak üzere hizmete koşulmadıkça libido asla otoerotik bir sınırın dışına çıkıp da yönelimsellik kazanamayacaktır. diğer taraftan, fenomenolojik yönelimsellik öğretisi ise, en baştan beri buradalığını koruyan bir öznellik düzeyine işaret eder. canlının en öncelikli organik yönelimselliğinden tutun, iradi seçimlere kadar uzanan kapsamlı bir işlem alanı vardır buradan derinlemesine ele almadan şu hatalı sonuca varılabileceği bir gerçektir;

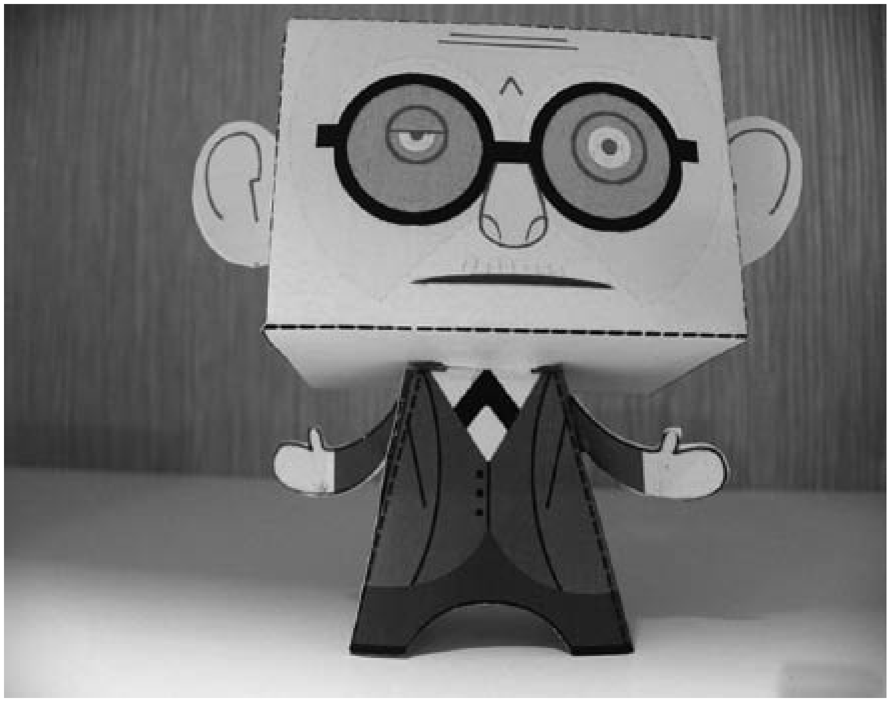
1) Yönelimsellik öğretisi, çoktan gerçeklik ilkesine verilen ödünlerle, dünyaya yatırılan enerjilerle başlar.

2) Psikanalizin spekülatif yanı, fenomenolojinin başladığı yerin bir adım gerisini de kuramlaştırmış olmasından ileri gelir..doğrusu istenirse, ilk önerme bize göre de doğrudur.

Ama bunu izleyen ikinci önerme, acelece verilen bir hükümden öte bir şey değilmiş gibi görünüyor.

Yönelimselliğin her etraflıca incelenişi, yönelimselliğin doğumuna da ilişkin, örtük bir biçimde bile olsa, bir şeyler söyler aslında.o yüzden psikanalizi bu yönelimsellik öncesi momenti anlatılamaya çalıştığı için suçlamak bir haksızlıktır.

Kaynağını yönelimsellik öncesi bir durumda bulan ölüm dürtüsü, haz ilkesi ile köklü ilişkisi gereği, Freudıa belli deneyimlerin anlaşılmasında kılavuzluk etmiştir. Bu deneyimlerin özelliği, gerçeklik ilkesince verilen ödünlere rağmen, libidinal yaşamımızın yönelimsel akıp gidişine karşı gelmeleri, bizi yaşamdan çok ölüme yakın kılmalarıdır..Buradaki “ölüm” dar anlamda alınan biyolojik bir ölümden ziyade, bir “olmama” haline işaret eder.

EMİL FLUSS’A GENÇLİK MEKTUPLARI

Fluss mektupları otuzlu yıllarda Viyana’da Anna Freud’un çalışma arkadaşı psikanalist Bayan Dorothy Burlingham’a satılmak istenmiş, Burlingham da daha o zamanlar güç okunabilen manüskrileri alarak Anna Freud’a armağan etmiştir. Sonradan Marie Bonaparte mektupları daha başka belgelerle birlikte Nasyonal Sosyalistler’den kaçırarak Paris’e götürüp orada güvenlik altına almış ve ileride Freud ailesinin İngiltereıye göçerek Londra’da yaşamaya başlaması üzerine mektupları kendilerine gerivermiştir. Besbelli ötekilerden kolay okunabilen bitirme sınavı mektubu Londra’da çıkan *Imago* dergisinde 1941 yılında tek olarak yayınlanmıştır. Daha sonra ise mektuplar ortadan kaybolmuş, derken günün birinde British Institute of PyschoAnalysis kitaplığında çalışan Masud Han, Freud biyografisinin kaleme alınışında Ernest Jones’un yararlanıp ölümünden sonra enstitüye devredilen belgeleri karıştırırken bir zarfa rastlamış, zarfı açınca içinde mektupları bulmuştur. Zamanla sararıp solmuş mektuplar, özel bir tekniğe başvurularak yeniden okunur duruma getirilmiştir. İlgili mektuplar Freud’la ilgili en eski belgelerdendir, Freud’un henüz delikanlılık döneminde kendisinde geliştirip ileride yapacağı bulgulamalarda gereksinme duyacağı yetenekleri her türlü rekonstrüksiyondan daha canlı olarak göz önüne sermekle bir bakıma psikanalizin nüvelerini içerirler. Ayrıca, Freud’un meslek seçimi konusunda bilgi verirler bize. Ne var ki kitabın girişinde de belirtildiği gibi, psikanalizin tarihçesi bir yere kadar Freud’un yaşam öyküsüyle özdeş sayılacağı için, meslek seçimi bir başka türlü sonuçlansaydı, belki bugün psikanaliz diye bir şey olmazdı da, dünya, hatırı sayılır bir romancı ya da filozof daha kazanırdı gibi bir savı ileri sürebiliriz.

İşte Fluss mektupları böyle bir savı haklı gösteren belgelerdir aynı zamanda. Mektupların anlaşılabilmesi ek bazı bilgileri gerektiriyor. Çekçe Pribor denilen Freiberg, Freud’un doğum yeri olup Moravya’nın güneydoğusunda küçük bir kenttir, Viyana’nın yaklaşık 250 kilometre uzağında yer alır. Geçen yüzyılın ortasında ekonomisinin belkemiğini tekstil kolu oluşturuyor, Freudıun babası da ilgili kolda yün ticaretiyle uğraşıyordu. Ne var ki, sanayileşme süreci kent sakinlerini ciddi bir ekonomik bunalımla karşı karşıya bırakır, ilgili bunalım da Yahudi düşmanlığını körükleyen nedenlerden birini oluşturur. Freud henüz üç yaşındayken, babası Freibergıten ayrılıp geçimini ister istemez bir başka yerde aramak zorunda görür kendini. Aile kısa bir süre Leipzig’de kaldıktan sonra 1860’da Viyana’ya gelerek yerleşir. Öyle anlaşılıyor ki, taşra yaşamından büyük kent yaşamına geçiş, Freudıun üzerinde olumsuz denecek güçlü bir izlenim bırakmıştır. Susanne Cassirer Bernfeld ilk çocukluk yıllarına sahne olan Freibergıten bu acılı ayrılışını, Freud’un arkeoloji karşı ilgisinin gizli nedenlerinden biri sayar ve “Freiberg onun için bir Pompeji olmuştur der. Erken dönemde kaleme alınmış (Prava Anılar Üstüne) adlı yazısında Freud, Siegfried Bernfeld’in kanıtladığına göre, arkasında bizzat kendisinin gizlendiği bir hastasının ağzından şunları konuşturur:

“Henüz üç yaşındaydım ki, babamın çalıştığı sanayi kolunda bir bunalım baş gösterdi. Babam elindekini avucundakini kaybetti, biz de ister istemez kalkıp bir büyük kente yerleştik. Bunu uzun sıkıntılı yıllar kovaladı... Kentte asla kendimi pek rahat hissetmiyordum. On yedi yaşında bir lise öğrencisiyken ilk kez doğduğum kente gidip tatilimi orada geçirdim, sisler puslar gerisinde kalmış eski yıllardan dostumuz olan bir ailenin yanında misafir kaldım. İçimin bin bir heyecanla dolup taştığını çok iyi anımsıyorum.” Gerçekte Freud doğduğu kenti bu ilk ziyaretinde on altı yaşındaydı; hastanın sözünü ettiği heyecan, mektupların ilkinde hâlâ biraz sezilmektedir. Mektupların yollandığı kişi, dost Fluss ailesinin oğullarından biridir, hastasının ağzından okuyucuya sunduğu uydurma anlatıda Freud’un kastettiği işte bu ailedir ve dört oğulla iki kızı vardır, 1878’de bu aile de Viyana’ya göçünce aileler arasındaki eski dostluk yeniden canlanır. Freud’un üniversiteli arkadaşlarından kurduğu Der Bund (İttifak) adındaki gruba Fluss ailesinin üç oğlu Emil, Richard ve

Alfred de katılır. Pribor vali ve belediye başkanına yazdığı 25 Ekim 1931 tarihli bir mektupta doğduğu evdeki bir anı levhasının açılışı dolayısıyla ilk çocukluk yıllarının içerdiği esenliğe bir kez daha değinerek şöyle der Freud:

İçimde, derinler'de, çeşitli katmanlar altında Freiberg'li o mutlu çocuk hâlâ sürdürüyor yaşamını.

Ama Freud, lise öğrencisiyken doğduğu kente yaptığı ziyaretin tek ziyaret olarak kaldığını da belirtir bir yerde. Ne var ki, Fluss mektupları Freudıun en azından iki kez Freiberg'e gitmiş olması gerektiğini göstermektedir. Bu mektuplar, Freudıun ilerideki yapıtları ve mektuplarına serpiştirdiğini gördüğümüz bir sürü yaşam öyküsel açıklamalara bir örnektir. Özyaşamöyküsünde, Freud, doğal nesnelerden çok insan ilişkilerini konu alan bir bilip öğrenme tutkusunun içinde yaşadığını söyler. Alabildiğine somutluk taşıyan tamamen psikolojik portre çizimleri ve insanlardaki motivasyonların, tepkilerin ve davranışların titiz anlatımıyla Fluss mektupları, Freud'daki bu özel ilginin kanıtlarını oluşturur. Beri yandan mektuplar Freudıda erken dönemde gelişmiş pek duyarlı, Freud'un kendi şahsını da dışarıda bırakmayan bir gözlem gücünün, ayrıca ondan daha az gelişmişliği söylenemeyecek bir kavram ve dil yeteneğinin varlığını ortaya koyan belgelerdir. İlgili mektupları dikkatle okuyan kimse, ileride belli bir terminolojiden yararlanılarak kuramsal yoldan kaleme alınacak ikili duygu (ambivalens), üst benin sert tutumu, masoşizm, biseksüalite, günlük yaşamın psikopatolojisi vb. gibi konularda herkesin anlayacağı bir dille açığa vurulmuş ilk değinmeleri bulacaktır. Bazı satırlarıyla mektuplar, psikanalizin uykulu bir müjdeleyicisi izlenimini bırakır üzerimizde.

Eğer siz böyle kuşkular içinde kalırsanız, duygularınızı acımasızca analizden geçirmenizi istemem doğrusu. Ama bunu yaparsanız göreceksiniz ki, kendinizde güvenle bakacağınız çok az şey vardır. Dünyanın o harikuladeliği de olanaklardaki bu çeşitlilikten kaynaklanmaktadır;, ama ne yazık ki kendi kendimizi tanıyabilmemiz için sağlam bir zemin oluşturmaktan uzak hepsi.

Ya da: 'İnsan bir kez melankolik olmasın, her olaydan bir hüzün payı çıkarır kendisine.' Duygu ve düşüncelerin bu türlü dile

getirilişi, örnek alınmış bazı yazarların etkisini içerse bile, eldeki mektupların on altı ile on sekiz yaş arasındaki bir delikanlının mektupları olduğunu bize unutturmakta ve Freud'un gençliğinde asla genç olamadığı yolundaki yakınmasına inandırıcılık kazandırmaktadır. Olsa olsa birçok pasajda göz kırpmaların eşliğinde sürdürülen sırcılık oyunu ve atak oyunbazlıklar yazarın gerçek yaşını ele vermektedir. Daha önce değinildiği gibi, psikanalizin tarihçesi açısından, Fluss mektupları, yazarın meslek seçimiyle ilgili açıklamaları içermesi nedeniyle ayrı bir önem taşır.

17 Mart 1873'de dostuna bir yenilikten söz açar,

“Sefil yaşamımın belki de en büyük yeniliği der bunun için ve kendisinden emin devam eder.” Yaşamım ileride bir değeri içerecekse ona bu değeri ilgili olay bağışlayacaktır.'

1 Mayıs 1873 tarihli mektupta da sır perdesi aralanır, Freud doğa bilgini olmayı kafasına koyduğunu haber verir dostuna. İlk bakışta biraz uygunsuz görünen böyle bir kararla ilgili olarak Freud dışında da birçoklarınca kimi nedenler ileri sürülmüş, Darwin öğretisinin ve Goetheıye mal edilen Doğa yazısının Freud üzerindeki çekici etkisinden, pozitivist bilim idealinin o zamanlar çok yaygın ilgi görmesinden söz açılmış, bu arada bir Yahudi için yükselme olanaklarının sınırlılığının nesnel biçimde değerlendirilmesinden dem vurulmuştur; nihayet Freud Yahudi düşmanlığını daha Viyanaıda bir okul öğrencisiyken yaşamış biridir.. Bu nedenlerin hepsi de akla yakın şeylerdir, öyleyken yeterli sayılacakları söylenemez. Freudıu yaşam öyküsünü erken bir dönemde kaleme alan Fritz Wittelsıin meslek seçimini etkilediğini tahmin ettiği bir başka neden, özellikle Freudıun dil ve anlatım dehasını açığa vuran Fluss mektupları dikkate alındığında inandırıcılık kazanmaktadır:

Wittelsıin ileri sürdüğüne göre, kendi sözlerine bakılırsa Freud daha bir delikanlıyken felsefi konulara ve sanatsal anlatımları öylesine güçlü bir eğilim duymuştur ki, açıklarda kaybolup gidebileceği tehlikesini ve düşüncelerini disiplini etme zorunluluğunu görmemişse bile sezmiştir. Bilindiği üzere, Freudıun kendisi de, hekimlik mesleğine asla bir eğilim hissetmediğini ve kendi açısından hiç bir vakit de doğru dürüst bir hekim olmadığını

birçok kez belirtmiştir. Uzun yıllar sabırla laboratuvarda çalıştıktan ve doğa bilimsel düşünü sistemini sıkı sıkıya talim ettikten sonra yeniden dönüp gençliğinin konularına karar kılmıştır. Benim yaşamsal zaferim, uzun bir dolambaçlı yolu izledikten sonra başlangıçta yöneldiğim doğrultuyu yeniden ele geçirişim oldu.

Felsefeye karşı takındığı çelişik duygusal (ambivalent) tutum ve yazar Arthur Schnitzlerıe bir ara açıkça itiraf ettiği, aralarında Nietzsche de olmak üzere başka yazarlara karşı da hissetmiş olabileceği dublörlük korkusunu içinde yaşatması da Wittelsıin tezini destekler niteliktedir. Daha son mektuplarının birinde bilimsel araştırmalarda hayal gücüne gereğinden çok yer ayırma konusundaki özel eğiliminden duyduğu ve ömür boyu yakasını bırakmayan korkudan söz açar. Mektupların tarihleri tutarlılık gözetilerek belirtilmiştir. İmayla geçiştirilen olaylardan bazısının açıklığa kavuşturulamayışının başlıca nedenlerinden biri, elde yalnızca Freudıun yazdığı mektupların bulunuşu, Emil Flussıun yanıtlarının kaybolmuş olmasıdır.

Sevgili yeni dostum!

Viyana, 18 Eylül 1872

İşte sözümü tutuyor, eski yurdumdan buraya kadar yolc*uluğumun nasıl geçtiğini anlatmaya bağlıyorum sizi. Tanrım, o ne fırtınaydı, çarçabuk koparıp aldı beni Freibergıten, önüne katıp buraya getirdi. Dün belleğimden çıkıp gitti tümüyle, sersem gibiyim, ne derler, ne yaparlarsa ses çıkarmıyorum; sorular, okşayıp sevmeler, kutlamalar; susuyor, ağzımı açmıyorum. Düne ilişkin anılarımı derleyip toparlamakta zahmet çekeceğim biraz. Hiç bir şeyi saklamayacağım, tüm çıplaklığıyla anlatacağım hepsini. Ama yalnız size.. Umarım yabancı gözlerden uzak kalır yazacaklarım. Diyelim biri yazdıklarıma bir göz atmaya yeltendi de kendisine engel olamadınız, sakın bana duyurmayınız bunu, yoksa ortada gerçek diye bir şey kalmaz, kof cümlelerden başka bir şey bulamazsınız mektuplarımda, yılan balıklan gibi kaygan elinizden kayıp gider cümleler. İlk yol arkadaşımız zavallı bir kızdı, çıbanların korkunç derecede çirkinleştirdiği bir yüzü vardı. Zavallıcık belki alınır,*

incinir diyerek kendimi zorladım ilkin, yerimden kalkmadım. Ama durum giderek İkatlanılmaz bir hal aldı benim için. Üstelik kızcağız birden konuşmaya başlayıp başındaki örtüyü çıkarmaya kalkmaz mı? O anda duyduğum tiksinti hasta biri karşısında duyduğum saygıya üstün geldi. Trenden indik, ama işte bir kez talihim yaver gitmemişti, bu defa bir Yahudi aileye çattım, kelli felli bir adamla ona göre yaşlı bir kadın, yanlarında bir hüznün sararıp soldurduğu kızcağızları ve geleceğine umutla bakılan arsız bir oğul. Başka hangi aile olsa varlığına katlanılır da, böyle birinin hayır! Kafam iyice kızmış, ağzımdan çıkan birkaç söz can sıkıntımı dağıtamadı, insanların göründükleri kadar farklı olduğu söylenemez birbirinden, düşünce ve davranışlarına bakarak onları büyük büyük sınıflara ayırmak zor değil, bu da doğal bir şey, çünkü benzer koşullar benzer insanları yaratır hep! (İlkin bu sözün dışında tutayım demiştim sizi, ama olmadı.)Yahudi babanın öyle bir konuşma üslubu vardı ki, şimdiye kadar Freiberg'tekiler de içinde olmak üzere dinlediğim binlerce Yahudi'ninkinden değişik bir yanı bulunmuyordu. Yüzü bile yabancım değildi, kısaca adam belli bir tipi canlandırıyordu. Dini konuda bir şeyler konuştuğu oğlunun da kendisinden kalır yanı yoktu; vakti saati gelince kaderin yoğurup bir madrabaza dönüştüreceği bir mayadan yapılmıştı adeta, açıkgöz, kalleş, sevgili yakınları tarafından yetenekli biri olduğuna inandırılmış,herhangi bir ilkeden,, bir dünya görüşünden yoksun. Bardağı taşıran son damla olarak Bohemyalı aşçı bir kadın; suratı o yassı burunlu bücür Karlen köpeğine öylesine benziyor ki, bu kadarını görmedim şimdiye dek. Bu pespaye insanlar doğrusu yetmişti bana.

Konuşma arasında Yahudi kadının bütün aile üyeleriyle Meseritsch'li olduğunu öğrendim; tam da böyle nadide bitkilerin yetişmesi için bulunmaz bir mezbelelik.Prerau'dan 12 sonra iki sevimli yıldız üzerimde ışıl ışıl parıldamaya başladı. Burada durunuz biraz, bırakınız okumayı, iki parmağınızı götürüp dudaklarınıza dayayınız. Ama yine biz sırayı bozmayalım, anlatmadan geçmeyelim hiçbir şeyi:

Prerauıda bira nefisti doğrusu, sizin Nektar dediğiniz şeyin ta kendisiydi, üzerine L.L. harfleri işlenmiş bir tabakta yediğim akciğer kızartmasının tadını alamadım pek. Sanırım bunun suçu benimle

aynı masada oturan karşımdaki kişideydi. Karşımda da asabi bir kadın, telaşından eli ayağı titriyor, garsonlara illallah dedirtiyor, her dakika bir saate, bir tren tarifesine bakıyor, iç çekiyor, göğüs geçiriyor, ahlayıp pofluyordu sürekli; öyle ki, bu hali çevresindekileri duygulandırıp yüreklerini sızlatıyordu. Hepsi bir çeyrek saat içinde yemeğini yemiş, hesabı ödemiş ve trene gidip oturacakları kompartımanı seçmişti. Bizim bu dünyevi yaşamımıza rahat bir yemek için bir saat ayıramayacak kadar kalıcılıktan yoksun bir gözle mi baktığını sorabilirdim hani; ne var ki, o an kafamda söz konusu düşüncelere yer yoktu, çünkü tedirgin kadının yanında 12 yaşındaki kızı oturmaktaydı, bir meleği andıran zarif bir başı, henüz kız mı, yoksa erkek yüzü mü olduğu anlaşılmayacak bir yüzü vardı, bakarsınız saraylarda hizmet eden yakışıklı bir oğlanın yüzünü oluşturabilirdi ilerde..

Yavrucak annesinden çok daha rahatlıkla yemeğini yemiş, her lokmadan sonra ürkek ela gözlerini yemek yiyen öbür müşterilerin üzerinde gezdirmişti. Ama ben henüz ilk andaki açlığımı giderip de o ela gözlere bakacak vakti bulamadan, tedirgin anne yavrucağı küçük kız kardeşiyle çekip götürdü lokantadan. Ne var ki çok geçmeden onu yeniden ele geçirdim, fazla uzağında kalıp da kendisini gözden kaçırmamak için olmadık kişilerle bir kompartımanda yolculuk yaptım. Diyeceğim onunkinden üç kompartıman ötede nerdeyse boş bir kompartımana dalmak üzereydim ki, kapının önünde dikilen bir asker beni durdurdu, içeride oturan birini göstererek aklından zoru olduğunu söyledi bu kişinin. Kendileriyle aynı kompartımanda yolculuk etmenin benim için hoş bir şey olmayacağını ekledi. Söylediklerinden anladığım kadar, kompartımandaki aklını oynatmış biriydi ve asker de onun arkadaşıydı, kendisini bir hastaneye götürmekle görevlendirilmişti. Gelgelelim, güzel yavrucağı pencereden görebilmek umudu ağır bastı. Çok geçmeden başka askerler de gelip oturdu kompartımana, onlar da sura ortak edildi, hepsi de hastaya elden geldiğince güler yüzlü ve nazik davrandı. Şakalar ve gülüşmeler birbirini kovalıyor, savaşla ilgili latifeler anlatılıyordu. Ama ben, askerlerin boşboğazlıklarını duymaz olmuştum; çünkü pencerenin önünde dikiliyor, yavrucağın o kocaman soran gözlerle sarışın başı ne zaman oturduğu kompartımanın penceresinde görünecek diye

*pusuda bekliyordum. Az sonra da gördüm bu başı, kompartımandaki” gürültünün iyice arttığı anlarda bile gözümü ondan ayırmadım. Rüzgar, kısa kesilmiş bukleli sarı saçlarını ne*şeyle savuruyordu. iki saat, bir tek dakika gibi *geçip gitti. Derken baş çekilip alındı kompartımandan içeri; bundan böyle onu, tren pencere tarafında bir istasyona geldikçe görebildim ancak. Ama zamanın eskisi gibi hoş geçmediğini söyleyemem bu yüzden. Bekledim hep, umutlar yaşattım içimde ve bu arada Freibergıi d*üşündüm. Bu kentte kaldığım altı haftayı o zamana kadar fırsat bulup şöyle baştan sona geçi*rmemiştim gözlerimin önünden. Derken Viyanaıya vardık. O tedirgin anneyle sarışın yavrucağı son bir kez daha gördüm ve ant içtim kendi kendime, gözümü dört açacak, onu Viyanaıdaki insan seli içinde yeniden ele geçirmeye çalışacaktım. - Benim küçük romanım işte burada son buluyor. Eger daha fazla bir şeyler beklediniz de, bu yüzden "susma" zahmetine değmezdi diye düşündünüzse, üzülürüm doğrusu. -* Tüm çı*plaklığıyla size anlattım her şeyi. Dönüşümde Viyanaımın üzerimdeki izlenimini öğrenmeseniz daha iyi.. İğrençti doğrusu! Hoşça kalınız, bir Freibergılıyi ve evinizin bir dostunu ilgilendirebilecek ne olursa yazınız bana. Gelecek mektupta size borçlu kaldığım "bon"in 13 öyküsünü, dinlemek isterseniz, hayır demem.*

Dostunuz Sigmund Freud

Viyana. 28 Eylül 1872

Sevgili Genç Dostum

*Benim yolculukta başımdan geçenlere benden çok önem vermişsiniz bakıyorum. Az önce aldım mektubunuzu; ima ettiğiniz rolde beni asla göremeyeceksiniz pek, daha ciddi konular üzerinde düşünmem gerektiği şu sıra. Ne var ki, bir noktada görüşünüzü tamamen paylaşıyorum: Böyle bir rol kuşkusuz hiç bana göre de*ğil. Ancak Pribor'daki serüven dolu yaşamınızla açıklayabileceğim seyrek rastlanır bir keskin görüşlülük gö*sterdiniz, benim yerime koydunuz kendinizi ve şüpheli noktayı bulup çıkardınız. Onun trende benim gibi pencere kenarında oturması bir rastlantıydı, kabul. Ama gerek onun, gerek benim pencereden ısrarla dışarı bakmamız, hayır!*

*Bana sorarsanız, tek taraflı bir merak duygusundan söz açılamaz. Hem zaten huyumuzdur bizim, biri gözlerini dikmiş bizi uzun uzun süzmesin, biz de hemen bakışlarımızı kendisine çeviririz. Yani kafanızda kurduğunuz o güzelim sahnelerin üzerine bir sünger çekeceğim için üzgünüm. Pribor öncesiyle ilgili olarak size yapaca*ğıma söz verdiğim mahrem açıklamaları duymak istiyorsunuz benden. Bu ricanızı yerine getirmem kolay değil. Adeta dünyanın gaç¦ misini anla*tmaya çağrılan bir bilgin gibi hissediyorum kendimi. İlgili dönem bir zaman bana no kadar aşinaydı; oysa şimdi bir yabancı ki!*

Gelecekten içeri pupa yelken yol almış seğirtiyorum. Falan iskelede mola vermiş, biraz bir şeyler atıştırmışım, gözler varılmak istenen hedefe çevrilmiş, ne de çabuk uçup gidiyor hepsi bellekten. Ama Ichtyosaura ile ilgili bir şeyler dinlemek isterseniz şunu söyleyeyim ki, bütün o âşıktaşlıkta ciddilikten çok bir şaka, hatta bir alay saklıydı. Elbet siz İspanya Akademisiinin bir oturumunda hazır bulunmadınız hiç. Zavallıcığın nasıl yerin dibine batırıldığını duysaydınız, kendisiyle "ilişkimiz" konusunda başka türlü düşünürdünüz. Bunu ayrıntılı biçimde dıl3getirmek istesem, Goethevari sözlerle başlardım anlatmaya;

"Masal der ki, vakti zamanında". -Fırsat düştükçe Freiberg yüksek sosyetesine bizim maske şakasını (insin şapka) buyur ediniz lütfen. Rus, Türk ve Tatarılardan oluşan 8 -16 kişi üzerindeki o gizemsel örtüyü aralayınız, 1 reiberg'in üst tabakasının karşısına bizim aşina yüzleri çıkarınız. Baktınız ki hoşunuza gidiyor, bir şeyler de uydurup söyleyiniz kafanızdan, düşte bile aklımıza, gelmeyecek şeyleri gerçekte olmuş gibi anlatabilirsiniz -yeter ki bizıden söz açmaları için gereken malzemeyi sununuz kendilerine. Benim iki arkadaş bugün geldi. Heyecandan hemen oturup yanıt yazdım mektubunuza. Ama 2 -3 gün alıkoyacağım yanıtı, hemen yollayarak hoşa gitmeyecek bir iş yapmak istemem. Bu toplumsal kuralları gözeten biri değilim gerçi;, ama daha başka binlercesi gibi onların da üzerinden atlayıp geçecek kadar güçlü sayılmam. Size yazdıklarımdan hiç birini sakın duyurmayınız Rosanes'e..

Freiberg'te her ne kadar öyle göründüyse de, kendisiyle fazla bir ahbaplığım yok ve olmadı hiç. Ama durun, anımsadığım kadar,

kendisiyle birlik ve beraberliğimizin dışavurumlarına tanık oldunuz sanırım. - Dostum Silbersteinın dediğine göre, ninesinin ağzından işitmiş, anne ve babanızı çok iyi tanıyormuş kendisi. Annenizin kızlık adını yazınız bana; attığı ipliklerle rastlantı ve kaderin çevremizde Ördüğü o sık dokunmuş ağın nasılşey. olduğunu bilmek memnunluk verecek bana.

Dostunuz Sigusmund

*Değerli annenize ve kız kardeşlerinize selamlar. Sizin için geçerli mazeretlerin Richard" için söz konusu olamayaca*ğını biliyorum.

Sevgili dostum

Viyana, 7 Şubat 1873

Dünkü mektubunuzun beni sevinçlere boğduğunu söylesem bencillikten ne denli uzak biri sayılacağımı, beri yandan sizin ve Ottilieınini beni ne denli ilgilendirdiğini itiraf edersiniz sanırım. Ne var ki, mektubunuzu okurken aklımdan geçen bir kaç şeyi de size yazmadan edemeyeceğim. Böylelikle eski bir dar kafalının soruna nasıl bir gözle baktığını anlayacaksınız. Bizi eğitenler ne bilge kişiler olmalı ki, cinsi latiflerin kafalarını doğa bilimsel bilgilerle pek şişirmeye yanaşmıyorlar! (Hani gördüğüm kadar hepimizin de paylaştığı bir görüş var, o da kadınların bilge kişiler olmak değil, daha iyi bir amaç için dünya yüzüne geldikleridir.)

Neden mi, sevgili genç dostum? Diyelim Ottilie'nin kar yemenin yararlı bir şey sayılamayacağını bilmesindeki korkunçluğu düşünün bir, o zaman sizi nasıl uyarma hakkını kendisinde görecek ve nasıl uyarabilecekti? Bunu yapmayınca da mutluluğunuz ve mektubunuz boy gösterene kadar daha ne çok zaman geçecekti, kim bilir? Onun için, her birimiz kendi çevremizde bir yükümlülüğü üstlenip bize aşina ya da yanlarına yaklaşabileceğimiz (sizin üslubunuza bir ödün olarak kullanıyorum bu sözcüğü) kadınları özellikle doğa konusunda bilgisizlik içinde tutarak sevimli kılalım. Kendi kız kardeşlerimizde de aynı yolu izlememiz gerekip gerekmediği ayrı bir sorun; bencilliğimiz böyle bir şeye yanaşmak istemez;, ama bana

sorarsanız,başkalarını düşünme zorunluluğu kız kardeşlerimizde de aynı yola başvurmamızı gerektirir. Umarım ön*erimi tümüyle benimsersiniz.*

Bu gibi konularda doğanın bir lütfü olarak bize bağışladığı o yaman içgüdü, ne kadar hayranlık konusu yapılmaya değer bir şey. Mektubunuzda bir cümle yer alıyor, işte o kadar alçakgönüllü, o kadar sade vo masum;, ama bence şimdiye kadar yazdığınız cümlelerin hepsinden zengin bir içeriği var:

*Geçen gün buz üzerinde paten kaydım, o da beraber. Bunu daha nesnel yoldan dile getirebilecek bir tarihçi var mıdır? Neler de neler saklı bu cümlenin gerisinde? İzin verirseniz, olayı nasıl kafamda canlandırd*ığımı size anlatayım. Ansızın bir sıkıntı basıyor içinizi, evde duramaz oluyorsunuz, tuhaf bir sezgi yüreğinizi sarıyor, patenleri adeta bilinçsiz alıyors*unuz yanınıza, kaderin önüne düşüp o uğursuz alana geliyorsunuz. Ve orada, hepsi bir mucizeden farksız birbirine zincirlenen olaylar!, Ottilie'yi buluyorsunuz. Ne yalan söyleyeyim, böyle birkaç rastlantı olsa ben bile bir kaza vo kaderin yery*üz*ündeki akıl ermez etkinliğine inanabilirdim. Ottilie'nin sizi tanımadığı doğru değil. Sizin "hiç"* söze; yüne eklediğiniz *"nerdeyse"* sözcüğü böyle bir olasılığı tümüyle kaldırıyor ort*adan. On beş yaşındaki Ottilieının (bir kızın müşkülpesent olmadığı, karşısındaki erkeğin şahsından çok, iltifatlarına dikkat ettiği bir yaş bu) sizi hiç tanımaması acayip bir şey olurdu. Şimdi de kıskanç biri rolünü oynayarak mutluluğunuzu biraz bulandırmak için şunu söyleyeyim ki, Ottilieının endişeye kapılmasından çıkarcı sonuç pek sağlıklı değil. Nihayet davranışı Hıristiyanlığın genel insan sevgisinden (kuşkusuz sizin istediğiniz bir şey olmazdı bu) ya da ahbaplık etmek, dolayısıyla içiminle yapıldığı fark etmeyecek bir konuşmayı başlatmak için bir bahane bulma gereksinimden kaynaklanabilir pekâlâ.. Ben şuna inanıyorum ki, böyle bir sanı ihtimal dışı olmaktan çok sizin için tatsız bir şey.* Şu an iki yıl geride kalmış bir olayı anlatayım da di*nleyin, sizinkiyle hayli benzer yanları var.*

Anımsayacaksınız, Ostrawitz yakınındaki Ireibergıe ilk gidişimde dostum Süberstein da yanımdaydı. Bizler önem ve ruh bakımından büyük bir topluluğun gözle görülmeyecek kadar küçük bir parçasını

oluşturuyorduk, “Ichtyosaura” da bu topluluğun incisiydi. Dokuma atölyesini dolaşıyorduk bir ara, dostum dalgınlıkla elini makinelerinizden biri üzerinde gezdirdi. Ichtyos ne yaptı dersiniz? Dostumun elini makineden çekip aldı ve ağzından “Sakının, tehlikeli!” sözcükleri dökül*dü birden Şimdi siz bundan ne çıkarırız? Yanlış bir şey elbet, çünkü (konuya uygun edebi bir dil kullanacak olursam) endişe denilen şeye sevginin kızı gözüyle bakmamızı haklı gösterecek hiçbir neden yoktur Olayı açıklamak basit: Ichtyos şimdiye kadar makine başlarında olup biten yeteri kadar kaza haberi okumuştu, dostumun yaptığı şeyi görünce okudukları aklına geldi yeniden ve yarı bilinçsiz, mizacımdaki iyi kalpliliğin gösterdiği doğrultuda bir davranışa başvurdu.. Sizinkinde de benzeri bir durumun sözü edilemez mi? Böyle olmadığına beni inandırmak kuşkusuz size düşüyor.*

Viyana, 17 Mart 1873

Sigmund Freud

Kadın Psikolojisi

KAREN HORNEY

Freud erkekte ve kadında ortaya çıkan ruhsal özelliklerin ve güçlüklerin her ikisinde de mevcut olan ikicinsli eğilimlerden doğduğuna inanır. Freud erkekte pek çok ruhsal güçlüğün' içindeki kadınsı eğilimleri reddetmeye, kadında da pek çok özelliğin temel bir erkek olma isteğine bağlı olduğunu savunur. Freud bu düşüncesini erkek psikolojisi alanında geliştirmiştir; bu nedenle ben de sadece onun kadın psikolojisine ilişkin görüşünü tartışacağım.

Freudıa göre kız çocuğun gelişiminde en sarsıcı olay, başka insanların bir penisi olduğunu, oysa kendisinin ona sahip, olmadığını keşfetmesidir. Kendi iğdişini keşfetmesi kız çocuğun yaşamında en kritik andır. Kız çocuk bu keşfe, kendisinin de bir penise sahip olması isteğiyle, ilerde bir penisi olacağı umuduyla ve penise sahip olan daha talihli insanlar karşısında duyduğu imrenmeyle tepki gösterir. Normal gelişimde penis imrenmesi bu biçimde sürüp gitmez; bu eksikliğini değişmez bir gerçek olarak kabul ettikten sonra kız çocuk bir penise sahip olma isteğini bir çocuğa sahip olma isteğiyle değiştirir. Bir çocuğa sahip olma umudu kadının fiziksel kusurunu ödünlemesi olarak anlaşılmalıdır.

Penis imrenmesi kökende tümüyle özsever bir olgudur. Kendi bedenini erkek çocuğunkiyle karşılaştırarak; eksik bulan kız çocuk bu gerçek yüzünden aşağılandığını hissetmiştir. Fakat bu imrenme ayrıca nesne ilişkilerinden de kaynaklanır. Freudıe göre hem kız hem erkek çocuk için anne ilk cinsel nesnedir. Kız çocuk sadece özsever gururunu doyurmak için değil, aynı zamanda annesine karşı duyduğu ve genital nitelikte olduğu ölçüde erkeksi bir özellik taşıyan libidinal istekleri nedeniyle de bir penise sahip olmayı ister. Karşıcinsel çekimin temel gücünü kabul etmeyen Freud kız çocuğun

bağlılığını babasına yöneltme gereksinmesini nasıl duyduğunu sormaktadır. Freud bu duygu değişimini iki nedene bağlar. Birincisi, penis yokluğundan sorumlu tutulan anneye karşı duyulan düşmanlıktır. İkincisi, bu çok istenen organı babadan edinme isteğidir. Kız çocukları babalarına dönmeye yönelten istek penis sahibi olma isteğidir kesinlikle. Böylece başlangıçta erkek ve kız çocuklar sadece bir tek cinsi, erkek cinsini tanırlar

Freud penis imrenmesinin kadının gelişiminde silinmez izler bıraktığını kabul eder. En normal gelişimde bile bu imrenme ancak çok büyük bir enerji harcamayla aşılabilir. Kadının en önemli tutumları ya da istekleri onun penis isteğinden güç alırlar, Bütün bunları açıklamak için Freud'un temel varsayımlarından bazılarını kısaca gözden geçirelim.

Freud bir erkek çocuğa sahip olma isteğini kadının en güçlü isteği olarak görür; çünkü bir erkek çocuğa sahip olma isteği bir penise sahip olma isteğinin vekilidir. Erkek çocuk penise sahip olma konusundaki isteğin bir çeşit yerine getirilmesidir. Bir anneye eksiksiz bir doyum veren tek, şey bir oğlan çocukla ilişkisidir; anne kendi içinde ortadan kaldırmak zorunda kaldığı tüm tutkuyu oğluna yöneltebilir ve içinde erkeklik karmaşasından artakalan her şeyin doyumunu oğlundan elde etmeyi umabilir.

Gebelik sırasındaki mutluluk - özellikle başka zamanlarda ortaya çıkan bazı nevrotik sıkıntılar bu dönemde yatışıyorsa - bir penise sahip olmanın simgesel doyumuna (çocuk penis demek olduğundan) denktir. Doğum işlevsel nedenlerle geciktiğinde kadının penis çocuğundan ayrılmak istemediği kuşkusu duyulabilir. Öte yandan kadınlığa bir çağrı olduğu için annelik reddedilebilir. Aynı şekilde regl sırasında ortaya çıkan çöküntü ve öfke halleri reglin kadınlığa bir çağrı sayılmasının, sonucu olarak görülebilir. Regl ağrıları genellikle babanın penisinin yutulduğu düşlemlerinin sonucu olarak yorumlanırlar.

Erkeklerle ilişkilerdeki bozukluklar son çözümlemede penis imrenmesinin sonuçları olarak görülürler. Kadınlar özellikle bir armağan (penis çocuk) almak ya da tutkularını doyurmak umuduyla erkeklere yöneldikleri için, bu umutlarına ulaşamazlarsa onlardan

kolayca yüz çevirebilirler. Erkeklere duydukları imrenme her türlü erkek yardımını hor görme eğiliminde de ortaya çıkabilir. Cinsel alanda kadın rolünün reddi bakireliğin bozulmasından sonra açıkça ortaya çıkabilir. Bakireliğin bozulması bir iğdiş olarak hissedildiği için partnere karşı bir öfkeye yol açabilir.

Gerçekte, kadında asıl kaynağını penis imrenmesinden almayan pek az karakter özelliği vardır. Kadının aşağılık duyguları penis yokluğu nedeniyle kadının kendi cinsini hor görmesi olarak yorumlanır. Freud kadının erkekten daha kibirli olduğuna inanır ve bunu penis yokluğunu ödünleme zorunluluğuna bağlar. Kadında fiziksel utanç, son çözümlemede, genital organlarının eksikliğini gizleme isteğinden doğar. Gıptanın ve kıskançlığın kadın karakterindeki önemli rolü penis imrenmesinin doğrudan bir sonucudur. İmrenme eğilimi kadının çok az bir adalet duygusuna sahip olmasını ve erkeklerin alanına giren zihinsel ve mesleksel ilgileri tercih etmesini açıklar Pratik olarak kadının bütün tutkulu istekleri, Freudıa kadının penis isteğinin en büyük itici güç olduğu düşüncesini telkin etmektedir. Aynı şekilde, Abrahamıa göre, geleneksel olarak özelikle kadınsı sayılan tutkular, en güzel kadın olma ya da en önemli erkekle evlenme gibi istekler penis imrenmesinin anlatımlarıdır.

Her ne kadar penis imrenmesi görüşü anatomik ayrımlara bağlıysa da, gene de biyolojik düşünceyle çelişki içindedir. Fiziksel bakımdan özel olarak kadınsı işlevler için kurulmuş olan kadının, psikolojik bakımdan karşı cinsin özelliklerine sahip olma isteğiyle belirlenmiş olduğu savını kabul edilebilir, kılabilmek için önemli kanıtlar bulmak gerekirdi. Gerçekte bu savı desteklemek için sunulan veriler son derece azdır ve esas olarak üç temel gözleme dayanırlar.

İlk olarak, küçük kızların çoğu zaman bir penise sahip olma isteğini ya da buna ilerde sahip olacağı umudunu dile getirdikleri dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, kız çocuklar için bu isteğin yine sıklıkla görülen memelere sahip olma isteğinden daha önemli olduğunu düşünmek için hiçbir neden yoktur. Ayrıca bu penis isteği bizim kültürümüzde kadınsı sayılan bir tür davranışa eşlik edebilir.

İkinci olarak, bazı küçük kızların erinlikten önce sadece erkek çocuk olmayı istemekle kalmayıp erkek çocuk davranışları göstererek bunu gerçekten isteyebildikleri belirtilmektedir. Ancak burada da bu eğilimleri olduğu gibi alıp almamak söz konusudur; bunları analiz ettiğimizde açıkça erkeksi olan bu isteklere haklı nedenler bulabiliriz: güzel bir kız olamama umutsuzluğu, başkaldırısı, vb. Gerçekte, kız çocukların daha büyük bir özgürlük içinde yetiştirilmelerinden beri bu tür davranış daha az görülür olmuştur

Son olarak, yetişkin kadınların, bazen açıkça, bazen rüyada bir penisten ya da bir penis simgesinden yoksun olduklarını görerek erkek olma isteklerini açığa vurabildikleri gözlenmektedir. Kendi cinslerini hor gördüklerini ve aşağılık duygularını kadın olma gerçeğine bağladıklarını da söyleyebilirler. Kadınlarda iğdiş eğilimleri rüyada açıkça ya da biçim değiştirmiş olarak ortaya çıkabilir ya da kendini belli edebilir. Bu sonuncu veriler hiçbir kuşku taşımamakla birlikte gene de bazı analitik yayınlarda ileri sürüldüğü kadar sık görülmezler. Aslında bunlar sadece nevrozlu kadınlar için doğrudur. Ayrıca bunlar farklı yorumlara da açıktır ve bu yüzden reddedilemez kanıtlar olmaktan uzaktır. Bunları eleştirmeye girişmeden önce, Freud’un ve başka pek çok analizcinin penis imrenmesinin kadının karakteri üzerindeki etkisini neden bu kadar açık ve kesin saydıklarını anlamaya çalışalım.

Bana göre iki temel etken bu kanıyı açıklamaktadır. Belirli bir ölçüde mevcut kültürel önyargılarla uzlaşan kuramsal verilere dayanan analizci, pek düşünmeden, sayacağımız şu eğilimleri örtülü bir penis imrenmesinin nitelikleri olarak görmektedir, erkeğe egemen olma, erkeği küçük düşürme, başarısına gıpta etme, tutkulu ve kendine yeterli olduğunu gösterme, yardım almayı reddetme eğilimleri... Bu eğilimlerin bazen yeterli başka kanıtlar olmadan örtülü bir penis imrenmesine mal edildiğini düşünüyorum. Bununla birlikte, kadınların (regl gibi) bedensel işlevleri konusundaki, ya da cinsel soğukluk konusundaki ya da tercih edilen bir erkek kardeş konusundaki sürekli yakınmalarında, ya da erkeğin toplumsal durumunun bazı ayrıcalıklarını isteme eğiliminde, ya da rüya

simgelerinde (elinde değnek olan, sosis dilimleyen kadın) başka kanıtlar bulmak kolaydır.

Bu eğilimler daha iyi incelendiğinde, bunların nevrozlu kadınların olduğu kadar nevrozlu erkeklerin de özellikleri olduğu açıkça görülecektir. Diktatörlüğe duyulan, benmerkezci bir tutkuya duyulan, başkalarını kıskanmaya ve hor görmeye duyulan eğilimler, nevrotik bir yapıda oynayacakları rol değişebilirse de, bugünün nevrozlularında kesinlikle gözlenebilen öğelerdir

Öte yandan, nevrozlu kadınların gözlenmesi, söz konusu bütün eğilimlerin erkekler karşısında olduğu kadar diğer kadınlar ya da çocuklar karşısında da duyulduğunu göstermektedir. Bu eğilimlerin kadınlarla ve çocuklarla olan ilişkilerde de ortaya çıkmasının erkeklerle olan ilişkilerin basit bir yansıması olduğunu söylemek dogmatik bir yaklaşım olacaktır.

Son olarak rüya simgeleri konusuna gelince, erkeklik isteğinin her anlatımı, şüpheci bir gözle incelenmek yerine, daha derin anlamlar keşfetmek amacıyla olduğu gibi ele alınmaktadır Bu yöntem bilinen analitik tutuma karşıttır ve ancak kuramsal önyargıların belirleyici gücüne bağlanabilir.

Analizcinin penis imrenmesinin önemine ilişkin bu kanısının, analizcinin kendisinden değil kadın hastalarından gelen bir kaynağı daha vardır. Hastalardan bazıları sıkıntılarının kaynağının penis imrenmesiyle yorumlanmasından hiç etkilenmedikleri halde, bazıları bu yorumları kolayca kabul ederler ve sıkıntılarını kadınlık ve erkeklik terimleriyle anlatmayı, hatta rüyalarını bu bakış açısına uygun düşen simgelerle görmeyi öğrenirler hemen. Burada mutlaka kolayca kanan hastalar söz konusu değildir. Deneyimli her analizci bir hastanın uysal ve telkine açık olduğunu fark edecek ve bu özellikleri analiz ederek bu kaynaktan doğan hataları en aza indirecektir. Öte yandan bazı hastalar analizcinin hiçbir telkini olmadan da sorunlarını erkeklik ve kadınlık terimleriyle düşünürler, çünkü literatürün etkisine kapamamak olanaksızdır. Fakat, pek çok hastanın penis imrenmesi terimleriyle yapılmış açıklamaları sevine sevine kendine mal etmesinde daha derin bir neden vardır .Bu açıklamalar görece basit ve tehlikesiz çözümler oluşturmaktadır. Bir

kadının, penissiz doğma bahtsızlığına uğradığı ve penisli olduğundan dolayı kocasını kıskandığı için kocasına iyi davranmadığını düşünmesi, örneğin onu her çatışmada ya da anlaşmazlıkta hoşgörüsüz kılan bir katilik ve yanılmazlık tutumu geliştirdiğini düşünmesinden çok daha kolaydır. Bir kadın hastanın, doğanın haksızlığına uğrayarak iyi niteliklerle donatılmadığını düşünmesi gerçekte çevresinden çok şey istediğini ve istekleri duyurulmadığında da çok öfkelendiğini anlamasından çok daha kolaydır. Şu halde analizcinin kuramsal verileri hastanın kendi gerçek sorunlarına hiç değinmeme eğilimine denk düşebilmektedir.

Eğer erkeklik istekleri bastırılmış dürtüleri gizleyebiliyorsa, şu halde bu istekleri böyle bir rol oynamaya elverişli kılan etken nedir?

İşte bu noktada kültürel etkenler işin. içine girmektedir. Adler’in belirttiği gibi erkek olma isteği, kültürümüzde erkeksi olarak nitelenen güç, cesaret, bağımsızlık, başarı, cinsel özgürlük, eş seçme hakkı gibi bütün şu nitelikler ya da ayrıcalıklar için duyulan isteğin anlatımı olabilir. Yanlış anlaşılmamak için açıkça şunu söylemek gerekir ki, ben penis imrenmesinin kültürümüzde erkeksi sayılan niteliklere sahip olma isteğinin simgesel bir anlatımından başka bir şey olmadığını düşünmüyorum. Bu niteliklere sahip olma isteği bastırılmayı ve böylece simgesel bir anlatımı gerektirmeseydi bu sözüm akla yakın gelmeyebilirdi. Simgesel anlatım ancak bilinçli olarak kabul edilemeyen eğilimler ya da duygular için zorunludur.

Şu halde erkeklik isteğinin gizlediği bastırılmış istekler nelerdir? Bunun yanıtı tümel bir formülle verilemez ancak her durumun analiziyle bulunabilir. Bastırılmış istekleri keşfetmek için, bir kadının aşağılık duygularını şu ya da bu biçimde kadın olma gerçeğine dayandığına eğilimini olduğu gibi almamak gerekir. Daha çok, bir azınlığa ya da ayrıcalıksız bir gruba mensup her kişinin bu durumu değişik kaynaklardan gelen aşağılık duygularını saklamak için kullanma eğiliminde olduğunu kadına göstermelidir. Benim deneyimlerime göre, en sık rastlanan ve en gerçek kaynaklardan biri kendine ilişkin bazı abartılmış kavramlara göre yaşamaktaki başarısızlıktır; kendi paylarına bu kavramlar da bazı gizli niyetleri saklamak için zorunlu olmuşlardır.

Öte yandan, erkek olma isteğinin bastırılmış bir tutkuyu maskeleyen bir perde olabileceği olasılığını da akılda tutmak gerekir. Nevrozlu kişilerde tutku o denli yıkıcı olabilir ki, anksiyeteyle yüklenebilir ve dolayısıyla bastırılabilir Bu durum kadınlar için olduğu kadar erkekler için de gerçektir, fakat kültürel durum nedeniyle bastırılmış yıkıcı bir tutku kadında görece tehlikesiz olan erkek olma isteği simgesiyle ortaya konabilmektedir. Psikanalizden beklenen tutkunun benmerkezci ve yıkıcı öğelerini keşfetmesi, ayrıca sadece bu tür bir tutkuya sevkeden etkeni değil, aynı zamanda tutkunun kişilik üzerindeki sevme ve çalışma ketlenmeleri, rekabet kıskançlığı, kendini sınırlama eğilimleri, başarısızlık ve başarı korkusu gibi sonuçlarını da çözümlemesidir. Erkek olma isteği, tutkusunun ve ne olduğuna ya da ne olmak zorunda olduğuna ilişkin coşkun kanısının altındaki sorunlara yaklaşmamızdan itibaren hastanın çağrışımlarından çıkar. Artık onun için erkeksi isteklerin simgesel perdesinin ardında saklanma olanağı yoktur.

Özetle, penis imrenmesi çerçevesinde yapılan yorumlar, tutku ve onun bağlı olduğu tüm kişilik yapısı gibi temel güçlükleri anlamayı engellemektedir. Böyle yorumların asıl sorunu gölgelediği gerçeği, özellikle terapi açısından benim bu konudaki en sert eleştirimi oluşturmaktadır. Aynı eleştiriyi erkek psikolojisinde ikicinsliliğe verilen önem konusunda da yapıyorum. Freud penis imrenmesinin erkek psikolojisindeki karşılığının erkeğin başka erkeklerin edilgin ya da kadınsı tutumlarına karşı savaşı olduğuna inanmaktadır. Freud bu korkuyu “kadınlığın reddi” olarak adlandırmakta ve bunun sorumluluğunu da, bence yetkin ve üstün görünme gereksinmesi duyan kişilerin yapısına bağlı olan çeşitli güçlüklerde görmektedir.

Freud kadın cinsinin nitelikleri konusunda birbirine sıkıca bağlı iki görüş daha ileri sürmektedir Bunlardan biri kadınlığın mazoşizmle yakın ilişkisidir. Diğeri de kadında temel korkunun sevgiyi yitirme korkusu olduğu ve bu korkunun erkekteki iğdiş edilme korkusuna karşılık olduğudur.

Helene Deutsch Freudıun varsayımını geliştirdi ve mazoşizmi, kadının ruhsal yaşamındaki temel güç sayarak bu varsayımı genelleştirdi. Deutsch kadının cinsel ilişkide istediği şeyin baştan

çıkarılmak ve tecavüz edilmek olduğunu, ruhsal yaşamında istediği şeyin de aşağılanmak olduğunu, kadın için reglin öneminin mazoşist düşlemlerden geldiğini, çocuk doğurmanın mazoşist doyumun en üst noktasını oluşturduğunu ileri sürmektedir. Annelik hazları, çocukları için birtakım özveriler ve kaygılar içerdiği ölçüde bu mazoşist doyumun uzantıları olmaktadır. Deutschıa göre bu mazoşist eğilimleri nedeniyle kadınlar, cinsel ilişkide şiddete uğramadıkça, yaralanmadıkça, aşağılanmadıkça ya da böyle hissetmedikçe soğuk olmaya az çok mahkûmdurlar. Rado kadınların erkekliği tercih etmesinin mazoşist kadınsı eğilimlere karşı bir savunma olduğunu ileri sürmektedir.

Psikanalitik kurama göre ruhsal tutumlar cinsel tutumlara göre biçimlendiğinden özellikle kadınsı bir mazoşizm temeline ilişkin görüşlerin çok yaygın sonuçları vardır. Bunlar, genel olarak kadınların ya da en azından kadınların çoğunun temelde bağımlı olmayı ve boyun eğmeyi diledikleri varsayımını içerirler. Kültürümüzde mazoşist eğilimlerin erkeklerden çok kadınlarda daha sık olduğu izlenimi bu görüşlerden destek almaktadır Fakat elimizdeki verilerin sadece nevrozlu kadınlara ait olduğunu da unutmamak gerekir.

Cinsel ilişki konusunda mazoşist kavramlara sahip pek çok nevrozlu kadın vardır. Örneğin, kadın erkeğin hayvanca isteklerinin kurbanıdır, kendini feda etmek zorundadır ve bununla alçalmıştır gibi. Burada cinsel ilişkinin fiziksel bakımdan yaralamasına ilişkin düşlemler de söz konusu olabilir. Bazı nevrozlu kadınlarda doğum sırasında mazoşist doyum düşlemleri ortaya çıkabilir. Kurban, rolü oynayan ve kendini çocukları için feda ettiği gerçeğini sürekli olarak vurgulayan pek çok kadın, anneliğin nevrozlu kadınlara mazoşist bir doyum sağlayabileceğini kanıtlamaktadır kuşkusuz. Öte yandan, daha evlenmeden güçlü bir koca tarafından kendilerini köle edilmiş ve aldatılmış gördükleri için evlilik önünde gerileyen nevrozlu genç kızlar da vardır. Son olarak, kadının cinsel rolüne ilişkin mazoşist düşlemler kadın rolünün reddedilmesine ve erkek rolünün tercih edilmesine yol açabilirler.

Mazoşist eğilimlerin nevrozlu kadınlarda nevrozlu erkeklerdekinden daha sık ortaya çıktığı kabul edilirse, bu nasıl

açıklanacaktır? Rado ve Deutsch kadın gelişiminin bazı özel etkenlerinin bundan sorumlu olduğunu göstermeye çalıştılar Bu girişimleri tartışmak istemiyorum; çünkü bu iki yazar temel etken olarak penis yokluğunu ve kız çocuğun bu yokluğu keşfettiğinde gösterdiği tepkileri alıyorlar; ben bunun yanlış bir varsayım olduğunu düşünüyorum. Gerçekte, kadın gelişiminde mazoşizme sevkeden özel etkenler bulunmasını tamamen olanak dışı sayıyorum; çünkü benzer her türlü girişim mazoşizmin esas olarak cinsel bir olgu olduğu savına dayanmaktadır. Mazoşist düşlemlerde ve sapıklıklarda olduğu gibi mazoşizmin cinsel yönünün onun en belirgin yanını oluşturduğu ve psikiyatrların dikkatini ilk kez bunun çektiği doğrudur! Bununla birlikte ilerde daha da geliştireceğim görüş açısından mazoşizmin öncelikle cinsel bir olgu olmadığın; daha çok kişilerarası ilişkilerdeki bazı çatışmaların sonucu olduğunu savunuyorum. Mazoşist eğilimler bir kez oluştuktan sonra cinsel alanda da, egemen olabilir ve doyumun koşulu haline gelebilirler. Bu bakış açısından mazoşizmin kadına özgü bir olgu olması olanaksızdır ve kadınlardaki mazoşist tutumları açıklamak için kadının gelişiminde özel etkenler keşfetmeye çamsan analitik yazarların başarısızlığını kınamamak gerekir.

Bana göre biyolojik değil kültürel nedenler aramalıdır. Şu halde asıl sorun, kadınlarda mazoşist eğilimlerin gelişiminde kültürel etkenlerin rol oynayıp oynamadığını bilmektir Bu soruya verilecek yanıt mazoşizmin dinamiğinde neyin esas sayıldığına bağlıdır. Benim kanım, kısaca mazoşist olguların kendini silme ve bağımlı olma yoluyla yaşamda bir güvenlik ve doyum sağlama girişimini temsil etmeleridir. İlerde göreceğimiz gibi, yaşam karşısındaki bu temel tutum bireysel soruları çözme biçimini belirlemektedir. Örneğin bu tutum zayıflık ve acı çekme yoluyla başkalarını etkilemeye, hastalıkta başarısızlığa özür bulmaya sevk etmektedir.

Eğer bu varsayımlar geçerliyse, kadında mazoşist tutumların gelişmesini sağlayan kültürel etkenler gerçekten bulunabilir. Bunlar bugünkünden çok geçmiş kuşağa özgüydüler, fakat gölgeleri günümüze kadar uzanmaktadır. Kısaca söylersek, kadının büyük ölçüde bağımlılığı, kadının zayıflığını ve kırılabilirliğini vurgulama, kadının birine dayanması gerektiğini ve yaşamının ancak aile, koca,

çocuklar gibi başkalarıyla bir içerik ve anlam kazanabileceğini doğası gereği sayan ideoloji söz konusudur. Bu etkenler kendi başlarına mazoşist tutumlar yaratmazlar. Tarih kadınların bu koşullarda da mutlu, doyumlu, etkili olabildiklerini göstermektedir. Fakat bana göre nevroz gerçekten oluştuğunda nevrozlu kadınlarda mazoşist tutumların egemen olmasından bu etkenler sorumludur.

Kadının temel korkusunun sevgiyi yitirme korkusu olduğunu düşünen Freudıun görüşü, kısmen, kadının gelişiminde mazoşizme sevk eden özel etkenler bulunduğu savına bağlıdır. Diğer özellikler yanında, mazoşist eğilimlerin başkalarına duygusal bir bağımlılık anlamına gelmesi ve anksiyeteye karşı koyucu güçlü mazoşist araçlardan birinin sevgi kazanma olması ölçüsünde, sevgiyi yitirme korkusu özgül mazoşist niteliklerden biridir.

Bununla birlikte, kadın doğasına ilişkin diğer iki Freud'çu varsayımın (penis imrenmesi varsayımı ve mazoşizmin özellikle kadınsı bir temeli olduğu varsayımı) aksine, bu sonuncu varsayımın bizim kültürümüzde sağlıklı kadın açısından da belirli bir değeri var görünüyor Biyolojik nedenlerden çok, önemli kültürel etkenler kadınları sevgiyi ve dolayısıyla sevgiyi yitirme korkusunu abartmaya sevketmektedir.

Yüzyıllar boyunca kadın, onu büyük ekonomik ve siyasal sorumlulukların dışında tutan ve yaşamını özel bir duygusal alanla sınırlayan koşullarda yaşamıştır. Bu, kadının hiç sorumlulukları olmadığı ve çalışmadığı anlamına gelmez, fakat kadının çalışması aile çerçevesi içinde oluyordu ve bu yüzden -daha kişisel olmayan daha olumlu ilişkilerin aksine- sadece duygusallığa dayanıyordu. Aynı durumun başka bir yönü de aşkın ve sadakatin kadına özgü erdemler ve idealler sayılmaya başlanmasıdır. Bir başka yön de, erkeklerle ve çocuklarla ilişkileri kadını mutluluğa, güvenliğe ve saygınlığa götüren tek yol olduğundan, kadın için aşkın erkeğin para kazanma yeteneğine bağlı etkinliklerle karşılaştırılabilecek gerçekçi bir değer oluşturmasıydı Böylece kadının duygu alanını aşma girişimleri sadece pratikte düş kırıklığına uğramakla kalmıyor, ayrıca kadının zihninde de önemi ikinci dereceye düşüyordu.

Bizim kültürümüzde bir kadının sevgiyi aşırı değerlendirmek, sevgiden verebileceğinin fazlasını beklemek ve bu nedenle de sevgi kaybından erkekten daha fazla korkmak zorunda kalmasının gerçekçi nedenleri bunlar olmuştur, bir ölçüde de hâlâ bunlardır.

Kadını sevgiyi yaşamda önemi olan tek değer saymaya sevkeden kültürel durum, kadının yaşlılık karşısındaki bazı özelliklerini aydınlatabilecek sonuçlar taşır: Kadındaki yaşlanma korkusu ve bu korkunun sonuçları... Yıllar boyunca kadının -aşk, seks, aile ya da çocuk alanında olsun- elde edebileceği doyumlar hep erkekler tarafından sunulduğundan erkeklerin hoşuna gitmek yaşamsal bir zorunluluk olmuştur. Bu zorunluluktan doğan güzellik ve zariflik kültü en azından bazı açılardan olumlu bir sonuç sayılabilirdi. Ancak erotik çekiciliğe verilen bu aşırı önem, kadının çekici yönleri kaybolmaya başladığında anksiyete kaynağı olmaktadır. Erkeklerin elli yaşlarına yaklaştıklarında korkmaları ya da çöktüklerini hissetmeleri nevrotik bir özellik olarak görülebilir. Oysa bir kadında bu korku doğal sayılır ve bir bakıma çekiciliğin tek değer olması ölçüsünde normaldir bu. Eğer yaş herkes için bir sorunsa, bu sorun gençlik tüm dikkatlerin odağı olduğunda daha da umut kırıcı olmaktadır.

Bu korku kadında çekiciliğin sonunu belirtiyor görünen yaşla sınırlanmaz, gölgesini kadının tüm yaşamına salar ye zorunlu olarak yaşam önünde büyük bir güvensizlik duygusu yaratır. Bu korku annelerle ergen kızlar arasında genellikle bulunan kıskançlığı açıklar; bu kıskançlık onların kişisel ilişkilerini bozmakla kalmaz, ayrıca annede bütün kadınlar karşısında bir düşmanlık kalıntısı da bırakabilir. Bu korku kadının erotizm alanı dışında kalan olgunluk, denge, bağımsızlık, düşünce özerkliği, bilgelik gibi kavramlarla, belirtilen nitelikleri değerlendirmesini engeller. Kadın olgunluk yıllarına karşı sürekli bir kötüleme tutumu geliştirirse ve bunları çöküş yılları olarak görürse, kişiliğini geliştirme görevini aşk yaşamıyla ilgilendiği ölçüde üstlenemez pek

Sevgiye bağlı bütün beklentiler, Freudıun penis imrenmesine atfettiği kadın rolüne ilişkin doyumsuzluğu bir ölçüde açıklamaktadır. Bu açıdan hoşnutsuzluğun iki temel nedeni vardır. Bunlardan biri, insan ilişkilerinin böylesine sıklıkla bozulduğu bir

kültürde aşk yaşamından mutluluk bekleme güçlüğüdür (aşk yaşamı derken cinsel ilişkileri kastetmiyorum). Öbür neden, bu durumun aşağılık duyguları yaratmaya elverişli olmasıdır. Ruhsal nicelikleri ölçmek güçtür, fakat bir fark da vardır. Genel kural olarak erkeğin aşağılık duygusu erkek olmasından doğmaz, oysa kadın çoğu zaman kadın olduğu için aşağılık duygusu duyar. Daha önce söylediğim gibi, ben bu aşağılık duygularının kadınlıkla bir ilgileri olmadığına, özünde kadında da erkekte de aynı olan başka aşağılık duygusu kaynaklarını gizlemek için kadınlığın kültürel durumunu kullandıklarına inanıyorum. Bununla birlikte bir kadının kendine güveninin böylesine kolayca sarsılabilmesini açıklayacak bazı kültürel nedenler kalmaktadır.

Sağlıklı ve sağlam bir kendine güven; girişim, cesaret, bağımsızlık, beceriler, erotik değerler, durumlarla başa çıkma yeteneği gibi insancıl niteliklerden doğar. Bir ailenin kurulması pek çok sorumluluk içeren gerçekten büyük bir görevken ve çocuk sayısı sınırlı değilken, kadın ekonomik süreçte etkili bir rol oynadığı duygusunu taşıyordu. Böylece onda kendi değeri duygusunun sağlam bir temeli vardı. Bu temel gitgide ortadan kalktı ve bununla da kadın bir değeri olduğu duygusunun temellerinden birini kaybetti

Kendine güvenin cinsel bir temele dayanması ölçüsünde, püriten etkilerin - ne denirse densin - cinselliğe suçlu ve kötü bir anlam yükleyerek kadının aşağılanmasına katkıda bulundukları kesindir. Ataerkil bir toplumda bu tutum kadını sadece bir günah simgesi yapabilirdi. Eski Hıristiyan edebiyatında bu türden pek çok yanılgı bulunmaktadır. Kadının bugün bile cinsellikle alçaldığını ve lekelendiğini, dolayısıyla kişisel değerini yitirdiğini düşünmesinin önemli kültürel nedenlerinı den biri budur.

Son olarak geriye kendine güvenin duygusal temeli kalmaktadır. Ancak, eğer kendine güven sevgiyi vermeye ya da almaya bağlıysa kurulan temel çok ince ve çok sallantılı olacaktır; çok incedir, çünkü kişilik değerlerini dışta bırakmaktadır; çok sallantılıdır, çünkü uygun partnerler bulmak gibi pek çok dış etkene bağlıdır. Öte yandan, bu durum duygusal bakımdan başkalarının sevgisine ve değerlendirmesine bağımlı olmaya kolayca sevkedebilir, bu da kişi

eğer sevilmez ya da değerlendirilmezse hiç değeri olmadığı duygusuna yol açacaktır.

Kadına atfedilen aşağılık konusunda Freud'un şu sözlerini anlayışla karşılıyoruz: Ancak unutmamalısınız ki biz kadınları doğalarının cinsel işlevleriyle belirlenmesi ölçüsünde betimledik. Bu etkenin etkisi elbette çok büyüktür, fakat bunun dışında da her kadının insancıl bir varlık olma olanağına sahip olduğunu anımsamamız gerekir (altını ben çiziyorum). Freud'un içtenlikle böyle düşündüğüne eminim, fakat bu kanısının kuramsal sisteminde daha önemli bir yer tutması beklenirdi. Freudıun kadın psikolojisine ilişkin son makalesinde bazı cümleler onun kadın psikolojisinde kültürel etkenlerin etkisine ilk incelemelerindekinden daha fazla önem verdiğini göstermektedir . Şöyle diyor: Fakat kadınları edilgin durumlara zorlayan toplumsal geleneklerin etkisini önemsiz saymaktan kaçınmalıyız. Sorun henüz çok karanlık. Kadınlıkla içgüdüsel yaşam arasındaki sabit ilişkilerden birini özellikle ihmal etmemeliyiz. Kadınlarda yapılarının ve toplumun empoze ettiği saldırganlığı bastırma özelliği güçlü mazoşist dürtülerin gelişmesini kolaylaştırmakta, bu dürtülerin sonucu da içeriye dönmüş yıkıcı eğilimlerin erotik bakımdan yoğunlaşması olmaktadır Fakat özünde biyolojik olan yönelimi nedeniyle Freud bu etkenlerin tüm anlamını görmemekte, ilkeleri yüzünden görememektedir, Freud, ne bu etkenlerin istekleri ve tutumları ne ölçüde biçimlendirdiğini görebilir, ne de kültürel koşullarla kadın psikolojisi arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını değerlendirebilir.

Yapı farklılıklarının ve cinsel işlevlerin ruhsal yaşamı etkilediği konusunda herkesin Freudıla görüş birliği içinde olduğunu sanıyorum Fakat bu etkinin kesin mahiyeti üzerine fikir yürütmek kısır bir iş görünüyor. Amerikan kadını Alman kadınından farklıdır ve her ikisi de Pueblos yerli kadınından farklıdır. New York sosyetesinin kadını İdahoılu hemşire kadından farklıdır, Anladığımızı umduğumuz nokta, özel kültürel koşulların kadında da erkekte de özel nitelikler ve yetenekler yarattığıdır.

Kaynaklar

Amatör Psikanalizi, Sigmund Freud, Çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınları, 2009.

Bilinçdışının Kaşifi, Margaret Muckenhoupt, TÜBİTAK Yayınları, 2002.

Cinsiyet Üzerine, Sigmund Freud, Çev: Avni Öneş, Say Yayınları

Felsefe Yazıları, Yazko Yayınları 2. Kitap 1982 Sayfa: 105-10.

Freud ve Babası, Marianne Krüll, HYB Yayıncılık, 1998.

Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri, İbrahim Ersevim, Assos Yayınları, 2002.

Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd, Çev: Ali Nahit Babaoğlu, Metis Yayınları.

Histeri Üzerine Çalışmalar, Sigmund Freud, Josef Breuer, Payel Yayınları, Freud Kitaplığı Dizisi, 2001.

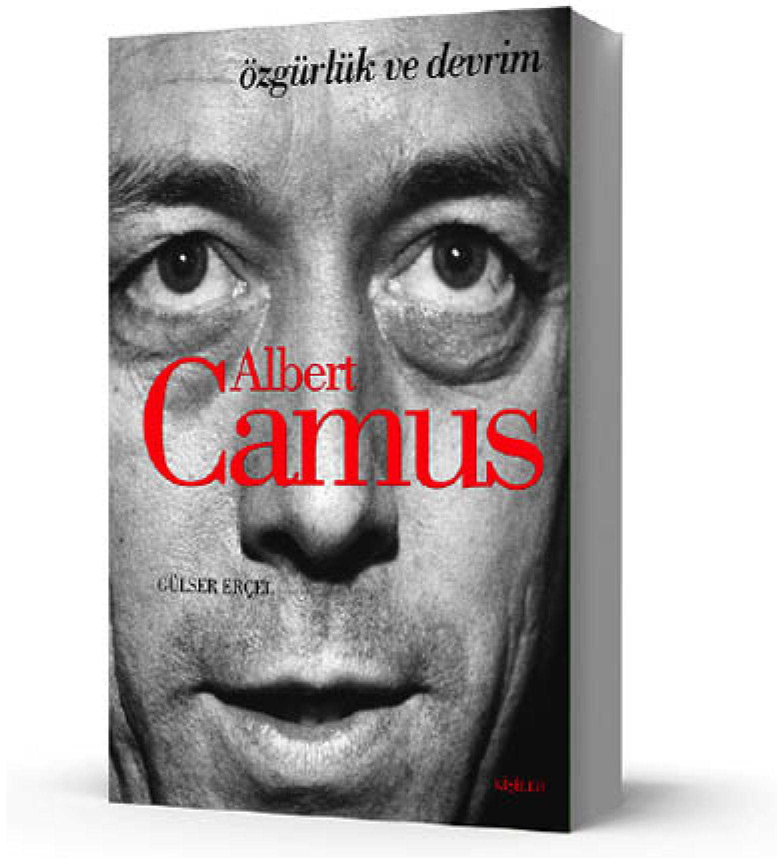
Psikanaliz ve Sonrası, Engin Geçtan, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

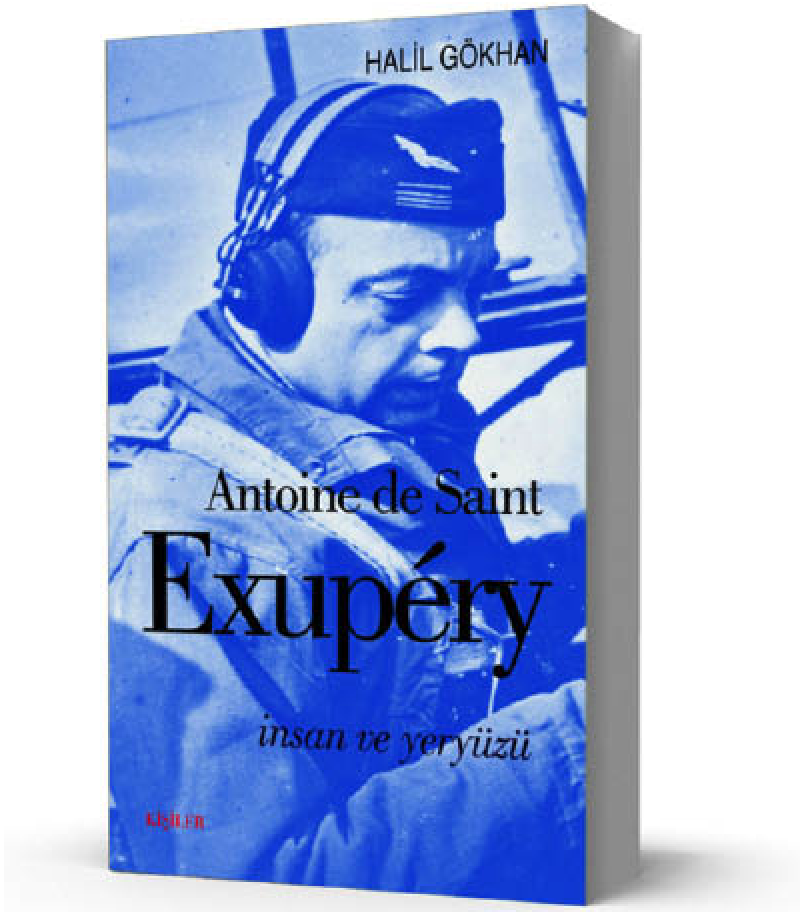
Psikanaliz ve Uygulama, Çev: Muammer Sencer, Say Yayınları, 6. Baskı

Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri, Ali Ayten, İz Yayıncılık, 2012.

Totem ve Tabu, Sigmund Freud, Çev. Niyazi Berkes, MEB Klasikleri, 1947.

Yaşamım ve Psikanaliz, Sigmund Freud, Çev. Kamuran Şipal, Say Yayınları.

özgürlük ve devrim
Albert Camus
GÜLSER ERÇEL

HALİL GÖKHAN
Antoine de Saint
Exupéry
insan ve yeryüzü
KİŞİLER